

HÅGKOMSTER FRÅN
FOLKSKOLA OCH
FOLKUNDERVISNING

VIII

AV

ANNA IFRÉN, C. G. LUNDEGRÉN,
SIGNE EHRLING, E. MÄKITALO,
C. NYBERG, K. E. RENQVIST m. fl.

MED NOTAPPARAT AV B. RUD. HALL M. FL.

STOCKHOLM 1946

DISTRIBUTION: UTGIVAREN (INEDALSGATAN 7 A)

PRIS KRONOR 10:—

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[1945] BOKSERIE MED UNDERSTÖD AV [ÅRG. XXV]
FÖRENINGEN FÖR SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
[N:o 72 i serien] UTGIVEN AV B. RUD. HALL [Vol. II i årg.]

HÅGKOMSTER FRÅN FOLKSKOLA OCH FOLKUNDERVISNING

VIII

AV

ANNA IFRÉN, C. G. LUNDEGRÉN,
SIGNE EHRLING, E. MÅKITALO,
C. NYBERG, K. E. RENQVIST m. fl.

MED NOTAPPARAT AV B. RUD. HALL M. FL.

STOCKHOLM 1946

DISTRIBUTION: UTGIVAREN (INEDALSGATAN 7 A)

Ur den Renqvistska släktens skolhistoria.

Minnen och uppteckningar från övre Norrland av Folkskolläraren K. E. Renqvist, Djursholm.

INLEDNING:

En lärarfamilj. Min mor, Emma Antonia Renqvist, föddes i Piteå år 1859. Hennes far, Nils Anton Degermark, var färgarmästare. Vid 24 års ålder avlade hon småskolläraryxamen i Öjebyn (Piteå gamla stad). Till klasskamraterna hörde min far, Karl August Renqvist, född år 1864 och bondpojke från Sjulnäs by i Piteå landsförsamling. Något »parti» var det den gången inte fråga om. Min mor stationerades under sina tio lärarinneår inom Överluleå församling med tjänstgöringen förlagd till Edefors (7 år) och Svartbyn (3 år).

Efter ett par år som småskollärare i Koler (Älvsbyn) tenderade min far in i folkskoleseminariet i Härnösand. Sedan han avlagt examen (1890), tjänstgjorde han halvtannat år som biträde på pastorsexpeditionen i Öjebyn, där den vördade och vida kände prosten Gustaf Höijer då var chef. (Församlingen var ännu odelad. Dit hörde sålunda både Piteå stad, Håkansö och Hortlax, vilka nu är egna församlingar.)

Under kortare tjänstgöring i Brobyn (Överluleå) förnyades bekantskapen mellan de båda seminariekamraterna, och Emma Antonia blev fru Renqvist. Bröllopsresan anträdde till Gunnarns internatskola (Stensele), där emellertid vistelsen för den unga fruns vidkommande inte blev långvarig. Förhållandena var primitiva, och min mor återvände till föräldrahemmet, där i sinom tid tvillingarna Karl Efraim (nu folkskollärare i Djursholm) och Anna Maria (småskollärarynna i Munksund, Piteå landsförsamling) såg dagens ljus. Följande år (1895) återbördades min far till hemförsamlingen (Porsnäs), där han stannade fem år. År 1900 valdes han till ordinarie lärare i Piteå. Tolv år senare blev han överlärare där och kvarstod i denna tjänst till uppnådd pensionsålder. Han dog 1938, vid fyllda 74 år; min mor avled 1946, 86 år gammal.

Antalet barn i familjen blev sex, trots att min mor var 35 år när äktenskapet ingicks. Av barnen överlevde Paul Johannes inte sin första födelsedag, och Joel August, som efter avlagd studentexamen stod färdig att absolvera sin folkskolläraryxamen i Strängnäs, drabbades av lungsjuka, vilket hastigt bröt ned honom. Detta var ett hårt slag för mina föräldrar. Filip Antonius är anställd som folkskollärare i Munksund och Märta Antonia är småskollärarynna i Piteå.

Härmed ett underdånigt tack till Kungl. Maj:t samt ett värdsamt och hjärtligt tack till Sveriges allmänna folkskollärarynning och Föreningen för svensk undervisningshistoria för partiella ekonomiska understöd antingen åt en eller flera volymer varje år i de 25 första årgångarna av ÅSU. Av dessa årgångar utkommer härmed det sista bandet.

Samtidigt ber jag få framföra ett varmt tack även till de båda nämnda föreningarna ävensom till ett flertal andra förbund och en mängd enskilda personer i Sverige och grannländerna, vilka ombesörjt, författat och ekonomiskt understött en hyllnings- eller festskrift till min 70-årsdag.

B. RUD. HALL.

Min mor återupptog inte sin lärartjänst; sådant var ju inte vanligt på den tiden. Några kortare perioder tjänstgjorde hon såsom slöjd-lärlarinna, men annars tog hemmet henne helt. Innan jag lämnar ordet åt henne själv, bör kanske anmärkas att talspråket i Piteå ännu under min uppväxttid var starkt influerat av den dialekt, som talades i den omgivande landsorten. Stadsbornas språk blev sålunda ett slags bland-språk. Mor talade i vanliga fall ett mycket vårdat språk, men som fallet är med goda berättare, föll hon ofta själv in i dialekten, när hon återgav situationer, där dialekten så att säga hörde till historien. Detta gav en särskild färg åt hennes framställning. Hennes nedanstående berättelse om barna- och ungdomsåren, seminarievistelsen och tjänstgöringstiden inom Överluleå tecknade jag ned ett par år före hennes död. Hon var då ännu vid ovanligt god vigör i andligt och fysiskt avseende. Jag har särskilt i de återgivna dialogerna bibehållit »dialekt-formen».

För att slippa tynga den kommande framställningen med allt för många översättningar meddelas här några av de oftast förekommande dialektorden: Hav = har. Havé = har det.

Hä = det. Ex. Hä gick gode gott. = Det gick ganska bra.

It = inte. Ex. It brydd ja mä om han = Inte brydde jag mig om honom.

Jä = ni. Ex. Ja nu si jä vure ja havé = Ja nu ser ni hur jag har det.

Jär = är.

Jaré = är det. Ex. Järé Degermarken = Är det Degermark.

Mytje = mycket. Ex. Jär så mytje = Är så mycke.

Mä = mig. Ex. Hjälp mä = Hjälp mig.

'n = han eller en. Ex. Säj att'n var'n konung = Säg att han var en konung.

Sä = sig. Ex. Han nygese skynd sä. = Han nödgades skynda sig.

Sko = ska. Ex. No sko ja göra vo ja kan. = Nog ska jag göra vad jag kan.

Vo = vad. Ex. Vo sa'n = Vad sa han. Vo'n Jesus sa = Vad en Jesus sa.

Vä = med. Ex. Han bruke hjälp mä vä matematiken = Han brukade hjälpa mig med matematiken.

Vä = vi. Ex. Vä sko gå nu = Vi ska gå nu.

Typiskt för norrbottniskan är också betoningen av slutstavelsen:

Ex. Högsvenska konung; Norrbottniska konung.

I. MIN MORS BERÄTTELSE.

Något om släkten. Min morfar, Olof Dahlbäck, var först på sjön men tröttnade på det och lärde sig till snickare. Han sysslade mest med att tillverka likkistor. En egenhet hos honom var, att han alltid skulle ha två kistor reserverade för sin och hustruns räkning. Men om det kom någon brådskande beställning, så kunde han så att säga låna ut dem, ifall han inte hade några andra på lager. Eftersom gubben blev mycke gammal, så hade han på det sättet kommit att göra

en massa kistor, avsedda för hans egen hädanfärd. Han var gift två gånger. Det var den första av fruarna, som var min mormor. Hon lär ha sett mycke bra ut och hade så långa flätor att hon kunde sitta på dem. Hon var emellertid sjuklig och orkade inte delta i det tyngre hushållsarbetet. Mest satt hon i fönstret och såg ut på kyrkogården, som låg ganska nära intill. Huset Kyrkbrogatan 22 fanns ännu 1946 kvar till det yttre i så gott som oförändrat skick; fönstren dock moderniserade.

Det fanns två flickor i detta första äktenskap, Karin och Fredrika Dorotea, min mamma. Då morfar gifte om sig, fick ju flickorna styvmor, och det gick som det ofta går i dylika fall. Det blev många i den nya kullen, och de bägge äldsta flickorna hade ingen riktig trivsel hemma. De beslöt söka plats i Stockholmstrakten, där de hade »en rätt moster», som var trotjänarinna. Först gav sig Karin iväg, utrustad med det nödvändigaste i ett knyte. En hygglig sjökaptan på en av de mindre båtar, som på denna tid trafikerade norrlandskusten, lät henne följa med. Hon fick plats på en större herrgård, förmodligen genom mosterns förmedling. En dag något år senare, när Karin stod på balkongen och dammade sängkläder, fick hon se en ensam flicka med ett litet knyte komma längs landsvägen. Det var system, Fredrika. Båtresan hade varit svår. De hade måst söka nödhamn i Ulvön. Fredrika fick plats hos en rik änka i Stockholm. Det blev ett förfärligt spring i trapporna och på de hårda gatorna, ty på den tiden fanns det inga springpojkar som utträttade ärenden. På äldre dagar blev mamma så gott som alldeles förlamad i sina ben. De sista åren — hon blev 87 år gammal — låg hon ständigt till sängs. Själv ansåg hon, att förlamningen härledde sig från överansträngning under stockholmstiden.

I Stockholm hade Fredrika lärt känna en ung färgargesäll, Nils Anton Degermark, som liksom hon var från Piteå. Kanske hade hon tidigare sett honom, men han tillhörde ett högre samhällsskikt. Fadern var nämligen stor jordägare i utkanten av staden och ägde den s. k. Alma-Sandströmsgården på Berget mitt emot folkskolan, en av de äldsta gårdarna i staden. Denne Degermark, min farfar alltså, skall ha härstammat från Håkansön, där han varit fosterson hos en bonde vid namn Degermark.

Nils Anton var på kondition, som det kallades, för att hos huvudstadens färgarmästare få en sista avslipning i yrket. Han var stor och ståtlig och hade gått under benämningen Haparanda skönhet, då han tidigare konditionerat i den norrlandsstad, där en hans broder hade färgeri. Även i Uleåborg hade han skaffat sig erfarenheter i vad till

yrket hörde. Snart var det klart mellan de unga tu, och Fredrika begav sig hem till Piteå för att utbilda sig till sömmerska. Karin återvände också till hemstaden, där hon kort därpå gifte sig med en fotograf Sjöblom.

Fredrika och Nils Anton hade emellertid gjort upp räkningen utan värden, i detta fall Nils Antons mamma, som inte ansåg partiet tillräckligt fint. Fredrika var liten till växten och gjorde sig väl inte så bra vid den ståtlige sonens sida. Men Fredrika var stolt. Hon lät hälsa: Behåll eran son! Jag klarar mig honom förutan. Så reste Fredrika till Uleåborg, där hon en tid vistades hos en av sina halvbröder.

Nils Anton fick anställning såsom gesäll hos färgarmästare Edlund i hemstaden. Denne ansågs vara högfärdstokig. Bland annat var han mycket förtjust i fina kläder och gick oftast omkring i hög svart hatt. Hans familjeliv var olyckligt; hustrun var nämligen sinnessjuk. På den tiden fanns där inte hospital, varför hon hölls inspärrad i en liten gallerförsedd kammare. Ende sonen var också svagsint och hamnade så småningom på fattighuset.

Vid Edlunds död övertog Nils Anton hela rörelsen med hus och verkstäder, ja t. o. m. Edlunds kläder, inklusive den höga hatten. Också Edlund hade varit en stor karl, och hans kläder var som gjorda åt min far. Edlunds svarta bonjour har pappa på sig på ett foto, där han sitter med handen instucken i västen. Till gården hörde tvenne huvudbyggnader, förenade med en port. Den ena byggnaden var avsedd till festivitetsvåning men var ännu icke inredd vid dödsfallet. Vid en senare reparation visade det sig, att underredet till byggnaderna bestod av grova ekbjälkar, och att timret utgjordes av s. k. bergtall, som uppges vara särskilt hållbar. Vid ombyggnaden vallfärdade hela stan för att se på detta. Så nog var Edlund högfärdstokig alltid, men så hade han också på byggnader och kläder gjort slut på hela förmögenheten. Pappa blev av Edlund insatt som arvinge och ärvde alltsamman. Festivitetsvåningen ansåg han sig icke ha någon användning för utan sålde den jämte tomt till stadens evangelisk-lutherska missionsförening. (Av de bägge byggnaderna, som från början var precis lika, är den östligaste, Hamngatan 31, till det yttre så gott som oförändrad.¹⁾)

Föräldrahemmet. Ja, nu var det ju inte »nöför» (ingen nöd som hindrade dem) att gifta sig, när det fanns både hus och kläder. Fredrika höll sitt intåg i huset och allt gick henne och far väl i händer. Elva barn satte de till världen. Fyra av dem dog som små, det var tre pojkar och en flicka.

När barnen skulle döpas, var det riktiga »kristningskalas» med faddrar och mycket främmande. Vid dessa tillfällen serverades det vin. En särskild uppasserska var anställd, som hade order att fylla på vinglasen, så fort de var tomma. En gång hade vi en som fyllde på utan urskillning. Vi barn tyckte förstås att vinet var gott och fick ideligen påfyllt, så att vi till slut raglade omkring fulla. Sen blev det förstås bättre tillsyn.

Nere i presshuset, där fru Edlund hade hållits instängd, upptäckte vi utknackat i kaklet på kakelugnen ett underbart vackert kvinnoansikte. Om det var den sinnessjuka som hade gjort detta och om det möjligen var ett självporträtt, vet jag inte, men det sysselsatte vår fantasi.

Mina föräldrar var mycket gudfruktiga, och min far var den flitigast anlitate föreläsaren i missionshuset.

»— Järe (är det) Degermarken som sko (ska) läsa för oss i afta» (afton), var den stående frasen, när det »hölls samling» (gudstjänst av frikyrklig karaktär).

Min mamma var mycke förtjust i blommor; särskilt minns jag hennes mossrosor och tearosor. Det är säkerligen från henne som jag ärft min kärlek till blommor.

Ett par drängar var anställda på färgeriet. Den ene var otroligt blyg. Han fasade för exercisen, mest mönstringen, då han skulle nödgas klä av sig naken. Han smakade eljest inte sprit men återfanns mönstringdagen stupfull på sitt rum. Den andra gesällen gick i sönnen.

¹⁾ Försäljningen av missionshuset finnes verifierad i missionsföreningens protokoll av den 26/11 1916, där sekreteraren, överlärare K. A. Renqvist med anledning av missionshusets 25-årsjubileum lämnar följande bild ur norrländskt fromhetsliv vid slutet av 1800-talet.

»När Herren i mitten av förra århundradet gick fram i vårt fosterland och genom sin ande väckte liv ibland vårt folk, gjorde detta sig gällande även hos oss. Man samlades först i hemmen, men det visade sig snart att där blev för trångt, och så började man uppföra särskilda byggnader eller skaffa större lämpliga rum för de gemensamma sammankomsterna, och på så sätt uppkommo våra bönhus. Även inom vår stad var det ej så få, som vid denna tid fördes till tro och liv i Kristus. Man samlades här och var i hemmen, förnämligast i det Wåhlnska hemmet, men det visade sig snart att en särskild lokal måste anskaffas. Den varmt gudfruktige, för denna sak synnerligen intresserade färgaren N. A. Degermark hade inköpt gården N:o 4 i kvarteret Svanen, vilken uppförts av färgaren Edlund och egentligen bestod av två gårdar, av vilka den ena av Edlund varit avsedd att begagnas vid festliga tillfällen och därför inrymde en större sal. Då Degermark för sin del ej ansåg sig behöva denna del av den inköpta gården, och den dessutom ansågs lämplig för det avsedda ändamålet, sålde han den med hänsyn till den goda saken för ett synnerligen billigt pris, 3000 R. R:mynt . . . Sammankomsterna eller »samlingsarna» bestodo för det mesta i föreläsning ur Luthers och Rosenii skrifter, vilka dels inköptes för Bönehusets räkning och dels tillhandahöllös av föreläsarna. Den föreläsare som mest anlidades var färgaren N. A. Degermark. Till sångbok användes huvudsakligen Sions och Rutströms sånger.»

Man kunde ibland få se honom i sovande tillstånd balansera uppe på taknocken till huset. Ingen vågade ropa på honom, men han vände snällt och behändigt, när han hunnit fram till gaveln, klättrade nerför stegen och återvände till sängen. En natt klev han upp på kommoden, tog av sig skjortan och gömde den bakom kakelugnskransen. Det väckte stor munterhet, när han på morgonen inte kunde hitta skjortan. Han hade en fästmö som bodde lite längre bort vid samma gata. Nu bar det sig inte bättre än att han i sömnen begav sig till henne synnerligen lätt klädd. Hon mötte honom med den långskaftade kvast, med vilken hon brukade sopa bron, och det blev ett uppvaknande!

Förhållandet mellan min mamma och hennes styvmor blev synnerligen gott sedan Fredrika blev gift, och jag trivdes mycke bra hos »mormor». Hon var särskilt snäll mot mig. Jag fick ofta springa och köpa fikon, som hon var alldeles tokig i.

En dag gav mormor mig en smörgås men lovade mig oförsiktigt nog mjölk och doppa efteråt. Smörgåsen var kraftigt tilltagen, och jag förstod snart, att jag inte skulle orka båda delarna. Mjölk och doppa var ju godare, så jag gömde smörgåsen bakom chiffoniern, men efteråt hade jag ont samvete. Det dröjde inte länge, förrän saken blev upptäckt och morfar höll en riktig straffpredikan slutande med:

Din stygga däre!

Mormor tog mig dock i försvar:

— Det var jag som inledde henne i frestelse.

Mormor brukade också bjuda oss på kaffe, men hon saltade det, så vi försökte i smyg slå ut det genom fönstret.

När morfar dog, blev det fråga om vem som skulle ta hand om mormor. En av mammas halvbröder Fredrik Dahlbäck, rektor vid läroverket i Falun, hade kommit hem för att ordna saken. Framstående pedagog som han var, föreslog han, att gumman skulle få komma till det av barnen, som hon helst ville till.

— Då vill jag helst komma till Fredrika, blev svaret. Dottern, som ju tidigare måst lämna hemmet på grund av misshälligheter med styvmor, fick sålunda överta vården. Min äldsta syster Mina och jag fick det närmaste ansvaret. Av rektorn fick vi 50 kronor var i ett för allt för att vi åtog oss uppdraget. Pengarna — en stor summa på den tiden — sattes in på banken och kom för min del väl till pass, när jag som nybliven lärarinna skulle köpa mina första möbler.

Skolgång. Min far var mycket ivrig att vi skulle lära så mycket som möjligt. Han hade lärt mamma att skriva, för det kunde hon inte, när

de gifte sig. De flesta av pojkarna gick i »Storskolan» (Piteå allmänna läroverk). I folkskolan fick man på den tiden just inte syssla med annat än kristendom, läsning och skrivning. Någon särskild flickskola fanns inte. Men i en privatskola tog man emot både pojkar och flickor. Kort efter det jag blivit inskriven där, anställde man en lärarinna från Stockholm, som kunde undervisa även i geografi och naturvetenskap.

Efter sju år var jag färdig med denna skola och fick sen hjälpa till med ett och varje i hemmet. En tid tog jag privatlektioner bl. a. för att lära mig metersystemet som nu började införas.

Hur jularna förbereddes och firades. Då lutfisken, det stora paketet torkad gädda, kom, då gladdes vi barn, ty förstlingen bland julens glädjeämnen var kommen. Det var far som skötte sågen. Sen tog mor vid. De jämna avsågade bitarna bultades, lades i vatten och lutades. — Det enda husdjur vi hade var en gris. Den sköttes och omhuldades på alla vis, så att den blev stor och fet, till dess den kort före jul fick offra sitt liv. Av grisen bereddes julskinka, korv, pressylta och grisfötter.

Juldricka, som vi också beredde själva, tappades på ett stort fat med kran.

Ljusstöpning utfördes av mamma. Det stöptes grenljus, stora och små julgransljus samt andra för det dagliga behovet.

Julbaket försiggick i bagarstugan. Först och främst bakades stora bruna limpor, så vetebullar och julkusar med russin, av vilka vi barn skulle ha var sin. Sist kom turen till pepparkakorna: julgubbar, julbocker, korgar m. m.

Julgranen var pappas sak att skaffa. Den skulle vara stor och grann. Han klippte i förväg stjärnor av papper, vilka han målade i alla möjliga färger. På julaftonsförmiddag stängde han in sig och klädde granen med all den grannlåt han kunnat åstadkomma. Det enda som köptes var karameller och äpplen.

Mamma var en mycket glad och mångsidigt duglig husmor, vilket framgår av att hon utförde allt julstök med hjälp av sina två äldsta döttrar, Mina och Ida.

Julafton inleddes med julevangeliet. Så sjöngs sången Jesu, dina arma små. Därefter togs fiolen ned, och far spelade några låtar. Han tyckte även i vardagsvis om att spela. Ofta var det marscher: Söner av ett folk och andra.

Så kom det roligaste av allt, julklapparna. De kastades in genom köksdörren med väldiga smållar.

Efter julaftonens kväll med alla godsakerna, lutfisken och julgröten blev det till sist ett tack till alla goda gåvors givare, och så var den första delen av julhelgen ett minne blott men ett sådant som följt oss barn ända in i ålderdomen.

På seminariet.

Jag var omkring 22 år, när jag beslöt mig för att söka in på seminariet i Öjebyn. Det var många sökande. De flesta hade betyg från någon flickskola. I vår skola hade inga betyg utdelats. Jag »nygese» (nödgades) därför tentera i alla ämnen. Katekesen kunde jag som ett rinnande vatten från pärm till pärm. Rektorn satte åt mig ordentligt, ty han måste ju gallra ut en del, och då var det lättast att bli av med dem som inga betyg hade. Till slut var det en av de närvarande vittnena, antagligen någon från domkapitlet i Luleå, som sa:

— Detta är väl en inträdesexamen och icke en utträdesexamen; nu tycker jag det kan vara nog. —

Renqvist kom också in samma år. Han var fem år yngre. Inte brydde jag mig om honom den tiden. Liten å obetydlig var han till det yttre, blyg å försagd. Han har alltid haft »vackersida in 'n Kalle». Vi stadsfröknar ansågs också vara ett strå vassare än de som var från landet. Ett lustigt exempel på respekten för stadsfrökarna vill jag nämna i det här sammanhanget. När jag några år senare förlovat mig, skulle vi visa oss för släkten i Sjulnäs. Äldste sonen Anton var då redan gift, men hans hustru (Mina) blev så förskräckt, när hon fick höra att en sån fin fröken skulle komma på besök, att hon hals över huvud flydde till skogs och inte vågade sig fram förrän i kvällen.

Renqvist och en annan pojke brukade hjälpa mig med matematiken. Kalle var särskilt styv att lösa problem, men när examen kom, fick jag bättre betyg än han.

Rektor Åhrström var mycke grammatikalisk. Det berättas, att hans frieri skulle ha gått till på följande sätt:

— Låtom oss sätta oss ned uppå denna sten och taga oss en kyss!

— Tack, den var god! låtom oss taga ännu en!

När jag avlagt examen, tyckte jag att jag kunde vara mogen att lägga mig till med hatt, men den nya huvudbonaden fann inte nåd för pappas kritiska blickar:

— »Vo sönda (Vad i alla tider) ha å Emma skaffe sä en dalia framme (= längst fram i) skall'n!»

Inte ens drängen syntes särskilt imponerad.

Min första plats.

När jag gått ut seminariet (1883), erhöj jag omedelbart anställning i Sjulnäs mot en årslön av 200 kr. Möbler skulle jag hålla mig själv. Nu kom de 50 kronorna väl till pass, som jag fått för att jag skött mormor. Strax efteråt kom emellertid telegram från rektor Åhrström:

— Plats Edefors 400 kronor fria resor snabb början.

Det lät ju lockande. Dubbelt så hög lön! Jag beställde genast häst och for till folkskoleinspektör Kristoffersson i Öjebyn och erbjöd mig att skaffa en annan i mitt ställe till Sjulnäs. Inspektören ansåg sig dock icke kunna medgiva detta på andra villkor än att sjulnäsborna själva löste mig från mitt löfte. Det blev att mana på hästen och fortsätta till Sjulnäs. Där blev jag mottagen på ett översvallande sätt, ty man kände redan till mig genom Renqvist. Sorgen blev stor, försäkrade man, men man förstod, att det nya anbudet var mera lockande.

När pappa fick veta vad jag gjort, blev han förargad.

— Du kan väl förstå, att när lönen är så bra, måste det vara en förskräckligt dålig plats, dit dom inte kan få nån på annat sätt. Det är ju »oppi självaste lappmarka, 11½ mil norr om Lule».

När jag sa, att jag kände som Guds vilja, att jag skulle till Edefors, gav han med sig.

Trångt före i portgången. Ja så skulle det då bära iväg. Men när mina nya möbler skaffats ner till kajen och jag stod resklar, hade båten redan gått. Ett missförstånd. Vad var att göra? Minst en månad till nästa lägenhet! Hur skulle man nu tolka talet om Guds vilja? När vi stod där rådvilla, kom lotsäldermannen och sa att han nyss fått underrättelse att lotskuttern, som var på väg till Luleå, gått på grund. En båt måste genast sättas ut för att söka dra kuttern av grundet. Man skulle då passa på och fråga lotskaptenen, om han inte skulle vilja förbarma sig över mamsell Degermark och återvända till kajen och avhämta henne med tillbehör. Lotsförmannen som var ungarl och en mycket belevad herre, förklarade:

— Det skall bli mig ett stort och odelat nöje att få en ung söt mamsell till resällskap.

När jag kommit ombord, skickade han sin hushållerska, som tillika var restauratris på båten, att tvätta fönsterna i styrhytten, så att mamsell riktigt skulle få njuta av utsikten under resan. Hushållerskan lade i dagen en ganska markerad svartsjuka. Kaptenens utsökta artighet var ganska besvärande, så blyg som jag var, så jag anhöll att få gå ner på däck. Han frågade då, om jag inte visste, att man kunde få gratis resa, om man utträttade en del arbete ombord.

— Här finns väl inget arbete som jag kan utföra, sa jag.

— Jo, sa han, mamsell ska få skala den potatis som jag ska äta till middag.

Middagen var både god och vällagad, och där satt nu mamsell Degermark och skalade och överräckte potatisarna åt lotskaptenen.

När vi var framme i Luleå, fråga han, om mamsell hade nånstans att ta in; annars skulle han med största nöje ställa sin enkla boning till förfogande. Som väl var, gick båten till Edefors samma kväll, och glad var jag. Kaptenen vidhöll, att någon betalning för resan inte kunde komma i fråga. Mamsell skulle hälsa sin blivande chef att kaptenen var glad att ha fått tillfälle göra honom denna lilla tjänst. Han hade hört att det skulle vara så naturskönt i Edeforsen. Han ämnade snart komma på besök, och han hoppades, att mamsell då skulle bli hans ciceron.

— »Han kom aldrig, å hä var då lika gott.»

Ett syndens näste. Sent på kvällen anlände jag till Edeforsen. Ingen visste när jag skulle komma, och ingen tog emot mej. Jag blev visad in på något slags hotell för skogstjänstemännen. I en stor sal satt en massa människor och söp. Jag satte mig vid ett bord i ett hörn. Då kom det en karl vinglande med ett vinglas och ville bjuda mig. Jag vart alldeles förskräckt och tänkte att pappa haft rätt. Jag borde aldrig ha gett mig in i detta syndens näste. Slutligen var det en kvinna som förbarmade sig över mig och lät mig få komma in i ett rum, där en massa småbarn låg och sov. Jag grät hela natten.

Dagen därpå bad jag att de skulle visa mig skolan.

— Men där kan mamsell omöjligt bo. Det är nog bäst att bo kvar här tills vidare, sa föreståndarinnan för hotellet. Att det rådet var förståndigt visade sig vid närmare undersökning.

Lärarybostaden. I skolan bodde en »kåling», som var en riktig ragata. Hon levde i samvetsäktenskap med en gammal soldat som hette Post. Gumman hade haft en stuga på den plats där skolbyggnaden låg. För att förmå henne att låta riva stugan hade bolaget lovat, att hon skulle få disponera två rum i det nya skolhuset, men det var just de rum som var avsedda för lärarinnan. Förmodligen hade man tänkt sig att lärarinnan skulle bo hos gumman. I varje fall hade nog ingen tänkt sig, att också den gamle enfaldige soldaten skulle flytta in. Hur skulle det nu ordnas för lärarinnan? Det var frågan. Det fanns ett torpställe i närheten. Ägaren var visserligen känd för sitt hetsiga humör, men man trodde att jag skulle kunna bo där. Jag skulle få disponera ett ganska stort rum, och möbler hade jag ju själv.

Smör och mjölk skulle jag få köpa på torpet. Det hela artade sig alltså bra.

Nervsammanbrott. Av någon anledning blev torparn så outgrundligt förtjust i mina möbler, och han låg ständigt efter mig att han skulle få köpa dem. Han skulle betala av dem genom att jag skulle få ta smör och mjölk, tills det överenskomna priset var täckt. Givetvis skulle jag få disponera möblerna så länge jag bodde kvar. Jag tyckte inte förslaget lät så dumt, men jag ville först rådgöra med pappa. Han svarade omgående:

— Du ska inte vara dum. Du kommer att bli så beroende, och du kommer inte längre att känna det som om du vore din egen.

Jag gick in till gubben och sa ifrån, att jag ville behålla möblerna, och betalade 45 kronor som jag var skyldig. Då blev han alldeles som om han skulle ha varit tokig. Han slängde pengarna efter golvet, och jag trodde att han skulle slå ihjäl mig. Jag rusade ut och upp till disponentens, där jag fick en nervchock och måste bäddas ner. Disponenten blev ond. Nu var måttet rågat. Torparn skulle vräkas. Jag tyckte det var synd om familjen och bad för honom. Jag fortsatte att bo där, och några fler liknande intermezzon blev det inte.

Anpassning. Så småningom blev förhållandena drägligare. Jag blev bekant i en del familjer. Några år hade jag en flicka från ett jägmästarboställe inackorderad hos mig. Hon hade så mycke mat med sig hemifrån varje gång hon kom, att jag kunde leva för nästan ingenting. En dag, när jag hade nybakat, bjöd jag in en av gummorna från byn på kaffe. Jag ville ju gärna visa vad jag dugde till i den vägen, så jag hade »bullat upp» ordentligt. Innan gumman gick, påsade hon upp sitt förklä, stjälppte vad som återstod av kakfatet i förkläet och sa:

— »Tack, tack snälla lärarinna, ska ja verkligen få så mytje.»

Sådan var seden där. Sen fick jag ransonera på bjudningarna.

Det var en mindre folkskola, så jag hade alla klasser. Någon svårighet med disciplinen var det inte, för barnen var snälla.

Vårre ändå. Nog hade jag »falit» (= svårt) många gånger, men det var ett intet mot vad en kollega hade det, som var stationerad längre uppåt byarna. En annan lärarinna och jag blev ditbjudna. Det fanns ingen väg, bara stora myrar, där man fick hoppa från tuva till tuva för att ta sig fram.

»Ja trodd vä skull evinnerligen drunken inna vä kom fram.» Vi hade inte en torr tråd på oss, när vi äntligen var framme, och kollegan måste låna oss kläder, medan vi torkade våra. Hon hade ingen bostad utan bodde i skolsalen, som endast var ett större rum, tillfälligt upp-

låtet åt skolan.²⁾ Det var en flyttande mindre folkskola, så hon fick fara från det ena stället till det andra.

— »Ja, nu si jä vure ja havé, (= nu ser ni hur jag har det) men man få vara gla, att man ha en plats.»

De orden blev en tankeställare för oss och hjälpte oss över våra egna bekymmer.

Husförhör. En dag skulle en av församlingens präster komma för att förrätta husförhör i Edefors. Gamle soldaten Post blev svårt ansatt.

— Kan Post säja mej vad David var för en?

— »Han va väl en liten stjutt», (skytt) blev svaret.

— Sannolikt, sade kyrkoherden, syftar Post på att han med ett skott av sin slunga fällde den väldige Goliat, men vet inte Post något annat om honom?

— »Säj, att'n var'n konung», viskade någon.

— »Han va väl en tucken dena konung», sa Post.

— Han var inte väl en konung, han var en konung, sade kyrkoherden.

Kasta första stenen. Då det hade kommit till kyrkoherdens öron att Post levde i ett otillbörligt förhållande med en viss gumma och detta till på köpet i omedelbar närhet av de oskyldiga skolbarnen, vilka så lätt kunde taga intryck av ett sådant sakernas tillstånd, förståndigades Post att snarast låta viga sig. Det var vanligt att man före en vigsel skulle »gå till skrift». Kyrkoherden befann sig just hos en person som låg för döden och som kallat på honom för att få nattvar den. Personen i fråga hade inte det bästa rykte. Under förrättningen infann sig Post och hans tillbedda eftersom tillfället var så passligt att »göra bort» skriftegången (göra bort = att få kristendomsförhöret och nattvardsgången undanstökade på ett bekvämt sätt). Kyrkoherden ansåg dock, att två personer som så föga iakttagit vad kristet skick fordrade, inte kunde anses värdiga att få delta i den heliga akten. Men gumman blev honom inte svaret skyldig. Prästen fick ordentligt på pälsen.

— »Storskrömtarn som ligg dena iné sänga, sko'n (= Skrymtaren, som ligger där i sängen, skulle han) vara värdigare han då? Ha it (= inte) Kyrkoherden hört vo'n (= vad en) Jesus sa dell synderska uti fariseen Simons hus?» Och så läste gumman upp hela berättelsen ordagrant utantill. Så nog kunde hon sin bibel alltid. Hon slutade, vänd mot kyrkoherden:

— »Den som jär utan synd, han kaste första stenen.»

Ja, vad skulle kyrkoherden göra? Han fick ta skeden i vacker hand och låta paret gå till skrift.³⁾

Ett frieri. Till mitt umgänge hörde en mycket förmögen familj. En dag, då byskomakaren kom för att lämna ett par skor, hade en son tagit som förevändning att göra sällskap med skomakarn. Vid avskedet låtsades han glömma sina handskar på byrån. Efter en stund kom han tillbaka för att hämta dem men gjorde sig ingen brådska att gå. Till slut kom han fram med sitt egentliga ärende som framfördes på följande högtravande sätt:

— Ber om ursäkt för min djärvhet och dristiga begäran, men jag skulle be att få ligga hos lärarinnan i natt.

— Jag vet väl, att det är skick och bruk här i byn, att man har det så, sa jag, men för min egen del ska jag bestämt undanbe mig.⁴⁾ —

Bad. Jag har alltid varit ivrig att bada, men i Edeforsen var det inte lätt att ordna den saken. Någon bastu fanns inte. Jag kom då på den idén, att jag skulle bada i den stora fusgrytan (fähusgrytan). Dagen förut brukade jag hälla upp vatten i grytan, så att det blev ordentligt kylslaget. En lördag var det nån som tömt grytan och fyllt den igen med iskallt vatten strax innan jag kom för att ta mitt sedvanliga dopp, men då kom jag upp fortare än kvickt.

Förändringar i familjen. Tredje året jag var i Edefors (1886) dog min pappa. Han var en riktig kraftkarl och hade aldrig varit sjuk förut. Han förkylde sig, när han var och hörde på ett missionsföredrag av Waldenström (P. P. W.) Det blev en svårartad magsjukdom, och efter 11 dagar var han död. Jag hade aldrig talat om för honom hur svårt jag haft det i Edefors första tiden. Jag skämdes. Han hade haft alldeles rätt, när han avrådde mig.

Det blev inte så lätt för mamma att hålla det hela flytande efter fars död. Ingen av pojkarna intresserade sig för färgerirörelsen. Den äldsta av oss fem flickor blev den som fick hjälpa mamma därmed.

²⁾ Om en annan lärare som bodde i »skolsal» jfr ASU 71 s. 22.

³⁾ Om klockare i st. f. präst inom själavården jfr här Lundegréns minnen sid. 61, slutet på not 8.

⁴⁾ Om nattfrierier omtalade här ock i avdelningen »Det värsta» jfr Mathilda Roos: Vit ljung och ASU 70 s. 91. I Svensk Lärartidning 7/1937 s. 191—195 återges ur Tidskriften Tiden en av f. d. statsrådet Olof Olsson verkställd undersökning om de upprörande förhållanden, avlägsna verksamhetsorter och usla bostadsrum, varigenom mångas kroppsliga och andliga hälsa brytes. Våldtäktsförsök och överfall sägas vara icke sällsynta. Jfr här sid. 18—19.

I Svartbyn.

Min andra plats blev Svartbyn, en halv mil från Boden, tillhörande samma skoldistrikt. Skolrådet förespeglade mig, att jag skulle få det trevligare där, vara närmare ett kulturcentrum med mera passande umgänge. Men ingen kom sig för att berätta om skolförhållandena. Jag kom snart under fund med att skolan i byn hade rykte om sig att vara den besvärligaste i hela distriktet. De två senaste lärarinnorna hade saknat förmåga att upprätthålla disciplinen. Skolformen var densamma som i Edefors, men barnantalet var stort, 30 elever. Många av pojkarna var nästan fullväxta, ty på den tiden fick ingen gå och läsa, som inte hade ett visst minimum av kunskaper, framför allt i kristendom. Den som inte fyllde måttet, då konfirmationsläsningen började, återförvisades till skolan. Den senaste lärarinnan hade inte vågat ge barnen raster så ofta, ty när rasten kom, gav ungarna sig iväg ut på byn och kom inte tillbaks förrän det föll dem in, eller förrän skoltillsyningsmannen kom och hämtade dem. För att få dem att frivilligt återvända hade lärarinnan tagit sig för att muta eleverna med kakor eller godsaker, men vankades det ingenting i den vägen, så kom de inte.⁵⁾

Föräldramöte. Första skoldagen hade skolrådet kallat föräldrarna till ett möte för att allvarligt tillhålla dem att bättre ta hand om sina barn och hjälpa den nya lärarinnan att hålla ordning på dem. Som det nu var, utgjorde byns skola en skamfläck för hela socknen. På föräldramötet hade också somliga av de äldsta skolpojkarna infunnit sig, i akt och mening att »få si nylärlarinna». Alla hade mössorna med sig och satt och sneglade på lärarinnan med ett öga i taget, medan de gömde det övriga av ansiktet bakom mössan.

Också en söndagsskola! På söndagen skulle det vara söndagsskola, och jag ombads att komma dit. Det var två gamla gubbar i byn som förestod det hela. Där var praktiskt taget hela skolan församlad. Pojkarna hade mössorna med sig inne, och det var samma cirkus som på föräldramötet. Jag fick ett par bänkrader med de yngsta att ansvara för. Det första jag gjorde var att utse en som samlade ihop mössorna och bar ut dem. Sen uppmanade jag barnen att följa med ordentligt och inte bry sig om att de andra bråkade. »Hä gick också gode gott» (ganska bra). Till sist skulle en av gubbarna förrätta avslutningen. »När han knäppt ihop händern för att bede ramle storgrabba uti främstbänken handlöst ner opa bänkklocka å vek ihop sä som fällkniva. Döm som stod ute rada bakom hadd knappåla å stack främrenen bake änden så döm vråle å skrek, å hä blev ett förskräcklit väsen.» Efteråt sa jag till de två föreståndarna, att det väl var bäst att upp-

höra med en söndagsskola som på detta sätt förstörde aktningen för Guds ord.

Första skoldagen. En ny ordning. Det var med fruktan och spänning jag på måndagsmorgonen kom till skolan. Jag fick börja med att samla ihop mössorna. Sedan höll jag ett förmaningstal, som dock inte hade större verkan, än att alla som vildar stormade ur salen, så fort det ringde. En av pojkarna, en lång »drasut», som var långhårig och klädd i en lång rock, rusade rakt på staketet, stöp på huvudet över och ryckte på så sätt bort två av det fåtal spjälor som fanns kvar. Han sprang sedan omkring och »hoverade» med de två lösryckta ribborna. Jag visste mig ingen levande råd, hur jag skulle få bukt med dessa vildar. Jag gick in i min kammare och bad till Gud om hjälp. Det var som om en underlig Guds kraft därefter strömmat över mig, och jag blev lugn. Min första åtgärd var att utse en del av de största pojkarna till ordningsvakter. De fick i uppdrag att hämta in dem som inte infann sig när det ringde. Denna polissyssla tilltalade dem i högsta grad, och de genstörtiga kom in fortare än kvickt. Någon pekkäpp fanns inte, men i kakelugnen upptäckte jag resterna av vad som en gång varit sådana. Jag frågade om någon av pojkarna ville göra mig den tjänsten att skaffa en pekpinne. Dagen därpå anlände flera pekpinningar, väl gjorda och fint sandpapprade. Nu var isen bruten, och så småningom ordnade det upp sig riktigt bra. T. o. m. i söndagsskolan började den nya ordningen bli märkbar, till gubbarnas stora förvåning.

'n Isak. En morron kom en av ordningsmännen in och sa:

»— 'n Isak ha schvore. Han jär jämt så mytje fali vä å schväre.» Men 'n Isak kunde inte trots många samstämmiga vittnesbörd förmås att erkänna. Jag ställde honom i skamvrån, och där fick han stå hela timmen. Under tiden kom folkskoleinspektör Kristoffersson för att åhöra undervisningen. Han bad att få veta anledningen till att pojken blivit straffad. Därpå gick han bort till 'n Isak och frågade

— Är det verkligen sant att du har svurit?

— »I ha åller schvore (aldrig svurit), sa 'n Isak. Döm ha bara löge (ljugit) opå mä.»

— Gossen förklarar sig vara oskyldigt straffad, sade inspektören. Hur förhåller det sig med detta?

Av den rannsaking som företogs, framgick med önskvärd tydlighet, att 'n Isak var skyldig.

⁵⁾ Jfr i ÅSU 65: En tvåvintring av Blenda Andersson; jfr ÅSU 70 s. 15 o. f.; nr 71 s. 172, 183, 266—268.

— Nu har du inte bara svurit, du har också ljugit, sade inspektören. För detta ska du ha ris.

Ett ris gjordes i ordning av en tillstädesvarande kvast. Under tiden hade en av pojkarne smitit ut och rusat till 'n Isaks för att tala om »att 'n Isak skull få stryk». Mamman stod och bakade med uppkav-lade ärmar och alldeles mjölig. »Som a'var å sto kom a'sättend oppi skola å skälld ne inspektörn som på ett så upprörande sätt våldfört sig på ett stackars oskyldigt barn.»

— »Å 'n Isak som jär så mytje snäll.»

— Jag har inte våldfört mig på edert barn, sa Kristoffersson, ty avbasningen hade ännu inte påbörjats. Inte vart det någon heller, ty mamman tog resolut sonen med sig och försvann. Efteråt var inspektörn mycket ångerköpt. Ja höll knappast på att bli av med honom och höll inte på få laga mig nån mat.

— Tror fröken, att man kommer att göra sak av detta? Jag blev verkligen så upprörd över att pojken hade både svurit och ljugit, men jag har ju strängt taget inte rätt att ingripa i lärarinnans sätt att bestraffa.

Dagen efter kom 'n Isaks fader, mycket högtidlig och mycket pedagogisk — han hade nämligen själv varit småskolelärare — och bad att få hämta sonens böcker. Pojken var visst inte värre än andra, men det skulle ju alltid finnas någon »huggstock» att skylla på.

Detta hände på våren. På hösten kom 'n Isaks moder och bad under tårar att »lärarinna skull förbarm sä över 'n Isak å låta 'n böre (= börja). För han nyges (nödgas) ju ändå gå oppi skola, å it kunna vä (inte kunna vi) skick bort en sliken liten (en sådan liten) stackar. No sko ja då göra vo ja kan för att håll ätt'n» (efter honom).

Uppskattning. När en tid hade gått, sade jag till barnen, att de som belöning för att de varit så snälla, skulle få följa med till kyrkan i Boden. Det var en syn att se dessa förutvarande vildar snällt och sedesamt följa sin lärarinna till kyrkan. Det talades allmänt i Boden om vilken förvandling som skett med barnen i Svartbyn. Inspektören var mycket belåten, inte minst för att det inte hade blivit något bråk för 'n Isaks skull. När jag kom för att hämta avlöningen, sa han:

— Vad ska jag väl kunna bjuda denna präktiga lärarinna? Jo, jag ska be att få bjuda på ett glas mjölk från min bästa ko. Hennes mjölk är eljest alltid reserverad för min egen räkning. »Jag tyckte då inte att hon smakade bättre än vilken mjölk som helst.»

Det värsta. Det värsta i Svartbyn var ändå inte »barna»; det var »ungkarana» som drev omkring och gjorde ofog. Skolan låg alldeles

för sig på en backe utmed stora landsvägen. På kvällarna kom man och bultade på och ville in. Förra lärarinnan berättade, att det på hennes tid inte fanns något riktigt lås på dörrern, utan hon kunde vakna av att någon stod och lyste på henne med tändstickor. Nu fanns det åtminstone en regel att skjuta för. När jag inte släppte in odågorna, tog de sig för att göra ohägn på allt möjligt sätt. Ibland fick man se en hand som lades utanpå fönsterrutan, ibland såg man ett ansikte som spöklikt stirrade in genom rutan mitt i natten. Utanför skolan låg en stor torvhög. En kväll tog dom sig för att kasta torven på dörren, så att jag trodde den skulle braka sönder. Andra gånger hördes det som om åskan skulle gå. Då sprang dom runt huset och drog med störrar längs brädfodringen.

Alla »lodisar» som kom efter vägen skulle också upp och tigga pengar. För att bli av med dem, var jag dum nog att börja ge dem. En dag, då jag kom in i köket stod en karl och vred händerna och sa:

— »Hä järn då så mytje källt om hendren i da. It skull väl lärarinna vele djiva mä en slant, för i sko dell Boden opa en avision (auktion).» Ja, jag gav honom då en tioöring, så att han drog i väg, men om kvällen kom han och skulle nödvändigt in igen, men då släppte jag inte in honom.

Till slut blev jag så skrämnd att jag inte tordes vara ensam en enda natt. Lite bättre blev det, när jag fick min systerdotter Hildur till sällskap. Hon var i skolåldern, och föräldrarna tyckte det var lika så gott att hon gick i skola hos mig.⁶⁾

Så ofta jag kunde for jag till Boden och låg hos en govän, fröken Backetman, som hade affär där. Lördags- och söndagskvällar kom hon ut till mej. Ibland kunde någon kvinna från byn komma och ligga i skolan.

Spöket på vinden. En kväll, när fröken Backetman var hos mig, och vi just hade gått och lagt oss, fick vi höra några mystiska ljud från skol-vinden. Det hördes som om någon skulle ha hoppat och dunsat ner igen, hoppat och dunsat ner igen. Så blev det tyst en stund, men det mystiska dunsandet kom igen med regelbundna mellanrum. Vi blev

⁶⁾ Hon (Hildur Sjöberg) är nu 60 år gammal och berättar följande.

— »Om jag minns när jag var hos moster Emma? Jodå, det glömmar jag aldrig. Huva' (hu då! usch!) va rädd vi var. Vi låg ini en tvåmanssäng, å moster bruke mut mä. Ja bruke få 25 öre, för ja låg utmä balken, men jag genomskåda snart varför.

En gång i veckan bruke ja fara in till Boden å spela för Fröken Backetman. Ja bruke då åk skrisko på senhösten men huva' så hemskt hä var näre' braka ute isen, å man trodd att man skull drunken. När jag andra gången skull till Svartbyn grät ja å ba att få slipp men it hjälpt hä.» (inte hjälpte det).

alldeles vettskrämda. Fast det var mitt i natten, steg vi upp, klädde på oss, smög oss ut och hem till skoltillsyningsmannen som bodde längre ner i byn. Vi bankade på dörren, tills han vaknade och kom ut.

— »Hä kan it vara nanting (= någonting) där, sa'n, hä jär no (= nog) bara inbillninga.»

Till slut tog han en lykta med sig och följde oss, men han såg faktiskt rädd ut. När han kom upp på skolvinden, upptäckte han en stor hund, som for och hoppade så mycke han hann över tvärbjälkarna under taket. Det hade varit gudstjänst i skolan och då hade hunden förmodligen tagit sig upp på vinden och somnat. Dörrn till vinden hade blivit låst, så han inte hade kunnat komma ut. Ja så var det med den spökhistorien.

Ett avslutat kapitel. När Renqvist kom till Brobyn, så kom han ofta ut och hälsade på, och så småningom blev det klart att vi skulle gifta oss, för där var det en verklig själarnas sympati.

Att jag aldrig tidigare tänkt på äktenskap, berodde på att jag fasade för tanken på att få barn. Det var som ett mindervärdeskomplex hos mig, antagligen beroende på att jag fick vara med, då min syster Hilda (den nyss omnämnda Hildur Sjöbergs mor) fick 'n Ragnar. Det var en mycket svår förlossning som gjorde mig fast besluten att aldrig gifta mig utan ägna mig åt en lärarinns lugna tillvaro. När jag sen fick två på en gång, då tänkte jag, att det var Gud själv som ville visa mig, att man inte skall ha såna tankar som jag haft om hans sätt att ordna förhållandena i människolivet.

Vårt första hem som nygifta skulle bli i Gunnarn, Stensele, där Renqvist fått plats fr. o. m. nyåret 1894. Det var ett slags internatskola med högre lön än vanligt och ansågs vara en bra plats.

II. MIN FAR.

Släkt- och hemförhållanden. Karl August Rehnqvist (han stavade till att börja med liksom fadern namnet med »hn») föddes i Sjulnäs, Piteå landsförsamling den 20 nov. 1864. Fadern, Anders Andersson Rehnqvist, född 1819, var hemmansägare. Modern hette Anna Magdalena och var född 1827. Om släktförhållandena längre tillbaka i tiden har min far sannolikt icke haft någon kännedom. Släktingarna i Sjulnäs (bl. a. min nu (1946) 90-åriga faster Mina Renqvist) vet icke heller något därom. Om namnförändringen berättar min far följande: »Vid mönstringen för militärtjänst under en kyrkhelg i Öjebyn var där tre ynglingar, som beslutat sig för att ta nya namn, vilka alla skulle sluta på qvist. Några ytterligare formaliteter behövdes inte för

att ordna den saken. Namnet Rehnqvist härleder sig alltså från detta tillfälle och någon släktskap med andra Renqvistar undantagandes släktingarna i Sjulnäs föreligger alltså inte. Vid mitt besök i Sjulnäs sommaren 1946 berättade en av den yngsta generationen Renqvist, att det inte var särskilt roligt under skoltiden att ha ett namn som stack av från andras. Så här sa skolkamraterna: »Namne jäde jär så leit att ingen ann vill heit som jä» (namnet ert är så fult, att ingen annan vill heta som ni.)

Om Anders Rehnqvist berättas, att han kom från Blåsmarks by (Piteå landsförsamling) och att han från början inte ägde mer än vad han gick och stod i, men att han var mycket härdig, ett slags tusenkonstnär, som gick omkring i byarna och var bönderna behjälplig med att skära glas, utföra snickerier, målningsarbeten o. d. Så småningom lyckades han spara ihop så att han kunde köpa sig en s. k. sommarstuga och efterhand som ekonomin förbättrades, förvärvade han sig den nuvarande renqvistska gården i Sjulnäs. Själva mangårdsbyggnaden var då tämligen nyuppförd. Efter storskiftet kom ägorna att bestå av en odlingssträng av 50 m:s bredd och c:a 800 m:s längd och något husbehovsskog. Gården födde då liksom nu fyra kor, en gris, några kalvar och en häst. Anders Rehnqvist skulle såsom odlingsbidrag ha åtnjutit 12 års skattefrihet. Byåldermannskapet, som ursprungligen gått i tur och ordning och innehafts ett år i sänder av samtliga byamän, kom så småningom att av praktiska skäl överlåtas på en innehavare. Anders Rehnqvist torde varit den förste, som erhöll uppdraget på längre tid. Äldste sonen Anton övertog gården och så att säga ärvde åldermannskapet, som han innehade i 40 år. Ingen annan förändring skedde med gården än att den påbyggdes nio varv. Av sönerna var Karl August, min far alltså, ganska klen till fysiken och orkade inte som de andra barnen delta i arbetet på gården. Han satt för det mesta inne och sysslade med sina stillsamma lekar. När han lärt sig läsa, brukade han läsa ur bibeln för modern, medan hon satt och spann.

Modern var varmt gudfruktig. Fadern var mycket intresserad för att barnen skulle få boklig bildning. Johan och August var riktiga ljus i skolan, enligt vad deras lärarinna Ida Olson-Åström berättat. Min far satte mycket stort värde på denna sin första lärarinna och besökte henne som regel varje gång, då han på sina predikoresor gjorde uppehåll i Älvsbyn. Det torde vara bibelläsningen för modern, som hos min far grundlade den enastående förtrogenhet med bibeln som kännetecknade honom såsom predikant.

Småskollärare. Det var ganska vanligt den tiden, att studieintresserade, religiöst orienterade ynglingar, som inte hade råd att studera till präster, sökte sig in i småskoleseminarier. För min fars vidkommande låg seminariet i Öjebyn väl till. Familjen ägde bl. a. en kyrkstuga i »gammelstan». Fadern torde ha svarat för studiekostnaderna under denna tid. Första anställning som småskollärare erhöll Rehnqvist i byn Koler (Älvsby församling) med en årslön av 300 kr. Han bodde på ett mycket bra ställe. Renstek och fågel var inga sällsynta anrättningar, och helinackorderingspriset utgjorde 25 öre om dan. »Ja, it val'e då nagen förtjänst (ja inte blir det någon förtjänst), men hä var väl it meningen heller», sa moran, när han skulle göra rätt för sig. Efter ett par år som småskollärare var min far emellertid på det klara med att någon familjebildning på en sådan lön inte kunde tänkas. De slantar han sparat genom ett spartanskt levnadssätt blev den grundplåt, som gjorde det möjligt för honom att studera vidare.

Folkskoleseminariet i Härnösand.

Där kom han in i andra klassen. Omkostnaderna blev inte höga. Därom vittnar följande kassakonto för januari 1889: Kassabehållning kr. 75. Utgifter: Till Gådeåfesten 1 kr., Läsning för barn (Topelius) 1:75, smått 0:50, till söndagsskolfesten 0:75, böcker m. m. 1:—, till Edqvist 1:25, direktören 2:—, en gymnastikbok 3:—, ramar 2:—, Hernösandsposten 1:50, inackorderingsavg. för februari 40:— Summa Kronor 54:75. Behållning till februari 20:25. Kassabokföringen tycks inte ha intresserat min far i nämnvärd grad, ty trots mycket noggranna anteckningar i »annotationsalmanackan» är den återopade månaden den enda som innehåller någon kassarapport. Förmodligen utgjorde februaribehållningen det som återstod av hans eget hopsparade kapital. Några uppgifter om hur pengar i fortsättningen anskaffades föreligger icke, men av den regelbundna brevväxlingen med äldste brodern Anton torde man kunna sluta sig till, att han från hemmet erhöll nödiga medel. Eftersom inga anteckningar angående mottagande av några kontanta medel vid arvskiftet efter fadern (1892) förefinns, torde bidraget till studierna ha betraktats som hans del av arvet. Som ett exempel på min fars ringa intresse för personlig bokföring må anföras följande: Under min seminarietid i Luleå förde jag noggrann kassabok, som jag inte utan stolthet visade upp för min far. Han lämnade den omedelbart tillbaka med orden: Jag vet att du sköter dig; den här behöver jag inte se,

Somrarna synes min far ha under seminarietiden tillbringat i Sjulnäs, där han hjälpte till med arbetet på åker och äng. Sedan han sommaren 1889 flyttat över till systemen och svågern (faktor Granström), var han denne behjälplig med att föra virkeslistor o. d.

Under seminarietiden i Härnösand förde min far tidvis *dagbok*, särskilt fullständig i tredje klassen. Den krets av ungdom, han tillhörde, synes ha varit starkt influerad av Rosenius och varma anhängare av Evangeliska Fosterlandsstiftelsens verksamhet. Några utdrag ur dagboken anföras nedan.

Jan. 15, ½8. [Seminaristen] Granström kom hit. G. läste och gjorde bön. Kl. 12 gingo vi upp till Semis, där upprop hölls. Rektorn talade något om »Skolledaren som skolrådsledamot», hvarvid han betonade att det ej vore eftersträfvansvärt att vara ledamot men väl rådgifvare.

Jan. 16. Gick till semis 8—10 och läste på blindkartan. 11—3 lektioner på semis, inledt af Björnståhl. ⁷⁾ Gick till Boklådan och köpte en gymnastikbok och prenumererade på Hernösandsposten.

Jan. 19. kl. 6. Efter 6 timmars arbete kommo vi hem glade öfver att första arbetsveckan gått till ända. Ordade något med orgeln och gingo sedan till Semis för att sjunga öfver till fattigbjudningen på måndag. En promenad förbi frälsningsbaracken. Sedan gick vi hit och läste och gjorde bön.

Jan. 21. kl. 6. Konungens 60:års födelsedag. 6 timmars läsning. Kl. 12 salut på navigationsskolan. Kl. 4 sjöng vi på arbetarföreningens stora sal för de fattiga: Ur svenska hjärtans djup. Herliga land. Hör oss, Svea. Hell dig, du etc. Bröder, o slutet etc. Öfver fjällarne grå. Sedan gick vi hem och under vägen köpte jag ett minne av konungens födelsedag. Kl. 6 sång i pelargången. Ovanligt mycket folk. Som i Stockholm. Då jag gick därifrån, träffade jag två flickor. Sedan gick vi ut åt tullen och följde dem sedan hem. Skref efter hemkomsten bref. ½12.

Jan. 27. Predikan av Englund. Söndagsskolan öppnades af Löfgren med anledning af Jesu ord till Petrus: Älskar du mig. ½7 togo vi orgeln och knogade i väg till Gådeå för den tillämnade festen. Den började kl. 7. Löfgren sjöng några Davids psalmer och föredrog berättelsen om »Hafsgudens gåfva». Därefter uppläste Englund ett kap. ur Ordspråksboken och talade några ord däröfver samt tillkännagaf att nästa möte skulle vara en månad senare. Sedan stannade vi och pratade. 12.

⁷⁾ Seminarieadjunkt. Om honom jfr ASU 47—48 s. 184—188. Jfr samma uppsats om andra lärare vid seminariet.

Jan. 31. kl. 6. Sex timmars läsning. Slöjd 6—8. Sedan på aftonen skrefvo vi tema om kamratlivet. Gottvall (rumskamraten) satt uppe hela natten; jag lade mig 4:30.

Febr. 1. kl. 6:30. Fem timmars läsning. Lemnade tema. Mycket sömning hela dagen. Var ute och promenerade $\frac{1}{2}$ timme.

Febr. 2. kl. 6:30. Sex timmars läsning. Kl. 7 textutredning. Vårt företag i Gådeå erfors vara illa upptaget och misstydt. Satt och skref pedagogik till kl. $\frac{1}{2}$ 12.

Febr. 12. kl. 6:15. Lof 12—2, emedan Björnståhl var sjuk. Kl. 8—10 var på Hemfrids lokal och hörde nykterhetsföredrag af bergsingeniören Ferdinand de Ron. God talare med god förmåga att väcka intresse. Han byggde på den rätta grunden. Talade om Israeliternas Moloksdyrkan och visade att äfven vi hafva en dylik afgud, i hvars glödgade armar fäder och mödrar kasta sina barn. Detta bevisade han äfven med ledning af en gammal grekisk legend. $\frac{1}{2}$ 1.

Febr. 18. kl. 6:30. Sex timmars läsning. Slöjd 6—8. Kommo underfund med att Skog vore ett Guds barn och möjligen äfven Larsson.

Febr. 19. kl. 6:30. Från kl. 5—8 hos pastor Englund och samtalande om bildandet af en ynglingaförening. Pastor läste något om Kristus såsom menniska. Därefter läste Löfgren en del af Professor Rudins helsningstal på Ynglingaföreningens konferens i Stockholm 1888, hvari han bl. a. liknade menniskan vid en maskin. Det beslöts, att om det vore Herrens vilja skulle en sådan [förening] bildas, der alla som ville fingo inträde. $\frac{1}{2}$ 12.

April 7. Gick med Hedlund ut till Strömsborg. Följde honom 1:a gången på hans rum. Han talade om en märkvärdig flicka som varit och kastat snö på hans fönster qvällen förut. Söndagsskola. Den underliga flickan var äfven där och gjorde sig observerad genom sina beteenden. Äfven var hon på festen i Gådeå skolhus. Kl. 9 sångövning på bönhuset.

Besök af Löfgren och samtal om den der flickan, då vi kommo öfverens att säga henne sanningen och helt och hållet visa henne från vårt umgänge, emedan hon eljest kunde blifva till stor skada.

April 10. Skref tema om »Paulus före omvändelsen» och var uppe hela natten i det närmaste. (Jag sof 2 timmar, Gottvall ingenting.)

April 12. Björnståhl åter frisk. Icke litet förvånad öfver att vi ej läst någon läxa.

Maj 3. Sista skrifningen. Ämnen följande:

1. En rätt bön (3 kamrater valde detta ämne).
2. Redogörelse för innehållet i Geijers skaldestycke Vikingen (Ingen).

3. Karl XI:s reduktion (10).

4. Lapplands natur (Ingen).

5. Om kroppars aggregationstillstånd (Ingen).

6. Om lärarens straffande verksamhet (1).

Maj 6. Slöjd 6—8. Lemnade Verktygsskafvet N:o 17.

Maj 10. Gymnastikuppvisning från $\frac{1}{2}$ 6— $\frac{1}{2}$ 7. Mycket folk. Stängerna, öfverslag och sadelbommarne. Var ute för att köpa en välläsningslära.

Erhöll bref hemifrån jämte pengar.

Maj 11. Fingo lösa problem af Bäckman. Ritade på trädgården. Fick under hemvägen de första blommorna som slagit ut i Borgmästarns trädgård.

Maj 13. Efter qvällen var vi ute och såg på Karl XV, den första stockholmsbåten. Mycket folk nere på kajen.

Maj 15. Vapenöfning 5—7. Ankom från Stockholm Ängermanland och Hernösand.

Maj 20. Lof. Fjärde klassens afgangsexamen. Trädgårdsskötsel 7—9.

Vapenöfning 5—7. Mycket besvär med att skaffa mig 4 kr. till fotografikorten. Lyckades dock genom Granströms hjälp förskaffa mig det. Gick så och löste ut korten.

Maj 23. Textade till trädgården. Sedan till slöjden 6—8. Lemnade skärbrädet N:o 19. Kl. 9 var vi bjudna till barnhemmet på Karolinkalás. Sång, samtal. bön. Kom derifrån först kl. 12.

Maj 24. Utmarsch $\frac{1}{2}$ 10—3. Gingo under musik genom staden och vidare till Saltvik. Här stannade vi en kvarts timme och gingo sedan öfver berget till Säbrå kyrka och stannade på prestgården. Rast 1 timme. Under tiden gingo vi upp till skollärary Blomqvist och fingo oss lite kaffe. När vi gingo därifrån blåstes till uppställning och snart voro vi iväg. Utan att hvila fortsatte vi vägen till staden. Under skalande musik tågade vi in i staden, hvarest nyfikna syntes öfverallt. Mycket hett, hvarför vi kände oss riktigt trötta. Lade mig kl. 1.

25 maj. Kl. 5. Grufvade mig mycket för skolan, men det gick bra. ⁸⁾

Maj 29. Steg upp kl. 6. Fruktade bra nog mycke för examen. Den började med bön af Julin från 7 $\frac{3}{4}$ —8. Bibl. hist. 8—9 Björnståhl. Svenska (Gyllenhjelm) 9—9 $\frac{1}{2}$ Björnståhl. Botanik 9 $\frac{1}{2}$ —10. Bäckman. Räkning 10—10 $\frac{1}{2}$ Bäckman. Geografi (Asien) 10 $\frac{1}{2}$ —11 Björn-

⁸⁾ Torde åsyfta uppgiften att en hel dag leda övningarna i en klass i övningskolan.

ståhl. Alit gick ganska bra utom i metodik, där vi fick räkningens historia. Hemkommen kände jag mig riktigt glad och tacksam mot Gud som förlänat mig hälsa m. m.

Juni 2. Steg upp kl. 4. Sedan jag rustat mig och packat allt i ordning kilade vi med sakerna till kajen. Der voro flera flickor med blommor i hand. Till slut såg jag ut som en blomstergosse. När båten ringt 3:e gången, tog jag adjö, gaf dem 155 i Ahnfeldt såsom minne och begaf mig sedan ombord. Det kändes nog ganska svårt att skiljas från de kära vännerna i Härnösand, men glädjen öfver att komma hem var ändå större, hvarföre jag var så glad som möjligt vid en skilsmessa. Af kamraterna hörde jag sedan en och annan antydning om efterhängsna flickor, som de menade att jag hade, men detta gjorde mig riktigt glad, ty derigenom kom jag att tänka på bevekelsegrunden till den vänskap, tillgifvenhet och kärlek, som de visade mig; nemligen Kristi kärlek. O, tänkte jag då, hvad jag är lycklig som eger sådana vänner och huru tomt för dem, som ej veta vad verkliga vänner vill säga.

Om sista dagen på seminariet handlar följande anteckning:

Juni 1. Jag bjöd på kaffe. Vi gingo utåt landsvägen till Säbrå och in i skogen, der vi plockade och prydde oss med linnea. En flicka band mig en krans av mina qvistar. Kl. 2 voro vi uppe på Semis och fingo våra betyg. Alla voro belåtna med dem. Rektor (Bucht) var mycket rörd och bad att vi skulle skriva till honom och underrätta hvar vi fingo plats och vad vi kommo att göra för erfarenheter.

Kl. 8 togo vi vaccinatorsexamen. (Någon kritik gentemot lärarna eller gentemot undervisningen förekommer icke i dagboken. En lärarhistoria erinrar jag mig att min far med stor förnöjelse brukade berätta. Den gällde trädgårdsläraren. En av klasskamraterna var vid inträdet i seminariet utbildad trädgårdsmästare men erhöll dock vid avgångsexamen lägre betyg än han väntat. Han anmärkte på saken under andragande av att en klasskamrat som inte var särskilt märkvärdig, erhållit bättre betyg. Svaret blev: »Ja men Altin ska betänka, hur lite han kunde när han kom in».)

Bröllopsresan.

I almanackan för året 1894 har min far nedskrivit följande skildring av bröllopsresan till Gunnarn.

10 jan. Bröllop. Vigseln af Höijer. Tal öfver Tob. 7:15, hvilket som vanligt var hjärtligt och godt. (Raguel tog dotterns hand och lade den i Tobiaë hand och sade: Abrahams Gud och Isaks Gud och Ja-

kobs Gud vare med eder och hjälpe eder och give sin välsignelse rikligen över eder!) Middag och sång. Samtal: huru skola vi läras att kasta all omsorg på Herren? Sång: Blott en dag, ett ögonblick i sänder. Kaffe, sång, the och glass. Afslutning med läsning af Dav. 118 psalm och med bön. (Tacken Herren, ty han är god etc.)

11—14 jan. afskedsvisiter.

14 jan. Kl. 3 skulle färden till vårt blifvande gemensamma hem börjas, men efter vanligheten fingo vi vänta ½ timme på åkaren. När han kom hade han en stor finnrissla, hvilken såg föga inbjudande ut, och i denna skulle vi åka. (I en sådan släde kan man bekvämt ligga raklång som i en säng.) I hast sattes vår resgodslåda så, att vi skulle sitta på den, och våra öfriga saker placerades framtill. De fyra hästar med släktingar och vänner, hvilka skulle följa oss till Öjebyn, voro redan samlade. Så snart allt blifvit i ordning, satte vi oss upp på lådan, där vi utan att skymmas af ekipagets enkelhet, tronade i all vår härlighet och glans. Så bar det af från det goda kära Piteå med brudföljet efter och denna affärd tedde sig nog ojämförligt härligare än »Brudfærden i Hardanger» och detta trots all sin enkelhet. Till Öjebyn kommo vi lagom för att öfvervara böneveckans afslutning af G. H. (Gustaf Höijer). Efter gudstjänsten sade vi farväl till dem som gjort oss den äran att hedra vår avfärd, gjorde en titt in till Höijers och så bar det iväg till Sjulnäs, hvarest vi stannade öfver natten.

15 jan. Vid 8-tiden bar det åter iväg och allt gick lyckligt och väl, tills vi kommo till Långträsk. Här började tecken till otur visa sig, ity att skjuts-gossen ville vända om. Vi förmådde honom dock till att skjutsa oss vidare och så bar det iväg till det två mil därifrån belägna Myrheden, dit vi ankommo vid 11-tiden på kvällen. Vid vårt inträde där möttes vi af en ovanlig syn. Karlar, qvinnor och barn lågo rundt omkring i stugan. Det hela påminde om ett zigenartält. Här låg en och pratade all möjlig gallimatias, där sparkade en annan sängen isär, så att inventarierna trillade ut på golvet. Äntligen fingo vi en säng i kammaren, där vi skulle få ligga, men, o ve så smutsigt! Vi lade vår fäll under oss och en schal under täcket för att om möjligt kunna ligga någon stund. Under tiden hade flera resande kommit, och nu kom en flicka in och frågade om hon kunde få bädda för två karlar i samma rum. Jag sade naturligtvis nej till stor förtret för henne, hvilket hon lät höra genom en ful ed som gick över hennes läppar. Äntligen fingo vi komma i säng och somnade slutligen.

16 jan. Kl. 6 började jag röra på mig och var in i köket för att purra gossen, som ej var så lätt att få på benen. Jag hade tänkt, att

vi skulle fara kl. 4 men emedan de försäkrade, att vi ej behöfde fara tidigt kommo vi ej iväg förr än kl. 7. Så snart vi kommit i släden kände jag på mig, att vi inte skulle hinna tåget, och denna min aning besannades sorgligt nog. Vi ankommo till Jörn $\frac{3}{4}$ timme för sent. (Avståndet Jörn—Piteå är c:a 8 mil.) Af en person vid stationen fingo vi anvisning på ett ställe, där vi kunde bo billigt. Här hade vi det rätt bra och ingen nöd gick på oss, men tanken på att vi försinkat oss graveerade mig mycket.

18 jan. Kl. 12 bar det ändtligen åstad från Jörn och snart voro vi i Hällnäs. Nu inträffade det missödet att resgodset blivit orätt polletterat, så att det gått till Vännäs. Alldenstund vi insågo att det ej kunde rymmas i vår åkskrinda, lämnade vi det och begåfvo oss — fastän motvilligt — på väg, hvilken motvilja något minskades sedan vi talat vid en person att ombesörja att det kom till Lycksele. Ankomna till Strycksele gästgifvargård råkade Emma slå sönder ett smörasklock, ett svagt bevis för trätgiriga gubbars grundsats: mannen förtjänar, kvinnan förstör. Sedan vi spisat qväll i Strycksele bar det iväg till Ekorrtträsk, dit vi ankommo midnattstiden. Här fingo vi två sängar bäddade.

[Fem dygn tog det alltså att komma från Piteå till Gunnarn. Järnvägsförbindelse fanns ju endast för sträckan Jörn—Hällnäs. Sommaren 1946 reste jag denna väg på c:a 10 timmar.]

I Evangeliska Fosterlandsstiftelsens tjänst.

Jag har tidigare omnämmt, att min far efter avlagd folkskolläraryxamen tjänstgjorde halvtannat år på pastorsexpeditionen i Öjebyn såsom skrivbiträde. Han mottog djupa och bestående intryck i det höijerska hemmet, där inte bara kyrkoherden själv utan även den älskliga prästfrun och döttrarna Mirjam och Ruth gjorde allt för att få honom att känna sig som hemma. Här lärde han också känna den unge hjälpprästen, sedermera kyrkoherden i Piteå, Gustaf Hörnström, samt fröken Anna Grape, blivande fru Hörnström. Den varma vänskap som under min uppväxttid förenade familjerna Hörnström och Renqvist hör till min barndoms ljusaste minnen.

För min far var det framför allt missionsverksamheten, den yttre såväl som den inre, som han kände sig kallad att befrämja. Någon nydanare på skolans område var han inte, men han ägnade sig med stor skicklighet och noggrannhet åt sin lärargärning.

Mera regelbunden predikoverksamhet började min far under sin lärartid i Porsnäs.⁹⁾

⁹⁾ Efter Höijers död synes en viss spänning ha inträtt mellan prästerskapet och lekmannapredikanterna, ett förhållande som avspeglas i Renqvists årsberättelse till Stiftelsen för åren 1899—1900. Där skriver han:

»Då jag nu går att skildra tillståndet inom församlingen, företager jag mig en sak, som under nuvarande förhållanden är långt ifrån angenäm. Jag har länge hoppats att den pågående schismen skulle så småningom lägga sig, men motsatsen tyckes göra sig gällande . . .

Nu några ord om min verksamhet i Stiftelsens och Guds rikets tjänst. Visserligen är den obetydlig men jag gläds ändå att få vara med.

För spridandet av stiftelsens tidningar besökte jag i december Sjulsmark, Rosvik, Nyby och Holmträsk. På alla ställen lofvade de att försöka skaffa så många prenumeranter på åtminstone några af stiftelsens tidningar att de kunde tagas under korsband, jag vill rekommendera detta sätt att samla prenumeranter särskilt för stiftelsens predikanter . . .

Förr om vintrarna har jag brukat tjänstgöra en och annan gång i denna by och någon gång i andra byar genom predikningar och föreläsningar med den nåd och de krafter Herren förlånat. Sedan nyåret har jag förbundet mig att turvis predika i detta och kringliggande skolhus mot ersättning, som åstadkommits genom frivilliga bidrag, så att missionskassan ej det minsta anlåtats. Visserligen har det känts förödmjukande att på detta sätt mottaga ersättning, men en ekonomisk förlust har tvungit mig därtill. Dessutom har det varit både förödmjukande och glädjande att se de kristna vännernas deltagande kärlek och uppoffring. Jag har stundom fruktat att ej kunna uthärda men hittills åtminstone har Herren uppehållit underligen, och medvetandet om trossyskons förböner inger mig mod och förtröstan. En stor hjälp har jag även av några trosbröder, därigenom att vi ofta ha bibelsamtal i stället för predikningar om söndagsaftnarna. I dessa bibelsamtal tala vi ut i all enfaldighet om synd och nåd och ofta få vi förnimma Herrens närvaro. Sådana stunder äro hvilostunder på vägen . . .

Vid första lägliga tillfälle togs jag i upptuktelse av kyrkoherde Nygren och anklagades för lögnaktiga uppgifter. Tänk så sorgligt att Herrens vittnen som dock hafva samma uppfattning ej skola kunna arbeta i endrägt och kärlek . . . Några af missionsföreningens styrelseledamöter äro betänkta på att försöka på något sätt åstadkomma en förlikning. Gud gifve dem därvid vishet och förstånd att handla med saktmodighet och kärlek. Må Gud styra saken till det bästa!»

Så småningom kom också en förlikning till stånd.

Efter förestående uttalanden av Renqvist d. ä. och d. y. må jag, Hall, för jämförelses skull återge följande tre skrivelser, som överlärdaren Karl Jonsson i Nykroppa den 5/4 1936 tillsänt mig och som beröra hans faders och dennes kyrkoherdes motsinställning angående frikyrkliga respektive kyrkliga frågor.

Herr Skoll. K. M. Jonsson, Windekulla.

Bäste Herr Jonsson!

Om Herr Jonsson i går vid min hemkomst från Gamleby med sin anmälan om Kamraten Welins ankomst till syföreningens sammanträde om Onsdag åsyftade en anmälan om, att nämnde Velin var påräknad eller kanske vidtalad att såsom talare för syföreningens medlemmar hålla föredrag, så anhåller jag att bestämdt få veta det i morgon, Onsdag, f. m. då jag är i Hasselby på husförhör, ty skulle det verkligen så vara vill jag icke komma och vill icke heller hafva någon del i ett sådant företag, som skolhusets öppnande för NordÖstra Smålands Missionsförenings kolportörer och möjligen äfven andra och jag är öfvertygad, att Herr Jonsson, utan någon fördel för Guds rike, kan komma att få mycket obehag deraf, hvilket jag gerna ville bespara Herr Jonsson.

För öfrigt vill jag blott tillägga, hvad jag redan ofta sagt, att jag för min del är nöjd och tacksam för att hafva Herr Jonsson såsom skollärare, och tror att Herr Jonsson genom att stilla och allvarligt verka för barnens undervisning och förande till Herren utträttar långt mera än Skoll. Velin med sina föredrag. Hastel, med vänskap.

H. Holmberger. Tisdagen d. 18/10 70.

[Forts. s. 30 nere!]

Efter förflyttningen till Piteå fick han glädjen att se ett mycket intimt samarbete växa fram mellan stiftelsen och statskyrkans prästerskap. Inte minst torde detta få tillskrivas det trofasta vänskapsförhållande som gjorde samarbetet mellan min far och kyrkoherde Hörnström så fruktbringande. Men även Hörnströms närmaste efterträdare, kyrkoherde J. Alfred Edström, gynnade på allt sätt stiftelsens verksamhet bl. a. som mångårig ordförande i missionsföreningen. I protokollet av den 6 dec. 1920 skriver Edström: »Överlärare Karl August Renqvist, vilken under 20 års tid fungerat som missionsföreningens predikant, har på grund av andra göromål nödgats uppsäga sin tjänst som predikant här. Troget, nitiskt och oegennyttigt har Renqvist arbetat under dessa år. Guds ord har han förkunnat enkelt, klart, bibliskt, lugnt och med värme. Svårt skall det visa sig att få någon som kan ersätta honom; när han nu lämnar sin tjänst, som han skött med Guds rike som mål, är det en tröst att veta att han ännu så länge står kvar som ledare av söndagsskolverksamheten, en verksamhet som kräver särskilt goda ledare».

Ytterligare tre år stod min far kvar som predikant, då någon kompetent person icke stod att uppbringa, som kunde åtaga sig en så pass maktpåliggande syssla för det blygsamma belopp — 400 kr. per år — som predikantarvodet den tiden utgjorde. Som en jämförelse kan nämnas, att arvodet för samma befattning, dock numera utökad med verksamhet i den omgivande landsförsamlingen, utgår med c:a 6000 kronor.

H:r Skollärary C. Jonsson, Vindekulla.

Bäste Hr Jonsson!

Min man tänkte hålla Catechesförklaringar emellan Påsk och Pingst om söndagseftermiddagarna i skolsalarna och skulle jag därför fråga om han är välkommen till Vindekulla i morgon eft. m.? Han har genom många ledsamheter blifvit nedstämd och tror det ej, men jag tror att han är välkommen och efter jag hör honom så väl i skolsalen men ej i kyrkan är jag mycket intresserad. Var god skriv ett par ord till svar. Vänskapfullt

Lina Holmberger.

Tredje brevet:

Som anmälan ingått att Herr Jonsson öppnat Vindekulla skolsal för föredrag af Herr Velin och att folk dit kommit tillsammans för uppbyggelse. Så får jag pligt-skyldigast å skolrådets vägnar helt och hållet och för alltid sådant förbjuda, men vare Herr Jonsson deremot oförhindrad att i sina embetsrum mottaga dem honom för godt tyckes. — Detta enl. skolrådets beslut för samtliga skollokalerna och å dess vägnar.

Stengårdsnäs d. 20/5 1879.

H. Holmberger Ordf. i Skolss.

Som en sammanfattning av hans verksamhet i »Stiftelsens» tjänst må följande anföras ur dödsrunan i Norrbottens Allehanda den 12 dec. 1938:

»Missionsverksamheten, den yttre såväl som den inre, hade i den avlidne en energisk och entusiastisk befrämjare inom våra bygder. Detta verksamhetsområde ägnade Renqvist också under hela sitt liv ett outtröttligt arbete, som bör stå som ett vackert och efterföljansvärt exempel för varje kristen. I Piteå Lutherska missionsförening var han under en lång följd av år den drivande kraften och beklädde inom densamma olika uppdrag, senast som dess ordförande. Inom härvarande ungdomsförbund fungerade han likalades som ordförande. I Norrbottens evangelisk-lutherska ungdomsförbund tillhörde han under lång tid dess ledning och innehade således bl. a. uppdragen som sekreterare och kassör. Dessa befattningar lämnade han dock för ett par år sedan i samband med förbundets ombildning till Evang. Fosterlandsstiftelsens missions- och ungdomsförbund i Norrbotten. Vid årsmötet i höstas lämnade Renqvist definitivt ledningen för förbundet och kallades samtidigt till dess hedersledamot. Under ett tiotal år var den bortgångne dessutom redaktör för »Ungdomstiden», organ för sistnämnda organisation. För den stora allmänheten har den hädan-gångne gjort sig känd inte minst som ledare för den högt skattade renqvistska kören. Överlärare Renqvist kommer att i många läger efterlämna ett smärtsamt tomrum. Han kom genom sina gedigna karaktärsegenskaper och sin organisations- och ledarförmåga att inom olika religiösa och ideella sammanslutningar bli den centrala gestalten, aktad och värderad som få. Vänsäll, godhjärtad och hjälpsam, förskaffade han sig vänner vida omkring, som med djup förstämning ska mottaga budskapet om hans bortgång.»

III. PORSNÄSTIDEN. FÖRSKOLEALDERN.

Min mor kunde inte finna sig till rätta med förhållandena i Gunnarn. Hon berör över huvud taget aldrig ämnet i sina levnadsminnen annat än antydningssvis. »Lärarns» disponerade två rum hos »nämn-demans». För en person med min mors starka självständighetskrav måste det ha tett sig svårt att vara så beroende av värdfolket, som fallet tydligen måste ha varit. Bröllopsresans vedermödor torde också ha bidragit till att hon efter sommarvistelsen i Piteå 1894 drog sig för att återvända, i synnerhet som man på höstsidan kunde vänta tillökning i familjen.

Läsåret 1894—1895 gick för min far sålunda i ensamhetens tecken.

Han fördriver de långa kvällstimmarna med att skriva vers, givetvis starkt religiöst orienterad.

Den 21 sept. kom tvillingarna till världen. Min syster, som var liten och pyrig, fick förmånen att »suga knappen», medan jag fick nöja mig med nappen. Detta förorsakade mig en ganska svårartad magkattarr, som enligt barnmorskans recept botades med skorpvälling. En större gemensam vagn anskaffades åt småherrskapet, men samförståndet räckte inte så länge. Jag visade ganska snart prov på gryende idrottsmannaegenskaper genom att »kicka» min syster ut ur vagnen, vilket omedelbart renderade mig en korg.

Det var en stor dag för far, när han fick hälsa »barn och blomma» välkomna till den första riktiga folkskollärbostaden — två rum och kök — i skolhuset i Porsnäs. (Skolhuset, under senare år hembygdsgränd, nedbrann till grunden 1945.) Han hade rest i förväg för att göra i ordning. Min mor berättar om mottagandet:

— När vi kom in i köket, hade han eldat så att spisen var alldeles eldröd, och han hoppade och sjöng »Falleralla stopp, ja tro ja drämen opp» (smälter).

Porsnästiden var i ekonomiskt hänseende bekymmersam. Sex barn föddes under loppet av sex år, jungfru måste anställas, husgeråd och möbler anskaffas eller kompletteras, den förlust täckas, om vilken min far talar i rapporten till »Stiftelsen». (Förlusten berodde på en borgensförbindelse för en nära anhörig till min mor, vilken råkat på obestånd). Enär mina föräldrar var omutligt rättrådiga i allt, tryckte skuldbördan dem hårt. Inte ens mjölk hade man under denna tid råd att köpa i den utsträckning som var önskvärd. Till vattgröten på kvälarna serverades »sirapsveta», en blandning av sirap, lingonsylt och vatten. Årslönen för en folkskollärare uppgick ju denna tid till 600 kronor. Hur livligt står inte far för mitt minne, när han schvungfullt och med en humoristisk glimt i ögat, ackompanjerande sig på orgeln, föredrog skollärarysian:

Tänk vilken avundsvärd och lycklig lott En folkskollärare
på landet fått;

För honom är det ställt och ordnat så, Att han kan leva
säll från topp till tå.

Sexhundra kronor har han ock i lön, Och det skall enligt
mångas gjorda rön

För honom räcka hela året ut, Så framt det icke innan dess
tar slut. [Jfr ÅSU 54 s. 72.]

Vid »samlingarna» på söndagarna brukade vi barn ibland få vara med, placerade på nedersta katederavsatsen. Samlingarna avspeglade sig i våra lekar. Jag uppträdde då som predikant, utstyrd med mors köksförklä som prästkappa, medan syskonen andäktigt och med sammanknäppta händer lyssnade till den alltid likalydande förkunnelsen: — Han kommer snart. Ja, jag säger eder, han kommer snart.¹⁰⁾

Tre rishistorier. Jag tror inte vi var särskilt svårfostrade, men det traditionella riset saknades inte i hemtrustningen. Min far ansåg att kroppsaga skulle ges före 3-årsåldern; senare nyttade det till intet. Den första — och för mitt vidkommande även sista — risbastun vankades, då jag trots upprepade tillsägelser rev sönder tapeterna i köket. Mitt tidigaste barndomsminne är förknippat med den andra rishistorien. Händelsen utspelades i köket i Porsnäs när jag troligen var i sexårsåldern. Bakom det väggfasta skåpet är ett ris instucket, omvirat med ett rött band. Jag ser mig själv knäppa ner byxorna, ta fram riset och efter bästa förmåga försöka »göra slag i saken», förmodligen i avsikt att utröna hur pass ont det kunde göra.

Det förtroende jag alltid hyst för min fars uppfostringsprinciper, har i hög grad påverkat min egen uppfattning i hithörande frågor, ett förhållande, som avspeglas i den tredje rishistorien. Denna är hämtad ur de »Blad ur minnet och dagboken» som jag tillägnade min dotter på hennes studentdag.

»Tant Nosi (hyresvärdens fru) har lika fint på gården som mamma har oppi våningen. Men inte är det så roligt för små ostyriga fötter att bara hålla sig på gångarna och inte få vara på den härligt gröna gräsmattan. Tant Nosi har satt jordgubbar. Det är första året. Tant Nosis allra första jordgubbe har kommit. Den är högt älskad och ömt omvårdad. En dag är den försvunnen. Märken efter två små fötter skvallrar om tjuven. Tant Olsson, grannen, har också jordgubbar på sitt land. Och jordgubbar är gott, som var man vet, och samvetets röst talar inte tydligt nog, när man ännu inte fyllt tre år. Kerstin är mycket förtjust i att »kloppa» blommer. En dag kommer hon upp och »gratelerar» mamma med en bukett gräslök, som hon kloppat på tant Olssons land. Tant Olsson och mamma var goda vänner, så det ordnade sig. Lyda måste man lära sig, och skilja på mitt och ditt måste man

¹⁰⁾ Jfr Roskildekyrkoherden Petrus Palladius: *VisitatzBog* (c:a 1540), där han skildrar smärre barns katekesövningar i Jena dels vid altarrunden, dels i efterhärmande lekar på gatan. Avtryckt i B. Rud. Hall: *Pedagogikens historia*. Andra upplagan. Sthlm 1921 s. 46. Jfr illustrerat prenumerantfiske via folkskollärarkåren: *Dagens Nyheter*s söndagsnummer 5/12 1920 och här Lundegréns hågkomster sid. 67.

lära sig. Men Kerstin vill inte lyda. Hon vill inte ha »galosserna», fast det regnar, och hon vill inte fråga om lov, innan hon går ut på stan, fast den farliga järnvägsövergången är där. Och farfar som är en stor pedagog, överlärare och allt möjligt, har sagt att små barn som inte vill lyda ska ha ris, innan dom fyller tre år; annars är det för sent.

Vad ska då en stackars fader göra? Ja, det måste ju bli ris förstås. Men o, var det är svårt! Tänk att det finns folk som kan salta riset också, för att det ska svida riktigt! Pappa söker efter ris. Så här första gången kan man ju ta sådant som har små lena nyutspruckna blad, då kanske det inte gör så där förfärligt ont. Och långt behöver man ju inte gå. I hagen växer de mest förtjusande hängbjörkar, som nyss har slagit ut, och dom är det ju inte så hårda kvistar på. Dagen efter har familjen främmande. Den avbasade berättar: Schestin vare stygg, pappa blada stjärten.

IV. I PITEÅ.

Ekonomiska förhållanden. Förflyttningen till staden (1900) medförde i ekonomiskt hänseende en lättnad. Om jag inte missminner mig, utgick dock överlärararvodet under min fars tjänstgöringstid inte med högre årligt belopp än 300 kronor. Och överlärartjänsten tillträdde han först 1912. Lönen för en ordinarie folkskollärare höjdes år 1906 till 900 à 1350 kronor, allt efter lönegrad. Predikantbefattningen vid missionshuset avlönades ju med 400 kronor, när arvodet var som högst. Några extraförtjänster utöver de nämnda förekom inte. Visserligen verkade far i rätt stor utsträckning som kolportör för »stiftelsens» och Lindblads böcker och tidningar, men den procent, som han skulle ha haft rätt att tillgodoräkna sig, drog han samvetsgrant av vid försäljningen. Då anvisningar utfärdades, att sådant inte borde ifrågakomma, enär det inte sågs med blida ögon av bokhandlarna, hittade han på en ny affärsprincip. Man fick alltid på köpet någon bok som i värde motsvarade förtjänsten. Att omkostnader för frakt o. d. borde uttagas av kunden, ingick inte i hans beräkningar.

Lärartjänsten var förenad med bostadsförmån, men far kom ändå att ganska snart efter förflyttningen figurera som gårdsägare, något som dock ingalunda var ägnat att förbättra ekonomin. Min mormor — fru Degermark — hade varit sängliggande de sista åren och inte orkat sköta färgerirörelsen. Även hon hade drabbats av de olyckliga följderna av de obetänksamma borgensförbindelserna med påföljd att gården måst in-tecknas upp till skorstenarna och till slut måste gå un-

der klubban. Då doktorn förklarade att gumman inte skulle tåla vid en förflyttning utan allvarliga risker, ansåg far sig förpliktad att träda emellan.

Grundlig reparation av huvudbyggnaden tarvades; uthusen som var starkt förfallna måste rivras och nya uppföras; hyrorna var låga och inflöt tidvis oregelbundet. Gårdsköpet kom att kosta far och mor många sömnlösa nätter. Emellertid såldes gården strax efter förra världskriget och hade då stigit i värde så att mina föräldrar i någon mån kompensades för de bekymmer gården förorsakat dem. Detta förhållande betraktade de själva som ett bevis på den Guds välsignelse som mormor nedkallade över far, när han ordnade så att hon fick bo kvar till döddagar.

Det förefaller nästan ofattbart att mina föräldrar trots de små ekonomiska förhållandena kunde ge oss barn en påkostad uppfostran. Det var endast min tvillingsyster, som inte fick genomgå läroverk. Realskolan i Piteå ombildades för sent för hennes vidkommande till samskola. Omkostnaderna för utbildningen utöver realen fick vi givetvis klara av lånevägen (privat genom fars förmedling) men hjälp till kläder, fri sommarvistelse o. d. bestod hemmet oss med även under den tiden.

Far och mor, sedda genom barnens ögon.

Från och med 7-årsåldern börjar mina hågkomster av far och mor ta fastare form. Min mor var liksom mormor en ovanligt dugande och kunnig husmor, utrustad med gott humör, goda kroppskafter och god hälsa. Relativt länge gick vi barn klädda i hemvävda och hemsydda kläder. När vi blev äldre, sköttes klädfrågan åtminstone för den kvinnliga partens del av hemsömmerska under mors överinseende. Mor var en riktig matmamma. Kalvkroppar, renstekar, laxar o. d. inköptes hela och bereddes på olika sätt i hemmet. Mjölsäckar inköptes också och utlämnades till kunniga bagerskor, varefter vinterförråd upplades. Trädgårdsalster i nutida bemärkelse förekom sparsamt, men skogens bär tillvaratogs i stor omfattning under väl organiserade bärplockningsutflykter, där alla familjemedlemmarna efter förmåga drog sitt strå till stacken. Frukt eller snask förekom sällan. Men när mor hade varit på bjudning hade hon som oftast »nestgörning» (medsända godsaker). En utsågs att på rättvisast möjliga sätt fördela håvorna, en annan lade sig på knä med händerna för ögonen, varefter den förstnämnde pekade på högarna och frågade: Vem ska ha den högen? — Vem ska ha den högen? o. s. v.

All tvätt sköttes i hemmet, oftast av mor egenhändigt. Inte utan stolthet visade hon på äldre dagar lakan och dukar som stått sig en hel mansålder. Pengarna blev dryga under hennes förvaltning.

Far var ingen fysiskt stark person. Han var frikallad från exercisen på grund av allmän svaghet. Under seminarietiden klagar han ofta i dagboken över klenhet. Han var då, liksom senare, svårt ansatt av migrän. På senare åren besvärades han även av astma. Själv sa han, att det var mor som gjort folk av honom i fysiskt hänseende. Inte minst på grund av att hon var fem år äldre, kom mor att bli den dominerande i äktenskapet, så fort det gällde praktiska angelägenheter, men i andliga ting såg hon upp till honom som den »oförliknelige».

Far var till ytterlighet ordentlig och punktlig i sitt arbete både i skolan och när det gällde missionsverksamheten, men han var också till ytterlighet glömsk och disträ, när det gällde praktiska ting. Han hörde till den typen som letade efter glasögonen, då han skjutit dem upp i pannan och särskilt svårt hade han att hålla reda på sin »lös-egendom».

— »Hur många par vantar har jag inte stickat åt honom och hur många muddar», säger mor, när hon kommer in på det kapitlet. »Han försökte nog att göra så gott han kunde. Han knytte fast vantarna å hängde dem på kroken i kyrkbänken och satt och höll i dem hela predikan för att inte glömma dem, men nog kom han ändå ofta hem utan.»

Jag skulle tro att far från barndomstiden på grund av sin fysiska svaghet hade något komplex visavi kroppsligt arbete. Han var utslutande intellektuellt inriktad. Under de många somrar vi bodde på landet deltog han aldrig i arbetet ute på åker och äng, vilket vi barn med liv och lust gjorde. Kallbad i öppna sjön var honom en styggelse, och simma kunde han inte. En varm sommardag lyckades jag förmå honom att pröva badvattnet, men han blev förkyld och förklarade att det var första och sista gången som jag lurat honom att begå en sådan dumhet. Skidor eller skridskor såg jag honom aldrig använda. Denna inställning till trots, såg han med glädje att vi barn förde ett friskt och härdande friluftsliv.

Mor var synnerligen intresserad för vår fysiska daning. Hon var själv simkunnig och tog personligen hand om vår simundervisning. Jag var sju år, när jag med tillhjälp av en gammal dörr gjorde mina första lärospån i simningens ädla konst. Tyvärr har jag aldrig kommit att söka patent på de »alla tiders» simdynor, som vi lärde oss tillverka av de cylinderformiga brännvinskaggar av plåt, som flottningskarlarna lämnat efter sig längs stränderna.

Den enda form av sport, som far utövade, var fiske. Men på detta område var han verkligen passionerad. Hans tålmod var utan gräns. Vi andra for och flyttade från det ena stället till det andra, när det inte nappade; han satt vanligen kvar, där han först hade kastat ankar.

— Fisken kommer, bara man väntar, var hans princip. Och fisk fick han! Den första båt vi hade var en liten s. k. roslagsbåt, som min mor till vår obeskrivliga glädje inköpt ny för den efter nutida förhållanden fabulöst låga summan 35 kronor. När vi pojkar blev äldre och mera sjökunniga, inköptes en gammal kappseglare med två sprisegel för 75 kronor. Den båten stoppade i många år och inbringade 25 kronor, när vi i vår tur avyttrade densamma. Far tronade ofta i ensamt majestät i den lilla båten, och så länge han fick fisk kunde ingen makt i världen förmå honom att bege sig hem. Det bekom honom ingenting att i den situationen vara utan mat. Ofta fick någon av oss pojkar sent på kvällen segla i väg och hämta honom. Vi tog honom på släp, och under hemfärden gjorde han upp fisken och sköljde den, ty det var en oskriven lag, att all fisk, oavsett vem som hade dragit upp den, skulle vara kokfärdig när den levererades. Mor hade minsann nog att stå i ändå.

Man frågar sig helt naturligt: Hur var det med den religiösa påverkan på barnen i ett hem med en så utpräglat religiös atmosfär? Ja, inte kände vi barn någon egentlig press på oss i detta hänseende. Vi läste vår aftonbön snällt och beskedligt som de flesta barn på den tiden, högt när vi var små och tyst när vi blev äldre. Söndagarna var ju lite långtråkiga, ty då fick man inte springa som man ville, utan man skulle vara söndagsklädd och hålla sig hemma på gården, undantagandes på somrarna, när man bodde på sommarnöje och endast vedhugning, bärplockning och fiske såsom varande ett slags förvärvsarbete var bannlysta.

Att man skulle gå i söndagsskola till 13—14 årsåldern, ansågs också som något naturligt, för det gjorde nästan alla andra av stans ungar, inte minst av den anledningen att man då fick vara med om en alla tiders julfest med gratis tilldelning av gottpåsar samt en trevlig utflykt med ångbåt på somrarna med lekar i det gröna, mjölk och bullar m. m. Inte tog man det så allvarligt med bibelspråken som man hade till läxa, ty någon kvarsittning kom ju inte på fråga, om man inte kunde. Särskilt väl minns jag den snälle och blide skolföreståndaren farbror Ernst Wåhlin, som hade läderaffär och för nästan ingenting lämnade oss materiel till våra hemmagjorda skidbindningar. På hans begravning hade jag blivit utsedd att gå i teten och bära sorgfa-

nan. Det var en smällkall vinterdag. Jag hade snörkängor i stället för de vanliga höstoppade näbbskorna och svarta tumvantar i stället för de kraftigare vinterdoningarna. Det var långt till kyrkogården, och innan vi var framme hade jag så när förfrusit både händer och fötter. Jag kände det som ett Guds rättvisa straff för att jag, den snällaste söndagsskolgossen, kastat så många papperstussar och även på andra sätt uppträtt störande under farbror Wählins lektioner.

På söndagsförmiddagarna skulle man antingen gå i kyrkan eller också höra predikan läsas ur någon predikosamling. Jag vill låta vara osagt, vilket som var tråkigast, de många, många, mer eller mindre svårförståeliga sidorna i postillan eller de långgrandiga predikningarna, under vilka man ömsevis studerade bibelspråken på kyrkväggarna, psalmerna i psalmboken eller Lappgustav och Lapplisa, ljudligt snarkande i sitt varma hörn vid kaminen.

Söndagsmiddagarna med köttbullar eller stek, plommon och vispad grädde eller liknande var något alldeles extra, som i hög grad försonade oss med dagens långtråkighet i övrigt. Ibland kunde söndagens kyrkobesök utbytas mot eftermiddagsgudstjänsten i missionshuset. Oftast var det då far som talade. Han hade ingen stark röst men talade tydligt, lugnt, föga affekterat och utan gester. Predikningarna, inte särskilt långa, var alltid väl genomtänkta. Han hade en ovanlig förmåga att tala till barn i religiösa ting, vilket särskilt kom till synes i söndagsskolan. Han började alltid med en kort berättelse, som fångade intresset, och han upprepade sig sällan.

Till mina bäst bevarade barndomsminnen hör bilden av far sittande i vårt gemensamma samlings- och arbetsrum med bibeln framför sig, utarbetande sin predikan. Han ägnade alltid stor omsorg åt detta förberedelsearbete. Huvudpunkterna antecknades men han nedskrev sällan sin predikan ord för ord. Egendomligt nog trivdes han aldrig i sitt eget rum. Mitt ibland oss fullgjorde han sitt hemarbete, fullkomligt oberörd av om vi läste högt, pratade eller stöjade. Hans koncentrationsförmåga måste ha varit högt uppdriven, ty aldrig blev vi åthutade att vara tysta. Det var väl de antydda förhållandena som gjorde att vi barn hade en så stark känsla av att far hörde hemmet till, trots att han i så hög grad var engagerad utåt. Något direkt tvång att delta i missionshusets gudstjänster förelåg icke, men vi kände oss på ett sätt moraliskt förpliktade därtill. Jag var väl den ende av syskonen som ibland lade i dagen en ganska utpräglad motvilja. Särskilt indignerad var jag över att sitta med mor på kvinnsidan.

Basarerna i missionshuset till förmån för dess verksamhet var efter-

längtade festtillfällen. Då kände vi renqvistar oss särskilt privilegerade, ty far och mor var de ledande krafterna. Mor intresserade sig i lika hög grad som far för missionsverksamheten och var ofta sammankallande i basarrådet. I syförening och systerförening arbetade hon troget för missionens sak in i det sista, fullföljande traditionerna från fadern i egenskap av föreläsare. Fickpengar var för oss liksom för de flesta ungarna i stan ett okänt begrepp, men till basarerna vankades det alltid en slant, ty vid dessa tillfällen ansågs det som en

Emma Antonia Renqvist och Karl August Renqvist.
född Degermark. Kortet tagna 1929.

Gudi behaglig gärning att använda sina pengar till inköp av denna världens goda. Min mors till basarerna skänkta saftflaskor, plommonkrämsportioner o. d. var med skäl eftertraktade rariteter, tävlande med bagar Johanssons gräddstrutar i popularitet. För far var dessa basarer, trots det goda ekonomiska utbytet, ett nödvändigt ont. Säkerligen var han ofta böjd att på dessa tillställningar tillämpa Jesu ord: Mitt hus skall vara ett bönehus men I haven gjort det till en rövarkula. I ett av missionsföreningens protokoll klagar han över det liv och leverne som ungarna förde; han hoppas dock att man genom förmaningar och bättre tillsyn skall kunna stävja deras ofog.

Under somrarna var det bara far som inte hade permission från söndagens religiösa förrättningar. Om sommarnöjet låg längre bort, måste han redan på lördan bege sig in till stan för att kunna fullgöra sin söndagstjänst i missionshuset.

Av de religiöst betingade uppdrag, som far hade sig anförtrodda, var det särskilt ett, som vi pojkar gärna hjälpte honom med. Det var distributionen av s. k. bibelpåsar till fartygen i sågverkshamnarna. Med spännig klättrade man uppför fartygens fallrepstrappor och särskilt hedrad kände man sig, när man i kaptenens hytt blev bjuden på skeppsskorpor och kex. Ingen annan av stadens pojkar åtnjöt en så högt skattad förmån. De olika fartygstypernas benämning, utseende, destinationsort m. m. lärde vi oss suveränt behärska, och självfallet kom sjöromaner, kapten Marryats och andra, att spela en betydande roll i ungdomsårens litterära bagage. Vi tog oss ut till fartygen med den tidigare omnämnda lilla 35-kronorsbåten. Sjön kunde gå nog så hög, särskilt utåt Skuthamn, där havet låg på, och när jag nu tänker tillbaka på dessa färder förefaller de mig ganska vågade. Mor var ofta orolig och gruffade, när vi gav oss ut i det hårda vädret, men far var aldrig rädd, trots bristande simkunnighet och dåligt »sjömanskap».

—»Han ha it hove (inte förstånd) att vara rädd», sa mor. Då skratade far gott. Man hade alltid i hans närhet en känsla av, att han fruktade intet i världen, ty han gick sin Herres ärenden.

Det stod liksom ett skimmer av evighetens ljus omkring far och hans gärning. Aldrig talade han illa om någon. Hans liv stod i full överensstämmelse med hans lära. »Herren gav, och Herren tog, välsignat vare hans namn», detta ord var för honom ingen tom fras utan en brygga som höll t. o. m. då min bror Joel till synes så meningslöst rycktes bort. När man följde med far ut i bygderna på predikoresor eller så, kunde man få höra uttryck som: »Tänk att ha en sådan far» eller: »Jag vill inte ha nån betalning för rummet. Jag räknar det som en välsignelse att jag fått hysa Renqvist under mitt tak».

Konfliktsituationer saknades naturligtvis inte i vårt hem. Mor var en utpräglad viljemänniska med starkt utvecklade personlig smak, och hon hade inte lätt att sätta sig in i andras tankegångar. Far fostrade oss inte så mycket genom ord som genom sitt exempel. En och annan gång kunde han dock ta »bladet från munnen». Jag glömmer aldrig, när jag en gång under pubertetsåldern »käftade» emot mor. Då reste han sig och sade med tyngd på varje ord: »Jag ville hellre ha en död son än en sådan son». Man förstod att gränsen var nådd, som inte fick överskridas. Han kunde också ta barnens parti om så erfordra-

des. »Anser du, att han uppträtt så mot oss, att du kan behandla honom på detta sätt», var en tillrättavisning som riktades till min mor några år efter den ovan relaterade händelsen.

Min mor var starkt förankrad i bokstavstron. Hon var mycket rädd att vi skulle bli »fritänkare». En gång när vi var ute och rodde — jag var i 16-årsåldern — fällde hon ett i mitt tycke retsamt yttrande om mina armar. »Du börjar ju få armar som Esau». Jag svarade irriterat: »Det vet väl ingen, hurdana armar Esau hade». Under ett par veckor gick mor omkring och såg ut som om åskan skulle ha slagit ner. Jag hade för länge sedan glömt episoden i båten, då jag ställdes att besvara frågan, om jag kommit så långt på villfarelsens väg, att jag inte längre trodde på bibelns utsagor om den lurvige Esau.

Under hela seminarietiden — jag började i seminariets andra klass den hösten jag fyllde 16 år — besökte jag inte kyrka eller missionshus annat än någon enstaka gång, vilket väl torde få tolkas som en övermättnadstecken, ty någon religionsfientlighet bottnade det icke i. I seminariet tog jag starkt intryck av vår kristendoms lärare Lyttkens. Han gjorde oss förtrogna med den moderna bibelkritiken. Jag kastade mig med stor iver över de skrifter i den vägen, som jag kunde komma över. Särskilt fäste jag mig vid ett försök till naturlig förklaring av Israels barns tåg över Röda havet. När jag ett par år senare inte utan en viss överlägsenhet sade till min far: »Ja, Israels barns tåg över Röda havet var ju i själva verket inte något under», svarade han på sitt lugna och allvarliga sätt: »Det var med detta som med så många andra under, händelsen i och för sig var inget under; undret bestod i, att det inträffade just vid det tillfället».

Den litteratur som fanns i fars bokhyllor var givetvis ganska ensidig, sedd från rent litterär synpunkt. I fråga om religiös litteratur följde han väl med sin tid, särskilt när det gällde predikosamlingar och bibelförklaringar, ty han avskydde att i sina predikningar vända på tunnan, som det heter. Några bibelkritiska arbeten lade han sig aldrig till med. Av fosterlandsstiftelsens tidningar och böcker liksom av Lindblads förlags fanns, skulle jag tro så gott som allt. Vi barn var aldrig underkastade någon censur, när det gällde lån på folkskolans eller läroverkets bibliotek. Särskilt det senare var ganska välförsett, och där lånade jag bokstavligen rubb och stubb. En eller annan gång tittade far i lånböckerna, men endast en gång beslagstogs litteraturalstret. Det var Hucklebury Finns äventyr, som jag lånat av en kamrat.

Min fars vidsynta inställning till vårt litteraturval delades ingalunda av alla i vårt umgänge. En jämnårig kamrat blev av sin far förbjuden

att överhuvudtaget läsa några roliga böcker. »Läs bibla, hä räck (det är tillräckligt)!» Som ett exempel på min fars auktoritet i dessa mera bigotta kretsar kan anföras, att kamraten i fråga efter böner och tårar fick tillstånd att läsa all den litteratur som hörde hemma i det renqvistska biblioteket.

Forna Länsresidenset.

Det torde vara få saker som de styrande i Piteå varit så ångerköpta över, som att de frivilligt lämnade landshövdingen ifrån sig. Denne var missbelåten med sin bostad, men piteborna vägrade att bygga nytt. Då erbjöd sig de mera framsynta luleåborna att ordna ett nytt residens på villkor att länsstyrelsen fick säte och stämma i Luleå. Efter diverse öden bl. a. som utskänkings- och auktionslokal apterades det gamla residenset till kombinerad skola och folkskollärarystuga. De stora och åbakiga trapphusen torde väl ha tillbyggts enkom för skol-salarna som inreddes på övre botten. Det var ett fasligt rammel ovanifrån, när skolbarnen släpptes lösa, och takkonstruktionen var ju inte ursprungligen avsedd för en dylik belastning. Alla taklampor i lärarbostaden måste förses med extra upphängningsanordningar för att inte dråsa i golvet. Uthusen var hopbyggda till en stor otymplig länga som så gott som alldeles utestängde solljuset från lägenheten. Tre rum, bibliotek, sal och sängkammare låg i fil åt norr längs Prästgårdsgatan. Våldiga trån i den motliggande trädgården kom dessa rum att te sig ännu dystrare. Vardagsrummet, det enda trivsamma, hade ett fönster åt söder, helt och hållet skuggat av uthuslängan, och ett fönster med kvällssol, vettande mot en stallgård. Genom köksfönstret kunde solen sticka in någon timme på förmiddagen just när den passerade gattet mellan trapphuset och uthuslängan.

Trägolven bestod av ovanligt breda, väl nötta, kvistiga och tungskurade golvtilljor, vintertiden vanligen helt täckta av mors hemvävda trasmattor. Rummen var kalla, och det var ett företag att elda upp de många kakelugnarna, vilket väl i förening med den norrbottniska finrumsmentaliteten var orsaken till, att så gott som hela familjen, vintertiden åtminstone, tillbringade natten i vardagsrummet. Sängkammaren användes som regel endast då det var långväga främmande, ofta missionärer eller predikanter, som vid de stora missionsmöten gästade hemmet. Den gästfrihet som i detta hänseende utövades, var helt enkelt storartad. Något anslag för representation förekom ej. Jag minns att familjen vid ett tillfälle var upprörd över en resetalare av judisk börd, som var så till den grad hygienisk, att han vägrade att

vidare befatta sig med sin tandborste för att jungfrun flyttat den från den ena sidan av kommoden till den andra. Annars var dessa gäster, som ofta medförde en fläkt från stora världen, ett stimulerande inslag i familjelivet.

Salen användes egentligen bara vid de större högtiderna samt när det var främmande. Julen firades i överensstämmelse med traditionerna från det degermarkska hemmet. Samvaron med vännerna avslutades vanligen av far med en kort betraktelse, en sång ur sionstoner med ackompanjering till orgeln och bön, varvid alla föll på knä framför stolarna. Biblioteket användes egentligen endast som mottagningsrum för dem som sökte far i privata ärenden samt dessutom som förvisningsort för min yngsta bror Filip, som läste sina läxor med så hög och ljudlig röst, att det ansågs mest ändamålsenligt, att han uppehöll sig i våningens mest avskilda rum.

Det dröjde inte så många år, innan en ny folkskolebyggnad stod färdig att motta de i landshövdingegården provisoriskt inhyta klasserna. Utrymmet oppe på, två stora klassrum jämte avklädningsrum och materialrum, kom sedan att under några år helt stå till den renqvistska familjens disposition, ty kommunen kunde inte finna på något vettigt sätt att utnyttja dem. I den ena salen hade mor sin vävstol, den andra fick vi barn disponera för våra lekar med våra jämnåriga kamrater. Materielrummen utnyttjades tidvis som sovrum, det ena av oss pojkar, det andra av flickorna. I vårt läg i ett hörn en hel del gamla böcker med träpärmar och kraftiga läderspännen, men man hade då inget begrepp om värdet av sådana saker. Förmodligen hamnade de på »kattkörgårn», stadens avstjälpningsplats.

Under den mörka tiden, då vi gick och lade oss tidigt, brukade mor ofta berätta sagor, sen vi krupit till kojs. Det var mest improviserade saker, men hon gjorde det på ett utomordentligt livaktigt sätt, dock inte så spännande att det menligt inverkade på vår lugna nattsömn. Vi hade en äldre kusin, Josef Torneus, som var den verkliga experten på sagor. Det var högtid, när vi satt bänkade omkring honom. Visade han tecken till att tröttna, uppmuntrade vi honom med tillropet: »Drick vatten Josef, drick vatten!» Av någon anledning hade vi fått för oss att vattnet skulle påverka sagoförtäljandet i gynnsam riktning.

Två rum i »residenset» var alltfört upptagna såsom auktionskammare, vilket medförde en del olägenheter. Värst var rättplågan. Var-ken fällor eller kattor hjälpte. Mycken plåt förbrukades för att spika igen råtthål och som skoning på mjöllårar o. d. Ett omtyckt nöje för

oss pojkar var att före sänggåendet på kvällarna jaga råttor under sängar och byråar. Man höll i skosnibben och drämde till med klacken. När man vaknade på morgonen, kunde man ibland få se någon liten mus sitta överst på gardinstången och följa ens förehavanden med sina pigga ögon. Råttorna drog i sin tur med sig, att en stor del av stadens förvildade kattor samlades i bostadens närhet. Under den långa uthuslängans primitiva stenfot kunde man på kvällarna se tjuvtals kattögon lysa såsom glödande kol i mörkret, och kattjamandet på vårsidan kunde ta på nerverna.

Stadens finka var sammanbygd med uthuslängan, och det var ett uppskattat skådespel, när någon skulle buras in. Vid sådana tillfällen följde naturligtvis en hel »ryka» av ungar i polisens kölvatten, men de motades obarmhärtigt iväg, när processionen nådde grinden in till vårt. Vi som hörde till gården kunde ju inte stängas ute. På grund av denna privilegierade ställning var vi föremål för mycken avundsjuka från de mindre lyckligt lottade kamraterna. Någon gång beviljades oss den särskilda ynnesten att få följa med skurgumman in i finkan. Stadens rådstuga hade också sitt »båslider» i uthuslängan, och i detta kunde man hitta utrangerade men fullt användbara skruvpenor och andra dyrgripar, om man kom först, när papperskorgarna tömdes. Tvättstugan hade under landshövdingetiden varit ladugård, och båsen fanns ännu kvar. Kofoder ingick inte längre i lärarens löneförmåner, men en höbod i uthuslängan disponerades av »lärarns». Denna utnyttades till stadens grönsakshandlare, en smålänning, kallad Kräftan. Vilsekomna kräftor såg man då och då kravla i gräset på gården.

Avträdet var också ett kapitel för sig. Det låg i en trång passage, inklämt mellan uthuslängan och ett manshögt plank, som kringgärdade grannens stallgård. Bredd i bredd låg stadens »allmänning». Det var med fruktan och bävan man på kvällarna besökte denna högst nödvändiga inrättning. Man fick försiktigt treva sig omkring i mörkret, ty ibland kunde det sitta nån vilt främmande person och sova på brinkan. Nyckel fanns visserligen, men det slarvades ofta med låsningen. Lykta brukades inte heller.

Vattenfrågan var ett svårlöst problem. Brunnen på gården höll aldrig något vatten. Brunn fanns inte hos de närmaste grannarna. Man fick gå rätt lång väg med spannen för att få tag i denna nödvändighetsvara. Något tillstånd behövdes inte; man »hinkade» upp vattnet där det fanns, men ställena växlade, ty ofta sinade brunnarna.

Vatten för tvätt och badning fick man hämta nere vid sjön eller i kanalen. (Kanalen är numera igenlagd, endast »kyrkbron» minner om

den tiden när far »kvasade» (föll i) på väg till skolan, eller när vi pojkar med knappnålar metade »hornstaggare» (spigg) i denna farled, som på mormors tid var så pass bred att fartyg kunde passera mellan den egentliga Haggholmen och Norrmalm). På vintern var vattenhål upphuggna på isen lite här och var. Tidigt fick vi börja hjälpa till med vattenhämtningen, och det var minsann ingen sinekur att på en gnisslande skottkärra, eller vintertiden på en kälke, dra den stora vattentunnan — försiktigt, försiktigt, så att icke något av den dyrbara varan spilldes ut— backe upp och backe ned till och från sjön. När det drog ihop sig till stortvätt, engagerades fattighjonet Lappgustav, som mot ringa ersättning och en kopp kaffe svarade för vattenförsörjningen den dagen. Stor och stark var han, men även han kunde tröttna, och då hette det: »Nu järe slut vattne ini kanalen, frun». Hjälpte inte det argumentet, letade han rätt på de mest gistna såarna, och så kom han dragande med en liten skvätt skvimpande på botten.

Någon gång i månaden skulle hela familjen ha sig ett bad. Visserligen hade staden en primitiv badinrättning vid Strömmen, men det skulle ha blivit alldeles för dyrt att anlita denna. Tvättstugans största så fick göra tjänst som badkar, köket som badstuga och mor som baderska, och så passerade vi en och en via sån till sängen.

Det är egentligen först nu, i skrivande stund, som jag, mot bakgrund av de bekvämligheter man åtnjuter i en modern lärarbostad, kommit att reflektera över de primitiva förhållanden som ännu i början på 1900-talet kunde vara rådande i en stad och till på köpet i själva länsresidenset.

Det kan vara värt att offra några rader på en beskrivning av den till »residenset» hörande tomten. Den var ganska stort tilltagen. En del, närmast »råstun» (rådhuset) var allmänning och ansades av stadsträdgårdsmästaren. En del upptogs av en rätt stor gräsmatta med kraftiga björkar, ypperliga klätterträn. Jag var vig och oförvägen och hade »bo» högst uppe i toppen på den högsta. Man hade därifrån en vidsträckt utsikt över såväl norra som södra hamnen, så att man kunde utspana de nya fartyg som anlände. Även efter det residenset upphört att vara skola, betraktades den gamla skolgården som ett slags allmän lekplats. Fotboll kunde man inte spela där, ty det sluttade starkt, och risken för fönsterkrossning var för stor, men allmän idrott, långboll, pems-slagning (Se Levi Johanssons Hågkomster i ÅSU del 70) och andra smålekar övades flitigt på eftermiddagarna. Ingen annan plats i stan var så lämpad för »indianer och vita». Uthuslängorna i den tidens Piteå stod vanligen med ryggarna mot varandra, skilda

genom »småg» (smala gångar, där man endast kunde ta sig fram en och en). Från småget mellan rådhuset och finkan, stadens centrum, grenade de andra smågen ut sig åt väster ooch öster, norr och söder, och här gick den vilda jakten i mörka höstkvällar. Indianerna hade vanligen sitt huvudläger under björkarna på residensgårdens gräsmatta. Hur spännande var det inte att med fällkniven mellan tänderna komma ålande för att befria den vid totempålen fastkedjade vite brodern! I dessa lekar deltog utan åtskillnad pojkar från folkskolan och läroverket. Några sadistiskt präglade torteringar av fångarna förekom aldrig. En och annan gång kunde dock leken urarta till formliga bataljer mellan västestan, överbärande läroverksungdom, och östestan.

Fastän det sålunda gick livligt till på vår gård i vardagsvis, var det en oskriven lag att söndagsfrid skulle råda så fort helgen ringts in. Hela gården skulle då sopas och göras fin, ett jobb som ålåg oss grabbar att turvis utföra varsin vecka. Då jag tidigare talat om söndagarnas långtråkighet är detta givetvis ett uttryck för vad man tyckte som barn. När jag nu vid vuxen ålder ser tillbaka på barndomstiden, så förefaller det som om stillheten och lugnet under söndagarna var ett värdefullt komplement till vardagens intensiva lek- och idrottsliv.

Skolminnen.

Jag började min skolgång samma år som vi flyttade till staden. Min första lärarinna Emma Berggren var en utmärkt pedagog, som förstod att skapa lugn och trygghet kring sina små skyddslingar. Jag har inga minnen från småskoletiden, så allt synes ha förlöpt friktionsfritt. Min tvillingsyster och jag följdes åt och trivdes gott ihop. Att min syster ville leda mig, när vi gick till skolan, var ju mindre angenämt, ty de andra pojkarna retades, och måttet blev rågat, när mor lät göra oss varsin likadan kappa med kapuschong. »Hälledudendå så sött», sa alla tanter, men jag kom stortjutande hem, efter att ha blivit hånad för att jag såg ut som en jänta. Det blev ingen annan råd än att klippa bort bihanget. Mor har berättat följande episod som skulle ha tilldragit sig i första klassen. Fröken hade i morgonbönen gått ut från ordspråket: Om skalkar locka dig, så följ icke! På hennes fråga, om någon kunde ge exempel på vad som menades med de där konstiga orden, skulle jag ha svarat som följer: I går skicka mamma mej till hamn för att köpa strömming. Då kom det en positivhalare med en massa barn efter sig och gick in på hamnkaptens gård. Jag tänkte först följa med å titta ja också, men så tänkte ja: Om skalkar locka dig, så följ icke!

Lärarna hade på den tiden öknamn i långt större utsträckning än nu. Far kallades första åren i Piteå för renkälven (renkalven), aluderande dels på namnet, dels på att han var liten till växten. De senare åren av min skoltid hörde jag dock aldrig någon använda öknamnet. Det var inte så lätt för oss småpojkar att hävda oss, när de stora grabbarna från hans klass kom och lämnade döda småfåglar till oss och sa: »Gå in å vis hajna (visa den här) för renkälven». Till en början försökte mor predika för oss den upphöjda läran: Om någon slår dig på den ena kinden etc., men det dröjde inte så länge, innan vi fick tillstånd att ge igen, om vi inte fick vara i fred.

I den egentliga folkskolan gick jag endast ett år, och inte heller från det året har jag några andra minnen än att fröken var vänlig, snäll och förstående. Mina syskon och jag var mycket förtjusta i att rita. Vi köpte hela rullar vitt tidningspapper på tryckeriet. Jag kan inte minnas att vi använde färger. Mest ritade vi av. De egna fantasiskapelserna uppskattades varken av oss själva eller andra. Höjden av beröm var, när nån sa: Det ser ju ut nästan som det var tryckt.

Vi var några som från tredje klassen skulle tentera in i läroverket (»Storskolan»). Hade jag fått bestämma då, så hade jag stannat i folkskolan, ty jag hade mina bästa kamrater bland dem som blev kvar där. Jag försökte också ta saken i egna händer och gömde mig längst inne i vedbodens mörkaste skrymsle. Efter mycket sökande och ropande lyckades far äntligen i sista minuten få tag i desertören, varefter det i språngmarsch bar i väg till inträdesprovet. Jag klarade mig över förväntan.

Lärarna i läroverket var över lag verkliga original. Samtliga kallades enligt den tidens sed doktorer och alla hade öknamn.

Av de lärare jag lärde känna är Katlonken ovedersägligen det största originalet. Benämningen hade han fått på ett så tidigt stadium, att ingen av min årgång hade någon aning om dess ursprung. Han var stor och tjock och hade hängmage, vadan stolen alltid placerades bakfram som magstöd. En liten, nätt, gråsprängd mustasch prydde överläppen. Kinderna var rödlätta, stora och pluffiga. Det vita håret var nedkammad i en lugg i pannan. Ute uppträdde han alltid i »storm». På katedern fanns ett helt batteri bläckhorn. Katlonken var nämligen på sitt sätt mycket systematisk och använde med förkärlek skilda kulörer för olika betygsgrader. Hårtotten i pannan fick tjänstgöra som penntorkare och prunkade därför vanligen i regnbågens alla färger.

Katlonken var min klassföreståndare de två första åren och undervisade bl. a. i tyska. Han tilltalade oss från första stund på det främ-

mande tungomålet utan några nämnvärda kommentarer på modersmålet. Han påstods ha i sin ungdom varit en mycket skicklig språkpedagog. Jag tilltalades alltid med benämningen »der Kleinste». Jag kunde inte lära mig säga ich på det riktiga tyska sättet utan presterade ett rent och oförfalskat norrbottniskt isch-ljud. Då och då fick jag komma fram till katedern för att tuktas för denna olat. Katlonken fattade därvid med sina fläskiga prinskorvsfingrar i min ena kind och drog ut den som ett tuggummi, släppte sedan av den men en oefterhärmlig snits och svepte till med en sjungande »hurvel» under utstötande av ett föraktfullt: Isch, sånt fäl! Ett annat tillmäle var: Schlabben han! Hurvlarna var inte särskilt fruktade, eftersom katlonkens händer av naturen var väl vadderade. Någon skada till sin själ tog väl ingen av denna behandling. Anledningar till bestraffning fanns det gott om, tillmälen och utdragandet av kinder fördelades på det hela taget ganska rättvist, och några gullgossar kan jag inte erinra mig att han hade. Anteckningarna rörande sjukdomsfall i klassen kunde bjuda på sådana praktblomster som: Lidit av halsondska. Varit nära att ljuta drunkningsdöden etc. Den senare anteckningen emanerade från ett tillfälle, då någon under våra sedvanliga jumpningar på isflaken i strömmen råkat »kvasa» och blöta ner sig. Till slut blev Katlonken så skröplig, att han inte brydde sig om att ta sig hem på frukostrasten utan tillbringade denna i en bakom svarta tavlan inställd säng.

Rektorn var en liten häftig herre. Vi hade honom i kristendom och i tyska, sedan vi sluppit Katlonken, som endast hade till uppgift att lägga grunden. När rektorn var på gott humör, bestod kristendomslektionerna mest av roliga historier som rörde sig om allt mellan himmel och jord utom kristendom. Receptet mot dåligt pålästa läxor i tyska var hurvar, varför man vid översättningen, så gott sig göra lät, försökte snegla med ena ögat i boken och med det andra snett bakom sig. Rektorn hade dock obestriddliga förtjänster som undervisare. Det var inga döda punkter under hans lektioner, och när han var på gott humör kunde han vara strålande. Han var käck i hållning och uppträdande och tvivelsutan en god skolföreståndare. Särskilt värde satte vi på, att rektorn då och då deltog i våra snöbollskrig, och vi beundrade honom för att han vid dessa tillfällen föraktade att använda vantar. Vi missbrukade aldrig hans kamratlighet i detta stycke, när vi märkte att leken för hans del var avslutad. Rektorn högg också själv sin ved.

Stickan var lång och smal. Jag kan inte erinra mig, att han någon-

sin preparerade en lektion. Det var »därifrån och dit-metoden». Vi fick 15—20 minuter på oss i början av varje lektion att läsa på, och då lästes det verkligen med koncentration. Under tiden gick doktorn och spankulerade omkring i salen. Vi hade små blå anteckningsböcker, där årtal och viktigare händelser antecknades. Vid storförhören var det dessa anteckningar som skulle kunnas.

Stickan var ingalunda en löjlig figur. Med respekt talades det om, att han var simmagister, och att han skulle ha simmat utför strömmen ända från brandtornet till Kurirkajen. Under några somrar ute på Fårön, där folkskollärarens bodde i statarstugan och doktors uppe i patronsvåningen, lärde jag känna honom som en försynt, rättänkande, rätlinig och humoristisk herre. Han hade en originell syn på mathållningen. Han tyckte sig nämligen ha märkt, att de elever som var tjocka och välfödda, inte visade samma rörlighet i intellektet som de smala och seniga. Barnen skulle därför enligt hans mening inte få sätta i sig så mycke som helst. Hans ene son och jag var goda kompisar, som ivrigt idrottade tillsammans, och som långt ifrån delade doktors asketiska syn på livsföringen.

För läraren i fysik, biologi och välskrivning var välskrivningen A och O, begynnelsen och änden. Han skaffade sig motion genom att timmen igenom vandra runt klassrummet med rocken uppslagen och tummarna i västens armbål, allt under det han med rytmiska slag av armbågarna mot bröstorgens sidor ackompanjerade sina korthuggna satser av typen: Det är bara att följa med från början till slut! I fysik lärde vi oss perfekt satsen: Jämvikt inträder då de statiska momenten äro lika. Vad statiska moment var för något, därom svävade jag i lycklig okunnighet ända till dess adjunkten (sedermera lektorn) Oscar Bladh på seminariet avhjälppte denna brist i min allmänbildning. — Han uppnådde den respektabla åldern av 90 år och hugfäste sitt minne genom att till läroverket skänka ett stipendium för skicklighet i välskrivning. Han hade själv en utmärkt handstil, och för mitt vidkommande var jag mycket intresserad för ämnet. Doktorn var högst förgrymmad, om vi hade pennskaften stående i bläckhornen, ty då fastnade lätt hans fladdrande rockskört under promenaderna runt salen. Naturligtvis passade vi på och gillrade upp våra pennskaft i springan på bänkklocket, för att sedan helt oskyldigt kunna förklara: Ja men doktorn, jag har inte pennan i bläckhornet.

Vi hade en för tiden ovanligt god gymnastiksal i läroverket. Gymnastikundervisningen däremot var det si och så med. Beklagligtvis har detta ämne i Lings eget hemland förr kommit att mestadels försummas

vid de mindre läroverken, där det ringa timantalet gjort det omöjligt för folk med kompetens att leva på lönen. I småklasserna hade vi till lärare en pensionerad kapten. Största delen av lektionen vandrade han av och an på golvet, såg ingenting, hörde ingenting, alltid med en sur slocknad cigarrstump i ena mungipan. Några minuter före full tid kommenderades uppställning och vi fick göra några enkla fristående rörelser. Rektorn försökte nog ibland få fason på det hela, men då fick han till svar: Ja dom far här å klänger å flänger i stegarna å i linorna å i stängerna, å jag vet inte riktigt var jag har dom.

Ibland hölls räfst- och rättarting med de värsta bråkstakarna. Då blev det extra uppställning, varefter kaptenen på måfå plockade ut tre i och för lugning. Ceremonien försiggick alltid efter samma ritual: Du är en — och du är en — och du är också en!

En tid var stadens länsman gymnastiklärare. Man hade ett intryck, att han verkligen gjorde sitt bästa, och att han hade ordentligt utarbetade program. Det var på hans velociped som jag gjorde mina första lärospån såsom cykelåkare. Jag var god vän med sonen Hans, som lånade ut cykeln, dock med följande förbehåll: »Men akt dej för farsan, om han få si dej så slå'n ihjäl dej». Naturligtvis åkte jag omkull; jag hade på känn, att det var lättast att hålla balansen i en backe, men jag hade alldeles förgätit, att jag hade så korta ben, och så saknade den tidens cyklar frinav, så det gick som det gick. Jag blev illa åtgången, kläderna likaså, men cykeln höll, och det var ju huvudsaken.

Länsmannen avlöstes ganska snart av en sergeant. Han hade svårt att upprätthålla disciplinen och måste ibland t. o. m. under fårar lämna avdelningen åt sitt öde. En kortare tid hade vi förmånen att han en verklig kapacitet på området, kapten Bertil Steckzén. Han tog oss med storm. När vi skulle hoppa bock, stod han på pass vid ansatsen och klappade till oss i »stussen», så att vi rök som hårvantar över redskapet. Vi beundrade storligen hans sportprestationer; han hade rykte om sig att vara en av Bodens styvaste idrottsofficerare.

Ingen må dock av den ovan lämnade framställningen föranledas att tro att det uteslutande var lärare av denna ålderdomliga typ, som handledde mina kamrater och mig under den tid som vi nötte skolbänkarna i den gamla ärevördiga staden.

Läroverket ombildades 1909, vill jag minnas, till kommunal mellanskola, senare samrealskola. Den i äldsta läroverksbyggnaden (mitt emot rådstugan) inhysta Hultgrenska flickskolan indrogs och eleverna hänvisades till läroverket. Vi pojkar kom sålunda att i de två högsta klasserna få uppleva den sensationen att få dela ljuvt och lett med

skolflickorna. Det gick emellertid över förväntan. En del av flickorna var ett eller ett par år äldre och många av dem var synnerligen duktiga. Jag tillhörde den första realexamensårgången i Piteå, och det var inte mindre än 36, som gick upp i examen, en för den tidens Piteå (staden hade endast 2700 invånare) ovanligt hög siffra. Denna skolans omorganisation medförde i viss mån en förnyelse av lärarkrafterna. Särskilt väl minns jag lärarinnan i svenska, fröken Paterson. Hon hade ett originellt utseende, men var en utmärkt lärarinna, effektiv och ovanligt klar i sin framställning. Hon var hård i kritiken och höll styvt på att man skulle ha ett personligt sätt att uttrycka sina tankar. Jag glömmer aldrig den läxa jag fick, när jag i en uppsats i otillbörlig grad plagierat folkskolans läsebok. Till min heder får jag säga att jag inte hade boken framför mig, men jag hade ganska samvetsgrant lärt mig uppgiften utantill. På seminariet hade jag all anledning att med tacksamhet erinra mig den goda grund jag fått genom hennes undervisning. Hon intresserade sig också i hög grad för sina elevers fortsatta väg genom livet. När vi under årens lopp träffades »på stan», stannade hon vanligen för att höra hur det gick för mig.

En annan lärare som jag också minns med tacksamhet är matematik- och fysikläraren Olof Forsén. Hans tålmod, när det gällde att få oss att förstå de mera invecklade räkneoperationerna, var otroligt. Än i dag händer det, att jag framför mig ser hans tålmodiga och lidande utseende, när det är någon elev som trotsat alla mina försök att klargöra de matematiska sanningarna.

Med flickornas inträde på skådeplatsen försvann den sista resten av pennialism ur skolan. Rektor förklarade i morgonbönen att de högre klassernas tidigare privilegium att i vissa avseenden uppträda hårdhänt mot de nyintagna skulle upphöra. Under min tid hade detta privilegium bestått i, att man vintertiden inpulades med snö, när man på rasten kom ut genom porten. Artigt bugande överlämnade man sina vantar till någon av de äldre pojkar som stod uppställda på två led i trappans förlängning. Det hörde till ceremonien, att man skulle »tvättas» med sina egna vantar. När det var blidväder, hände det, att nybörjarna ställdes upp på led, kommenderades att göra armar uppåt sträck och framåt nedåt böj, varefter de fick tjänstgöra som pricktavla för de äldres obarmhärtigt hårda snöbollar. Jag kan dock inte erinra mig att man behövde ofta genomlida dessa ceremonier. Hade man prövats och befunnits ståndaktig, så blev man godtagen som en prima kamrat. Jag hade åtminstone ingen känsla av att det låg någon sadism bakom dessa något hårdhänta uppfostringsmeto-

der. Då det i våra dagar talas så mycket om kroppsga, kan det vara av intresse att något dröja vid det sätt varpå denna form av uppfostran praktiserades. Vid svårare förseelser utdelades aga med rotting på rektorsexpeditionen. Jag minns mycket väl sista gången detta skedde under min skoltid. Förseelsen bestod i, att en del »vildbattingar» hade tagit sig för att fylla ett av stuprören till avträdeshuset med papper. Så satte man eld längst ner. Det dröjde rätt länge, innan det tog sig, men sen blev det fart på brasan. Röret blev glödrött och en del av den tätt packade laddningen flög med en knall till väders. Eftersom huset var av trä, var risken för eldsvåda uppenbarligen stor. De skyldiga inkallades till rektor och förelades två alternativ: smörj eller nedsatt sedebetyg. Samtliga valde smörj. Att smörjet gavs med besked, intygades av delinkventerna.

I ett avseende var läroverket i Piteå före sin tid, nämligen då det gällde att tillvarata begåvningarna från landet. Dessa var mycket väl sedda, och man försökte på allt sätt ge dem en chans att komma i fatt sina jämnåriga kamrater. De mindre bemedlade av dem började ju som regel inte förrän efter genomgången folkskola. Somliga gick inte mer än varannan klass. Det mest lysande exemplet på en begåvning som på detta sätt tillvaratogs, torde väl vara astronomen professor Knut Lundmark.

Det gick knaggligt för mig i småklasserna, särskilt i tyskan, vilket inte var så underligt med hänsyn till den ovan relaterade grundläggande undervisningen. I likhet med ett flertal kamrater »kvastade» jag i fjärde klassen. Första kvarsittningsåret gick i slöhetens tecken, och min far började bli allvarligt orolig för att jag skulle bli en odåga. Idrotten och leken tog mig helt. Efter de olympiska spelen 1906 svepte en våg av hänförelse för idrottens sak över landet. De flesta av vår tids främsta idrottsledare fick vid den tiden impulsen till sina insatser på området. Två idrottsföreningar, I. F. K. och P. I. K., konkurrerade i min hemstad om skolungdomens gunst. Fotbollsmål uppsattes på läroverkets gård, särskild längdhoppsbana anlades, och på landsvägen utanför skolstaketet ordnades en hundrametersbana. Vinteridrotterna var givetvis särskilt uppskattade. Skridskobana var anlagd på den s. k. »blådjurja» (blå gyttja), där flammande bål ofta tändes på kvällarna. Skidtävlingar ordnades som slätlöpning på isen vid Kurirkajen med vändpunkt på Svartudden. Backhoppning idkades på Kvarnbacken och Kärlekskullen. Senare tillkom större hoppbackar på Nischandersaberget och Tingsholmen.

Till de ledande bland skolungdomen hörde Birger Iverus, yngre

broder till brommarektorn, ordf. i Stockholms skolidrottsförbund Gustaf Iverus. Gustaf var på den tiden inte nämnvärt intresserad för idrott, men vi yngre pojkar värderade honom mycket för att han på annat sätt hedrade sin skola. På min fråga härom året hur det kom sig att han numera visar ett så starkt positivt intresse för skolungdomsidrotten, svarade han: Om man vill ha grepp om nutidens ungdom, så måste man intressera sig för deras idrott. Scoutrörelsen nådde vid samma tid de norrbottniska städerna. Det var två nyinflyttade käcka och hurtiga pojkar, Erik och Hjalmar Pihlgren (den senare numera seminarielektor i kristendom) som introducerade denna rörelse i Piteå. Underligt nog ville min far inte, att jag skulle engagera mig som scout. Så vitt jag kan förstå, var det inte rörelsens program utan fastmer den dåvarande kårchefen, som han tog avstånd från.

Det var två böcker som kom att betyda särskilt mycket för mig under denna utvecklingsperiod. Bägge fick jag i arv efter min vid denna tid avlidne farbror, Johan Renqvist. Den ena skildrade boerkriget, den andra var »Plutark, ryktbare grekers lefnad», upplaga tryckt i Stockholm 1902. Plutark innehar fortfarande en hedersplats i min bokhylla och torde vara det litterära alster som starkast påverkat min personlighetsutveckling.

Men om idrotten hade sin del i det bristande intresse för skolämnen, som jag ovan antytt, så kom på samma gång detta brinnande idrottsintresse att bli grundelementet i den lidnerska knäpp som hos mig resulterade i en ny och mera positiv inställning till »plugget». I mina lärarporträtt har jag sökt ge en antydning om, hur tacksamt vi idrottsligt inriktade pojkar inregistrerade varje skymt av pojkaktighet eller idrottsmannadygd hos våra lärare. Jag hade beslutat mig för att välja lärarbanan, men jag ville bli en lärare av en helt annan sort än de läroverkslärare jag dittills gjort bekantskap med. Jag ville leva med barnen som en pojke bland pojkar, en lärare som delade så att säga både ljuvt och lett med sina skyddslingar. Till detta beslut fogade sig en annan lycklig omständighet. Vi var tre kamrater som hållit ihop i vått och tort, »kvastare» alla tre. Vi kom överens att gå hem till varandra och hjälpas åt med tyskan, som för oss alla tre varit det värsta kruxet. Vi skaffade oss tyska skrivövningar med facit, och så satte vi igång. Resultatet blev över förväntan. Mina tyska skrivingar började bedömas med Ab eller litet a, en och annan gång skrev jag felfritt. Tyskan drog med sig de andra ämnena, och rektor, som vi tre kompisar tidigare varit böjda för att anse speciellt »kymig» mot oss, började i andra klasser framhålla oss såsom ly-

sande föredömen i flit och övriga dygder. Den verkliga triumfen firade vi, när vi vid ett tillfälle lyckats avstyra de tidigare vanliga, vilda bataljerna mellan Östestan och Västestan. Vi blev vid detta tillfälle högtidligen omnämnda i morgonbönen såsom pionärer för frid och fred. Av de två kamraterna är den ene, Alfred Ringnander, nu järnvägstjänsteman i Örebro, den andre, Axel Vikström, är bankkamrer i Kalix.

Mina studier synas i varje fall icke ha blivit lidande av det intensiva idrottsutövandet, ty jag avlade folkskollärareexamen redan vid nitton års ålder.

K. E. Renqvist.

Minnen från Uppsalabygden 1841—1880.¹⁾ — Social, politisk och pedagogisk ideologi.

Av Folkskolläraren C. G. Lundegrén, Björklinge (1890—93).

A. Skolgång. Seminarium. De första lärareåren.

Min skolgång började i Heliga Trefaldighets församling [invid Uppsala] och jag fick der se och erfara en afskyvärd utöfning af det viktiga skollärarkallet.

Skolrummet [= sockenstugan] hade fasta väggbänkar och 2:e långbord. Barnen sutto omkring väggarna och höllo i sina böcker. Läraren var en supig, rå organist och klockare. Då barnet vid innanläsning staplade fick det ett par »glasögon» (blott bågar af trä), som kunde ökas till tre par. Till skamplats nyttjades understundom den stora kakelugnsskänken och nedstukning under bänken vid dörren. Vid barnens skrik kom flere gånger folk in från gatan för att afstyra tyrannens framfart. Icke sällan hade han vikarier, som med oss hade oskickliga pojkkupptåg, hvilka äfven kunde gifva anledning till bestraffning.²⁾

År 1832 intogs jag vid 9 års ålder i min födelsestads [Uppsala] folkskola med det förnäma namnet »Prins Gustafs skola», der jag sålunda fått inhemta mitt första egentliga vetande.

Det kommer för mitt minne händelser från min skoltid i denna folkskola 1833. En 20-årig yngling »tittade ur klassen» och blef af den knapt hälften så gamle monitören nedflyttad. Förseelsen förnyades och han skulle nu visas till kakelugnen för att skämmas och bestraffas, men gjorde motstånd. Andra läraren, Hellman — en nog bra lärare, men het — ser striden, kommer och ger ynglingen en örfil, men får sjelf en ännu kraftigare till svar. Subordinationsbrott! Hellman blef

¹⁾ Ur Sveriges allmänna folkskollärareförenings arkiv.

²⁾ Jfr ASU 36 s. 45 om »tjärsorda glasögon» såsom straff i folkskola. I denna serie finns på många ställen skildringar rörande skolstraff. På »åsnabänken» placerades obegåvade och lata elever i Silviiska donationsskolan i Tun i Västergötland, där folkskolläraren J. G. Grönvall »regerade» 1866—1899; jfr minnesskriften Skara stifts Folkskollärareförening 1852—1927 s. 172. Uttrycket åsnan pekar direkt på läroverkens tidigare straff- och skymfvokabulär. Från läroverken ha folkskolorna förr inlånat det mesta av både gott och ont. — Den »motbok», som här nedanför i texten nämnes är en parallell till de anmärkningsböcker som under 1840-talets senare hälft infördes (på ett slags tveksamt prof) i t. ex. Västerås läroverk; jfr ASU 40 s. 116.

flat och lugn. Ynglingen dömdes af den stränge Anders Oldberg till mörk arrest, som för ändamålet fanns inrättad i en skrubbe på vinden. Vidare fick han derefter ett slags motbok, deruti läraren gaf honom betyg öfver flit och uppförande. Den skulle dagligen visas och påtecknas af mästaren, husbonden. Ett annat exempel: En mindre vetande gosse stod under flere terminer i skolans nedersta cirkel, emedan han ej kunde redogöra för alfabetet i alla dess olika former efter Vexelundervisnings Sällskapets tabeller. Hvertill dylika skolseder ledde är lätt begripligt — den ene blef hatfull, den andre galen. Pestalozzis förnuftiga skolprinciper borde likväl redan denna tid varit kända.³⁾

Enligt hvad jag mins, erhöll jag blott en örfil af den stränge, men framstående pedagogen Oldberg. Han gaf mig ett mycket godt skolbetyg, samt uppmanade mig vid 13 år att gå qvar för att förvärfva kännedom i Lancasters skolmetod, hvilken dråpeliga kunskap då nära nog ansågs tillräcklig för att man skulle blifva kompetent barnalärare.

Derefter antogs jag af sedermera kyrkoherden C. G. Anjou till medhjelpare i stadens söndagsskola, der jag understundom var ensam, ehuru många lärjungar voro äldre än jag. Den anspråkslösa lönen utgjorde 8 sk. b:co för hvarje söndags e. m.⁴⁾

Sedan jag 1840 tagit organist-examen vid Musikaliska Akademien blef jag antagen att hvar 3:dje söndag göra tjänst i Slottskyrkan, för den dråpeliga lönen af 10 Rdr rgs per år.⁵⁾ Samtidigt blef jag vårterminen 1841, under Rektor Oldbergs tjänstledighet för utgifning af sina skolböcker, antagen till biträdande lärare i Prinsens skola, utan annan ersättning än ett godt rekommendationsbetyg af Domprosten Thorsander och Oldberg.

Genom bekantskap med kyrkoherde C. J. Rydells i Skuttunge svåger rekommenderades jag att höstterminen 1841 emottaga den af ekonomie direktör Norenus derstädes nyligen stiftade skolan, med lön omkring 200 kronor, samt till bostad en liten kammare.⁶⁾ Samme man donerade frälseräntor till prest- och skollärare-enkors i församlingen underhåll, samt dessutom 40,000 Rd:r till Erkestiftets prest-enkor. Skollokalen var lika beskaffad som i Trefaldighet, och materieln var ytterst torftig. Här, som i allmänhet på landet denna tid, ville föräldrarna, med högst få undantag, icke att barnen skulle läsa annat, än hvad som behöfdes för att »läsa sig fram för presten», skriva och räkna. Vid nattvardsläsningens början följande vår skickade kyrkoherden upp läsbarerna till skolan med helsning att jag skulle läsa med dem två dagar i veckan och han sjelf en dag. Med anledning deraf

tillsade jag barnen att då de nästa gång kommo skulle de hafva den bestämda inskrifningsavgiften, 16 sk. b:co, med sig. Detta omtalade barnen för kyrkoherden och han svarade att de icke behöfde detta. På aftonen kallades jag till prestgården, då kyrkoherden tillkännagaf att läsbarerna icke vore att betrakta som skolbarn. På min invändning att jag i så fall icke hade med deras undervisning att beställa, uppstod tvist, som slutade med att jag erhöll en skrappa. Men, följande dag besinnade kyrkoherden sig och kom upp till skolan och tillsade mig, att då läsbarerna dernäst kommo skulle jag vid hemförlofningen tillsäga dem att icke återkomma förrän kyrkoherden serskildt tillsade derom — som icke vidare skedde.

Kyrkoherde Rydells hus var denna tid ett enkelt gammaldags gästfritt presthus. Hans t. ex. hvardags qvällsmat var ständigt smör, halstrad strömming och rågmjölsgrot. Men då jag 1847 återkom till trakten var det helt förändradt. Familjen var splittrad och gubben dog efter några år, såsom en beklagansvärd enstöring.

Allmogen var i allmänhet bärglig och visade icke sällan sin tacksamhet mot skolläraren, hvartill den hade så mycket större skäl, som skolan kostade församlingen nära intet i underhåll. Här gjorde jag bekantskap med vännen Olof Sundberg i Björklinge, i hvars sällskap jag var någon gång i hvarje vecka.

En dag på hösten 1842, då jag satt i min anspråkslösa skola, kom en livréklädd betjent åkandes med bref från Oldberg, hvaruti jag fick veta, att om jag hade lust att emottaga förenad tjänst i Forsmark med vilkor att följande termin genomgå det då öppnade folkskollärareseminariet, skulle jag genast medfölja budet till Upsala för att derefter fortsätta resan med studeranden baron C. G. af Ugglas till Krusenbergs, der hans far Excellensen grefve G. af Ugglas på resa till Stockholm uppehöll sig hos sin mäg. — Lillfingret bjöds af den höge mannen, mina betyg genomsågos och jag skulle oförtöfvat resa till Forsmark för att profva som organist och klockare, samt 14 dagar derefter inhemta svar hos baronen. Allt gick efter önskan. Sannolikt

³⁾ Jfr rektor E. Bjelfvenstams utredning om Pestalozzi i Sverige: Verdandi 1927. Flera av P:s böcker hade blifvit jämförelsevis tidigt utgivna i vårt land, men hans viljefostran och anda ha tyvärr icke ännu brutit igenom hos oss.

⁴⁾ Den enda ingående skildringen av det sorgligt dramatiska livet i sådana slags söndagsskolor (i huvudstaden) har jag räddat åt eftervärlden: i ASU 71 s. 67—70.

⁵⁾ Lokalen är nu uppläten åt Uppsala Landsarkiv.

⁶⁾ Om äldre tiders donationer till svenska folkskolor jfr P. Paulsson: Historik öfver Folkunderwisningen. 1866.

var detta förnämsta orsaken till att jag blef den först inskrifna eleven vid Upsala seminarium.⁷⁾

Min inträdesexamen der skedde den 16 januari 1843. Genomgick slutexamen den 14 juni samma år tillika med sex kamrater i öfre afdelningen. Jag kan ej erinra mig att vi voro fler än G. Sundelius, som smakat på latin och som slutligen afled såsom lärare i Tierp; Björling, Gefle, hvilken fick afsked för döfhet; D. Wallenström, Schebo bruk, död; E. Liljefors, Skuttunge, som snart tog afsked; G. Sundelin d:o; och O. Sundberg, som kom till seminarium den 5 april. Han hade förmåga att vara vid boken från kl. 3 à 4 på morgnarna. Meningen var att Sundelius och jag skulle få examen tidigare, men jag hindrades af sjukdom och genom min broders död, och den från deltagandet i våra arbeten befriade Sundelius blef heller icke färdig. Då jag 1861 besökte Tierps skola, den enda i den stora församlingen, hade han 28 lärjungar och sade sig icke hafva umgänge med någon annan än [kyrkoherden] prof. Lindgren. Ingen mer än Wallenström och jag uppnådde pensionsåldern i skolans tjänst.

Den 8 februari hade 19 nykomna elever inträdesexamen. Seminarii lokaler var en mindre sal på öfre botten och en större på nedre i södra ändan af Prins Gustafs skolhus.

Öfre afdelningens elever fingo en stor del af skoltimmarne biträda läraren i folkskolan. Sjelfva blefvo vi undervisade någon timme före och efter skoltiden dels hemma hos föreståndaren A. Oldberg och andre läraren C. J. Landgren, dels på seminariet. En af eleverna, Björling, en kunskapsrik och god kamrat, undervisade i historia och en student Edman i grammatik, geometri och naturlära.

Vi seminarister voro inbjudna till det första s. k. Folkskolläremötet i Upsala, som hölls den 6—8 maj 1843. Der vågade ingen lekman-folkskollärare öppna sin mun.

Vid detta möte fattades märkliga beslut eller gjordes märkliga uttalanden om a) förbud för skolläraren att förklara katekestyckena; b) lärjungens skyldighet att med frågor och svar utantill uppläsa sina lexor ordagrant från början till slut; c) att lärjungen ej, vid ökad straff, fick se ur bok eller vika hufvudet i vinkel från vinkelns midt; samt d) att en lärare med lätthet kunde sköta en skola på 100 lärjungar fr. o. m. abcdarier. Mot det sistnämnda beslutet hade såväl rektor Schmidt som Oldberg protesterat, men en nyutnämnd skolprest, Lundberg — som hvad jag tror aldrig förut skött en skola — råkade hafva sista ordet och påstod med bestämdhet »att det med lätthet lät sig göra». Han blef dock sedan, i närmaste socken till mig,

Walö, den grundligaste vederläggare af sina egna ord: Walö skola blef en visa i trakten.

Detta möte, som är något partiskt skildradt af rektor A. N. Schmidt i rektor A. Oldbergs »Handbok i Pedagogik etc.», tryckt 1843, kunde lika riktigt hafva kallats för prestmöte. De här ofvan uttalade besluten b) och c), som icke återfinnas i herr Schmidts beskrifning tillämpades derefter, såväl i Upsala skola, som sannolikt i andra stora folkskolor, så länge Lankaster-metoden och lärarebrist var rådande.⁸⁾

⁷⁾ »Då jag långt senare skjutsade rektor M. W. Norlén till Läby skola, var han så artig, att han omtalade, att jag var den först inskrifne eleven vid Upsala seminarium, hvilket jag ock tror var bland de först eller redan vårtermen 1843 öppnade seminarierna. Han omtalade äfven, att han var sinnad att skriva folkskollärareseminariernas historia, samt bad mig få något materiel, som upplyste om förhållandena denna tid. Jag kände min oförmåga, helst jag inga andra anteckningar gjort, än högst ringa rörande mig sjelf. Icke heller vågade jag lita på mitt minne huru denna viktiga inrättnings första ämne till frukt utvecklades af de högt aktade ordinarie lärarna, föreståndaren A. Oldberg och C. J. Landgren, båda tillika ensamme lärare i Upsala stads, den tiden, enda folkskola. Alltså lofvade jag icke.»

Här må tilläggas att åtskilliga utexaminerats till folkskollärare i Uppsala även före 1843. Om detta och Martinelles utgivna Anteckningar jfr ASU 47—48 s. 247 samt inskrivnings- och examensuppgifter från den tiden i Uppsala nuvarande seminarii arkiv.

⁸⁾ Uppsala folkskolors första tider skildras i Upps. stadsfullm. tryck 1921 Ser. A N:o 9: Bidrag till Uppsala folkskolors historia av K. W. Herdin. Upps, 1921. Rektor Oldbergs inställning framgår rätt väl av hans tryckta Tal vid Första Årsfesten för Barnen i Fattig Skolorna uti Upsala D. 17 oct. 1841, tryckt i Uppsala s. å.

Antydda besluten vid mötet äro nära befryndade med de preussiska regulativen av 1854, i vilka de svenska seminarierna i stor utsträckning voro insnörda till seklets slut. Jfr Oldberg: Praktisk . . . Pedagogik, Sthlm 1843, 1846 s. 199—211 samt editionen av ärkebiskop af Wingårds högtidstal. I den förra ingår bland annat didaktik, metodik, disciplin, reglemente för Uppsala folkskola, Uppsala folkskoleseminarii organisation, reglemente för det och Stockholms, förteckning å läroböcker och skolmaterial, rektor A. N. Schmidts redogörelse för meranämnda läraremöte i U. 6—8/5 1843. I avdelningen kristendomsmetodik kräves en mekanisk, sönderhackad, ordagrann kunskap i katekes och biblisk historia. Överläraren Joh. Ohlander citerar dessa krav i sin utmärkta framställning »Göteborgs folkskoleväsen», Gbg 1923 s. 62 och tillägger; Man måste med Schartau medgiva, att tillvägagångssättet »icke är för den saken passande». Det måste bli samma hackmat och mekanik, som sedan överflödade i den högtberömda pedagogissan Fru Röhlis i Falun Hänvisningar om Sättet att undervisa barn att rätt läsa, förstå, draga lärdomar af, göra tillämpningar på och kunna bedja utur den Heliga Skrift. Till begagnande i familjelifvet och i skolor. Falun 1843. — Och vidare även i rektor Fredrik Lundgrens Handbok samt i överläraren Jonas Swärds och seminarie-rektor H. Bergendals lektioner (ASU 71 s. 168, 266).

Man måste uppta Lundegréns referat med en viss försiktighet, så snart de avsågo prästmän; hans upprepade påstående att ärkebiskop af Wingård sagt seminaristerna vara raa, strida mot dennes avtryck av sitt anförande. Lundegrén såg rätt, när han såg en svart prästrock. En bidragande orsak till en sådan inställning torde varit, att han hade förenade tjänster (klockare-, kantors- organist- och lärare-tjänster). Sådanas innehavare liksom ock äldre tiders klockare på landsbygden synas mycket ofta och länge legat i fiendskap med sina kyrkoherdar. I en finlandsvensks, prof. R. Wikunans, uppteckningar ur folkmun upptagas uttalanden som

I de förevisade undervisningsproffen fingo äfven någre af seminarierne deltaga. Så hade jag fått geografi mig ålagdt. Barnen fingo ur minnet på svarta taflan upprita gränserne af Pyreneiska halfön och derinom teckna de större bergsträckningarne och viktigare flodernas lopp, samt utlägga punkterne för de större städerna, hvilket syntes mycket intressera mötesdeltagarne.

Efter det jag slutat seminariekursen, deltagit i en oskyldig zwyck samt tagit afsked och erhållit välönskningar af de vördade lärarne Oldberg och Landgren samt kamrater, reste jag till Forsmark mid-sommaren 1843. Såsom omyndig kallades jag första året för vikarie och landade i brukets kontorsbyggnad tillsammans med bokhållare, läkare och apotek, samt fick fritt vivre — kost i prestgården — och lön med sportler omkring 200 kronor.

Skolan hade en längre tid varit inställd. Arbetet däri var efter en gammal förstörd klockare såsom att bryta vildmark. Den började genast i en trång, usel lokal med omkring 100 barn. Ehuru ung grep jag förtröstansfullt den ärevärdige Lankasters kommandostaf och satte småningom, efter många vedervärdigheter, den smorda maskinen i gång, till ett surr och gny, som skulle kunna försätta en nutida inspektor i skrattkonvulsion eller raseri.

Kraftigare föda och lifligare umgänge gjorde väl sitt till, att jag med min svaga helsa uthärdade i den ansträngande skolan, men en viktig erfarenhet fick jag derjemte göra, nämligen, att det icke alltid är så fördelaktigt, som mången tror, att hafva fri läkare och fria medikamenter. Både patient och läkare (synnerligast om han såsom här var blott gymnasist-fältskär från 1813—14 års krig) förledas lätt att missbruka de senare, till stor skada.

I Forsmark blef J. H. Söderbaum pastor år 1844. I motsats till sin företrädare besökte han skolan ofta och deltog icke sällan i undervisningen. Han var den ende pastor under mina 38 tjensteår, som sökte fullgöra sin pligt i detta afseende.

Följande år byggdes nytt skolhus med sal och två mindre rum. I det ena rummet uppställdes barnens matsäckar, i det andra skolmateriel. Salen fick 10 hvälfdade fönster. Men der fanns blott en kakelugn; så att då denne var het i den ena delen af rummet, kunde det vara tumstjock is i den andra. — Inredningen bestod af långbänkar och af en kateder placerad midt emot kakelugnen. Å yttre väggen anbringades i gyllene bokstäfver »Eugenias skola», till minne af Excel-lensens fru, född Stedingk, som varit mycket älskad af sina underhafvande.

Den gamla skolan inreddes till 2:ne rum åt mig med kök en trappa ofvan.

Under en resa till vännen Sundberg i Nora (i Uppland) 1846, då jag var borta i 14 dagar, växte quarters hög svamp från golfvet utåt väggarna i min nya bostad.

B. Vänskap med afbrott. Planerad lifsföring.

Wid tillträdet och öppnandet af den förenämnda skolan i Skuttunge 1841 hade jag gjort bekantskap med denne Sundberg, som var några år äldre än jag och som då var stadd på samma bana i grannsocknen (Björklinge). Snart delade vi tankar och en innerlig vänskap blef knuten. Efter några år fingo vi befordran på skilda håll, den ene drog 1843 åt nordost [jag till Forsmark] och den andre 1845 åt nordvest [till Nora församling i Uppland]⁹⁾, och 12 mil skiljde oss; men nu fick posten framföra de ömsesidiga tankarna. En gång under denna tid sammanträffade vi i Sundbergs enkla hem, der jag dröjde en vecka, under hvilken vi på en utflykt till det natursköna Gysinge vid Dal-elfven voro i lifsfara vid färd utför dess forsar.

Senare gästade vi hvarandras hem hvarje år, så länge Sundberg utövade lärarekallet. Men år 1852 lemnade han katedern och vände sin håg och sitt goda hufvud åt mera praktisk och omfattande verksamhet. I den hade han stor och kraftig framgång. Hans rastlösa lif,

vittna därom; kyrkoherdarna framstå i dessa ordstäv ej sällan såsom lärdomens, maktens och konservatismens förbenade representanter, de där besegras eller tilltvålas av de olärda, listiga eller kvicka klockarna. Interiörer om otålighet eller hat parterna emellan ges t. ex. i Cavallin: Lunds stifts herdaminne II s. 124, III s. 227 samt i Virdestam: Smäländska gestalter s. 143—153. Och hur en hel församling stod mot pastor kan framläsas i protokoll 1810 6/5, 28/10 i avskrifter i SAF:s arkiv: Handl. från V. Vingåker (kuvertet 1890—1 av F. A. Frölen).

Många klockare voro inte Guds bästa barn; jfr i Link. stifts bibl. en dyliks dagbok om ständigt festande. Liksom Gävle gymnasii förste teologie lektor (jfr ASU 68—69 s. 201, 202) kunde en och annan få intyg blott om några timmars eller någon kort periods nykterhet. Jfr Lunds landsarkiv Domkapitlets i Lund skrivelser XIII: 14; andra prostribunten tern 1, 2. Där meddelas av nådärspredikanten i Tommerup den 19/1 1780 bland annat: »§ 6. har klockaren varit Student. Jtem är nykter 3 gånger om året». En motskrift från ett stort antal sockenbor lämnar nykterheten oberörd och anför bland klockarens många förtjänster, att han förtroligen tröstar de sjuka med Guds ord [så] att präst ej behöver eftersändas, och att han kan tydligt läsa upp skrivna kungörelser (det sista troligen ett hugg åt nådärspresten). Jfr Nya Norrland 8/9 1937 s. 8 (om A. T. Blomqvist i Nätra).

⁹⁾ Nora och Tärnsjö i nordvästra Uppland, väster om Tännaren, söder om Gysinge, sydost om den punkt där Upplands, Gästriklands och Dalarnes tänkta gränslinjer sammanträffa i Dalälven. — Om Nora sockens skolväsen under 100 år jfr Folkskolläraernas Tidning 43/1927.

Björklinge ligger några mil n. v. om Uppsala.

Den nedan nämnde läraren Martinelle lät i bokform trycka En utnött folkskollärares minnen. Jag vill minnas att de voro ganska intetsägande.

så inom kommun som långt utom densamma, gjorde att han glömde den gamla vännen.

Efter vid pass tio års afbrott af våra förra förbindelser fick jag händelsevis veta, att han på resa genom Upsala fanns för tillfället att träffa hos en handlande — och jag beslöt att uppsöka honom —. Snart kom samtalet in på den olika verksamheten på våra banor och deraf härledande olika ekonomiska ställning; och som frukosten syntes hos honom hafva varit något för stark, urartade öfversitteriet i tredje mans närvaro till förnärmelser, så att jag vid första tillfälle, besviken och nedstämd, aflägsnade mig.

Under 30 år efter detta sammanträffande hade vi ingen beröring med hvarandra, men som jag blifvit uppmanad att någon gång besöka 2:ne af mina gamla skolbarn i H[uddung?]e, bjöd jag sommaren 1890 min likaledes pensionerade och mångårige vän och efterträdare i Skuttunge att göra mig sällskap. Wi besökte 2:ne gamla kamrater i vägen, där vi blefvo vänligt och gästfritt emottagne, samt vistades 2:ne dagar i ett det angenämaste bondhus jag lärt känna.

Under resan fick jag veta att S. med fru lefde aktade och nöjde i sitt första hem vid Nora kyrka, der han tillika förestod den rätt stora Ternsjö-posten.

Det goda omdömet upplifvade min önskan att träffa de äldre makarne och vi utsträckte resan till Nora. På kyrkovallen efter gudstjenstens slut möttes vi. Tårarne kommo honom i ögonen vid mitt oväntade besök, och vi skulle genast flytta vårt restyg till hans hem.

Här gästade vi 3 dagar, under hvilka vi m. fl. med stort nöje hörde Sundberg ännu skickligt traktera den rätt stora, med 2 klaver försedda orgeln, hvarefter vi inbjödoss till kyrkoh. Westblad, f. d. seminarielärare. En af dagarne företogs i Sundbergs sällskap en resa till förnämnda Gysinge bruk, nu öfver 7 broar, från holme till holme, besågo de storartade bruksanläggningarne, de för timmerflottning under S:s ledning anlagda fördämningarne, och under vägen en af S. anlagd brunns- och badinrättning, der i många år funnits läkare och apotek, samt det af honom likaledes anlagde sågverket vid Ternsjön. Efter förstnämnda besök hos Sundberg (1846) tog jag hemvägen öfver Björklinge. Organist- och skollärartjensten der var ledig men den tänkte jag då så mycket mindre söka, som jag visste att Sundberg dertill skulle uppmanas och vore säker om att vinna densamma. Men efter hemkomsten fick jag helt oväntat uppmaning från honom att sända min ansökan, emedan han ej fann det för sig fördelaktigt. Så skedde, och jag erhöll alla afgifna röster. Glad att få en mindre

ansträngande skola, en helsosammare bostad och andra förmoner, lemnade jag, ehuru med stor saknad, mina vänner i Forsmark.

Då jag fått vederbörlig bekräftelse på mitt val, öfverlade jag med mig sjelf, huru jag skulle uppträda på det »egentliga bondlandet», och kom så till följande beslut: »Begagna den svenska nektarn och tag varliga i skollasset, så, att du icke må blifva i förtid sprängd». Bevekelsegrunderna — med mitt lynne — voro lätt funna. Jag har aldrig jagat efter någons gunst, utan kanske för ofta, i mitt senare, allvarligare lif genom för stor brist på auktoritetstro och genom fallenhet för opposition, der min inre öfvertygelse dertill manat, mera stött mig med människor, än tvärtom. Till följe deraf kan jag icke i full mening säga om min skiljmassa från Björklinge detsamma som från Forsmark: — »Jag lemnade icke några ovänner efter mig». Den som har allvarlig afsikt att redligen söka fylla sitt blifvande kall — efter förmåga — stöter icke uppsåtligen för hufvudet de människor han måste komma i beröring med. Min svaga helsa och den redan vunna erfarenheten i skolans tjänst, stärkte mig i mitt beslut, och jag har icke haft några tillräckligt talande skäl att ångra detsamma. Det hos allmogen redan då tilltagande kaffedrickandet är obestriddigen, för svaga personer, förderfligt. Allmogens gästvänskap, om ock af tarflig beskaffenhet, bör icke, af personer i vår ställning, utan giltiga skäl försmås; ty det sårar den i dess välmening, och sprit, med förstånd brukadt, har jag alltsedan funnit för min helsa välgörande. Likaså det dagliga talandet och sjungandet, med försiktighet utöfvadt, är för svaga lungor en stärkande gymnastik. Utan dessa verkande orsaker tror jag ej att jag uppnått den ålder jag nu innehar, helst jag ej från barndomen fått vänja mig vid lämpligt kroppsarbete i fria luften.

C. Lärare i Björklinge 1847—1879.

En bekant i Björklinge kom efter löfte och hemtade min mor och mig i Forsmark.

Huru olika blifva icke skollärarne på landet emottagne nu, emot vad fallet var den tiden. Ehuru skolhuset var endast några år gammalt, var det likväl ganska bristfälligt och oändamålsenligt inredt: rappningen nedfallen af väggarne, icke ett innanfönster eller tapet; dörrarne vinda, fönstren otäta, eldstäderna bristfälliga, rikligt med ohyra. Icke ett kontor, en bod, ladugård eller källare.¹⁰⁾ I den sena qvällen var endast att slå sig ned, hufvudsakligen på halm till läger i

¹⁰⁾ Jfr ASU 38 sid. 87—89 om Vikingstad av J. R. Rydberg.

de kalla rummen. Men så voro vi icke bortskämda den tiden i dylika fall. Godt att människorna då voro — jag vågar säga — varmare och trofastare, än nu.

Den 1 maj 1847, en söndag, gjorde jag mitt tjensteintråde och prosten Unander var nog artig att bjuda mig åka. Dervid kommer jag särskildt ihog att den fyllda vagnen knappt kunde komma fram från bron till byn på den usla vägbiten. Denna har nu blifvit förvandlad till häradsväg ända till närheten af Temnaren. Dit fanns då endast milslång gångstig, hvilken var obanad och mycket stenig. På den måste lik bäras af hästar på bår till framsocken.

Den dagen begrofs en kyrkvård, som varit den af bönderna, som verksamast skall hafva förordat mig. (Han kände mig från den tid jag af honom uppbar Noreni donationsränta till Skuttunge skola. Han skulle hafva sagt, att »L. kunde räkna ut hvad som skulle betalas, men det kunde icke Ekman», min efterträdare i Skuttunge och medföreslagne till Björklinge.)

Så som vanligt den tiden uppletades vid det begrafningsfirandet de undangömda gästerna och leddes till bordet efter rang, slägtkap och värdighet. (Det var alltså skriftligt: förnedring för att blifva upphöjd!) Dervid måste det tillses bland annat att den viktige länsmannen Bruno (25 Lispund) fick ett säkert underlag. Derefter afåts, i den eldstad saknande »anderstugan» under vid pass fyra timmar (normal arbetstid) de tio rätterna, tillredda icke ens efter Kajsa Wargs recept. Och derpå söps, eller åtminstone bjöds, bränvin ur rena silfret minst lika många gånger. Fastän några gäster sedan ådagalade genom »pass» och knytnäslag i bordet, att de tittat försvarligt djupt efter »gubben i botten», blef det icke något eljest icke ovanligt efterspel af gräl och slagsmål, medan vi voro kvar. Nu är det helt annorlunda: måttligt och anständigt vid dylika tillfällen. (Under den korta tid jag var i Skuttunge var jag på ett begrafningskalas, der det uppstod slagsmål. Kyrkoherde Rydell gick ut för att afstyra detsamma, men misslyckades så, att hade icke tvenne handfasta förståndiga män i hast fört honom in undan de stridande, så hade han otvivelaktigt blifvit misshandlad, ehuru han endast gaf dem allvarliga föreställningar.)

Kyrkoherde Petersson kom icke med några maktspråk rörande skolan, vare sig det nu berodde på bristande intresse eller derpå att han trodde jag bäst skötte mig sjelf. En del af skolkassan hade jag hand om, och deraf tog jag till nödig materiel m. m. Och som jag icke, som mången annan, hade sinne för att skryta med en riklig uppsättning af denna som ringa eller icke kom till användning, skedde aldrig nå-

gon anmärkning vid redovisningarne. Pastors skolbesök voro till följd deraf sällsynta.

I afseende på examina voro vi ganska väl öfverens, nämligen att desse voro högtider för prester, skolråd, lärare, föräldrar och barn. Vanligen omfattade de en tid af 5 å 6 timmar och voro icke såsom nu en hastig uppvisning eller examinering i något förberedt stycke i de många ämnena på 2 å 3 timmar.¹¹⁾ De första åren examinerade pastor sjelf i katekesen. Aldrig var det något obehagligt uppträde vid dessa tillfällen emellan pastor och lärare. Rätt många af föräldrarna hafva visat sin tacksamhet vid dessa tillfällen; det har skett fullkomligt oberoende af andra. Examensdagarnes förmiddagar var jungfrun alltid upptagen med att sköta kaffebordet, och vid raststunder passade ock vi deruppe på att få oss någon del deraf. Vid kl. 11-tiden kom vanligen brukspatron Björkman med familj och presenterade en 10-krona till barnens belöning, och efter examens slut var alltid middag i prestgården för mig och andra. (Strax efter det kyrkoherde Unander tillträdte Björklinge pastorat (1839) hade han ifrat för folkskolas inrättande och funnit egaren af Sätuna J. F. Björkman dertill synnerligen offervillig. En fond af 108 tunnor spannmål samlades, som 1859 ökades till 144 tunnor, hvarjemte Björkman årligen erlade 80 kr. till lärarens aflöning, intill tiden för tjenstens förening med klockaretjensten.)

Skolbarnens belöning, offentligen, är en gammal sed som bör utrotas, emedan den alstrar just samma onda, som några vilja undvika genom att gifva alla elever lika terminsbetyg för flit och uppförande. Skolbetyg må anses nödvändiga, ehuru ytterst svåra i många fall att rätt och samvetsgrant afgifva, men belöningarnas bestämmande bör en skollärare befrias ifrån. En del vilja påstå att äfven i detta fall förtjensten skall belönas eller uppmuntras, såväl som okynnet och dolskan bestraffas. Det senare bör ej underlåtas, ehuru det straffar sig sjelft, likasåväl som dygden belönar sig sjelf. Oftast är det endast en följdenlig pligt som uppfylles, men det är hvarken dygd eller förtjenst hos barnet, som bör belönas. Ett barn t. ex. som har nära till skolan eller skjutsas dit vid svårare väder, har ett exemplariskt föräldrahem, är väl klädt, har god matsäck och dertill godt hufvud och helsa, hvad förtjenst ligger deruti att detta barn icke försummar sin skolgång, uppför sig anständigt och kan göra reda för sitt förelagda arbete. Ett annat barn har lång väg, ingen som hjälper det fram till sko-

¹¹⁾ Så hade åtminstone understundom skett vid läroverk. T. ex. i Strängnäs. Jfr en senare utkommande bok av mig: Verklig läroverksundervisning.

lan, måste ofta vara hemma för att efterse yngre syskon, då föräldrarne arbeta utom hemmet, ser dåliga exempel, har dåliga kläder, matsäck och hufvud. Hvad under, att ett sådant barn ofta uteblir, eller i skolan icke är uppmärksam — kanske af trötthet och svält! Barn reflektera mer än mången tror. Är det så gammalt att det börjar reflektera öfver skolans prakt och hemmets fattigdom, kamraternas kläder och matsäckar, med sina egna, så blir det nedstämdt och håglöst. Hvilken orättvisa om nu det först nämnda barnet skulle framropas för att berömmas och belönas, det senare för att varnas och skämmas. Följden skulle blifva å ena sidan högmod och å den andra afsky för skolan och förtviflan, eller kanske förbittring och hat. Nära nog så många variationer ligga emellan dessa två ytterligheter, som det finnes antal barn i en skola.

Det viktigaste en lärare har att genom exempel söka inplanta hos barnen är: att lyssna till och vara samvetsömma; att dygden belönas och synden straffar sig sjelf. Och hvarföre skola vi för detta ändamål nästan uteslutande begagna bibelns judiska berättelser om händelser, som skett för flere tusen år sedan, under för oss främmande förhållanden, då ständigt i vår tid och omgifning gifves dels varnande exempel, dels så ädla handlingar att de förtjena hvarje rättänkande människas aktning och efterföljd. Jag har ock någon gång dertill använt tidningar.

Då jag fick ett kraftigt stöd för min åsigt af den erfarne och högt aktade skolmannen folkskoleinspektören och kontraktsprosten B. G. Bergman, upphörde jag med belöningsbestämmandet och de tio kronorne fördelades, såsom minne från deras skoltid, till de barn, som erhållit afgangsbetyg, med fästadt afseende på flit och uppförande. Den lilla summan insattes såsom grundplåt i sparbanksbok.

Rektor Bergman var en såväl med stads- som landsskolor erfarne man; human, öppen karakter, som ingifver förtroende och aktning. Han hyste ingen hög tanke om den införda fingeruppstickningen och andra examensskyltar, som kunna förleda lifliga barn och mindre pligttrogne lärare att förbise 83 frågan i Svebilii-Lindbloms katekesförklaring. [Den lyder: Hvilka skyldigheter ålägger oss detta [åttonde] Bud emot oss sjelfwa? Svar. Att wi taga oss till vara för skryt, skrymteri och falskhet.]

Förmenande att ungdomen måste uppvisa godkändt afgangsbetyg från skolan för att kunna vara berättigad till intagning i nattvardsskolan, skickade kyrkoherde Petersson upp till mig hela svärmen barn med helsning att skriva betyg åt dem, utan afseende på, om de gått i

min skola eller ej. De, som fått afgangsexamen hade naturligtvis betyg. De återskickades med oförrättadt ärende. Denna oförnuftiga manöver förnyades ytterligare tvenne år innan han kunde komma till insigt om, att icke ens kungen hade rättighet, i detta fall, att blifva åtlydd. Det skulle ju dessutom vara ett säkert medel att rifva sönder hela skolan, om godkändt betyg erhöles utan skolgång och kunskap. [S. 68 r. 1.]

Då det på fråga vid General-Visitationen i Björklinge den 14 och 15 juni 1862 svarades af presterskapet att det förgäfves bjudit till att lära den okonfirmerade, afskedade soldaten Skog så mycket läsa, att han kunde tillåtas annamma Nattvarden, yttrade erkebiskop Reuterdahl mildt förebrående: Lagg icke så mycken vikt derpå, tala kärleksfullt vid mannen, bibringa honom muntligen nödig kunskap om vigten och betydelsen af den heliga handlingen och åstundar han att blifva delaktig af nådemedlet, så, för all del! lät honom komma i åtnjutande deraf. Dessa kristligt kärleksfulla ord, tror jag, böra väga mer i denna sak, än förenämnda förordning. Denna har en rent verldslig (medborgerlig) syftning och nattvarden en rent andelig. De besinna ej att millioner kristna förfäder, som icke kunnat läsa, skriva och räkna, under den för gångna, beprisade, fromma tiden, dermed nära nog hafva stämplats som ovärdiga nattvardsgäster, de der »ätit och druckit sig sjelfvom domen».

Det heter af gammalt »Klockarfar han skall allting bestyra», men i senare tider har detta blifvit tillämpadt på skollärarne. De unga kunna icke för ofta uppmanas att akta sitt namn för de många frestelser de mer än andra äro utsatte för, till följe af att de äro lätt tillgängliga och stå nära massan af folket. Säkerligen hafva många haft obehag af mer eller mindre bedrägliga kolportörsuppdrag, obetänksamma namnunderskrifter m. m. Jag vill anföra som exempel puffandet för det »Germandtska Garibaldibladet» och bokförläggares m. fl. uppmaningar.¹²⁾

¹²⁾ I ASU 54—55 s. 328—335 avtrycktes ärkebiskop af Wingårds o. a. biskopars förmaningsbrev, huru folkskollärare borde omhändertagas i prästgårdarna och vakta sig för liberala tidningsredaktörers prenumerantfiske i deras kår etc. Läraren Lundegrén deltog i debatten bl. a. genom anonyma insändare. I Aftonbladet 1851 n:r 131 påvisade han i samband därmed bland annat följande:

»Med få undantag hafva skol-lärarne i lön: 8 Tunnor spannmål å 10 rdr 80: Kontant 80: 2:ne tunnor spanmål i stället för kofoder 20: S:a rgs. 180 rdr.

Dränglön: Kontant 70: — Tvenne par stöflor 16: Två skjortor 6: Två marker ull 2: Städsel 3: Kost, tvätt och säng m. m. för 365 dagar å 24 sk. 182: 24. S:a rgs 279: 24. I en not uppger L. att ärkebiskopen vid läraremötet i Uppsala 1843 yttrat att seminaristerna kommit tillstädes för att avlägga sin råhet. Detta uttalande återfinnes icke i Wingårds tryckta framställning utan utgör en förvrängning därav. Jfr här not 8. Om prenumerantfiske: Jfr här s. 33 not 10.

Några gånger har jag uppmanats intyga hvad jag saknat kännedom om, hvilka senare uppmaningar ju utgöra uppenbara förnärmelser.

År 1852 började man i Björklinge trakassera mig för boningsrum i öfre våningen och ville inrymma barnmorskan derstädes, hvarföre jag måste skrifva till prosten Unander angående saken. Från honom erhöll jag tvenne långa och välvilliga bref, som gjorde slut på detta angrepp.

Wid laga skiftet i Tibble by 1852 gjorde jag kyrkoherde Petersson uppmärksam på nödvändigheten af att söka afsöndring från skifteslaget af marken för skolhuset, samt möjligen på samma gång att af grefve Piper på Sandbro erhålla planteringsland åt skolläraren. Det förra afsöndrades från byns oskiftade mark, men det senare afhördes ej.

Innan skiftet afslutades 1853, gick jag till grefven och förfrågade mig. Han lofvade skicka sin inspektor till sammanträdet för att tillkännagifva hans vilja att ett tunnland jord finge afsöndras från hans hemman; men som både grefven och inspektoren voro lika klena skrifikarlar blef protokollet något tvetydigt.

År 1857 sattes allvarligt i fråga att undervisning i trädgårdsskötsel skulle meddelas och skolrådet beslöt att taga en fjerdedel af mitt land till skolträdgård. Jag protesterade. Frågan upptogs i Domkapitlet och jag protesterade med större säkerhet på grund af följande skrift, som jag uppsatt i koncept, och jag hade frågat grefve Piper om det ej var hans mening. — »Jo», svarade han.

»På begäran af skolläraren C. G. Lundegrén i Björklinge får jag härmed förklara, att meningen med min i Skifteshandlingarne öfver Tibble by i Björklinge socken, Protocollet af den 17 october 1853 § 9, omnämnda donationen af ett tunnland jord till Björklinge skola, är, att innehafvaren af skolläretjensten derstädes skall denna jord, allt framgent, fritt och obehindrat bruka och besitta. Sandbro den 17 Februari 1857.

Magnus Piper.» [Sigill.]

Senare afstods mark af prestgården till skolträdgård. Den planerades och inhägnades, hvarefter jag befaldes öfvertaga den och undervisa. Jag framhöll den otacksamma jorden, min okunnighet i ämnet, bristande hog, tillräckligt göra dessutom och ingen skyldighet, ty jag hade förklarats kompetent till tjänsten utan betyg häri. Jag trädde ock knappt med min fot inom denna inhägnad. 50 kr. från Piperska fonden indrog man därför årligen på lönen.

Den sjuklige grefven tillfrisknade efter en badresa. Sjuknade ånyo

1859 och låg under läkare i Upsala. Då skref jag till honom följande bref: »Högvälborne Herr Grefve M. Piper!

Med anledning af det samtal jag hade den äran att sistlidne onsdag erhålla med Högvälborne Grefven beder jag att med några ord ytterligare få utreda ämnet.

I den händelse Gud åter förlänar Högvälborne Grefven så pass helsa att Högvälborne Grefven förmår taga de papper och handlingar i betraktande, hvilka utgöra mitt påstående, att frälse Utjorden Krogen för omkring 200 år sedan varit Klockarebol, men på ett mindre grannlaga sätt under vacance blifvit af församlingens pastor utan något uppgifvet skäl lagdt som tillökning till Pastorsbostället, samt sedermera på ett oförklarligt sätt kommit under Sandbro säteri (Sandbro egare ha redan för 100 år, samt äfven senare blifvit uppmanade att förete någon slags åtkomsthändelse derå, men någon sådan har aldrig blifvit såsom stöd för dess eganderätt åberopad, än mindre framvisad) såsom torp till Nyby¹³⁾, ehuru liggande till sin hufvudsakliga del inom Tibble rågång, så, i den händelse Högvälborne Grefven fäster någon uppmärksamhet härvid, beder jag, att den dag Högvälborne Grefven sjelf bestämmer, få förevisa dessa papper.

Genom de upplysningar jag af kyrkoböckerna m. fl. handlingar erhållit, har jag ansett det vara min pligt att åter väcka fråga om Klockarebolet i Björklinge, och vill äfven göra hvad jag kan för att underlätta dess återställande. Medelst process torde det numera vara fåfängt, helst H. Grefven genom köp och fasta kommit i besittning af nämnde Utjord, hvarföre jag på förhand vill tillkännagifva: att i den händelse Högvälborne Grefven genom en vacker gård af rättvisa ville donera frälse Utjorden Krogen såsom den nu befins, så till hus som jord, deri äfven inbegripen dertill hörande Ängsfjäll vid Täbo, till Klockarebol i Björklinge för everdeliga tider, likväl med det tillägg, att om klockaretjensten i en framtid skulle indragas Organisten derstädes skulle iklädas samma rätt som klockaren innehaft, så förbinder jag mig vid tillträdet till Högvälborne Grefven eller dess arfvingar erlagga en lösesumma motsvarande det belopp Högvälborne Grefven vid köpet af Sandbro egendom gifvit per areala tunnlandet. Men skulle Högvälborne Grefven ej vilja emottaga någon lösepenning må Högvälborne Grefven sjelf bestämma den till ett för församlingen välgö-

¹³⁾ L. ger här följande upplysning om Nyby: By hvaruti Pastorsbostället är beläget. Ända till några år efter grefvns död stod Krogen kvar, indelad i 3 rum, i likhet med Sätuna säteriets krog 1/8 mil från kyrkan. Båda minnen från Gustaf d. III:s kronobrännerier.

rande ändamål. Om Högvälborne Grefven skulle vilja emottaga detta mitt anbud, skall jag vid underrättelse derom genast öfverlämna skriftlig, med borgen försedd, förbindelse.

Under önskan det Högvälborne Grefven snart med helsa återvänder till Björklinge, framhärdar

Björklinge Klockaregård d. 6 jan. 1859. Ödmjukligen

C. G. Lundegrén».

Änjo sjuk i Upsala upprättade grefven der den 15 juni 1862 nytt testamente. Deruti anslog han bland annat 19.000 Rdr Rmt till bestämda välgörande ändamål i Björklinge såsom Sextusen Rdr kallad Piperska Skolfonden, hvaraf räntan årligen utgår med 200 Rdr.

Då jag på senare tider återkallat i minnet det högst inskränkta utrymmet i Björklinge skola, och nödvändigheten af att t. o. m. om vintern hafva dörr och fönster öppna, på det att vi icke måtte qväfvas; förundrar det mig att vi kunnat reda oss och icke fått menligare följder deraf. Då jag tänker tillbaka på den genomkämpade tiden som jag, och många med mig, måst utstå, såsom banbrytare, icke allenast uti att i någon mon föra det unga släktet »framåt på upplysningens och humanitetens väg, så att vi i detta afseende torde kunna mäta oss med de mest odlade nationer och följden blifva en märkbar mildring i seder»¹⁴⁾ utan ock genom strid »tum för tum» emot en okunnig och af pålagor förut altför mycket nedtyngd allmoge, samt derjemte mången gång mot presterskapet, för våra små lagliga förmoner, är det godt att åtminstone hafva sådane mäns som rektor P. A. Siljeströms vitsord, »att bland våra dagars folkskollärare det gifves oändligt många, för hvilkas lärareskicklighet mången med klassisk bildning måste buga sig». (Yttradt vid Pedagogiska föreningens sammanträde d. 20 november 1858.)

D. Föreningsverksamhet.

År 1849 inbjöd jag inspektörer, organister och skollärare till ett sammanträde hos mig för att bilda en förening i ändamål att samtala om gemensamma angelägenheter och på samma gång idka något sång och musik. Omkring 20 hörsammade kallelsen. Stadgeförslag antogs och innehöll bland annat följande bestämmelser: 3 årliga möten i tur hos ledamöterna; värden gifver ett tarfligt mål mat och sparsam traktering i öfrigt, hvilket allt skulle i någon mon godtgöras af de tillstädeskomne med 1 rdr rmt hvardera.

Vi hade rätt många och angenäma sammanträden, men oakadt några nya ledamöter inträdde i de afgångnas ställe aftynade sällskapet icke dessmindre. Dock, förnämligast genom otjenlig väderlek.

Aldermannen Anders Wallqvist i Gamla Uppsala sökte väl åter upplifva sällskapet — men förgäfves. Samtidigt, eller 1849, vidtalade jag honom och Sundberg att jemte mig utlysa ett möte med Upsala Stifts och Stockholms stads organister, klockare och skollärare för att söka åstadkomma en Enke- och pupillkassa för kåren.

Wallqvist omfattade äfven detta med intresse. Han hade den valda kommitén samlad hos sig en vecka, bekostade all annonsering och tryckning af förslaget m. m. Jag åtog mig att genom skrivelser samla statistiska uppgifter för ändamålet inom Upland; men saken förföll, emedan redan 1851 det syntes, åtminstone för folkskollärarne, att blifva en statsangelägenhet, hvilken fråga ock nöjaktigt löstes, ehuru först 1875.^{14½)}

Den förste af mig kände resenären, som for omkring för att taga kännedom om folkskolorna, var prestmannen, seminarieföreståndaren J. H. Ekendal.¹⁵⁾ Med stillatigande bemötte han skolveteranen Sv. Rosenbergs m. fl:s uppmaningar i en mängd tidningar och tidskrifter, till sjelfförsvar, mot föraktande anmärkningar och tillrättavisningar. Han besökte äfven Björklinge prestgård — icke skolan — hösten 1851. Då hans omdöme blef mig bekant, skref jag en vederläggning deraf i 2:ne exemplar, hvaraf ett sändes af tvenne vittnen under rekommendation till E. med uppmaning till offentlig rättelse, hvilken

¹⁴⁾ Jfr det klassiska, ofta citerade uttrycket, att sedligheten ökas genom studier. Ett ofta prisat tal om dessa senares värde hölls av Joh. Rudbeckius 1604 (översatt i ASU 5). Det är i vissa små delar påverkat av nylatinske retorn Muretus. Meningen var att en översättning av dennes för R. förebildliga framställning och av andra urkunder skulle utkomma till 300-årsminnet av Rudbeckii och Paulini död, men omständigheterna ha lagt oöverstigliga hinder i vägen.

^{14½)} Om förslaget att stifta en pensionsinrättning för folkskollärare kallade biskop Butsch Skara stifts folkskollärare till diskussion 1852, och vid samma tillfälle beslöto dessa i hast att bilda stiftets folkskollärareförening. Jfr minnesskriften Skara stifts folkskollärareförening 1852—1927 samt J. G. Söderbergs föredrag vid 40-årsminnet (i Falköpings Tidning 30/7 1892).

Vid Skara stifts folkskollärareförenings 40:de årsmöte (i Falköping) under året för folkskolans 50-årsminne antogs ett resolutionsförslag att folkskolan bör leda barnen successivt från trappsteg till trappsteg av bildning och de unga sålunda själva få erfara den ljuvliga känslan av ett fortskridande. Däremot gjorde dövtummläroren Palmqvist från Mariestad ett uttalande att icke mycket kunde göras, så länge folkskolan står isolerad, i viss mån tryckt. Folkskolan bör bli grunden för all undervisning. Endast därigenom kan folkskolan bli fri från alla hämmande band! (Mötesreferat i Falköpings Tidning 3/8 1892 s. 2 sp. 3—4.)

¹⁵⁾ Se »Nya folkskolan i Sverige och brefvet från N. G. Sundelius 19/3 1852 samt Hr U. F:s eller Ekendalarens artikel» af C. G. Lundegrén i Triaden n:o 44 och 45 år 1854.

uteblef. Ytterligare uppmanad af tidningen »Triaden» n:o 40 år 1853 att svara, uraktlät han äfven detta. Wid samtalet mellan Ekendal, pastor Petersson och mig voro vi öfverens med honom om att försöka med hvarannandagsläsning: småskolan = nedre afdelningen den ena dagen och öfre den andra; men först den 16 febr. 1853 sammankallade ordföranden skolstyrelsen till prestgården, mig ovetande, der beslut derom fattades. Detta fick jag ingen kännedom om förrän flere år efter, då jag fann bland undanlagda papper i kyrkans arkif protokoll och beslut, att så skulle ske. Och som Vexelundervisningsmetoden, äfven modifierad, alltmer började anses olämplig, vidtogs denna åtgärd (= varannandagsläsning) genast af brist på tillräckliga lärarekrafter.

Icke långt efter kom den anspråkslöse och älsklige grefve Torsten Rudenschöld resande för att människovänligt uppmuntra och gifva råd åt läraren. Han gästade icke presthuset, utan höll med tacksamhet till godo med vår enkla gästfrihet. Då han följande dag reste, lemnade han mig ett exemplar af sin skrift »Ståndscirkulationen», och denna bekantskap har jag alltsedan haft i kärt minne.

Vid början af 1860-talet tillsatte staten inspektörer över alla folkskolor i riket.

Efter mitt förmenande bör icke en folkskoleinspektör få innehafva annan tjänst och bör han på något sätt inför myndighet ådagalägga sin kompetens. På så sätt torde deras antal kunna icke obetydligt inskränkas och de ändock göra större nytta för mindre kostnad.¹⁶⁾

Vid näst sista sammanträdet med »Mellersta Upplands folkskol-lärareförening» för få år sedan, hvilket jag händelsevis kom att bevista, uppträdde seminariets öfningsskollärare, [Erik] Bergsten, med ett långt skriftligt föredrag om huru barnen skola tillhållas att vörda lagar och all överhet. Mot detta vågade A. Widerbäck i Trefaldighets församlingen och jag invända, att vördnad är en känsla, som icke låter befalla sig, utan förutsätter kännedom om föremålet, som skall vördas; äfvensom att en olämplig eller grym lag och obefogad befallning icke kan vördas, ehuru den måste åtlydas. Den aftynande föreningen upplöstes följande år.

E. Afskedet.

Hösten 1874 blef jag efter mitt trägna skolarbete från ungdomen, i osunda lokaler, hårdt angripen af reumatism, synnerligen tidtals åt hufvudet, så att jag måste taga medhjelpare från den 17 juni 1875 till den 12 dec. 1877. Derefter ingaf jag ansökning om afsked från skollärare tjänsten med pension efter 800 kr. i lön. Den afslogs hos Kongl.

Maj:t på grund af, att skolrådet försummat i tid anmäla min rätt till högre pension än minimum (på grund af 200 kr. högre lön), ehuru jag enligt qvittenser fr. o. m. 1867 till skolrådet erlagt pensionsafgift för donerade 200 kr. Sälunda höll skolrådet till godo tio års pensionsafgifter, men ändock i inrättningen stod mig till rest 2 år af stadgade 5. Alltså återtog jag både afskedsansökning och tjänst ännu 2 år. — 1879 ingaf jag åter om afsked från skolan, men nu påstod man i stäm-moprotokoll och förklaring öfver mina besvär, att jag äfven hade begärt afsked från klockare- och organisttjänsten, ehuru ej ett ord derom i min ansökan är taladt, ja, t. o. m. att jag detta gjordt »utan att hafva begärt pension som klockare och organist»! I stämman vägrades mig despotiskt att, ehuru röstberättigad, yttra mig. Huru skulle jag kunna begära pension för tjänst, som jag innehade på grund af fullmakt och icke ämnade afsäga mig, eller huru kunde uraktlåtenheten af det senare ligga mig till last, då ej något erbjudande af församlingen ifrågasatts? — Domkapitlet och K. M:t biföllo socknens yrkande. Det gläder mig dock att konungen icke personligen underskrifvit denna dom som stred mot tydlig lag, utan under hans frånvaro af O. M. Björn-stjerna m. fl.

Bland mina papper ligger Landskansliets kungörelse N:o 14 år 1872, der riksdagens skrifvelse till Kongl. Maj:t, angående öfverlemnande åt församlingarne att bestämma klockarelönen, underskrifven af kamrarnes talmän G. Lagerbjelke och A. N. Sundberg, der bland annat står: »Att den åberopade 6 § i 1681 års förordning, som hänförlig under presterskapets privilegier, icke torde kunna ändras eller upphävas i annan ordning, än den, som föreskrifves i 114 § Rege-ringsformen», och då kyrkolagen åtnjuter samma skydd, så faller aldeles af sig sjelft att 24 kap. 33 § deraf betryggar innehafvaren lika väl till tjänsten, som 1681 års förordning till lönen, ty medgifvandets i Folkskolestadgan att skolläraren under vissa vilkor kan tillika få innehafva klockaretjänst, innebär visst icke att till folkskolläraretjänst hör klockaregöromål, lika litet som till kyrkoherdetjänst hör regimentspastors- eller hofpredikantstjänst, ehuru de stundom kunna förenas i en person, som likväl kan fränsäga sig endera tjänsten, utan att dermed förlora den andra.

¹⁶⁾ De tidigaste inspektörerna hindrade tid med att själva på ort och ställe skaffa sig primäruppgifter. — I sin berättelse 1868 betecknade Insp. prosten Ehrnström Björklinge skola såsom den sjunde bland bättre skötta 42 landsskolor i distriktet. — Från den 1/1 1915 äro inspektoraten icke bisysslor.

Såsom bevis för att kyrkolagens 24 kap. 33 § ännu har gällande kraft, må anföras, att skolläraren P. Moström i Bälunge (erkebiskopens prebende) som utan klockare- och organisttjenstens ledigförklarande derstädes, fick emottaga densamma mot villkor att frånträda den vid afgången från skolan, icke kunde, mot sitt bestridande, afskedas från klockare- och organisttjensten på grund deraf att han kommit till tjensten på olagligt sätt; utan först då upprepade tjänstefel och oförmåga att sköta den blifvit ådagalagd, dock så, att han tillika var berättigad till någon pension som organist och klockare, hvilket han erhöll med 150 kr. årligen samt bostad och 2 tunnlands jord. — Alltså, förmågan och nitet bortvisas; oförmågan och oordentligheten belönas! Man frestas tro sig lefva i det gamla Abdera.

Hösten 1879 slutade jag skolarbetet. I barns och föräldrars närvaro presenterades mig af många, hvad jag tror, uppriktiga vänner, genom mina ovänner prosten Petersson och kyrkvärden L. Heltzén dels en kaffeservis af silfver för 250 kronor jämte 40 kronor kontant, dels sex listor med följande öfverskrift:

»Inom Björklinge församling torde ganska många af de äldre och de fleste af det yngre, inom församlingen födde och uppfosttrade, släktet, hafva åtnjutit undervisning i Folkskolan af dess lärare C. G. Lundegrén, hvilken med detta år tager afsked från sin 33-åriga skoltjänst inom denna församling. Det är för att för alla dem, som i tacksam hågkomst förvara minnet af sin skolgång bereda tillfälle, att med en större eller mindre skärf bidra till anskaffande af en minnesgåfva åt läraren vid hans afsked, som undertecknad å skolrådets vägnar, får inbjuda en hvar, att å denna lista anteckna och till ombudet aflemna sina bidrag för nämnda ändamål. Björklinge den 22 November 1879.

P. Petersson.»

Mitt tjänstgöringsbetyg fick följande lydelse:

»f. d. Folkskoleläraren C. G. Lundegrén, hvilken i 32 2/3 år varit såsom Folkskolelärare i denna församling anställd, lemnas på begäran det intyg, att han med särdeles goda undervisningsgåfvor förenat alfvar, nit och trohet i sin tjensteutöfvning såsom lärare, samt att han såsom klockare och organist sin tjenst med nit och ordentlighet fullgjort, hvarjemte han ådagalagt ett i allo värdigt uppförande, hvilket allt till välförtjent vitsord honom härmed meddelas.

Björklinge den 11 Junii 1880.

P. Petersson
Pastor i Björkl.»

F. Social, politisk och pedagogisk ideologi.

Det uppstår en ständig klagan öfver bristande samverkan emellan skolan och hemmen genom införandet på det glest bebyggda landet af obligatorisk småskola. Det är hugnesamt att se Väddö församlings obenägenhet att tidigt skilja barnet från föräldrarnes uppfostningsomsorg. Det är ock utan tvivel uppmuntrande och lättare för föräldrarna att sedan, vid börjad skolgång, följa barnets framsteg. Äfvenledes är det glädjande att folkskoleinspektören Laurell förordar, att småskollärarinnan öfvertager folkskolans första klass i rotskolorna. Detta bör gå så mycket lättare efter Väddö exempel, som hennes kunskapsmått måste vara fullt tillräckligt för detta skolstadium, hvarigenom ock folkskolläraren bättre kan verka i de tre återstående klasserna.

Ibland nutidens slagord märkas under- och öfverklass samt kampen för tillvaron. För den senare har alltid varit kamp, men i den strid som nu uppstått de tvenne klasserna emellan om menskliga rättigheter, kommer den otvifvelaktigt i en kanske snar framtid att blifva het och förfärlig, såvida den senare icke stärfjar sitt öfvermod och sina ruinerande anspråk.

Det är visserligen ingen annan skilnad emellan den kroppsarbetande statkarlens aflöning och fabriks- m. fl. arbetares, än att den förre har mindre penningelön för det han erhåller de nödvändigaste lifsförnödenheterna in natura, då de andra deremot erhålla nästan hela, eller halfva aflöningen i penningar. Nöden, ehuru omvexlande, är sällan så stor bland de förre, som bland andra kroppsarbetare. I storstäderna störst, der inga statkarlar finnas. — Att följderna af det nu allt nödvändigare systemet för jordbruket, äro olyckligare för arbetaren, än hofveri- och torpsystemets är obevisadt. Jag skulle kunna förete flere exempel på motsatsen.

(I den stora hofveribyn Sommaränge m. fl. under Björklinge gårdar har den ena efter den andra af bönderne gått under och föredragit att blifva statkarlar eller lösa arbetare. Egarne hafva sjelfva fått taga hand om så väl hemman som torp. Orsaken är lätt insedd. Bönderna kunna icke täfla med ånga och maskin; dessutom kostar större delen af deras inventarier och lejda arbetskraft nu 5 à 10 gånger mer än för 40 år sedan. Det kan sättas i fråga om ångan har i socialt och moraliskt afseende gjort menskligheten mera godt än ondt. Man har varit i tillfälle att se huru öfverklassen, från tidig vår till sen höst, utlägger frestelser för underklassen genom jernvägs- och ångfartygsannonser och uppmaningar till lustresor kring land och sjö. Hvarje

helgdag ser jag från mitt fönster ångan från deras lusttåg. Vi hafva för närvarande blott en piga, torpardotter om 30 år. Thilda säger att hon ingenting annat kan än mjölka; men om hon t. ex. skickas till bod eller station åtgår god tid för spegeln och till klädsel, hvilken senare är så stilig (i hatt, guldbrosch, snörmakeri, spetsar, kappa och muff) och hennes gång på höga klackar så stolt, att maken till fruntimmer i [Upplands-] Lena knappt fins. Hon känner hufvudstadens m. fl. festlokaler der hon otvifvelaktigt lärt konsten att med smak hänga sin lön, 110 kronor, på sin kropp. Framtidsutsigten: stat- eller fattigstugan och i lyckligaste fall prestvälsignelsen efter det praktiska äktenskapet.¹⁷⁾ — 1892 fick hon oäkta barn med fattigdel.)

Lika litet är bevisadt att följderna i socialt och moraliskt afseende äro förderliga. Kroppsarbetarens produkt är af samma egenskap som alla andra produkter, utom kanske öfverklassens att stiga och falla, beroende på tillgång och efterfrågan. Vill man t. ex. bestämma en fix lön, så sker våld mot egendom och sjelfbestämmelserätten, och vill man förbjuda den fattige arbetaren att ingå äktenskap, våldför man dess naturliga rätt. I båda fallen skulle uppstå, hvad man säkert ville undvika, nämligen att öfverklassen sjelf finge rekrytera sin tjänstepersonal och kommunen en massa värnlösa barn att försörja. —

Under min tid har fordringarna på folkskolan vexlat, bildligt sagt, från att vara en lefvande mekanisk inrättning, till den mest pjoltiga utredning af allt lärarens mångahanda förehafvande, ja, han måste kunna »koka soppa på en spik».

Ställer man detta senare tillsammans med landsbygdens lokala förhållanden, de täta flyttningarne, fattigdomens, föräldrarnes, presterskapets och kommunalmyndigheternas med inspektörens stridiga anspråk, så måste flertalet af nutidens unga lärare, hvilka hittills endast gjort bekantskap med stiftsstadens klasslärareskolor, eller seminariets öfningsskola, med sina rikliga hjälpmedel, vid tillträdet af sina första skolor på landet känna sig besvikna i sina förhoppningar. Fins icke en afgjord kärlek till kallet, infinner sig snart missmod, intresselöshet och önskan att snarast möjligt kasta sig på en annan bana, eller ock ropa på större förmoner och ökade lärarekrafter. Tillfredsställes det senare i förening med kroppsarbetarens lika berättigade anspråk på minskad arbetstid och högre aflöning, utan betydlig inskränkning i statslyxen, uppstår slutligen ett stort fattighus och eftervärlden får skåda norra Europas palatsstäder i ruiner likasom våra förfäder sett söderns. —

På grundvalen av 30-årig erfarenhet i Björklinge önskar jag, att

framtiden snart må lyckas spränga den förargelseklippa, som heter klockaretjenstens förening med skolläretjenst.

Folkskoleinspektören prosten Ehrnströms anförande i sin berättelse af protokoll 2 oktob. 1867 från Tillinge som bevis på folkets likgiltighet torde icke vara tillförlitligt. Ordföranden E. R. Wahrenberg var en känd despot, och frågar man allmogen hvarföre den ej bevisar stämmor, blir vanligen svaret: »Hvad skall jag der? Öppnar jag min mun, så är jag antingen icke hörd, eller blir snäst; han eller de skrifva och besluta så, som de vilja».

Den första uppsättningen folkskollärare, som examinerades från högst tvååriga seminariekurser (1843—1863), alltså banbrytarne, voro med sina elever föremål för de (s. k.) lärdas hån och experimenter (se t. ex. 1:sta upplagan af Inspektörs-berättelserna, att icke tala om hr Ekendals historier.) Läraren kom i ständig strid med folkskolans motståndare. Han var glad då han fick tak öfver hufvudet och hade det ej funnits barmhertiga människor, så hade han med familj fått svält till belöning.

Den nya uppsättningen folkskollärare [utexaminerade efter 3- å 4-årig seminariekurs] bör efter mitt förmenande medverka till

1. Att Örnen på Christierninska huset vingskjutes.¹⁸⁾
2. Att tron på biskopens spikar, Bärsta spektakel och annat frälsningsskoj skingras.
3. Att upplysning vinnes om, att Statskyrkans marmor till god del består af bedrägligt cement, som med tiden förvittras.

¹⁷⁾ Lundegrén hade under pensionstiden bosatt sig i Lena.

¹⁸⁾ Christierninska huset = Uppsala seminarium, beläget mellan Dom- och Bondkyrkorna. Med örnen åsyftas jesuitgeneralens uttalande: »Vi hava insmugit oss såsom lamur, vi regera såsom vargar, såsom hundar skall man fördriva oss, men såsom örnar skola vi återkomma» (citerat på tal om örnar i L:s manuskript sid. 97—98). Rektor Norlén undervisade i pedagogikens historia även om jesuiterna för seminarieeleverna, och någon av dessa torde ha berättat det för L., som med örnen på seminariehuset tydligen närmast åsyftar just rektorn.

Av sistnämnda mening är ock teol. lic. Sverker Ölander, Uppsala. — Om § 2 har han benäget givit följande tolkning.

»All talar för att 'tron på biskopens spikar' syftar på biskop K. H. G. v. Schéeles uppsats i Teol. Tidskr. 1872 s. 46 f. angående vissa helbrägdagörelseunder. 'Bärsta spektakel' syftar på vissa märkliga fenomen ute i Bärsta by i Upsala-Näs socken, där Waldemar Rudin var prebendarius och vilka fenomen han på grund av sina apokalyptiska och okulta intressen kom att ägna en viss uppmärksamhet åt, liksom åt liknande företeelser några år senare på Fjellstedtska skolan, varom Carl Edqvist berättar i sina Skolminnen, s. 90 f. 'Annat frälsningsskoj' hör givetvis samman med den helbrägdagörelse- och helgelserörelse som svepte fram i landet på 1870—80-talen såsom föregångare till den moderna pingströrelsen.»

I § 3 torde förf. haft i tankarna en även dåtilldags pågående förvittring av Uppsala domkyrka, efter Zettervalls restaureringsarbete.

4. Att hvarje redlig människa är lika mycket, eller lika litet, hvad hon är »med Guds nåde», som kejsaren.
5. Att Statens förste man, såväl som alla andra, måtte anses vara lika pliktig att efter förmåga, i pekuniärt hänseende, bidra till statens och kommunens tarfver.
6. Att statens behof utkräfvades efter förmågan att skatta: d. ä. = progressif beskattning.
7. Att allt arbetets värde anses, såväl som allt annat, vara beroende af tillgång och efterfrågan.
8. Att sålunda hjernkontorets arbete, statens och kommunens, upplättes åt den minstbjudande och mest meriterade bland de lagligt kompetente sökandene, samt att pension blir belöning, och dess storlek beroende af lång och trogen tjänst, utan afseende på den förut betingade lörens storlek.
9. Att den fattiges (underklassens) rätt måtte skattas lika högt, som den rikes (öfverklassens).
10. Att den fattige måtte få fotfäste på jorden, hvarest han kan finna det med andra mans medgifvande, utan 3:dje mans hinder och inblandning.
11. Att hvarje redlig arbetare måtte vara berättigad till nödortförsörjning.
12. Att krigsmannens yrke icke anses vara annat, än en maskin i fåfångans samt makt- och ärelystnadens hand, som i fredstid suger landets must och i kristid sprider genom »helvetes»-maskiner (icke genom forntida mannasmod) onämnbart elände öfver oskyldiga människor — allt under »fosterlandskärlekens» bedrägliga mask.

Hvad ha vi sålunda vunnit under detta halfsekel? — Många, mer eller mindre präktiga skolhus, hvaraf en del (småskolan) hafva till syftemål att allt för tidigt, åtminstone på landet, draga de små barnen undan föräldrarnas omsorg, ett par timmars skrytsam examenssuppvisning, utpräglad fåfånga, skrymteri, vidskepelse och afgudereri, — blott i annan form än forntidens. Hvilket bäst uppenbarar sig i konventioner, ordens- och frälsningsväsen, pietisteri, basarer, expositioner och furstliga varieteer m. m., hvilket Statsmakterna icke allenast fördraga, utan t. o. m. författingsenligt ordna om. Vinningslystnaden inbjuder flitigt dertill och de beqvåma kommunikationsmedlen befordra massor af folket att njuta deraf, till dess många sluta sin kamp för tillvaron genom egen

handaåverkan, eller till sist hamna i fattigstuga, dårhus eller fångelse — såvida de ej i tid haft förstånd nog att fly den »dyra fosterjorden». ¹⁹⁾

Dock har vår tids (så ock folkskolans) kraftige medhjelpare, pressen, den obestriddliga förtjensten att oförskräckt blotta uselheten på samhällets höjder, såväl som i dess djupare lager.

Det vore likväl derjemte önskligt att hvarje riksdagsman, domare, skolinspektör, folkskollärare och styrelseledamot i Sveriges allmänna folkskollärareförening anbefaldes att åtminstone en gång om året genomläsa och behjerta lektor H. Asplings föredrag vid Folkskollärare mötet i Upsala 1883. Se Berättelse derom sid. 184. ²⁰⁾

Till sist vill jag, som gammal och erfaren skollärare, råda hvar och en af mina unga kamrater

- a) Att icke trakta efter att blifva en föraktlig prestlakej, utan
- b) Att, såsom en man ur folket, nöja sig med att blifva en folkets redlige och uppriktige vän, samt
- c) Att, om frestelsen påkommit, sjelfmant klippa sin fåfångas långgardiner, innan en starkare makt kommer att nedtrampa dem.

Bilagor.

F. d. folkskolläraren F. N. Lindgren, Björklinge, har på min begäran insänt dels följande svar på interpellationer om skolan och Lundegrén, dels vissa utdrag ur socknens arkiv. Enär de anlönt efter det Lundegréns minnen uppsatts och ombrutits, kunna de här meddelas endast i bilagor.

Målaremästaren E. Pettersson, som gått i Björklinge folkskola åren 1855 och 1856, berättade omkring 1920—1922 följande.

Uppför en brant trappa kom man direkt in i skolsalen. Något avklädningsrum fanns inte och behövdes inte heller; man var lika klädd

¹⁹⁾ Jfr B. Rud. Hall: Eneroths pedagogikprofessur, Trborg 1934 s. 87—90. Under och efter 1867 års hungersnöd emigrerade mängder av svenskar; jfr ASU 71 s. 49. Jfr Fouriers falangstär!

²⁰⁾ I föredraget, som börjar där sid. 184, framhöll den nämnde lektorn från Norrköping s. 185 o. f., att satsen »Vi lära icke för skolan utan för livet» innebär att undervisningen i skolan bör ha avseende på samhället och dess krav, — alltså samhällets krav på skolan. — Men männe ej skolan med avseende på sitt stora syftemål, de ungas uppfostran, har krav även på samhället?

ute som inne. När man kom in, ställde man matsäckskorgarna i ett hörn, och där slängde man mössorna också. Mycket lågt i tak var det, så att »man kunde stå på en bänk och skriva i taket». Dagsarbetet börjades och slutades med bön och psalmsång. Sången leddes med hjälp av psalmodikon.

Väggarna voro behängda med läse- och räknatabeller samt med några kartor. Över skolsalens hela längd sträckte sig sandbänken. Sanden jämnades genom att överfaras med en handtagsförsedd brädlapp. På undersidan av denna fanns en tvärlist, som gjorde ett spår i sanden, vilket tjänade som skrivlinje. Läraren hade sin plats vid en pulpet med smala, höga ben. Barnen sutto vid långbänkar.

Endast ett fåtal barn bevistade skolan så länge, att de fingo läsa geografi och historia. Katekes, biblisk historia, skrivning och räkning däremot voro obligatoriska ämnen. Katekes och biblisk historia lästes utantill. Men naturligtvis förekom det även, att läraren »frågade på förstånd», som det hette.

Skamvrån var belägen vid kakelugnen. Ett vanligt bestraffningsmedel var slag på handen med käpp eller linjal. Vid svårare förseelser kom rottingen fram. Den användes för både gossar och flickor. Om någon inte kunde sin läxa, fick han stanna inne på rasten; kunde han inte då heller, blev det lugg och i värsta fall att stanna kvar efter skolans slut.

Allmänt berättas, att Lundegrön med överdriven artighet brukade hälsa på prostens hund, men prosten själv såg han inte.

Småskollärarinnan i Björklinge *Fredrika Petersson* berättar vid 93 års ålder, att L. var mycket »om sig», d. v. s. sparsam för att ej säga snål. När något kalas stundade, svälte han någon dag i förväg.

Han gick folk tillhanda genom att förrätta bouppteckningar och med andra skrivgöromål. Hade tillsammans med en annan person handel i gamla sockenstugan.

Ur »Uppgifter om skolan».

1861. »Barnens skolgång varar i medeltal 3:ne år eller från 9 års ålder till och med 12».

»Ingen fördelning af barnen i Classer har egt rum, hvadan ingen fördelning af tiden för undervisning kommit i fråga, som behöft vidtagas vid någon viss ålder».

»Årliga undervisningstiden i medeltal 186 dag:r och 6 timmar om dagen». Skolan slutar den mörkare tiden af året så tidigt, att barnen hinna hem före mörkets inbrott —.

»[för] föräldrarnas behof af deras (barnens) småtjänster vägrar läraren sällan lof, emedan de äldre barnen böra vänja sig vid arbete.»

1861 vid slutet av vt hade undervisats 55 lärj. i stavning och innaläsning, 55 i katekes, 34 i bibl. hist., 55 i skrivning, 24 i räkning, 12 i geografi, 5 i svensk historia, 55 i naturlära muntl., 0 i linearteckning och geometri, 1 i modersmålets grammatik, 46 i sång och 0 i gymnastik [började först 1864].

»De mäst försigkomna skolbarnen hafva läsit hela Catechesen, Bibl. Historia, Geografi och Svensk Historia. De barn, som skriva försvarlig stil efter forskrift, skriva hvarannan sida smärre stil efter bok, för öfning i rättskrifning. Några barn hafva räknat sorter och bråk, samt en gosse *Regula de tri*. I naturläran undervisas barnen dels på det sätt, att några barn föreläsa ett Capitel ur Berlins läsebok, hvar efter Läraren framställer frågor, eller samtalar med barnen i ämnet, och dels vid allmän stafning och förståndsöfning.»

Lärarens lön 100 rdr kontant; in natura jordland, ved m. m., 203 rdr 25 öre; fri bostad och planteringsland.

»Skolans Lärare sköter med utmärkt nit och ordentlighet sitt kall, utan att låta hindra sig af andra sysselsättningar. Hans lefnad är i alla afseenden oförvitlig, och ifrån sin tjänst har han de 3:ne sednaste åren, likasom förut icke begärt eller njutit ledighet.»

1864 fattas beslut om att inrätta två småskolor. Många barn komma aldrig till skolan, därför att de hava lång skolväg.

»Barnens skolgång varar i allmänhet icke fullt 3:ne år.»

Av brist på utrymme ha de mindre försigkomna fått bevista skolan endast varannan dag.

Ordet »utmärkt» har försvunnit i lärarens tjänstgöringsbetyg, så att han endast med »nit» sköter sitt kall.

19/3 64. Anser sig församlingen ej behöva söka statsbidrag för lärarelörens höjande till minimibeloppet 400 kr. Man beslöt »reglera» hans lön sålunda:

8 tunnor spannmål motsv. i penningar enl. sista markegångspris	95:75
2 » » » » » » » »	27:15
Av folkskoleavgiften	150:—
Piperska donationen minst	127:09
	400:—

Beträffande jordland för undervisning i trädgårdsskötsel synes församlingen ha fått bakläxa, ty nu beslutar man, »att tills vidare af Krogs utjord arrendera 2 à 3 kappland». Innehavaren fordrar ingen ersättning.

31/7 64. Man är sysselsatt med arbeten å kyrkogården och beslutar i samband därmed riva ned ett stycke av östra bogårdsmuren. L. reserverar sig och säger bl. a.: »Det skulle taga sig något underligt ut, att på ena sidan af en s. k. stiglucka, byggd i 17 århundradets stil, uppresa ett modernt trädgårdsstaket, då den andra sidan har en likaså vördnadsbudande som bastant Bogårdsmur». [Ett av de många exemplen att L. var före sin tid.]²¹⁾

5/4 65. L. har överklagat beslutet 19/3 64 om lärarelönens »reglering» hos Landshövdingeämbetet i Uppsala, som upphävde kyrkostämmans beslut, och som församlingen »ålades, att, utan tillskott af den genom Testamente till Skollärarens löneförbättring af framlidne gref M. Piper, till SkolCassan anordnade donation, gifva den Exam. Skolläraren 400 Rdr i lön, enligt Kongl. Maj:ts förordning af den 11 Decemb:r 1863, ansåg församlingen utan ändamål anföra besvär öfver Landshövdinge Embetets meddelade Utslag . . .»

31/5 65. Till förminskande av utgifterna för skolan beslöts att barnen skulle städa i skolrummet, förstugan och trappan, »dock frånsade Skolläraren sig all tillsyn öfver städningen».

31/10 71. Kungl. Förordn. av 22/6 71 100 rdr medger tillägg efter 10 års oförvitlig tjänstgöring, alltså erhöi L. 500 rdr.

29/11 74. Skolrådet hade beslutat för L. begära delaktighet i folkskollärarnas pensionsinrättning till förhöjt belopp. Lön 800 kr. Undervisningsskyldighet 8 mån. årligen.

²¹⁾ Nyheter i avseende på skolan jfr här t. ex. sid. 66 om sparbanksböcker och om tidningars användning i undervisning; sid. 75 om småskollärares duglighet att undervisa i klass 1 i den egentliga folkskolan; sid. 77 om skilsmässa mellan lärare- och kantorstjänster.

Minnen av tre vid folkskolestadgans sekeljubileum stipendierade eller diplomerade lärare.

I skolans och annan hjälpverksamhet ingå ofta självförlömmelse och stordåd i det lilla och tysta och det ej minst i avlägsna "kolonier". Där verka många modiga, obelönade "Carnegiehjältar" i det godas tjänst. De önska icke härska, icke hindra, icke lägga krokben; de äro icke missnöjda med sin lott eller med sina uppgifter. I stället tjäna de och äro tacksamma för att få tjäna. De drivas av medkänslans och moderlighetens kärlek, som uppges vara det starkaste och största av allt.

Det är sådana goda, praktiskt inställda, av moraliska och sociala "kraftmedel" drivna personer som varje dag behövas och som vi behöva höra talas om samt vägledas och spurras av. Deras liv är verklig, efterlängtd, nödvändig, förädlande "arbetspedagogik". De äro salt i en rutten värld. De äro "landets lågor" — för att tala med författaren Harry Blomberg (som utgivit en hithörande roman med detta namn 1930 och en d:o: "Hon hette Eva" 1940; jfr bl. a. Folkskolans Vän 5/1943). Var och en av dem utträttar mera av glädjande godhet och bestående värde än hundra, ja tusenden egoister. "Kärleken söker icke sitt"; därför äro de få och behövas kanske nu mer än någonsin.

Endast goda lärare kunna åstadkomma lyftning i flock.

Enligt Svensk Läraretidning 6/1935 hade Nerikes-Tidningen kallat det arbete en kulturbragd, som många av folkskolans lärare utfört i skilda bygder.

"Dessa gamla aktade lärare utövade ett stort och hälsosamt inflytande på det uppväxande släktet var och en i sin bygd. Genom sitt föredöme och sin gärning bidrog de väsentligt att tränga undan råhet och vidskepelse och skapa nya seder och tänkesätt bland folket samt väcka intresse för osjälviskt arbete och ideella mål. Deras insats får icke glömmas av dem, som verkar inom nutidens mera utvecklade folkbildningsarbete. Vad de i all anspråkslöshet utförde är värt att bevara i tacksam hägkomst. Det var ingenting mindre än en kulturbragd."

Under min 40-åriga samlarverksamhet har jag sökt finna vittnesbörd om sådana lärare som lyft hela sin ort i förenämnda samt i religiösa, moraliska, hygieniska, praktiska, husliga och andra allmännyttiga hänseenden. Namn och notiser fick jag många men inga genomarbetade skildringar. Före utgivandet av boken Goda lärare som utkom näst före sekelminnet 1942, inkom en förtjänstfull ansats till en artikel (om en allroundlärare i Västergötland), men mina försök på flera håll att få den mera upplysande och givande strandade, varför den beldagliga luckan i beskrivningarna på olika slags utmärkta lärare förblev ofylld. I samband med en skrivelse till Svenska Dagbladets chefredaktör förde jag då på tal önskvärdheten av att goda lärare och det i synnerhet i folkfattiga trakter (ödebygder) finge

ett välbehövt och uppmuntrande stöd i sin ansträngande och påkostade livsgärning. Efter ett välvilligt svar sände Svenska Dagbladets Direktion till Sveriges allmänna folkskollärareförening 3000 kronor att såsom stipendier till tre goda lärare utdelas vid det stundande jubileet. Om överlämnandet berättade *Corinna* i Svenska Dagbladet 2/7 1942 följande.

En ödemarkslärlarinna, märkt av möda och år, som i den praktfulla Blå hallen mottar en belöning ur statsrådet Bagges hand, det blev folkskolebankettens höjdpunkt och ett oförglömligt minne. Det var en symbolisk

I Blå hallen överlämnar ecklesiastikministern Sv. D:s stipendium
åt Fröken Ifrén från Blåsjön.

handling, ty där hon stod, en grånad "veteran i vettets sold", blev hon till en inkarnation av tusendens tysta uppoffrande kulturgärning i svenska bygder.

Lärargärningen hyllades både på vers och prosa. I sitt hälsningsanförande talade stadshusets värd, redaktör Fredrik Ström, på sitt oeffterhärmligt hjärtliga sätt om vad lärarna betytt för landet.

— Vi ser i er löftet för framtiden, ett löfte till folket, friheten och fullföljandet av det verk, som för ett sekel sedan påbörjades, yttrade han bl. a. Lärarna äro frihetens och fosterlandets härorder. I varje vrå av vårt land äro de ett svärd och en eld. De äro den svenska andens främsta skyttelinje i alla våra landamären.

I samma anda talade också statsrådet Bagge, när han delade ut Svenska Dagbladets lärarbelöning åt de tre stipendiaterna. Belöningen avsåg att vara en utmärkelse för den trofasta lärargärningen i det tysta, till "den okände soldaten" i folkskolans stora lärararmé, sade han och gav sedan en kort karakteristik av varje stipendiat. När den förste av de tre, folkskollärare Edvin Mäkitalo, odlarpioniären från Kangos, norrländskt kärv och säker gick upp för trappan för att hämta sin belöning ur statsrådets hand, dånade applåderna från kollegerna i salen, och än starkare blevo de, då lärarinnan Gerda Johansson från Kejsarkulla [Hultanas] kom som nummer två och bugade helt graciöst för statsråd och publik, sedan hon fått höra, att hon gjort "sin ensamma småländska skola till en mönsterskola". Men kvällens allra starkaste och varmaste applåder fick dock ödemarkslärlarinna Anna Ifrén, som kom sist av de tre, hon som verkat i den lilla fjällbyn och gjort sin skola till bygdens kulturcentrum . . .

Så långt *Corinna*.

Av pristagarna har Fröken Johansson icke önskat och icke numera ansett sig orka avfatta en framställning om sin livsgärning. "Själv tycker jag att jag 1942 blev alldeles nog uppmärksam. Jag vet alltför väl hur många som skulle gjort sig förtjänta av det priset, som då råkade falla på mig, i mycket högre grad än jag."

Även de båda andra stipendiaterna äro utomordentligt blygsamma. Mäkitalo skriver till utgivaren: "Jag anser mig inte vara sådan förstklassig lärare, som många tro mig vara men min önskan har alltid varit den att bli till välsignelse och nytta för min hembygd och fostra dess barn och ungdom till hederliga och goda svenska män och kvinnor". Och lärarinnorna Ifréns och Ehrlings ödmjukhet tolkas i deras härnedan återgivna självbiografier.

Tillsammans med en mängd andra framstående lärare erhöll fröken Ehrling hedersdiplom.

Redan i Svensk Lärartidning 26/1942 den 27 juni refererade Redaktören Greta Bolin (*Corinna*) den jämtländska stipendiatens självbiografi. "Berättelsen om hennes liv, såsom hon själv skrivit den, är ett gripande mänskligt dokument, levande och oemotståndligt fängslande i sin naturlighet och frasfrihet." Genom *Corinnas* välvilliga tillmötesgående har jag fått taga del av lärarna Ifréns, Ehrlings och Mäkitalos första redogörelser. Med Redaktionens och författarnas benägna tillåtelse komma akterna att här återgivas, lärarnas skildringar dock i en på min hemställen verkställd komplettering i flera avseenden inklusive ett flertal bilagor.

Minnen från Frostviken.

Av Lärarinnan *Anna Ifrén*. Blåsjön.

Befattningen som lärarinna vid Blåsjön-Ankarvattnets mindre folkskola i Frostvikens församling i norra Jämtland tillträdde jag hösten 1910 efter att ha avlagt småskollärarynneexamen vid Östersunds seminarium på våren samma år.

Att jag kom att få plats häruppe, berodde på att Frostvikens skolrådsordförande, kyrkoherde Arvidsson, begärt hos seminariets rektor, pastor Carl Sehlin, att han måtte ge anvisning på tre lärjungar i avgångsklassen, vilka skulle vara särskilt lämpade till lärarinnor vid mindre folkskolor och »inställda på de särskilda förhållandena häruppe».

Vad visste jag då om Frostviken? Från min hembygd vid Storsjön hade många vid seklets början utvandrat till »Staterna». Genom flitig brevväxling kände vi ganska väl till förhållandena i landet där långt borta, men om Frostviken, som låg nästan inpå knutarna, visste jag icke stort mer än att det var en socken bland de andra däruppe i norr. Men annat skulle jag få lära mig!

Alltnog. Sedan rektor Sehlin vidtalat oss, meddelade han kyrkoherde Arvidsson, att han hade tre elever, som han menade skulle vara särskilt lämpade för uppgiften, nämligen Ada Markusson, Odensala, Hedvig Schuster, Östersund, och undertecknad. Det måste bekännas att vi icke så litet kände oss hedrade av uppdraget! Det var ju också tryggt att veta sig ha plats, fastän seminariekursen ännu icke var avslutad!

Efter den tidens förhållanden voro löneförmånerna i Frostviken någorlunda goda. Utom den kontanta årslönen på 550 kronor fanns ett tillägg på 50 kronor. Vidare hade mig garanterats fria resor och ett möblerat rum samt ersättning för bristande bostadsutrymmen. I gengäld måste jag förbinda mig att tjänstgöra minst två år inom kommunen.

Av en händelse sammanträffade jag med två mina kusiner Staaf, den ene lappfogde, den andre ingenjör, vilka en tid haft sin tjänstgöring förlagd i Frostviken. Bägge hade så fantastiska saker att berätta, att jag sade mig, att de säkerligen överdrivit för att få mig att avstå från mina i deras tycke vansinniga planer. Men i ungdomligt övermod lovade jag mig att de skulle få se på annat.

Så kom då den med ängslan och spänning motsedda dagen för avresan till Frostviken i slutet av september. Jag skulle nämligen infinna mig i Gäddede i Mikaelihelgen för att därifrån få sällskap med kyrkfolket till Jorm och Blåsjön.

Från respektive hemorter samlades vi tre blivande Frostvikslärarinnor i Östersund. Där avlade vi en innehållsrik avskedsvisit hos vår värderade rektor, som bland annat påminde oss om plikterna mot oss själva och mot lärarkåren men först och sist mot den uppgift, vi gjort till vår.

Det fanns på den tiden ingen järnväg mellan Östersund och Strömsund. Det var i stället att färdas med hästskjuts. Vi startade kl. 4,30 på morgonen och voro framme i Strömsund på natten kl. 1. Genomblöta och frusna i det gemena höstrusket och även rätt så mörbultade efter att ha åkt i den allt annat än bekväma hästskjutsen hade vi så äntligen kommit fram till den första stationen på vår långa färd mot okända öden.

Efter att ha övernattat i ett pensionat, där allt i förväg var ordnat för oss, skulle vi i rykande storm fortsätta med ångbåten uppför Vattudalen. Trots det grå, disiga vädret och den kalla höstvinden kunde vi ej undgå att gripas och hänföras av den mäktiga fjällvärld, som vi nu för första gången fick se på nära håll. De underbara färgskiftningarna kunde man ej se sig mätt på. Men de små byarna i fjällslutningarna, de små, så tröstlöst grå stugorna, oftast med torvtak, gjorde en beklämd.

Någonstädes efter Vattudalen lämnade oss Ada för att mestadels till fots ta sig fram till sin skola i Sjonträset. Hur vi tre redan svetsats samman, det kändes nu starkt vid avskedet. Tappra, duktiga Ada! Du blev i all din uppoffrande gärning ett föredöme för oss andra. Vilka svårigheter, ja, vedervärdigheter hade du ej att bemästra! Du var en god »vildmarkslärarinna», så länge du stannade kvar i den tjänsten. Ada tordes aldrig för de sina tala om hur hon verkligen hade det däruppe, rädd för att hon icke skulle få komma dit mer. Hon var själv så övertygad om att det var hennes kall att bli däruppe, och det föreföll som om hon nära nog ångrade sin förflyttning från sin första skola till Strand.

Hedvig och jag hade ännu några mil att färdas tillsammans. Vid Hällan nedanför Bågede kom ångbåtskaptenen och talade om att ångbåten ej kunde gå längre på grund av det låga vattenståndet. Hur ska vi då komma fram? frågade vi. Jo, Ni får gå till Sjulåsen och därifrån försöka få hästskjuts till Fågelberget, så rodd till Håkafof,

varifrån »Turisten», ångbåten i övre sjön, skall ta Er med till Gäddede, blev svaret.

Ja, det var inget annat att göra. Och allt gick bra efter kaptenens uppgjorda resplan. I Håkafoth skildes Hedvig och jag, och jag blev ensam på den fortsatta färden. Båten skulle avgå omedelbart och det blev icke mycken tid till avskedstårar. Dock förresten! Jag hade ju »bara» åtta mil kvar till målet, södra Blåsjön, meddelade kaptenen. Ja, så upp med huvudet och nya tag! Kanske erfor jag också för första gången något av styrkan i orden Ensam är stark.

Framkommen till Gäddede var jag åter i bästa humör. Jag blev väl mottagen i prästgården och på pensionatet »Gästis» hade man ordnat för mig på bästa sätt.

Intressant över all måtta var min första kontakt med en kyrkohelg här uppe. Det firades Mikaelihelg. Det hela var ett brokigt virrvarr av folkliv och kyrkhelg. Lappbröllopet var som en saga! Och under de många årens lopp har jag både insett och rikt upplevt kyrkhelgernas stora betydelse. Dit kommer ödemarkens folk och även bygdens. Dit kommer också socknens honoratiores: prästen, länsman och doktorn. De två senare ägnar sig åt sina vanliga uppgifter. Och kyrkan förrättar sina tjänster: döper, utdelar nattvarden, viger och begraver. Den mest minnesvärda delen av högtiden är dock predikan, ty ensamhetens människor kunna konsten att lyssna. Sörlänningen skulle ha gott av att någon gång få vara med om en sådan högtid! Lappmässorna i Ankarede lappkapell äro högtidsstunder, som ge livet mening och innehåll [Jfr avd. Bilagor]!

Efter Mikaelihelgen 1910 kom emellertid också vardagens måndag, och jag skulle gå ombord på det lilla nötskal till ångbåt, som trafikerade Kvarnbergsvattnet. Att vi lyckligt kunde komma över till Junsternäset i den starka stormen och de täta snöbyarna, är för mig än i dag en gåta. Troligen såg jag förskrämd och tillintetgjord ut, ty på den överfulla båten var jag föremål för allas undrande och nyfikna blickar. Vad skulle jag ej velat ge för att bland dem alla få se ett bekant ansikte!

Den hårda stormen gjorde, att vi ej kunde komma längre än till Junsternäset den dagen. Väl i land blev jag på bästa sätt omhuldad av gamla, goda mor Märin, som blev min vän för livet. Hur uppmuntrande var det ej för mig mången gång med hennes telefonsamtal, ja, all hennes varma omtänksamhet!

Nästa dag blev rik på omväxlingar: gå och ro, gå och ro, men under färden hade jag rika tillfällen att stifva nya bekantskaper bl. a.

med den s. k. »Jormkungen». En annan förträfflig bekantskap var »Ejna-Eli» i Kycklingvattnet. Aldrig skall jag från den och många, många andra färder glömma hennes stora kaffepanna med dess doftande innehåll, som avnjöts tillsammans med underbara rån!

Sent på tisdagskvällen voro vi framme i Jorm. Vi voro hungriga och genomfrusna, men vad gjorde det, när jag nu på bästa sätt blev omhändertagen av de oförlikneligt genompräktiga hedersmänniskorna Karolina och Ejnar Jonsson i Jorm. Aldrig kan jag få sagt dem, såsom de förtjänat det, vad de två varit för mig under de många resorna till och från min plats höst och vår, i synnerhet under de första åren. De alltid goda, trofasta vännerna!

Den där första gången rädde mig Ejnar Jonsson att hos honom förse mig med behöfliga specier och annat matnyttigt för en tid framåt. Det fanns nämligen ingen handelsbod närmare Blåsjön. Och jag skulle få allt mitt resgods hemfraktat gratis. Dessutom skulle det nog komma att dröja ett bra tag, innan jag skulle kunna få något bud till Jorm. Visserligen begagnade man under vintern skidor, men det skulle nog dröja till jul, innan man skulle kunna få någon framkomlig vinterväg.

Ja, jag satte mig för att på min första handelsnota sätta upp det som kunde anses vara nödvändigt och därjämte möjliggöras av min reskassa. Jag blev dock övermodig och högg till med bland annat 5 kg. vetemjöl, 1 kg. kaffe, 3 kg. socker och en del gryn. Dråpligt var det att se Ejnar Jonssons min, då han skulle ta del av min noggrant uppgjorda rekvisition! Och han förkunnade tvärt, att »mitt» inte skulle räcka länge. Jag måste ju förstå, att alla mina blivande bybor skulle infinna sig för att hälsa på »nylerarinna», och då måste jag ju bjuda alla på kaffe med dopp. Ja, hans argument förstod jag väl, och jag ville även handla därefter. Men det fanns ett ofrånkomligt crux! Min reskassa kunde inte tillåta sådana stora utsvävningar. Ja, jag måste säga rent ut som det var: mina pengar räckte inte, och jag kunde ju icke komma fram till min nya plats utan några kontanter att röra mig med. Som bekant fick man på den tiden ut lönen kvartalsvis, så det gällde att hushålla. Min egen fars allvarliga förmaningar att endast i högsta nödfall sätta mig i skuld ljödo ännu i mina öron; jag hade ju också, det tyckte både han och jag, pyramidiska studielånskulder. Ejnar Jonsson påstod i alla fall, att han alls inga pengar skulle ha då, utan jag kunde betala, när han skickade mig räkning, och sådana brukade han ej skriva ut förrän vid årsskiftet. Jag skulle bara överlämna åt honom att bestämma, vad jag kunde anses behöva.

Men bevara mig väl, så mycket det var jag behövde! Och tänk, den gode Ejnar Jonsson var så försumlig med räkningen, att jag måste påminna honom både två och tre gånger, innan jag fick den. Han skulle bara vetat, hur den skulden tyngde mitt samvete!

Vidare undrade han, om jag hade lämpligare skor än dem, som jag gick och stod i, för vandringen över »Ruet» till Blåsjön. Jag måste tillstå, att jag hade bara vanliga kängor och galoscher. Ja se, med dem skulle jag inte kunna gå. Men kunde jag inte få köpa ett par lämpliga skor av honom? Nej, det fanns inga till salu. I stället skulle jag få låna hans hustrus »löuparsko». Jag envisades med förslaget att få betala för »lånet». Det gick inte heller, ty de skorna hade varit utlånade förr utan ersättning. Och för resten kunde jag väl be gripa, att de aldrig skulle komma att ta något av mig för skolan. Men ville jag komma och hälsa på dem någon helg, skulle jag endast ringa i förväg, och de skulle skicka mig skorna »till mötes». Det första jag skaffade efter framkomsten till Blåsjön var ett par äkta »löuparsko». Och vad jag tränade för att lära mig att gå i dem! Skorna var nämligen utan både klackar och sulor, varför det gick mycket lätt att plantera »rovor» här och var.

Så återstod till sist vandringen till Södra Blåsjön över »ruet» (en ej så hög fjällrygg). Största delen av vägen, som var ungefär en mil, hade jag i sällskap en 13-års flicka, som skulle bli min elev. Skjutsen, som hade mitt resgods, måste färdas en omväg, där det var mera fast mark. Tunga blevo stegen i den ovana terrängen. Och dystra voro även tankarna. Vad hade jag givit mig in i? Och än mer frestade det på att kunna hålla modet uppe, när jag äntligen, uttröttad och genomvåt, nådde fram till den gård i Södra Blåsjön, där jag skulle bo och ha min verksamhet.

Lokaliteterna trotsa all beskrivning. De inlärda anspråken från seminarieret skingrades för alla vindar, och det skulle dröja många, många år, innan jag i fråga om så väl skolsal som egen bostad skulle kunna tala om drägliga förhållanden. Nu efteråt kommer jag ofta på mig med en stilla undran över att det alls gick. Men det fanns inget val, och befolkningen själv visste för egen del inte av något annat.

Alltnog! Följ med mig in i min första skolsal! Den utgjordes av ett kök. Och från detta kom jag in i mitt eget »möblerade» rum. Möblerna utgjordes av en säng, hälften av ett gammaldags rundbord, ett par stolar samt — till min stora förtjusning — en stor antik chiffonjé, en riktig praktmöbel. Jag frossade rent av vid tanken på vad allt chiffonjén skulle kunna duga till: skafferi, garderob, bokhylla och

mycket annat. Men jag hade gjort upp räkningen utan värdinnan, som upplyste mig om att jag möjligen skulle kunna få begagna en låda; mer kunde familjen icke undvara av det dyrbara utrymmet. Och att vi skulle ha möblerna gemensamt, fick jag noggsamt erfara. Vid så gott som alla tillfällen på dygnet kunde någon, utan någon som helst föregående varning, ha ärendet in till praktmöblerna. En sådan praktisk detalj som ett lås fanns icke i dörren och hörde icke till någon låda. Och ingen kunde förstå, att jag kunde tycka, att den här omtalade trafiken kunde inverka störande på min »tillvaro». Då jag föreslog, att chiffonjén skulle flyttas ut, fick jag ett avvisande nej till svar. I mitt rum fanns ytterligare något, som är värt ett särskilt kapitel, nämligen en osande tingest, som gick under namnet kamin.

Min mat skulle jag laga på spisen i köket — skolsalen. Men jag fick vara beredd på att samma spis skulle användas av familjen, särskilt vid bakning och stekning i ugn. I det rummet, där familjen bodde, fanns endast en öppen spis.

Snart tog jag itu med att ordna »skolsalen», då chiffonjébekymren blivit så lätt avverkade. I rummet fanns en stor tvåmanssäng, som jag ville ha utflyttad. Nej, det gick inte, ty i den skulle husbonden jämte två av mina blivande skolpojkar ligga. Att sängen, när den var färdig för natten, tog upp så gott som allt utrymme framför dörren till »mitt» rum, betydde ingenting. Och — jag hade ju haft undervisning i gymnastik! Ja, på den golvyta, som fanns tillgänglig, hade jag då bara att placera de sex svartmålade parbänkarna. Svartmålade! Jag önskade verkligen att få komma till tals med den uppslagsrike mästaren till verket!

Skolmaterielen gick i samma stil: en glob, som sett sina bästa dagar, en mycket trasig karta över Sverige samt en gammal över Palestina, några bibliska väggtaflor, 9 ex. av folkskolans läsebok samt 6 st. Berlins läsebok i naturlära, tryckt 1885, och till sist en svart tavla, som trotsar all beskrivning. Allt står i dag så levande för mig! Hur skulle det gå för mig? Men nöden har ingen lag!

Skrivböcker och läroböcker m. m. hade jag att rekvirera från Östersund, men det kunde ibland ta månader innan man fick det nödvändiga.

Byinvånarna hade till en början icke mycken förståelse för skolan och dess arbete, som för dem var ett nödvändigt ont. Och man kan delvis förstå deras inställning. Skolan ställde den tiden stora krav på de enskilda hushållen. Dessa skulle inte bara släppa till sina barn, utan de skulle även svara för skolsal och bostad åt lärarinnan. Folket förde ett strävsamt liv. Vinterkölden och mörkret voro hart när oslag-

bara motståndare. Jorden gav ringa skörd, som icke kunde svara mot arbetet, ty metoderna voro synnerligen primitiva. I handel ochandel levde och verkade man så, som fäderna gjort i uråldriga tider föredem. Och lärarinnans s. k. arbete måste för dessa hårt prövade människor te sig som något lättvindigt och som något synnerligen inkomstbringande. Ty i de små bondehemmen var det ont om kontanter, och kom det några kronor i portmonnäen, hade det kostat mycken möda. Det tog därför tid, innan jag, ung som jag var, lärde mig dels förstå och uppskatta byfolkets inställning till livets nödortf, dels inse vilka vägar jag hade att gå för att, där det behövdes, få invånarna att ändra ståndpunkt. Nu efteråt kan jag inte annat än känna mig glad och tacksam för att jag under de många åren här i Blåsjön vuxit mig samman med dess präktiga befolkning.

Under en arbetsdag i min första skola kunde det gå ganska livligt till, ty där fanns dels byns enda telefon, dels nedgången till familjens källare (under ena bänkraden), dels ett stort väggfast köksskåp, där det under dagens lopp fanns åtskilligt, som behövde komma till användning.

Vägg om vägg med skolsalen fanns ett litet rum, där den barnrika familjen höll till under det pågående skolarbetet. I skolsalen skulle också barnens ytterkläder hänga, och där skulle de äta sin medhavda matsäck och jag samtidigt laga min frukost. Brokigt i sanning!

Och vad nymodigheter kunde inte »nylerarinna» hitta på! Att t. ex. ge barnen hemläxor i historia, geografi och naturlära stämplades nätt upp som tjänstefel. Språklära och uppsatsskrivning voro något ännu galnare. Dom skull fel int bli prästa hell, sade man i hemmen.

Jag minns ännu, med vilken indignation jag möttes, då jag skulle lära barnen enkla dans- och ringlekar. Detta tilltag stämplades som synd, ty dans och synd voro synonyma begrepp.

Emellertid dröjde det inte länge, förrän jag vände mig till skolrådet med anhållan att få arbeta under något mera drägliga förhållanden än de för handen varande. I annat fall ansåge jag mig löst från mitt givna löfte om tjänstgöring i två år. Och det hjälpte! I allmänhet måste jag säga, att jag under min långa tjänstgöring inom Frostviken mött förståelse för och uppskattning av mitt arbete från skolrådets sida. Så t. ex. fick jag efter åtta års tjänstgöring som lärarinna vid Blåsjö-Ankarvattnets mindre folkskola en gratifikation av 100 kronor för att jag på »ett berömligt sätt skött» min tjänst.

Alltnog, det hjälpte, och redan följande termin fick jag flytta över till Norra Blåsjön. Dess skollokaler var mycket rymligare och ljusare,

och det behövdes för att i någon mån förta de svarta skolbänkarnas dystra intryck. Visserligen fanns det också här ett telefonskåp på ena väggen till allmänt bruk, men telefonen anlätades inte utan tvingande skäl under pågående skolarbete. En seger hade vunnits!

Men min bostad blev än sämre. Det »möblerade» rummet hade nu krymt till ett litet »kammers» på 3×2,5 m. och utan eldstad. Uppvärmningen skulle ske genom dörren från skolsalen. Det var nätt och jämt rum för en säng vid ena väggen och ett »skatthåll» (ett slags sekretär) vid den motsatta samt för en stol mellan dessa två möbler. På väggen i vrån bakom dörren funnos två stora spikar; alltså fick jag här en garderob. Men så kallt det var i både »kammers» och skolsal. Så fort kvicksilvret kröp ner till och under — 15 grader C., måste det eldas i skolsalen natt och dag. Vårdinnan och jag turades om därmed; jag skötte om elden den första halvan av natten och hon den senare. T. o. m. på dagen frös det is på vattenbyttan, om den ej stod alldeles intill ugnen. Och spillde någon vatten på golvet, frös det till is, även om det var mitt framför ugnen. Frostknölar på fötterna hörde till vanligheten de fyra terminer, jag kamperade i denna skolsal. I mitt eget krypin vistades jag endast om nätterna för att sova. Jag låg nedbäddad mellan fårskinnsfäll och renhud, men frös gjorde jag nog ibland ändå. Och det var inte ovanligt att vakna med rimfrost i håret och att andedräken stod som en vit rök ur munnen. Fukt och mögel var det fåfängt att kämpa mot. Under den kallaste årstiden voro bolstren i sängen och mattan på golvet fastfrusna vid underlaget. En gång, då jag måste flytta sängen från väggen, gick det inte med mindre än att värden måste med ett järnspett hugga loss sänggaveln från isbalken utefter väggen. Vid blidare väderlek möglade allt, som kunde mögla.

Här kunde jag ej hålla mig själv med maten utan var helinackorderad hos värdfolket. Och det förlorade jag inte på, ty maten var både god, riklig och billig.

Men de långa, mörka vinterkvällarna! Min enda tillflykt var spiselvrån i skolsalen. Där hade jag nästan alltid omkring mig hela flocken av skolbarn, som voro inackorderade i gården. Vi läste läxor, räknade, sjöngo och gjorde lekar.

Det var svårt att vänja sig vid skolsalens fyra stora, som jag tyckte, gapande svarta fönster som saknade tillstymmelse till gardiner. För övrigt var det icke vanligt med gardiner för fönstren i gårdarna. Men så småningom slog denna hemtrevliga sed igenom i bygden.

Den lilla fotogenlampan orkade icke på det täta mörkret, som välldes in över en. Långa stunder kunde jag stå ute på bron för att göra mig förtrogen med mörkret och tystnaden, och på det sättet motarbetade jag mörkrädslan och andra symptom på den s. k. lappsjukan. Sällan var den smala byvägen i sådant skick, att man kände sig frestad gå ut och gå. Kanske hjälpte det också till att hålla mig inne om kvällarna, att jag två gånger såg varg gå över vägen inne i själva byn på höstaftnar strax efter renslakten, som lapparna på återvägen från fjäl-len ner till skogsbygden förrättade på byns inägor.

Men det blev också ohyggligt trist många gånger att sitta inom skolhusets fyra kala väggar, tapetserade som i alla andra stugor med gamla tidningar. Jag kunde ganska ordentligt göra reda för allt som stod tryckt där!

Postgång hade vi en gång i veckan. Jag hade ingen tillgång till litteratur av något slag. Pengarna räckte inte till dylika extravaganser, så länge inte studieskulderna voro betalda. I min hembygd, Ängsta i södra Jämtland, förekom i den tiden ganska livligt föreningsliv, och jag hade deltagit däri efter förmåga. Jag hade t. ex. varit en ganska flitig medlem i bygdens godtemplarloge, ungdomsloge, studiecirkel, sångkör o. s. v. Jag hade vant mig vid att en god teaterafton, en konsert och annat sådant var ett slags livsvillkor, som jag ej gärna ville avstå ifrån. Men nu var det att säga farväl till allt detta! I stället blev det att koppla in den ungdomliga aktiviteten på andra banor, och det har jag aldrig ångrat. —

Trots allt hade skolarbetet från första stunden gått ganska bra, och de goda barnen voro mig varmt tillgivna. Och för mig voro lärjungarna oumbärliga. Redan andra året utverkade jag av skolrådet att få slöjda med de två högsta klasserna, utan ersättning förstås; denna åtgärd var ett utslag enbart av behovet att få ha skolbarnen omkring mig så mycket som möjligt.

Mammorna voro mer än villiga att hjälpa till med att anskaffa slöjdmateriell. Även de äldre ville lära sig, hur ett örngott skulle sys, ett lakan fällas m. m. Till slut stickade vi täcken t. o. m. — Så småningom blev »lerarinna» ett slags klockarfar, som skulle allting bestyra.

Matlagningskonsten var ej högre uppdriven än att man kunde nästan våga anse sig som mästare även på det området liksom ock i fråga om småbrödsbakning. Och till slut blev det regel, att vid höstslakten och till jularna skulle »lerarinna» ha någon matlagningskväll och även baknatt i snart sagt varje gård i byn. Livets många olika småting svetsade oss samman och skolan blev ett centrum, dit man gick med sina

glädje- och sorgeämnen. (Jfr i Bilagor om läkaren!) Skolan stod alltid öppen. Även männen inklusive socknens styresmän inom kyrka och kommun hittade vägen dit ibland, när det gällde frågor om enskilda eller by- och kommunala angelägenheter. Vi drogo var och en våra strån till stacken, t. ex. när det gällde att sätta upp eller besvara officiella skrivelser, och det jag därvid lärt, har sedan i görlig mån fått färga mitt arbete ibland barnen, ungdomen och de vuxna.

Jag minns ävenså, vilken glädje det blev hos familjemedlemmarna, då jag i december gjorde i ordning julgranen, den första i byn. Också jultomten blev den förste, och när han kom med de små klapparna, steg julglädjen än mer.

Inte fullt så entusiasmerande voro de första försöken i köksträdgårdssodling. Det där »dyra fröet, som bums skulle till varje vår», fick jag ibland någon gliring för och när jag på höstarna kom åter och sade min oförytterliga mening om hur man misskött sina land, var det inte alltid fröjd och gamman. »Jussom me int skull ha änne göra än te håll på me tocke den tyll».

Men under de mångskiftande uppgifterna kom jag att lära känna folket och förstå det och dess inställning till livet. Och detta gav innehåll åt mitt eget liv i den grad, att det till slut blev mitt största bekymmer, hur jag skulle få tiden att räcka till.

Mycket nytt och intressant fick också jag se och lära. Detta gällde icke minst min tid i Ankarvattnet, där jag mötte en nästan ny människotyp.

Vårterminen där började alltid någon av de första dagarna i februari. Vintern 1910—1911 måtte ha varit ovanligt snörik, ty vid min första färd dit begåvo vi oss ifrån Södra Blåsjön kl. 9 f. m. och kom fram till Ankarvattnet kl. ½7 på kvällen. Den vägen är icke mer än en mil lång. Vi åkte efter två hästar. Jag minns inte, hur många gånger de måste skottas fram ur snödrivorna, trots att de hade trygor. Nu är det ordentlig väg till Ankarvattnet, och postbussen kör dit så gott som varje dag.

På tal om den stora snömängden den vintern må jag ock nämna följande. När jag haft skola i Ankarvattnet ett par veckor, ringde kyrkoherden och föreslog mig att ta skjuts och komma ner till Jorm, där han skulle ha högmässa följande söndag. Det ville jag naturligtvis gärna. Vi åkte alltså från gården kl. ½1 lördag middag och voro framme i Jorm kl. 11 på kvällen, och då hade jag gått till fots mer än halva vägen, över Ankarede och Lilla Blåsjön. Hästen hade haft nog av att dra den tomma släden, när det bar uppför eller var jämn mark.

Endast då det var utförslut, kunde jag få åka. Vi färdades den s. k. Östervägen över Ankarede och var inte inne någonstans.

Man slet ont under de långa körturerna fram till Jorm eller Gäddede under värsta hårdvintern, men det var en egen charm med dem. Mycket av vad som fordomdags hänt och skett i dessa trakter, berättades för mig av talföra körsvänner under dessa färder. Med särskild tacksamhet minnes jag i detta avseende gamle kyrkvärden i Ankarvattnet, numera avliden. Han var en skarp intelligens och en gudabenådad berättare och hade ett oförlikneligt minne.

Skol- och bostadsförhållandena i Ankarvattnet voro ganska ensartade med dem i Norra Blåsjön. Men något varmare husrum var det. Här mötte mig underligt nog en helt ny typ av människor och delvis också andra förhållanden. Det var något nästan fascinerande med dessa ursprungliga, enkla människors inställning till livet och deras nästan primitiva uppfattning om tillvaron. Övertro och vidskepelse fanns och gör nog så än i dag men tog sig aldrig sådana uttryck att det kom vidare förargelse åstad än en och annan gång, då »lerarinna» här som i Blåsjön skulle vara den förmedlande länken mellan sjuklingar och läkaren i Gäddede medelst telefon. Det var ej så lätt att få ner en sjuk till sjukstugan då eller för läkare att komma hit upp. De utvägarna anlätades endast i högsta nödfall. Det ansvar jag kände inför att, trots min fullständiga okunnighet i hithörande ting, bli den som både patient och läkare vände sig till med förtroende, höll många gånger på att få mig att digna under bördan. Ingen kändes mig så tung som denna, och jag offrade mången natts sömn för den. Och i Ankarvattnet blev det därtill att ta mången dust med »trollsejd och mörker makt», och det var långt ifrån alltid jag avgick med seger. Men i övrigt var mitt förhållande till befolkningen där densamma som i Norra Blåsjön. Här hade folkets dagliga arbetsliv delvis en annan prägel särskilt sist på vårvintern med sitt skarptföre, då det skulle fraktas hem — oftast dragas — starrfor, bet och rönnbark för kreaturen, all sommarved, livsmedel för kommande sommar och så fisket på isen! Det var liv och rörelse dygnet runt, och det var svårt för ungdomarna att hålla intresset samlat för skolans arbete i detta sjudande, vaknande liv.

En helt ny kategori fick jag att göra med i de skolbarn, jag mottog från Raukasjön, Storjola m. fl. byar, samt deras målsmän. Vanligtvis kommo barnen därifrån till skolan i trasor, som i många fall även voro smutsiga. I regel fick man några meter tyg för beviljat anslag ur

Holmska fonden och i särskilt ömmande fall också från fattigvården. Men vem skulle sy ihop detta till skolhabiter om ej »lerarinna». Och som sagt tarvades det att gallra ut det möjligen umbärliga av både andras och eget klädförråd för att få de barnens klädfråga på något så när tillfredsställande sätt löst. Hur många eftermiddagars fritid och natters sömn ligger ej bakom det arbetet! Men man tänkte ej på det, ställd ansikte mot ansikte med skriande nöd och umbäranden. På ett särskilt sätt fick man ta sig an nybörjare — 7 å 8-åringarna — från de enstaka gårdarna mot Västerbottens gränser. De hade ofta ej varit utom hemgårdens område förr än färden till skolan anträdde. Att de föreställningar de på förhand gjort sig av skolan och »lerarinna» ej stämde överens med verkligheten, fick man ofta belägg för. Som t. ex. när en min nybörjare från Raukasjön högeligen förundrad och väl något besviken utbrast, sedan han mycket motvilligt hälsat på mig: Men, pappa, ho sir då ut som e vanliga mennisch! För sådana blev det att vara mera mor än lärare den första tiden. Allting var ju främmande för dem i den nya omgivningen, och det blev då så naturligt att sluta sig till mig, som de dagligen skulle umgås med. Varför inte de allesammans skulle få bo i samma gård som jag, var då omöjligt för dem att förstå, och de, som det gjorde, följde mig hack i häl dagen lång. »Lerarinnas kammerset» var ju förbjudet område, men de brukade alla möjliga små knep för att koxe (kika) dit in. Det var omöjligt att hålla tårarna tillbaka t. ex., när lill-Brita Luspen första gången kom in i mitt lilla rum: Ässå *finnt!* Ere himmeln he'n? En gång väcktes jag terminens första söndagsmorgon med att en hel rad av dessa mina särskilda skyddslingar kom tågande in samtidigt med henne, som bar in kaffet. Varför ske du int ler oss i dag, undrade de. Troligen hade vi något att lära varann också den dagen. Kanske var det de där mera enskilda lektionerna, som knöto vänskapsband för livet mellan dem och mig. Under terminens första veckor var det gråt och jämmer bland nybörjarna, om jag reste längre bort en helg: Tänk, om ho ej kom tebakars! Och vid återkomsten kunde jag vara säker att mötas av glada ungar: Att du kom heim! Va vi ha väänte. Ja, man kunde helt enkelt ej motstå denna spontana tillgivenhet och ej svika detta absoluta förtroende. Man måste komma åter och åter, tills man en dag var så fast knuten vid allt och alla, att man själv ej kunde tänka på att lämna dem.

Visst gnisslade det ibland. Ett ofta återkommande kontroversämne var den dumma ovanan, de hade i byarna längst bort, att ej komma till skolan med barnen förrän det gått 2 å 3 veckor, och så komma och

påstå, att de måste ha dem hem igen efter 6—7 veckors skolgång. Att det ej nu, som ofta förr, hjälpte med att vädja till präst och fattigvårdsordförande, tillskrevs och troligen med rätta »n henu lerarinna». Och det kunde ta tid, innan sådant tillgavs mig. Det var mångt och mycket, som talade för skoltidens förkortning för längst bort boende barn då. De inackorderingsvärdar, som skulle få betalt för barnens kost och logi av målsmännen själva, kunde få vänta i årtal därpå, om de ens fingo något. Och i de fall, där fattigvården betalade, var ersättningen mycket otillräcklig.

Att missnöjet i detta fall gick ut över mig, som den indirekta orsaken, var ju nästan naturligt.

Än värre obehag vållade mig den segslitna och mången gång till synes fruktlösa kampen mot ohyra och orenlighet, värre och värre ju längre mot norr man kom. Det måste ibland bli veritabla avlusningskurer. När barnen en tid varit någorlunda rena, trivdes de väl bättre med detta, men det hade också gått in i deras medvetande, att det var min skyldighet att ingripa om det blev oknytt igen. Det var inte ovanligt att de kom och talade om helt öppet för mig att: de klöj i huven igen, de biit hen å hen å. Sådant var misstänkta symptom, som ovillkorligen måste beivras hos respektive mor eller inackorderingsvärdinnor, vilka samtliga blevo lika stötta och förnärmade varje gång. Ja, detta hörde till det allra obehagligaste.

Men något mycket glädjande var det frapperande intresse, Ankarvassborna själva lade i dagen för skolans arbete. Mycket noga övervakades, att barnen skötte läxor och hemuppgifter. I det fallet kommo de långt före målsmännen i Blåsjön. Ofta hade jag åhörare i skolan, synnerligast av de allra äldsta årgångarna. Och de sade sin mening, om vad som förhades, ville ofta höra ännu mera om det, som särskilt intresserade dem, i regel kristendom, historia, naturlära och räkning. Mycket angelägna voro de att se om barnen fingo vacker skrivstil, vilket var särskilt högt skattat. Examedagen var fri dag för hela byn, ung och gammal kommo, och skolsalen var till bristningsgränsen packad. Troget och uppmärksamt suttö de kvar hela dagen, ty det måste hållas minst timslånga lektioner, allra bäst repetitioner i *alla* ämnen.

Detta sporrade till nya tag, nya kraftansträngningar. Och man frestades aldrig att hemfalla åt slentrian och liknöjdhet, vilket annars det där mångsyssleriet och bristfällig inspektion kunde ha inbjudit till. Först år 1915 kom en folkskoleinspektör första gången till min skola. Det var en oförglömligt uppmuntrande dag. Men han uppmanade mig

enträget att alltid förbli på denna min plats och ej flytta till min hembygd, där han visste jag blivit erbjuden en befattning. Det var just här jag var på rätt hylla, påstod han. Efter den dagen började jag också få litet nytt undervisningsmateriel, ej endast det som kasserats vid skolorna i Jorm och Gäddede. År 1915 fick jag också flytta in i det nästan halvfärdiga skolhuset i Blåsjön. De första 5—6 åren översteg barnantalet sällan 15 på någondera stationen. I början funnos flera barn i Ankarvattnet. Till slut steg barnantalet här i Blåsjön upp till 30 och mer ibland. På grund härav beslöts, att jag under terminen i Ankarvattnet skulle ha s. k. läxförhör med Blåsjöbarnen var 14:e dag. Detta var slitsamt. Ofta kunde jag ej komma fram häremellan på annat sätt än på skidor. Åh, så många gånger jag kravlat på alla fyra uppför och rullat nedför den brantaste Ankarvassbacken! Ja, det gick på den tiden, och det var med saknad jag lämnade Ankarvattnet efter sista examen där våren 1921, då jag skulle få fast plats här i Blåsjön. Men jag vågar påstå, att de goda vänskapliga förbindelserna mellan »nolfolket» och Blåsjölerarinna ännu äro obrutna. Många äro bevisen på det. Och det är med stor ömsesidig glädje vi återse och ofta besöka varann. Många av de allra bästa vännerna har jag just bland dem. Många för hela livet nyttiga lärdomar fick jag med därifrån. Jag kan ej låta bli att nämna hur jag kom i besittning av en sådan: Tidigt en morgon på sista dagarna av vårvintern i Ankarvattnet ser jag en gammal men reslig man komma skidande med en underlig börda på ryggen. När han hunnit fram till logen, såg det ut, som skulle han ej orka längre. Det såg ut som om han tittade sig om efter hjälp. Gårdens män voro redan ute och borta i arbete, kvinnorna i ladugården. Det var ingen annan råd än att jag måste springa och se hur det var med gubben. Till min gränslösa förvåning var det en likkista, som den gamle mannen, Per Larsson, Härbergsdalen, bar. En gammal lappgumma var död och skulle nu fraktas till kyrkogården i Ankarede. Varför just bära? Förstod jag inte, att vid denna årstid enda sättet att komma fram efter denna led var att åka skidor på skarpföre på efternatten och tidig morgon? Ingen mer fanns att få med den gången. På min häpna undran, hur han maktade göra detta, gav han mig en läxa, jag aldrig glömmer. »Tror du vi få göra bare vad vi *vill* för var anner, vi som sitt bort i avkrokan? Hur grejt vi än ha redd oss själv föör, så må vi ha hjälp allihop på sistrejsen (sista resan). Int va je vell hågan te de hånne, men je tänkt: Nåån må hjälp meg å, når je når sån långt. De skulle vä gott å vätta (veta) dom int känne så gruvsamt». Det hade ej varit tungt, påstod han, men känts lite konstigt. Lite

konstigt tyckte nog också jag det var att hjälpa honom av med bördan.

Men så många gånger har den gamle mannens ord varit min »käpp och stav», när jag ställts inför uppgifter, jag helst skulle velat säga nej till, och icke minst alla, alla gånger det begärts av mig, att jag skulle sy svepningar och göra de avsomnade redo för den sista färden. Tack, gamle Per Larsson för den hjälpen!

Jag minns särskilt en gång, som jag med all säkerhet skulle ha svikit, om jag ej haft just detta föredöme. En gammal man hade dött nere på sjukstugan i Gäddede. Det var strax före höstmässan i Ankarede. Den avlidne skulle begravas i Ankarede och nu hade tre av barnbarnen varit i Gäddede och hämtat sin döde farfar. Prästen hade då föreslagit, att vi skulle försöka ordna så att det kunde bli begravning inne i kyrkan, vilket dittills aldrig varit vanligt i Ankarede. De tre ungdomarna, två gossar och en flicka, ingen av dem fyllda 20 år, bad mig följa dem till Ankarede med liket, sedan jag slutat skolan på e. m. Vi skulle ha likkistan med oss i båten. Den ene gossen skulle ro, den andre sköta styråran. Flickan och jag skulle sitta i aktern på båten. Det kunde ej bli tal om att ta flera med i båten varken för utrymmet eller för tyngden. Jag minns, att min första fråga gällde, om de kände till var de förrådiska undervattensstenarna i Ankarälven voro belägna. Det var högvatten efter mycket regnande på sensommaren. Hur lätt kunde inte båten stjälpas, om man rodde på en sten. Jo, då, de visste om stenarna. »Lerarinna» skulle inte behöva vara rädd. Men jag var rädd. Hade jag inte just då i andanom sett för mig Per Larsson med sin underliga börda, skulle jag ej fått mod att säga ja till deras anhallan.

Så tacksam var jag över att vår stora Blåsjö var alldeles »svartstill» i den underbart vackra höstaftonen.

Glad var jag, när vi nådde stranden i Ankarede och det föll sig så naturligt för mig att nu hjälpa till med att bära vår »barlast» upp i det lilla templet, att där göra i ordning med granar och enris blev något av en högtidsstund för oss alla fyra. Litet svårare var det att få till en katafalk, ty det blev så fort mörkt i höstkvällen, men hur vi hjälptes åt med att snickra, hyvla och spika, så fick vi också den färdig. Och det var med en viss tillfredsställelse en av de där deltagarna nu sistlidne vår påminde mig om, att det är just »vår» katafalk, som än i dag användes i Ankarede.

Återfärden över Blåsjön i klaraste månsken är den stämningsfullaste båtfärd jag varit med om. Jag var så tacksam för att ha fått uppleva

just detta. Vi sjöngo hela vägen hem. Jag minns särskilt sångerna »Tack, o Gud . . .» och »Verka, ty natten kommer!».

Efter hemkomsten blev det att sy bårband, varmed kistan skulle bäras. Även de användas ännu i dag.

Tror jag som helhetsomdöme om alla mina år som lärarinna här kan säga, att det trots alla försakelser, all möda och motgång varit ett rikt liv. Visserligen var det att mera tänka på skyldigheter och plikter än på rättigheter och förmåner. Men jag ångrar dem icke de åren här. Det har icke saknats källor vid vägen. Mycket tillgivenhet, många bevis på uppskattning och tacksamhet har strömmat mig till mötes.

I särskilt tacksam hågkomst bevarar jag de många bevisen på förståelse och förtroende, som kommit mig till del från skolstyrelse, prästerskap och de övriga socknens tjänstemän, jag haft att göra med.

Det är inte något märkvärdigt, jag utfört här. Många skulle säkert förstått att göra detta mycket bättre och med vida större framgång än jag. Men jag är varmt och ödmjukt tacksam för att det gavs mig så många verksamhetsår i en bygd, som för mig till sist blev mera än en hembygd, bland ett folk, som jag lärt mig förstå och hålla av. Och nu vet jag, att min sista skoldag här i Blåsjön blir tyngre än den första var, och att resan härifrån den sista gången blir svårare än resan hit var den första.

P. S.

Förbindelserna med yttervärlden voro strängt taget inga utom kyrkresorna. Någon gång var vinter körde man vanligen fram till Jorm med fisk, fågel, skinn, smör och dylikt, som skulle omsättas i proviant. Ofta reste då 2 eller 3 som hade att fullgöra uppdrag för oss alla. Från proviantresorna till Leer i Norge fick man höra mycket nytt.

Byarnas största evenemang var de årligen återkommande husförhören, om vilka man skulle kunna skriva kapitel! Husförhören i Ankaredet voro alla tidars! Om dessa, om Ankarede-mässan, om skolläkaren, om elevernas understödjande etc. etc. jfr följande *Bilagor*.

Bilaga: Ankaredemässorna.

Vilken roll Ankarede-mässorna spelat i bygdens liv, kan bl. a. utläsas av, att än i dag, då tidpunkten för en viktigare tilldragelse skall preciseras, heter det ofta: det var så eller så länge före eller efter Ankaredehelgen på våren eller hösten.

Särskilt vårmässan omkring midsommar var den stora högtiden ej jämförbar med något annat. Och veckor i förväg fick man stå i för att

bli redo till den. Allt vårbruket var undanstökat till dess, och var det ej alltför sen vår, fick man också ut kreaturen på bete. Sommarbaket var undanstökat i god tid. Men ladugård och härbärgen skulle skuras, ja, även lämmar (foderskulle) och logar skulle städas. Boningshuset måste renskuras från tak till källare och »nya» tidningar uppklistras på väggarna i stället för tapeter, kläder tvättas m. m. m. Och matbekymren tar sin rundliga tid. Varje gård räknar med att det kommer kyrkfolk långväga ifrån, som vill få mat och logi både på fram- och återresan. Från Gäddede, Jorm m. fl. ställen kommer det telefonbud då och då med anhållan om mat, sängkläder och husrum för så och så många i Ankarede över mässan. Stora båtlastar med sänghalm, renhudar och fallar ros över någon dag i förväg, då man också skurar kyrkstugan och hugger den ved, som beräknas åtgå under helgen.

Och så är det »kyrknästen» (matsäcken)! Den stora matspannen, en järnbeslagen träask eller kista, skuras i enlag och lufttorkas i dagar. Så packas den med flera sorters bröd, kavring, våfflor och klining. Den största smörasken rymmande 2—3 kilo packas full med nykärnat smör, getost, mesost. Torkat fårkött får ej glömmas, ja, inte heller sockerbröd och gorån. T. o. m. kaffekanna, grädd- och sockerskål samt kaffekoppar och teskedar, ja, även bricka ska' vara med. Det kommer många långväga släktingar och vänner till Ankarede, som man vill undfagna. Kaffe och socker får man köpa i Ankarede, ty handlandena från Jorm komma alltid upp med en del varor till mässan.

Kyrkkläderna tas fram och få en översyn. De läggas ner i särskilda askar eller lådor. Man skall nämligen ej ta' dem på sig förr än söndagsmorgonen. Vanliga söndagskläder duga i vägen dit och där på lördagseftermiddagen.

Redan på fredagsafton och natten till lördag börjar det komma kyrkfolk ned till byn Ankarvattnet från Raukasjön, Storjola, Härbergsdalen, Värjaren och från de till Frostviken gränsande byarna inom Västerbottens län. De nystädade lämmarna och logarna bli utmärkta sovplatser särskilt för de yngre.

Hela lördagsförmiddagen anländer nya kyrkobesökare. Man hälsar och hälsas igen. Det är glädje, stoj och liv. Även de, som kanske denna gång ha' sorglig anledning för sitt kyrkobesök, kunna nästan glömma sina bekymmer och sorger för en liten stund och njuta återseendets glädje bland fränder och vänner.

Det är ju alltid någon bland de många, som under sistlidna vinter fått nedmylla någon av sina kära på den lilla ödemarkskyrkogår-

den i Ankarede och vars begravning man nu skall övervara, eller man har ärende till läkaren i Ankarede för sin egen eller andras sjukdom. Men allt det tunga, trista må vika en liten stund inför den stämning av fest och högtid, som denna dag vilar över allt och alla.

Där komma föräldrar, som bära sina några veckor eller månader gamla barn i kont eller »lappno» den 2—3 mil långa stigen över fjäll och myr. Barnet har förut erhållit nöddop, men nu skall det »kristnas» i Ankarede. Det är högst nödvändigt att nu komma till gårds och få de små riktigt omskötta efter mångmila marschen.

Det lider på dagen och alla ska ha ett bastant lagat mål mat före avfärden till Ankarede. Och hur många matgäster mor i huset haft till denna middag, har hon väl knappast själv räkning på.

Äntligen äro alla redo för »Ankarederejsen». Karlarna gå litet i förväg ner till sjön med de tyngsta bördorna, sätta båtarna i sjön och börja lasta. Kvinnfolken komma fort nog efter. Förutom sin egen klädpackning har var och en fått sig anförtrodd någon viktig del av utrustningen, t. ex. vattenbytta, kaffepanna och kaffekvarn, gräddflaskor och mjölkhämtare, och skam åt den, som ej håller reda på, vad han tagit emot.

Det blir flera båtar i sällskap. Ändå blir det ej plats för alla, utan någon eller några av roddarna får lov att komma åter med båtarna till de kvarvarande. Är det lugnt i sjön kan man gott knyta samman både 2 och 3 tomma båtar och en man kan ro dem över till de väntande. Avståndet över sjön är 5 km.

Storbåten med de tre par åror lägger först ut, men den upphinnes snart av de mindre tvåroddsbatarna (två par åror). Varje båt har sin »styrare», som sitter i aktern med sin styråra. Nu blir det kapprodd av. Glada, skämtsamma repliker växlas mellan de olika båtlagen. Roddarna i den sista båten påstå, att deras »styrare» styr så sakta, därför bli de sist, och de uppmåna honom allvarligt att skynda sig styra, annars ro de av båten, så får han se hur det går, när han skall styra en halv båt. Hur det skall gå för dem att ro den andra halvan, säga de visligen ingenting om. »Styraren» urskuldar sig med, att det beror på, att de alla i hans båtlag lagt tungan åt samma sida i munnen, därför blir båten så vrång att styra. Någon i laget, som kanske blivit less på detta »tullprat» tar upp en sång i stället och alla stämma in. »Härlig är jorden» är som skriven för en sådan kyrkfärd över spegelblankt fjällomkransat vatten. Jag har ej sett bättre illustration till orden: »Slakten följa släktens gång. Aldrig förstummas tonen från himlen . . .».

Nästan alltför snart, tycker man, är man framme vid landningsplatsen Hovden och båtarna stöta mot land. Var och en tar sin packning på ryggen och så börjar vandringen över »edet», två kilometer, ner till kyrkplatsen. Där är redan mycket folk och kommersen i full gång vid »Ejna-bua» och »Ol.Rolandsburet». Det första man gör, förser man sig med kaffe och socker. Konfekt har strykande åtgång, för att ej tala om snus och tobak.

Lärfts- och bomullstyger är också efterfrågad vara, färgglada bomullshalsdukar och näsdukar. Var och en må tänka på att ha med hem någon gåva från Ankarede till dem, som ej kunnat få bli med till denna välsignade Ankaredehelg. Varje ungersven, som har sin hjärtanskär i Ankarede, förärar henne naturligtvis nu ett blustyg eller dylikt som »friaregåva».

Allt är fröjd och gamman. Båt efter båt från södra och norra Blåsjön, från Tangen och Brattåsen stävar upp för Ankarälven och lägger till strax nedanför kyrkstugorna. Snart ryker det ur varje skorsten och varje kyrkstuga är överbefolkad.

Då och då ropas det på båt från östra stranden av älven. Det är lapparna, som komma ned från sina sommarvisten i fjället för att övervara mässan. Den förste, som hör ropet, ror över med en båt och hämtar dem.

Så blir det liv och rörelse i den idylliska »kåtastaden». I varje kåta göres det »helgafint», det gamla granbarret och lövet från sist skall ut. Nytt friskt björklöv lägges in. Och där man skall sitta eller ligga under natten bredes vackra renhudar. Snart flammar elden i kåtans mitt och kaffepannan kommer på. Det är något som ej kan beskrivas att få sitta bland goda samevänner omkring elden i den nylövade kåtan och dricka deras ljuvliga kaffe med renost i.

Framme vid »stugorna» har det samlats ännu mera folk. Det är ej så få från broderlandet i väster, som här hava släkt och vänner snart sagt i varje stuga. Släktskapen märkes icke minst på den stora likheten i deras dialekter. De förstå varandra gott. Det råder ingen förbistring i språkligt hänseende.

Präst, doktor, länsman, fjärdingsman och lappfogde anlända i god tid. Det kan t. o. m. hända, att länets hövding är närvarande, vilket naturligtvis ger högtiden särskilt festlig prägel.

Kyrkohelgen inledes med en andaktsstund på lördagsaftonen i det löv- och blomstersmyckade lilla kapellet, i sig självt så enkelt, ja, torftigt. Men se på alla dessa lyssnande uppåtvända ansikten! Tänk på, att många av dessa av år och möda böjda gestalter ha' vandrat

mångmila fjällstigar för att få fira sin gudstjänst i sina fäders kyrka. Det är ett bevis för »att var vi bo, alltid, när klockorna ringa, samlas vi må . . .».

Och gudstjänst blir det, kanske rikare än i mångt annat tempel. När bygdens egen klockare, Axel Edfors, med sin malmklara, vackra röst leder psalmsången, tänker man nästan inte på att orgel saknas. Det är först i senare åren sådan anskaffats. Ung och gammal, små och stora kunna sommarpsalmen: Den blomstertid nu kommer . . . och det är många, som vittnat, att de ingenstädes hört psalmsång så mäktig som just i Ankarede för 25 à 35 år sedan.

När man träder ut ur kyrkan på lördagsaftonen, har man tillfälle att se dem, som redan kommit, ty *alla* ha varit med på gudstjänsten. Men oupphörligen kommer det flera, och så fortgår det hela kvällen, ja, natten utöver och likaså på söndagsmorgonen.

Nu tycks alla vägar leda till det väglösa Ankarede. Hela menigheten stannar framför kyrktrappan i väntan på prästen, ty *alla* vill ta honom i hand, när han nu träder ut. Och så får man ju också tillfälle att hälsa på *alla* dem man ej träffat förut. Å, så mångt glatt återseende! Så går man omkring och hälsar på i kåtor och kyrkstugor, kokar på kaffepannan och bjuder släkt och vänner. Så mycket har man att tala om. Det är så länge sen sist. Så småningom gå de äldre var och en till sitt, och nu blir det ganska brydsamt för den, som skall göra i ordning bäddar till *alla* dem man lovat logi. I varje stuga finns i regel två stora sängar. Där skola de mest hedrade gästerna ligga. Över hela golvet bredes halm, varpå lägges renhudar eller »kluttäcken». Somliga ha kanske varit så omtänksamma att de tagit med filtar att ha över sig. Och väl är det, ty fällarna kunna ej räcka för *alla*. Men det är skönt med fäll i Ankarede. Där brukar vara ganska kallt på försommarnätterna. Finnes en vind på kyrkstugan, få de flesta ungdomarna hålla till godo med den. Och det är dem ej emot. Men ännu är det ej sängdags för de unga. De samlas i stället på en upphöjd plats borta i björkskogen, där de ta sig en svängom till tonerna av ett dragspel eller fiol. Hur nätt, lätt och vackert dansa icke sameungdomarna i sina färgrika vackra dräkter! Den gröna gräsmattan förvandlas snart till en lerig åker, men vad gör det? Man är ung! Det är midsommar, ankaredemässa!

Dansen tar dock slut fram på småtimmarna, och nu drar sig hela flocken fram emot kyrkstugorna igen. Stackars de gamla, som ej hitills fått en blund i ögonen, ty det blir knappast hädanefter. Det är gott om upptågsmakare, och de äro outtröttliga med underhållningen.

Men de förståndiga gamla ta' allt stojet och glammet med humoristisk ro. De voro ju själva en gång unga och med på Ankaredemässa. Förresten skulle det väl ej löna sig att opponera. Det kunde gå dem, som den gamle goffar, som i vredesmod sade ungdomarna, att nu skulle de få ge sig i väg ut, ty han ville ha »nattroa». De gingo verkligen men återkommo efter en stund med den längsta »hässje-roa» (stång) de kunnat hitta ivrigt beklagande för goffar, att de rakt inte kunnat hitta en *nattroa*. Men kanske det gjorde detsamma, om han fick en hässjeroa?? Den gravallvarliga minen och beklagande tonen hos de tjänstvilliga spektakelmakarna lockade fram löjet t. o. m. hos arge goffar. Och han fick så visst ingen *nattro* den natten.

Ett mycket mörkt inslag i den annars så strålande väven är den beklagandsvärda dåliga vanan, som så många av både lappar och ortsbefolkningen, ja, även mera långväga, ha att medföra sprit. Och de, som inmundigat den, äro naturligtvis de mest högljudda och hålla sig mest framme.

På söndagsmorgonen är det brått i kyrkstugorna innan man bäddat upp, städat och dukat fram frukost. Morgontoaletten undanstökas ganska samtidigt i det för alla gemensamma tvättfatet Ankarälven. Och det är en pittoresk syn.

Kl. 11 ringer den lilla tempelklockan samman, och det lilla templet fylles till sista plats. Gudstjänsten tar sin rundliga tid, ty utom högmässa med nattvardsgång förrättas flera barndop, och ute på den lilla vildmarkskyrkogården finnas flera gravar med särskilda märken. Där vila de, som slutat sin jordevandring sedan mässan sistlidne höst i mitten av september. De bli nu jordfästa.

Oftast är det ock kyrkvigsel, ja, kanske t. o. m. lappbröllop. Det är något att se på det! Brud och brudgum i sina vackra samedräkter med silverkragar och silverbälten.

Och övermåttan lycklig känner man sig över att vara bjuden på bröllopsmiddagen, som serveras borta vid lappläget. Vackra renhudar läggas ut på marken och maten dukas fram därpå. Man slår sig ned i gröngräset, en psalm sjunges, bordsbönen läses och så låter man maten sig väl smaka. Det är mycket gott, framför allt fisk, både färsk, gravad och rökt, salt, rökt eller soltorkat renkött och naturligtvis renost.

Mellan rätterna går man omkring och bekantar sig med övriga gäster, ser på sameungdomarnas glada lekar, ja, frestas deltaga efter bästa förmåga, men upptäcker snart att t. ex. i »sista paret ut» har man inga som helst utsikter att springa i kapp med dem. De äro i sanning »lätt på fot».

Naturligtvis slutar också bröllopet med en svängom för de unga, ja, vid bröllop bör så vitt möjligt *alla* få en dans antingen med brud eller brudgum.

De, som haft barn till dop eller kristnings, bjuda vanligen på »barsökskaffe», och åtminstone något av dem må hinnas med före bröllopsmiddagen eller sparas till måndagsförmiddagen.

Sist på söndagsaftonen bjudes all ortsbefolkning, däri inräknade socknens samer, till gravölskaffe hos dem, som jordat någon anhörig

Lappbröllop 1912. Vigselförrättare: Kyrkoherde Arvidsson.

denna dag. För det ändamålet har ett långbord dukats ute i det fria. Till kaffet bjudes sockerbrön, rån, pepparkakor, färsk fårost eller också getost, ja, ibland även kliningar och våfflor. Anhöriga vill gärna visa sin uppskattning av den döde genom ett hedersamt gravöl.

På eftermiddagen är det aftonsångsgudstjänst, och har den av alla mycket beundrade och aktade pastor Sandell från lapparnas barn- och ålderdomshem Fridsberg i Hillsand kommit upp till Stiftelsens vackra kyrkstuga i Ankarede, så är det givetvis han, som nu predikar. Kyrkan är också nu trots alla kalasen fullsatt, ty pastor Sandell kunde konsten att fångsla sina åhörare.

Men den mest upptagne av alla upptagna i Ankarede under helgen är doktorn. Han får börja sin mottagning så fort han anländer på lördagen. Och den fortgår till senan kväll, hela söndagen med uppehåll under gudstjänsten och fortsätter igen på måndagen. Och han blir med all säkerhet mera invigd i fjällfolkets liv och vanor än någon annan. [Se bilaga!]

På söndagskvällen är kommersen vid »handelsbodarna» åter i full gång. Har man ej kontanta pengar att handla för, så »borgar» man (tar på kredit). På sensommaren får handelsmannen taga emot stora smörbyttor och fiskkaggar från sina Ankaredekunder, på hösten ull, slaktfår och hudar, på vintern ripor och annan skogsfågel, skinn av räv, ekorre, hare, hermelin m. fl.

Lapparna ha ofta gärna egna religiösa sammankomster vid lapplägret. De äro av naturen mycket religiöst lagda och vittna gärna om sina upplevelser på det religiösa området. De tycka mycket om sång och musik, som därför upptar ett stort rum på programmet vid deras möten.

En del kyrkbesökare beger sig kanske på hemväg redan på söndagskvällen, men de flesta bli över till måndagen och samerna gärna ännu längre.

Vill man, och vem vill ej det? — får man bli med på »gulbenkännä» borta vid lapplägret på måndagsförmiddagen. De sameungdomar, som ej varit i Ankarede förr, »gripas»¹⁾ nu, en flicka av tvenne pojkar, en pojke av två flickor. »Griparna» gå sedan omkring med den »gripne» emellan sig, hålla ut en lappmössa, och i den samlas gåvor av många-handa slag, mest penningar men även saker av lappslojd och även andra ting. Allt det skänkta tillfaller den »gripne», men denne skall då bjuda varje givare på kaffe ofta med renost eller också torkat renkött i. Båda delarna är gott kan jag intyga.

Under sin »insamlingsvandring» sjunga samerna: Gulleben i kanna, gulleben i kanna, kaffe ti panna, socker ti skåla å grädda åt aat. Hejsan gubbar, vill ni vara med å lägga en liten slant uti mössan ned?

Under måndagsförmiddagen är det också alltid försäljning borta vid lapplägret av skänkta saker till samernas egen missionsförening. Det förekommer ej sällan, att det skänkes hela slaktrenar, som nu bjudas ut och får avhämtas av köparen vid renslakten kommande höst.

Ej sällan förekommer auktion på någon avliden sames kvarlåtenskap, som då burits fram till Ankarede, d. v. s. lösöret, renarna befinna sig ju i fjället och får säljas »osedda».

När var och en vänt åter till sitt, ligger den vackra kapellplatsen

öde igen. Och man tänker ovillkorligen vid avfärden: Vem och huru många ha förts hit till den sista vilan, när det nästa gång ringer till Ankarehelg?

Bilaga: Husförhör.

Näst Ankaredemässorna voro husförhören årets största händelser. De höllos vanligen i mars månad. Minst en vecka i förväg brukade kyrkoherde Arvidsson meddela, vilken dag han bestämt för den stora tilldragelsen. Och därefter vidtog en nog så animerad diskussion åborna emellan om vem som denna gång skulle »ta mot prästen». Däruti innelåg skyldigheten att gratis tillhandahålla honom mat, husrum och skjuts, att bjuda de mest långväga församlingsboarna på middag samt alla husförhörsdeltagarna på kaffe med dopp. God ton fordrade ock att prästen skulle ta med sig hem någon »govilli» (frivillig gåva), t. ex. ett ullknyte eller ett par strumpor eller också matvaror, såsom smör, ost, fisk, torkat fårkött o. d.

Husförhören blevo därför i grunden ganska betungande för dem som år efter år skulle vara »värdfolk». Därför var det inte att undra på, att bonden O., som i många år haft både husförhör och »prästhåll», en vinter stegade i väg till grannen A., som en följd av år skolkat ifrån den skyldigheten, och sade honom sin oförytterliga mening »att I (jag) ha hadd prästen i flera turinga no, å de va du, som skuul ha hadn. De vejt du sjööl å. No fe du ha ke råå du vill, men n'henn gånjen fe du taan».

Härpå svarade A., som verkligen hade det ganska klent ställt med både mat och husrum, i mycket uppretad ton: »Du vejt ännele, ke I hi å ta' prästen på, din torvhunn».

(Nu har jag haft prästhåll och husförhör i flera år å rad, men det var du som var i tur att ha det. Det vet du själv också. Nu får du ha vilken utväg du vill, men denna gång måste du ta' emot prästen.

Du vet mer än väl, hur mycket jag har att bjuda prästen på. Näst en svordom var »Din torvhund» det värsta skällsord, som A. kunde hitta på, och det visar hur verkligen ond och väl ännu mer rädlös han kände sig inför O:s bestämda tillsägelse.)

Men vid det där okvädinsordet brast humoristiske O. ut i ett hjärtligt skratt och slutet blev, att husförhöret och prästhållet blev hos O. och att A. med familj blev ej mindre undfägnad än de andra.

¹⁾ Gripas = tagas fast och släppas ej förr än »ronden» är fullgjord.

Så skall det då bli husförhör i Ankarvattnet hos kyrkvårdens, alltså i den gård där skolan är inrymd. Hela veckan förut har kyrkvårdsmor det bråttom värre. Det skall skuras, bakas, lagas klining och kavring, kokas sötost och gomme. Bästa fårskinnsfällan och renhuden piskas och vädras i solskenet. Lerarinna får vara beredd på att under husförhörshelgen dela rum med husets vuxna dotter och några skolbarn, ty prästen måste få disponera hennes »kammers».

Dagen före husförhöret hämtas prästen i Blåsjön av kyrkvärden själv. Kan aldrig komma i fråga annat, såvida inte den, som haft husförhöret i Blåsjön, vill »hedra» prästen med att också skjutsa honom till Ankarvattnet. Det blir något av högtidsstämning i hela huset, så fort gamle, ståtliga, nog så allvarlige men ändå blide kyrkoherde Arvidsson träder därinom. Husets alla medlemmar äro »helga-klädda» (i söndagskläder), ty de skola ju gå fram och ta' prästen i hand. För lerarinna blir det särskilt högtidligt: hon skall ju dricka kaffe och äta samman med prästen så länge han finns i huset.

Oftast satt gamle kyrkoherden i sina egna tankar, trött efter de långa ansträngande åkturerna över fjäll och sjöar. Men en och annan gång kunde han »slå upp språklådan» och på sitt eget humoristiska sätt berätta om många skiftande upplevelser i obygden. Alldeles oförgätlig är den afton han visade och genomgick hela sin skissbok samman med mig. Då lärde jag känna kyrkoherde Arvidsson. (Se Levi Johansson: Prästen som ville bli målare! ÅSU 70 s. 97.)

Skolbarnen och byns alla ungdomar gå i rampfeber, och de förra åtminstone ha de senaste dagarna läst katekes och psalmverser som aldrig annars under hela skolterminen. Prästen säger väl inte så mycket, om man ej klarar sig, men det är ju så skamligt att dabba sig på husförhör. Men har man däremot »läst duktigt på husförhör», så har man berömmelse därav för resten av sitt liv.

Kl. 11 skall husförhöret börja. Är det barndop, så undanstökas det först.

Redan kl. 9—10 har folk börjat anlända från Lejpikvattnet och Lejpikmon. Det är att passa på morgontimmarna, innan marsolen hinner lösa upp snön. Nere i byn Ankarvattnet komma de man ur huse, och den lilla »skolsalen» är packad till bristningsgränsen. Ja, också i »lerarinne-kammerset» och det intill salen gränsande skafferiet och även i köket sitter det fullt med folk. Skolbarnen sitta främst på långsäten framför skolbänkarna med var sin bibel och psalmbok i knäet.

»Före-syngaran» Jonas Johanson i Lejpikmon, Ankarede-klockaren

Axel Edfors och kyrkvårdsmor sitta närmast prästen med var sin »sifferpsalmbok».

De skola nämligen leda sången. Nästan varje psalm, som kan förekomma vid ett sådant tillfälle, sjunges fyrstämmigt. Och vilken psalmsång! Den var gripande vacker och så andaktsfull. »Jesus, låt mig städse börja» kan ej bli vackrare sjungen. Så läser prästen några verser ur bibeln och håller en andaktstund därtill. En psalm igen och så blir det »upprop». Förändringar i byns folkmängd genom födelser och dödsfall känner prästen redan till. In- och utflyttningar ha mest bestått i att någon tagit sig »jetare» från annan by, ej sällan från angränsande byar inom Västerbottens län och ämnar behålla densamma tills han är konfirmerad. Eller också har någon skickat ut en av sina telningar till annan by för samma ändamål.

Och så börjar »förhöret». Skolbarnen och så gott som alla ogifta vuxna skulle läsa innantill ur bibeln, helst var sin avdelning och det kunde ibland bli ganska långa stycken, vidare besvara prästens frågor ur det upplästa samt läsa stycken ur både »Lill- och Storkatekesen» med dithörande bibelspråk. Skolbarnen och ungdomarna under 20 år klarade sig i allmänhet någorlunda. Men stackare de där »gamalungdomarna» på upp till 40 à 50 år! De hade det inte lätt, så över all mätta nervösa som de voro. Innanläsningen kunde väl gå något så när, men katekesen!!!

Jag hade ibland ganska svårt att motverka frestelsen att viska för »delinkventerna». Jag kan ännu se för mig en viss ung man, när prästen uppfordrade honom att läsa instiftelseorden till dopet och »Vad betyder denna döpelse i vatten?». Trots de många tunga arbetstag han gjort i sin 36-åriga levnad, hade han säkert aldrig svettats värre än då. Och nära 50-åriga J., som skulle läsa en av trons artiklar med Vad är det? Jag förstod honom, när han senare anförtrodde mig, att »de e ingen som kan tru ke less de tjentes. (Ingen kan tro hur det kändes). Gamle hederlige J. hade i hela sitt liv trofast hållit katekesens bud och stadgar mycket mer än mången, som kunnat den från pärm till pärm.

Så vitt jag kan minnas sluppo dock de äldre få någon kritik för sina misslyckanden. Men skolbarn, som läst dåligt, fingo i regel en ganska skarp anmaning att bättra sig, och lerarinna behövde bara påminna om vad prästen sagt, så blev t. o. m. den lataste flitig åtminstone de första veckorna efter husförhören.

Lycklig över all mätta kände sig naturligtvis den som klarat sig så bra, att det kanske t. o. m. blivit några berömmande ord av prästen.

Och en sådan utmärkelse kastade sin strålgans även på föräldrarna och andra anhöriga och glömdes aldrig.

Helt nyligen berättade en 75-årig gubbe för mig: »A, Kari (en hans granne) ho les så dyktigt på husförhör, atte ho fick beröm ta Arvidsson». Det hade hänt för 45 år sedan.

Husförhöret kunde räcka 4 à 5 timmar, och för mången kom det säkert ur hjärtans djup, när det till sist sjöngs: Så går en dag, och de voro väl ock ganska tillfredsställda med att åtminstone denna (husförhörs)dag »kommer icke mer».

Så blir det allmän kaffedrickning och tillfälle att prata med prästen och med varandra. Jonas Johansson i Leipikmon har haft sitt nionde barn till dopet denna dag och går omkring och bjuder till barnsöl kommande söndag. Till lerarinna framföres inbjudningen i följande ord: »De skuul bli som e slags barsöl på Leipikmoa te helgen. I vejt int om de e nå å be lerarinna på. De kan fell henn de bli en klenings-spjett ån feskspol (hörn av en klining och spolen av en fisk). Men de ha'no vö så artti ho ha sjett (sett) dit».

Barnsölet blev ett riktigt storkalas med *hela* kliningar och fiskar och mycken annan god mat. Det förlorade dock icke J. J. på, skick och sed är, att varje gäst »löser igen huva» (mössan) = ger barnet gåvor, pengar om man ej har något lämpligare. Och var kalaset »rättelse» (storartat), så blir »huvlöjsin» därefter.

Givetvis blir nu också Johansson med sin talrika familj inbjuden till husförhörmiddag samman med prästen och många andra. Det blir senan kväll, innan den siste gästen tågar av.

Varenda en skall ta prästen i hand och säga »tack för laget», innan han kan gå, liksom man sagt »tack för sist» till honom, när man kom.

Prästen blir kvar över ännu en natt, och följande dag anträdades färden till Tangen-Brattåsen.

I Ankarvattnet åter går var och en till sin dagliga gärning, och för mången blir det nu att rusta till kyrkfärd, ty det är snart påsk. Och den bör firas i Gäddede av dem som så kan.

Bilaga: Skolläkaren doktor D. Hummel.

Frostvikens förste skolläkare var doktor Bohm (nu i Halmstad). Han gjorde stora insatser till förbättringar av de sanitära och hygieniska förhållandena bland barnen. Men de två år, om jag ej minns fel, som han var vår skolläkare, blev ju en allt för kort tidrymd för att han skulle kunna åstadkomma de revolutionerande förändringar, som

i det avseendet var av nöden. Doktor Bohm var tvivelsutan en av de skickligaste läkare Frostviken haft, och han står fortfarande mycket högt i anseende hos allt socknens folk.

Men doktor Hummel har dock i mycket haft att ta »föret i portgången» inom skolläkarverksamheten här, och de största förändringarna till det bättre i det avseendet får tillskrivas honom.

Det har alltid stått frisk vind omkring doktor Hummel. Ja, ibland har nog barometern visat på full storm. Men det behövdes. Det var så mycket som behövde brytas ned, ryckas upp med roten: gamla fördomar, nedärvda vanor, det gamla »låt gå systemet», ofta uttryckt med orden: »Me hi alltia brukte såless. De fe hyyr me di nu å» (= Vi ha alltid brukat göra så. Det får duga med det också nu).

De första läkarundersökningarna av skolbarn i Blåsjön motsågos ej med någon större entusiasm varken av målsmännen eller barnen. Ja, det gick väl ändå an, om doktorn tillkännagav sin ankomst någon dag i förväg, så att mammorna kunde hinna byta på barnen *rena* och något så när *hela* underkläder. Då kunde de kanske t. o. m. bli badade den morgonen. Och »kryp i håret» blev sorgfälligt bortkammat för det tillfället. Men ack och ve, om doktorn trädde in i skolsalen utan något förebud. Sådana gånger var det ömkligt att se, hur somliga försökte dölja och gömma undan sina trasiga, smutsiga underkläder för doktors allseende ögon. Den spritindränkta bomullssudden, varmed doktorn tvättade av den bit av huden, där vaccinerings skulld ske eller tuberkulinhäfta anbringas, blev vanligen svart efter några få drag. Och på doktors fråga, hur ofta vederbörande brukade bada, var det inte ovanligt med svaret: »Om sommaren uti sjöa». Hur många gånger? to — tre (= två tre) gånger. Badar du inte till jul? Nää, men me vask oss rättele te jul (= vi tvättar oss *riktigt* till jul). Och doktorn fick visst sällan anledning att betvivla barnens utsago. Detta gäller dock icke alla. Det fanns nog också de, som voro både *rena* och *hela*, hur oväntat än doktorn kom. Och det fanns även hem, där barnen badades ganska ofta.

Men hur skulle det förresten vara möjligt hålla det rent och själv vara ren i de trångbodda små stugorna de långa, mörka och kalla vintrarna!

Många familjer om 8—10 personer voro sammanträngda i ett enda rum — köket. Barnen måste ligga 3 à 4 i samma säng »skavfötters», den minste i vaggan och näst yngste samman med föräldrarna. Gamla goffar och gommor kunde i bästa fall ha ett eget litet »kammers», men på många ställen skulle även de ha sin säng i det för alla gemen-

samma köket. Bolster, där sådana funnos, utgjordes av grova sammansydda säckar stoppade med halm eller starrhö. Storartat ansågs det vara, om huset ägde en »hårnadrass», dvs. renhår stoppade i en bolster av hemvävt tyg. Ovanpå halmmadrassen hade man kluttäcke, täcke vävt av bomullstrasar i mattvarp. Och där madrass ej fanns, lades kluttäcket direkt ovanpå halmen. Under kallaste årstiden kunde man ibland ha en renhud ovanpå »kluttäcket». Kuddarna voro stoppade med renhår, ibland med dun. I de mer välbärgade gårdarna användes örngott av kulört bomullstyg till gårdens folk och av lärft till främmande. Men i de flesta hemmen funnos inga örngott.

Vaddtäcken och filtar förekommo aldrig de första åren jag var här, endast fällar, långulliga med färggranna konstvävda täcken på under den kallare årstiden, gamla fällar med ullen avklippt under sommaren. Man frågar sig verkligen: skulle det vara lönt »vask se rättetele» till jul ens under dylika förhållanden? En mor talte en gång om för mig, att hon varit gift i 18 år innan hon fick sin första handduk, och då hade hon fött nio barn till världen, som alla levde. Det är förklarligt om barn från sådana hem ej skulle komma så rena till skolan varje dag. Men det anmärkningsvärda är, att just de barnen, och jag har haft dem alla i min skola, hörde till de renaste både ifråga om deras kläder och dem själva.

Tandborste var en så gott som okänd sak. Doktor Bohm ordnade om att tandborstar utdelades till alla skolbarn genom Röda Korskretsen i Gäddede, men de voro ganska väl bibehållna i årtal därefter, såvida de inte rent av kommit bort. Kostlig var doktor Hummels uppsyn, när han höll räfst- och rättarting om att tandborstarna ej blivit använda och somliga »skröto» med att de borstade tänderna »nästan» alla söndagar! Men en del andra hade inte brytt sig om ens det, ty de hade inte haft nå'n »smorning» (tandcreme). Att det inte behövdes annat än litet vatten och möjligen litet salt i väckte ingen som helst förtjusning. Tandborstningens största attraktion var just »smorningen, som skull hes på kostn» (borsten).

Den första tiden lät jag barnen ofta skriva små uppsatser om sina intryck från »doktorsdagarna». Då kunde jag få läsa: »Det gör inte så mycket, om vi har trasiga kläder, de är nästan bra, för då ställ doktor så vi får ny. Men e vi lorto (smutsiga) om kroppen, så blir han så sint (ond) på oss. Men vi får ändå gotta ta'n. Han e snäll, fast han e sint. Sen får vi stor äppellåa (äppelådor) från doktor».

Ja, många äro de äppelådor, som funnit väg till Blåsjöskolan för utdelning bland barnen i skolan och de ännu mindre genom doktor

Hummels försorg. Mycket av detta har ju anskaffats genom Röda Korskretsen. Men många »extra» lådor har kommit till vår skola direkt från doktors personliga vänner i landets sydligare delar. Doktor Hummel är själv mycket stolt över »äretiteln Frostvikens tiggare nr 1», och den har han säkert förtjänt. Men »utbytet» därav har kommit andra till godo. Och den tribut doktor själv bidragit med vid varje »insamling» har aldrig varit den minsta. Väl oftast tvärt om.

Alla Röda Kors paketen, som delas ut vid jularna och andra tillfällen, äro enligt barnens uppfattning från Doktor. Och i de flesta fall stämmer väl det, ty initiativet är säkert ofta hans.

Att barnen nu för tiden åtminstone i de flesta fall komma både hela och rena till skolan är till stor del Doktors förtjänst liksom ock att »ohyra» (löss) numera icke förekommer.

Kosthållet i hemmen blev den första tiden alltid föremål för doktors skarpa klander. Barnens frukost bestod för det mesta av kaffe och smörgås, matsäck med i skolan var ju givetvis smörgås men ej alltid mjölk och ibland även utan smör, men då antingen messmör, sirap eller socker på brödet. Värre var, att barnen ofta ej fick annat än smörgås och kaffe eller mjölk, när de kommo ifrån skolan på eftermiddagarna. Till kvälls fingo de aldrig annat än kornmjölsgröt och mjölk, gärna separerad. Men de mammor, som fingo besked från doktor att infinna sig i skolan för att han ville tala med dem, fingo utan förskoning veta vad de gingo för och hur de äventyrade sina barns hälsa med denna matordning. Och när de gingo, hade de nog klart för sig, att det var bäst ändra matsedeln — annars . . .

Vid ett tillfälle, då doktor skulle fråga en undernärd pojke, vad han brukade få för mat, berättade pojken till doktors förundran: I (jag) får fisk, klining, risgrynsgröt, pannkaka, kött, fruktsoppa . . .! Doktor undrade, om det var alldeles sant, att han brukade få så god mat. Ja, då. Det var alldeles sant. Efter en stunds funderande frågar doktor: När får du den maten? Om jul. Men vad han brukade få att äta där emellan, ville han inte tala om.

Att kosthållet numera är ett helt annat och att kaffedrickningen om ej helt försvunnen dock är ett minimum mot förr, kan väl nästan sägas helt vara doktors förtjänst. Detsamma gäller skolfrukosten för de mest behövande, vilken infördes på ett ganska tidigt stadium vid Frostvikens skolor. »Det är doktor, som kan te, att vi får stor anslag» (statsanslag för skolbarnsbespisning), säger bygdens folk med övertygelse. De bruka också säga: »Vad doktor Hummel vill, det sker».

Och ett belägg härför blev onekligen utgången av en tillämnad »strej» bland målsmännen en av de första gångerna det förekom tandläkarvård för skolbarnen. Tandkliniken var stationerad i Jormvattnet, och målsmännen från Blåsjön skulle själva bekosta barnens skjutsar och de »som det kunde» även betala en avgift av 10 kronor per barn.

Nu tog sig ett par målsmän före att gå omkring i byn och agitera för att ingen skulle denna gång skicka sina barn till tandläkaren. De skulle visa doktorn, att han ej kunde tvinga dem, de gjorde som de ville med sina barn. Agitatorerna hade verkligen också fått nära 100% anslutning. Och med spänning motsågs utgången även av mig, ty trots de agiterandes uttryckliga varning att »lerarinna må för allan del intet få veta», blev jag i god tid underrättad om deras tilltag och följaktligen då också doktor Hummel. Men de strejkande kommo liksom av sig vid ingången, när det plötsligt kom telefon att inga barn från Blåsjön skulle få komma den dagen det först var bestämt. Några dagar senare kom en lastbil enkom för att hämta blåsjöbarnen, och det märkliga var, att alla målsmän betalade skjutsarna själva och ej så få betalade även tian. Tvenne målsmän och bland dem den ene agitatorn frågade mig, om jag trodde doktorn hade något emot att de själva skjutsade sina barn på cykel fram till Jorm. Neej, då! Det trodde jag inte. Doktorn skulle tvärtom tycka att de gjorde det bra, som själva kom med sina barn. Så kunde de ju själva få tala med tandläkaren om sina barns tänder, menade jag. Ja, de foro verkligen med ungarna sina. Och de talade aldrig ett ord om sin tillämnade strejk.

Nu för tiden anse barnen det som en festdag, när doktorn har undersökning i skolan. Visst kan det väl fällas litet tårar, när det beslutes att man skall ner till sjukstugan och »skrapas i halsen» eller något liknande. Men å andra sidan är det väl inte så farligt. De komma ju till Doktorn, och de bruka ha mycket märkvärdigt att tala om, när de komma tillbaka, framför allt vad doktorn sagt och gjort.

Flera gånger under vintern är det läkarmottagning här i byn. Och då kan det ju hända, att något skolbarn behöver anlita läkaren även då. En skolpojke talade en gång om för mig, att när man skulle till doktorn och dra tänder »andra gången» (när det ej var skolbarnsundersökning), så skulle man betala. Men så hade Doktorn »gedd» honom en »likens slant», som den hans mamma hade betalt till doktorn. Men läkaren sa', att han skulle få den slanten för att han var så duktig och inte »griint», när tanden drogs ut. Men då inföll en av flickorna, att hon också fått en slant, som hon trodde var precis samma en som hennes mamma »gedd», till doktorn. Och ändå hade hon »grint» bra

mycket å. Vi andra ville då höra, vad doktorn sagt till henne då. Jo, han sa, att han skulle få den slanten för att hon skulle vara tyst »näste» gång. Och det var hon tänkt å.

De större barnen, som kunna uttrycka sig på sitt modersmål något så när, tycka det är så roligt, när doktorn talar med »nybörjarna» på deras »eget språk». T. ex. blir du »blest» (andfådd) när du spring? Har du ilt (ont) i handen, foten — även om det gäller arm eller ben.

Någon gång i början hände det nog, att doktorn talade om för dem: »Ni är ju så konstigt skapade här i Blåsjön, har bara händer och fötter, inga armar och ben». Han kunde också visa med en teckning på svarta tavlan, hur de då måtte se ut. Sådant minnas de och tala om för varandra årgång efter årgång, och nu är det visst sällsynt att de säga till doktorn, att det är »ilt i hänn å fot n» istället för ont i arm och ben.

Visst har det väl »gnisslat» litet en och annan gång mellan doktorn och målsmän. Men utgången har alltid blivit densamma. »Vad doktorn vill, det sker». Ja, än mer: det slutar alltid med full förståelse mellan båda parter, och doktor Hummel har numera allas förtroende och tillit, ja, stora beundran och tillgivenhet.

Så rörande och mycket betecknande är det yttrande en mer än 70-årig gumma nyligen fällde på tal om en hel del av socknens nuvarande tjänstemän, vilka vi tyckte voro synnerligen bra och som vi därför ansågo oss ej vilja mista. »Det är så sant det», sa' gumman, »men värst bleve det för oss, om vi miste doktor Hummel. Det får gå som det vill, bara vi får ha' han kvar». Och hon fick *allas* instämmanden.

Och det är säkert: Doktor Hummel tar sig an sina patienter både stora och små på ett alldeles särskilt sätt, har ett häpnadsväckande minne för allt och alla, finner en utväg ur varje dilemma, sätter fart på allt och allting, men sparar ej heller sig själv.

Det heter ju, att ingen är oersättlig, men nog hör doktor Hummel till dem, som för Frostviken är *svåresättlig*.

Bilaga: Den första skolbarnsbespisningen i Blåsjön.

Folkskolinspektören Carl Christensson hade vid ett besök här i skolan hösten 1921 lagt märke till att många barn hade till matsäck endast svart tunnbröd med bara messmör på. Det fanns då en av landstinget tillsatt nödhjälpskommitté som hade att utanordna medel till hjälpbehövande från en understödsfond. Folkskolinspektören utverkade nu, att kommittén bekostade halva utgifterna för bespisning

av de mest behövande skolbarnen i Blåsjön på det villkor att kommunen bidrog med den andra hälften.

Det ansåg sig dock kommunen icke kunna göra, ty även i flera av socknens utbyar rådde nöd och fattigdom.

Då genomdrev inspektören, att nödhjälpskommittén »i detta särskilda fall» översände 275 kr., som av mig skulle användas efter gottfinnande till middagsbispisning åt de mest behövande barnen.

Naturligtvis skulle jag i sinom tid lämna redogörelse för medlens användning.

Vi satte i gång den 1 februari. Maten lagade jag i köket med hjälp av skolstäderskan, en gumma, som då bodde hos mig. Barnen fingo äta i avklädningsrummet. Våra granmoror bakade behövt bröd. Mjölk, smör, fisk, litet ägg och någon gång då och då även kött när det kunde få köpas billigt inom byn. Något fingo vi också till skänks. Det är inte helt utan grund, när det ibland föreslagits att utnämna mig till Frostvikens tiggare nr 2. Nr 1 är doktor Hummel. Alla varufrakterna från Jorms handlande fingo Blåsjöns hästägande bönder bestå.

Och hur vi nu stökade, så räckte dessa 275 kr. till ett lagat mål mat för dagen åt 5—7 barn t. o. m. maj månads utgång. Och när redovisningen insändes, hade vederbörande uttryckt sin stora förundran över att 275 kr. kunde räcka till så mycket mat och att ej en enda krona utbetalats för något arbete. Ungarna hade en härlig aptit och ökade duktigt i vikt. Men för den gamla skolstäderskan och mig var det en ganska slitsam vårtermin.

Bilaga: Barnfester.

Barnfester ha ofta förekommit och varit hela byns högtid. Allt har åstadkommit genom frivilliga bidrag i så rikligt mått, att *alla* besökare, stora och små, ej sällan närmare 200, kunnat få gratis förplägnad. I festen deltaga alltid Ankarvassborna samt Lejpikmon och Lejpikvattnet.

Barnen själva stå för det mesta av underhållningen. De sjunga, läsa, uppföra små tablåer och sagospel. Tomtar, både stora och små, måste ju finnas, när vi ha så mycket gott att bjuda på. Julgransgotter, ljus, små julklappar m. m. ha tomtarna mest hämtat hos snälla tanter i Uppsala, som skickat mycket, mycket hit till Blåsjön i många år.

Trots all gratis förplägnad har varje barnfest hittills lämnat ett litet »överskott», och detta har fonderats till en blivande skolresa.

»Skolresefonden» uppgår nu till något över 100 kronor.

Bilaga: Syförening.

Syföreningen i Blåsjön bildades för över 30 år sedan. Symötena ha mången gång varit riktigt trevliga sammankomster och årsbehållningen har ofta uppgått till 400 à 500 kronor. Ett flertal gånger har en del därav skickats till missionsverksamhetens olika grenar, till Fridsbergsstiftelsen och till andra behjärtansvärda ändamål. Men största delen har utdelats inom byn i form av gåvor i kontanter, mat och kläder till de mest hjälpbehövande, i synnerhet vid sjukdom, dödsfall och andra ömmande omständigheter.

Syföreningen har skaffat orgel, biblar och gardiner till skolan, långbänkar att använda vid större folksamlingar i skolsalen, de första böckerna till skolbibliotek m. m.

Under de senaste åren har minst en tredjedel av årsbehållningen insatts i bank med tanke på att komma till användning vid byggandet av en större samlingslokal i förening med badhus.

Syföreningens bankkonto utgör dock ej mer än cirka 1000 kronor ännu.

Ledare allt ifrån starten t. o. m. innevarande dag har varit »lerarinn».

OFFICIELLA INTYG OM FRÖKEN IFRÉNS LIVSVERK.

Till Herr Huvudredaktören för Svenska Dagbladet,
Stockholm.

I anledning av Eder skrivelse den 4 februari 1942 får jag härmed föreslå lärarinnan vid den mindre folkskolan i Blåsjön *Anna Ifrén* till erhållande av ett av de stipendier, som Svenska Dagbladet beslutat utdela för att hufvudsakligen folkskolans 100-årsminne.

Blåsjön är en liten fjällby, som ligger omkring 30 mil norr om Östersund i nordligaste delen av Frostvikens skoldistrikt. Häruppe har Anna Ifrén haft sin tjänstgöring sedan början av höstterminen år 1910. Under denna tid har hon i denna ensliga fjällbygd utfört en lärar- och fostrargärning, som jag närmast skulle vilja kalla heroisk, ett vardagens storverk i det tysta, som vore väl värt att belönas.

Mycket skulle kunna skrivas om Anna Ifrén som en utomordentlig pedagog. Jag vill inskränka mig till att säga att Blåsjöns skola utan jämförelse är mitt inspektionsområdes bäst skötta mindre folkskola. De undervisningsresultat, som där nås, kunna väl mäta sig med dem som man kan vinna i vilken annan skolform som helst och i skolor, där förutsättningarna för gynnsamma resultat äro helt andra än vid en mindre folkskola långt uppe i obygden.

Men betydelsefullare än det direkta skolarbetet har varit och är den fostrargärning hon vid sidan härom utfört i sin by. Hon är verkligen ett kulturcentrum för bygden. Det finns visserligen inte många fakta och data att framdraga i detta sammanhang, ty det är här fråga om en tjänandets gärning i det stilla och fördolda utan stora åthävor. På min anmodan har hon nedskrivit en skildring av sin verksamhet under de gångna åren, som ger en god bild både av henne själv och de förhållanden, under vilka hon levat och verkat. Utom detta dokument bifogas ett utlåtande om Anna Ifrén av kyrkoherde Th. Lundh . . .

Östersund den 30 april 1942.

Med största högaktning

Herm. Gottfr. Pihl

folkskolinspektör.

Under de sex år jag som präst och skolstyrelsens ordförande och jämväl i fattigvård och barnavård hade min gärning i Frostviken fick jag oförgätliga intryck av den insats lärarinnan fröken Anna Ifrén gjort och gjorde icke bara som lärarinna i skolan utan även och ej mindre genom sitt ansvar för och inflytande över sin by Blåsjön. Hennes år däruppe äro icke endast ett stycke välskriven skolhistoria utan en fruktbarande fostrargärning i allmänhet kulturellt och kristligt hänseende. De som sett henne som "gudmor" (många äro hennes "gudbarn" i byn) eller närvarande vid blåsjöbarnens konfirmation, hört henne taga itu med allvar och framgång även med äldres oseder och oförbehållsamhet glädjas med de verkligt glada, vet huru hon uppsökts eller påkallats, när sorg och död uppskakat sinnena, och outtröttligt stått stödande, där hjälp behövts, kan utan överdrift i ordet intyga, att hon är bybornas allt i alla. Hon kom som en främling till bygden för mer än 30 år sedan men har så vuxit samman med bygden, att hon, som hon en gång uttryckt sig, "känner som vore de hennes egna både motgångarna och felen", men också kan, när man i förtroende samlas omkring henne, "känna sig mest som en gammal 'bästmor', som efter många år åter har de sina omkring sig".

Många starka personligheter av stor betydelse för sin bygd har jag under de många år jag arbetat i skolans tjänst, kommit i beröring med, men ingen känner jag, som jag så helt och utan minsta tvekan skulle vilja rekommendera till någon utmärkelse i samband med folkskolans 100-årsjubileum som fröken Ifrén. Vid en jämförelse med andra välförtjänta lärare och lärarinnor skola hennes förtjänster helt visst än mer framträda och visa sig prisvärda.

Backen, Västerhiske den 11 april 1942.

Th. Lundh

kyrkoherde i Umeå landsförsamling, förutvarande kyrkoherde och skolstyrelsens ordförande i Frostviken.

Minnen och redogörelser avfattade 1942—1946.

Av Folkskolläraren *Edvin Mäkitalo*, Kangosfors.

A. Skoltiden.

En flammande brasa i spisen i pörtet. Far, mor, syskon och tjänstefolk i sina sysslor kring den ingå i mina barndomsminnen. Vi skolbarn sutto ofta med läxboken i handen och läste på våra läxor.

Jag hade börjat småskolan. Liten kände jag mig, när jag kom till det stora rödmålade skolhuset på backen. Det blev mycket nytt för mig. Inte ett ord svenska kunde jag. De första ord, jag fick lära, voro för mig mycket märkvärdiga: Stäng dörren! och Får jag gå ut? Ganska snart tog man fram planscher över fåret, kon och hästen. Lärarinnan sade: Detta är ett får, en ko och en häst. Och detta upprepade vi så gott vi kunde. Det var viktigt att kunna t. ex. orden huvudet, bälgen och lemmarna. Den första bokstav, vi lärde oss, var A, och redan före jul hade vi lärt bokstäverna. Därpå började vi lära utantill ramsor, såsom »Apa, pipa, kaka, säga, påse, måne. Vad mina lärare äro goda mot mig»!

Lärarinnan var energisk och fordrande. Utanläxor fingo vi redan i första klassen. Vi rabblade utantill: Emma, klockan är sju. Nu är tid att gå till skolan eller: Lata Lisa satt därhemma, medan tiden led. Svårare var att lära sig bibliska berättelser utantill. Många gånger ängslades jag över hur det skulle gå med utanläxan. Det blev arrest, i fall det gick dåligt.

I andra klassen läste vi i läseboken om räven och gåsen, och lärarinnan lovade att lära oss gäsleken. Vi lekte alla raster, bl. a. en pinnlek och en del bollekar, och roligt hade vi, men gäsleken fingo vi aldrig lära.

I andra klassen läste barnen »Alkeiskursi». Det var en nybörjarbok i svenska. I tredje klassen i folkskolan blev det många nya ämnen.

Förut hade vi första terminen suttit i skolans tambur och resten av småskoletiden i pörten i byn. Vi fingo nu en verklig skolsal att läsa i. Rummet hade c:a 80 kvm:s golvyta med tre fönster åt öster och tre åt väster. Väggarna voro obekläda men vitkritade upptill och blåmålade nedtill. På var sin sida om klockan över katedern hängde konungens och drottningens porträtt.

Vår lärare ansågs vara mycket sträng. Översättningsövningar ur stora folkskolans läsebok hade vi mycket ofta. Jag tyckte dessa timmar voro trevliga. Svårt var det att uttala och till finska översätta sådana ord som tjarvedsbloss.

Griffeltavlorna vållade oss ofta förtret. Då och då hade hemtalen blivit av rockärmen så utsuddade, att det var svårt att säga upp dem. Någon gång föll tavlan ned och gick i bitar. Under en räknetimme hände det, att min bänkkamrat och jag började rita på tavlan. Magistern observerade det och lät oss till straff stå resten av timmen på var sin sida om dörren i hans skrivrum. Vi voro dock glada att ej behöva stå i skamvrån i skolsalen bekikade av 32 par ögon. I viss mån voro vi glada över att se hur magistern hade det.

Skolans tråkigaste ämne var geometri, som förekom på den sista timmen på torsdagen. Då var läraren mer än lovligt arg. Barnen hade svårt att fatta och att med passare rita på svarta tavlan, och sämre gick det för oss, ju mera ond läraren blev. En dag i nedre avd. (klass 3 och 4) följde jag med, när övre avd. (5 och 6) hade geometrigenomgång. Då ingen i övre avdelningen vågade gå fram till tavlan för att med passare rita en spirallinje, tog jag mod till mig och sträckte upp handen, antydande att jag kunde det. Jag gick fram och ritade linjen, men så ville magistern, att jag skulle redogöra för hur jag gick tillväga. Det kunde jag inte, och jag ångrade att jag sträckt upp handen.

Räkning var däremot skolans roligaste timmar, ty man fick arbeta mycket för sig själv.

Hemtalen gingo vi igenom och jämförde med varandra, innan skolan började. De duktigaste hjälpte dem, som inte kunde. Någon pojke hade kommit över en facit. Den gömdes och förvarades som en stor skatt och togs fram till användning på morgnarna.

Alla läxor skulle läras utantill, likaså en del dikter ur folkskolans läsebok. Detta har jag haft stor nytta av i mitt arbete.

Barnen anlände till skolan vanligen en eller ett par timmar före undervisningens början. Då hade man ofta tävlingar i att fortast kunna läsa sin läxa utantill. Två och två tävlade, och många voro kontrollanter.

Katekesen var mycket intressant och lärorik. Läraren hade en handledning till den, och för att göra honom nöjd med oss, lånade vi boken i smyg och gjorde därur anteckningar för att sedan kunna vid förhöret briljera med våra kunskaper och därmed glädja honom.

Jag tyckte bra om min magister, och det gjorde väl de flesta barnen.

Ofta hade vi lov, ty han skötte om smittkoppsympning i ett flertal byar. En gång fick jag följa far till marknaden. Det var mycket intressant i och för sig och för att då hölls sista gången marknad på den gamla marknadsplatsen, och det var värdefullt att ha varit med.

Under helgerna hade magistern många gäster, ty omkring Kangos boende lärare samlades i det gästfria lärarhemmet.

Under nödåret 1903 var det en större julfest, och de flesta barn sågo då julgranen för första gången. Vid detta tillfälle stodo två julgranar i skolsalen, en på var sin sida om altaret. Skolsalen användes också som kyrksal.

Skolan och lärarbostaden voro byns centrum och samlingsplats. Kom långväga gäster, togo de in där. Behövde byfolket några skrivelser uppsatta, så vände man sig till läraren.

Då jag kom till sjätte klassen, fingo vi en nyexaminerad lärarinna, som började undervisa oss i teckning och gymnastik. Till jul erhöilo vi av henne en jultidning. Över denna gåva voro vi mycket glada, ty det var första gången, vi hade en egen jultidning. Vi läste genom den gång på gång.

Under skoltiden hade vi fått Folkskolans barntidning varannan vecka, och denna var vår enda läsning utom läxboken. Vi längtade till den dag, då tidningen kom; den dagen hade alltid en festlig prägel över sig. En gång hade med tidningen följt såsom gåva av konungen och drottningen deras porträtt i färgoljetryck. Här och var i pörten hängde dessa i hemmagjorda ramar och gjorde, att vi barn lärde oss tycka om kungaparet, som kom ihåg även oss barn. Det blev en sorgedag för oss alla, när vi fingo budskapet om Kungens död. På kvällen lade jag mig på sängen och drog sängöverkastet över ansiktet och grät för att Kungen var död.

Examensdagen var för mig en tråkig dag, för jag kände mig tung till sinnes över att skoltiden var slut. Jag hade nog ibland önskat bli lärare, men inte kunde jag ana, att jag skulle undervisa i tretton år i den skolsal, där jag själv varit elev och i tolv år bo i samma sal, sedan den blivit omändrad till lärarbostad.

B. Konfirmationsförberedelsen.

Konfirmationsläsningen indelades i två terminer med två veckors läsning vardera terminen. De flesta 15-åringar inackorderades då i kyrkbyn. Det blev inte så kostsamt, ty de hade mat med sig hemifrån. Ofta erhöill värdfolket den medhavda maten, och barnen fingo då äta ur en och samma gryta som deras värdfolk.

Läsningen försiggick i något förhyrt pörte. Böckerna, som användes, voro psalmbok, katekes och Nya Testamentet.

Undervisningen bedrevs för några barn på finska och för det stora flertalet på svenska. Katekesen måste man kunna utantill, men för de barn, som hade gått igenom alla klasser i skolan, var det ju en lätt sak, ty redan i skolan hade man lärt in den. För de andra var det svårt; många av dem försökte fuska på ett eller annat sätt, men detta hade sina risker: ifall det uppdagades, fick den felande rent av en örfil av lindrigt slag, och om man tredskades, fick man helt enkelt sluta och följande år försöka på nytt.

Komministern, som ledde undervisningen, var en snäll och from man, och hans undervisning var intressant och lättfattlig. Han tog exempel ur historien och livet, som jag sedan även i min undervisning haft nytta av och återgivit. Med en nyhet kom han också: han meddelade sexualundervisning ett par timmar. Dagen före nattvardsutdelningen kallade han oss i tur och ordning till kyrkans sakristia och hade enskilt samtal med oss.

Konfirmationstiden var en trevlig tid för oss. Vår konfirmationslärare var en verklig kristen, en god själasörjare och en vinnande personlighet och kunde med sin undervisning fångla oss så, att vi med allvar och intresse följde hans framställning.

C. På husförhör.

Det skulle bli husförhör i Kauppi gård. Sedan gammalt var det brukligt att barnen var med. Jag gick då i folkskolan. I det stora pörtet med fönster åt tre håll hade man placerat bänkar eller bräder på bockar och stolar. Pörtet fylldes så småningom av folk. På dörrsidan sutto karlarna, av vilka en del rökte och i smyg spottade på golvet. Kvinnorna samlades på vänstra sidan. De kommo med stora franspydda schalar kastade över axlarna. Barnen bänkade sig så nära dörren som möjligt. Där sutto vi och väntade på vad som skulle ske.

Kyrkoherden hade tagit plats vid gavelfönstret, och framför sig hade han ett bord med några stora böcker på. Först skulle det bli psalmsång och predikan. Innan dess sade kyrkoherden, att alla skolbarn skulle komma fram till främsta bänken vid bordet.

Men då grep oss blygheten och skrällen, och vi rusade alla ut och sprungo långt bort på vägen. Gårdens värdinna kom efter oss och förehöll oss det olämpliga i vårt uppträdande. Jag och en del av de mest modiga gingo in igen och satte oss på anvisad plats. Jag skämdes riktigt även långt efteråt över vårt olämpliga uppförande. Under för-

höret var det en del frågor, som vi inte kunde besvara. De äldre svarade då i vårt ställe.

Efter förhöret bjöds byborna på kaffe.

Senare husförhör höllos i skolan och voro inte mycket annorlunda än våra vanliga skoldagar, ty vi fingo sitta i våra egna skolbänkar. Husförhören förekommo ibland på vardagarna, och då blev det en extra helgdag för både skolbarnen och byfolket.

D. Seminarietiden.

Jag hade stor lust för läsning, men det var ont om böcker. I mitt hem fanns det dock en del finska och svenska böcker. Så gott som varje dag läste far högt för oss ur den finska bibeln eller någon annan finsk bok. Svenska böcker voro mest predikningar; också dem läste jag med stort intresse.

Vid denna tid började utges flera roman- och novellsamlingar, som ej kostade mer än 10 à 25 öre pr del. Jag beställde flera sådana och läste dem ivrigt. Många böcker voro riktigt fina. Detta betygade även min konfirmationslärare, som under ett besök i mitt hem gjorde bekantskap med dem.

Tack vare honom kom jag också till seminariets förberedande kurs i Luleå år 1915. Och följande år började jag i seminariets första klass. Rektor G. Norrby var en from man av den gamla stammen, som faderligt övervakade sina elevers vandel. Han förhörde oss ibland på innehållet i söndagens predikan. Kyrkogång blev en vacker vana för mig och för många andra seminarister. Han ogillade kafébesök.

När man så här långt efteråt erinrar sig seminarietiden, tänker man först på lärarna och deras undervisning och sedan på den allmänna ordningen och kamratlivet. Första året hade vi flera olika lärare i ett och samma ämne. T. ex. i matematik hade vi lärarombyte vid vårterminens början, vilket hade till följd att vi inte hunno genomgå kursen. Vi arbetade endast med aritmetiken, vilken vi redan kunde, innan vi kommo in i seminariet. När vi uppflyttats till andra klassen och där erhöilo i matematik den i mitt tycke bäste läraren, lektor O. Bladh, blev det mycket arbetsamt. I andra avdelningen hade vi en kristendoms lärare, som fordrade att vi skulle kunna allt utantill. Lektionen började med: Andersson börja! Asplund fortsätt! När läxan var genomläst, började vi på nytt från början, tills alla hade läst ett stycke utantill. Så bestämdes nästa utläxa, och resten av timmen läste vi på det, som vi hade till följande timme. I historia i första klassen gavs det sällan frågor, och då man fick en måste man stå upp och redo-

göra en 20 minuter eller så. I tredje och fjärde klasserna fingo vi sitta, när vi berättade eller svarade. En historielärare ansåg, att årtalen voro rent av det viktigaste att kunna. En gång hade jag räknat ut, vilken dag jag skulle få frågan, och även tänkt ut, att jag nog skulle få redogöra för ryska regentlängder, vilket jag också fick. I svenska förekom alldeles för litet litteraturläsning och ingen talteknik.

Räkneundervisningen i andra, tredje och fjärde klasserna var synnerligen gedigen. Ordning, reda och klarhet fingo vi inpräntade i oss, och av detta ha vi sedan haft nytta i vår lärargärning.

I ettan och tvåan hade vi i musik en snäll gammal lärare, som tog alla med i körsång. Hans efterträdare sänkte mångas betyg och avstängde många från körsången.

I geografi var en lärare riktigt betagen i siffror. Dessa voro för honom så levande att han riktigt njöt av dem, under det att vi plågades med att inpränta det riktiga antalet kor, får och hästar m. m. i vårt land. Han var en samvetsgrann lärare och började med att låta oss rita skolsalen i skala 1:100. Bra hade varit, om vi fått fortsätta med den påbörjade arbetsboken, så att vi hade fått en inblick i hur en arbetsskola arbetar.

Seminariets elevförbund hade en stor fest varje år på hösten, då de »nya» lärjungarna hälsades välkomna till förbundet. Varje avdelning hade klassmöten, där klassens gemensamma frågor dryftades.

S. S. U. H.-föreningen var livaktig. Under hela seminarietiden såg jag ingen seminarist påverkad av starka drycker. — Även kristliga seminaristföreningen hade många medlemmar.

När jag kom ut och började min lärargärning, saknade jag seminariet. Jag kände, att det endast lagt grunden, på vilken jag själv sedan genom egna studier och eget arbete skulle bygga vidare.

E. Kalle blir trädgårdsintresserad.

Käner du Kalle? Inte det. Jo, Kalle är ungefär lika gammal som du. Han bor i den del av vårt vackra land, där nätterna är så ljusa, att man aldrig behöver ha lampan tänd vid midsommartid. Mäktiga floder flyta fram genom landet, än ystra och glada, än lugna och stilla, än hotfulla och brusande.

I byn, där Kalle bor, flyter floden rakt mot söder. Gårdar och stugor ligga på västra och sommarladugårdar på östra sidan om älven. Kalle var naturvän, och under sina fisketurer med sin bror Artur hittade han en och annan liten hägg eller rönnpanta, som gossarna med gemensamma krafter ryckte lös och planterade invid hemmet. Det

var så kallt kring stugan hemma, sedan fjällemlarna skalat barken av den vackra rönnen och av de ståtliga asparna, som far och mor planterat bakom boningshuset.

Under sommarferierna brukade Kalle och Artur liksom alla andra gossar i den byn vårda djur. Ibland var det harungar, åt vilka de måste plocka rölleklblad, som hararna tyckte bäst om.

Mycket glada voro de för svalor, som i stort antal hade byggt sina bon under takfoten till gossarnas hem. På brotrappan sutto ofta alla de sju syskonen och sågo på svalornas bobygge, på deras besök i grannbon och på deras sätt att mata ungarna. Gossarna hjälpte svalorna med att bereda blöt lera för deras bobygge och att skaffa dun till redet.

Under sina strövtåg i skogen hade Kalle och Artur en sommar hittat ett kattugglebo, som låg inom räckhåll för de båda gossarna. Glada i hågen vandrade de hem med var sin uggleunge. Skyddslingarna fingo sitt tillhåll i den månghundraåriga ladan, som en gång i tiden använts till gäststuga. Med sitt nävertak, sina hyvlade väggar och sina små fönster hade ladan under somrarna fått tjänstgöra som lekstuga åt många generationers barn. Ofta doftade i ladan getpors och rönn. Här och var lyste och glittrade i halvdunklet kristall- och porslinsbitar. I denna lada fingo nu uggleungarna sin bostad. — Att ugglemor saknade sina ungar, funderade inte gossarna över. Huvudsaken för dessa var att få något att sköta om under sommarledigheten. Nog hade gossarna ständigt arbete på fisket med att få fiskinälvor och småfisk åt sina skyddslingar, som alltid öppnade sina stora gap, när dörren till ladan gick upp. Råttor och möss hade de nog hellre önskat sig än fisk.

Uggleungarna började bli flygfärdiga, men så en morgon lågo båda ungarna döda. Sorgen var stor. Under ett stenrös i närheten av den fyrkantiga stenen, där barnen brukade leka, fingo de sin grav under högtidliga former. Grannens barn voro med, och alla kände saknaden efter ungarna. — Gåtan kring deras död löstes, när ett par kamrater följande vår erkände, att de dödat dem med ett knappålsstick i huvudet.

Kalle och Artur hade nu fått andra intressen än att mata fågelungar, som nog bli bättre skötta av sina egna föräldrar. Det var annat som inte klarade sig utan deras arbete, vård och ans.

En dag på våren, just när skolbarnen väntade som ivrigast på islossningen, kom J. U. F.-konsulenten och tog hand om barnen i byn.

Han talade om att det är många barn, som gärna vill sköta om något och själva rå om något. Så föreslog han, att de i stället för att sköta om har-, skat- och kråkungar borde anlägga små köksväxtland, där de kunde så morötter, spenat och kålrötter. Dessa grönsaker innehålla A-vitaminer, som förebygga förkylningar och andra smittosamma sjukdomar. För barn äro A-vitaminer av stor betydelse för tillväxten. »Odling så mycket morötter, att ni kan äta morötter året runt!» sade konsulenten. Vitkål, sallad, kålrötter, krasse och rovor böra vi också odla, ty de innehålla C-vitaminer, som stimulera blodomloppet.

Alla grönsaker innehålla många viktiga ämnen, som vi så väl behöva efter vinterns enformiga och tunga mat, och grönsaker på bordet gör både ögat och magen gott.

Just då flögo tankarna till farmors doktorsbesök. Doktorn hade nämligen sagt, att det hon bäst behövde, var grönsaker. »Ät morötter varje dag, så blir hälsan bättre!» hade doktorn sagt.

Nu kunde åter Kalle följa med föredraget. Han fick höra, att det är för kallt kring våra hem. Plantera björkar, rönnar, häggar och syréner kring ditt hem! Då kom Kalle att tänka på orden i Viktor Rydbergs dikt Träsnittet i psalmboken: »Vid hemmets vägg stod blommande syréner och hägg.» »Gräsmattor och blomstersängar», fortsatte konsulenten, »måste vi ha vid hemmets vägg, om vi ska ha trevligt och vackert kring våra hem. Varje familjemedlem bör ha planterat något, ty det blir band, som binder en vid hemmet och bygden.»

Nu flögo åter Kalles tankar till sommarens fiskefärder, då många små hägg- och rönnplantor hade hittat vägen till hemgården.

Han kände, att han med ett osynligt band var fäst vid häggen, som nu redan blivit lika hög som han själv.

»Vi ha fått en vacker bygd att vårda», hörde Kalle konsulenten säga. »Låt oss gemensamt arbeta på att väl förvalta vårt vackra arv! Vi ska lämna mera odlade växter i arv efter oss, än vi fått mottaga av våra fäder. Det är en fosterländsk gärning att få två strån att växa där förut växte bara ett!»

Så var föredraget slut, och alla barn ville vara med om att få egna land att sköta om under sommarledigheten.

Kalle och Artur tänkte, pratade och planlade, hur deras gemensamma land skulle bli.

I tankarna sågo de, hur vackert det skulle bli kring hemmet. Och med hemmets skönhet för ögonen gick arbetet lekande lätt. Sent på kvällarna såg man gossarna arbeta på sitt land.

Både far och mor gladdes åt sönerns iver att få sitt land i ordning. Sommarferierna gingo fort, och tiden ville knappt räcka till för allt som skulle uträttas.

Den som arbetar med jorden, behöver aldrig gå arbetslös. Därunder växer kärleken till hembygden och bandet med jorden blir starkare, medan hembygden blomstrar och blir vackrare och rikare på värdefulla växter år från år.¹⁾

F. Som lärare i Kangos.

En månad efter min folkskolläroexamen, alltså den 1 juli 1920, blev jag av domkapitlet vald till lärare vid statens folkskola i Kangos. Den var av B:2 formen; alltså undervisades där alla folkskoleklasserna gemensamt.

När jag första gången steg upp i den gamla katedern i den för mig välkända skolsalen, kände jag mig så liten som då jag själv såsom elev satt där. Jag kände då som om en vänlig faders hand från höjden hade ordnat åt mig plats i min hembygd, och jag önskade, att jag på ett eller annat sätt kunde bli till nytta för dess invånare.

Allting i skolsalen var sig likt, samma bänkar, samma skåp och tavlor som under min egen skoltid.

Undervisningen där hade de föregående åren varit bristfällig, ty bristen på lärarkrafter var stor och ombyte av lärare skedde ofta. Undervisningen hade de senaste åren skötts mest av oexaminerade lärare.

¹⁾ Kalle och Artur äro författaren och hans bror, även han lärare. Mer ingående än i detta kapitel har »Kalle» skildrat deras utveckling i en för ett år sedan avfattad hembygdsbok för Norrbotten. I »Tornedalen» har han skrivit om barn och hembygds-kunskap. Och i »Minnesskrift Ur folkundervisningens historia i Torne och Kalix äldvalar 1842—1942» författat en uppsats om Junosundo skolans historia samt gjort ett utdrag ur Kangos skoltidning. Bland artiklarna i denna Minnesskrift märkas även följande:

1) Folkskolinspektionen. Av William Snell. 2) Lärarutbildningen för finnbygdens folkskola. Av Hugo Tenerz. 3) Folkskoleväsendets uppkomst och utveckling i Haparanda stad. Av Emil Sandström. 4) En fyrtioårig, strävsam dag. Av E. U. Eriksson. 5) Skolväsendets utveckling inom Nedertorneå församling. Av Oskar Juntti. 6) Kort historik över skolväsendet i Övertorneå socken. Av Karl Rydberg och Erik Lundemark. 7) Ur Hietaniemi sockens skolhistoria. Av Gustaf Holte. 8) Kort historik över skolväsendet inom Korpilompolo skoldistrikt. Av Berta Peterz. 9) Ett ädelt kall. Av W. S. 10) Historik över skolväsendet i Karl Gustavs socken. Av Laila Wuolikainen. 11) Kort historik över skolväsendet i Pajala socken. Av Oskar Haapaniemi. 12) Drag ur skolväsendets utveckling i Tarendö skoldistrikt. Av Bruno Söderberg. 13) Strödda anteckningar om folkundervisningens genombrott och utveckling inom Nederkalix skoldistrikt. Av Gustaf Solberg. 14) Överkalix folkskolor 1842—1942. Av Gustaf Pedersén. 15) Skididrotten i Haparanda folkskolor. Av Mauritz Nilsson. 16) Skolveteraner berättas. Av Isak Hortman, Levi Wanhainen, Susanna Westerberg, Johanna Uusitalo och Tycho Landström. 17) Erkki och hans son Matti. Av E. U. Eriksson.

krafter. Inte ens i sista klassen var barnen säkra i längdmåtten. Detta som exempel på hur lärarombyten verkat menligt på undervisningen.

Det rödmålade huset hade under tidernas lopp förlorat sin färg. Väggarna hade dessutom en del fula teckningar jämte en hel del namn och utgjutelser. Jag tog en yxa och högg bort teckningarna och namnen och tillsammans med en målare rödfärgade jag huset, uthuset, fönsterposter och karmar. Jag målade golvet i skolsalen och fernissade bänkarna samt anskaffade en flaggstång till skolan — allt på egen bekostnad. Inga Kangosbor sutto nämligen då i skolrådet, och vissa av dettas ledamöter ansågo, att deras huvudsakliga uppgift var att hindra utgifter. En skolrådsordförande från denna tid sade sig komma ihåg, att en ledamot bara sade: »Ej mittaän» = Ingenting, när det gäller utgifter! En min kollega lämnade en gång en räkning på 1:20 kr. för några böcker till skolan, men skolrådet vägrade betala den.

I början av min läraretid var det mycket ont om material. Jag fick då från Junosuando skola räkneböcker, där ena sidans text var tryckt på finska och den andra på svenska. Fäderneslandets historia var tryckt med fraktur stil och tvåspråkig. Griffeltavlor förekommo delvis ännu. Från Hälsingfors beställde jag billiga skrivböcker, som barnen fingo köpa.

Barnantalet höll sig under de första tio åren mellan 38 och 32 utom under ett år, då det bara var 26.

När jag sökte platsen i min hemby, Kangos, varnade skolstyrelseordföranden mig med orden: »Ingen är profet i sin fädernestad!» Det har dock gått bra för mig i skolarbetet om man bortser från den tiden, då ett par besvärliga eller mycket svårhanterliga bröder gingo i skolan. På föräldrarnas välvilja har jag sett många bevis. Föräldrarna äro mycket intresserade för skolan. Från nästan varje hem kommer någon till årsexamen, som i Kangos har prägeln av fest och föräldramöte, där man sedan vid kaffebordet resonerar om barn och skolfrågor.

Det har också sina stora fördelar att tjänstgöra i sin hembygd, där man känner alla och känner till deras släkt och bygdens historia. Läraren får då deltaga i både glädje och sorg i barnens hem. Han får vara med på bröllop och dop. Dör någon i byn, hissas skolans flagga på halv stång. Ofta blir läraren anmodad leda sången kring bären vid den dödes avfärd från hemmet.

Såsom barn var jag mycket intresserad av växter. I mina första skolår anlade jag den första blomsterrabatten här i byn. När jag såsom lärare ville uppmuntra barn, gav jag dem blomfrön. Men det

var något nytt; några föräldrar ansågo, att med det nya kom mycket världsligt till byn, och i söndagsbönen, som hålles varje söndag turvis i byns olika gårdar, hade bypredikanten yttrat sig ogillande av blomsterfröutdelningen. De flesta föräldrar kunde dock ej se något ont i det, och i några hem började man ordna små blomrabatter.

Många ungdomar ville låna böcker, och det gjorde, att jag började ordna ett lånebibliotek åt dem. Så småningom började vi samlas till

Edvin Mäkitalo.

små saminankomster, och då uppstod tanken på en ungdomsförening. I januari 1924 bildades Kangos lokalavdelning av J. U. F. Därpå kommo studiecirklar i gång. Små köksväxtland anlades i ett flertal hem, och blomstersängar såg man här och var. Vi började arbeta på ett hembygds museum. Det blev färdigt år 1943.

I lärarbostaden och skolsalen samlades J. U. F.-ungdomen flera gånger i veckan. Vi ordnade kurser av olika slag och ställde till fester.

En del av de gamla sågo ogillande på det nya påhittet. En äldre

man kunde inte låta bli att säga »sanningen» till mig: »Du går med djävulens konster före och barnen efter».

Ungdomsarbetet och den tunga skolformen togo mycket på mina krafter. Till det myckna arbetet kom även känslan av att skolrådet inte gillade mig, och på detta hade jag flera belägg. Kanske skolrådets avoghet till en del berodde på att jag genom inspektörens medverkan fick en liten reparation till stånd i skolan och lärarbostaden. Omkring år 1929 utsågs jag till lärarkårens representant i skolrådet. År 1930 fick jag skolan ändrad till B:1-form och fick därigenom hjälp i ungdomsarbetet och lättare skolform.

Efter många svårigheter och stridiga kyrkostämmor fingo vi Kangosbor en ny skola. Och för två år sedan blev skolformen A.

Sedan flera år tillbaka har jag suttit som ledamot i skolstyrelsen och har arbetat mot de starka betänkligheter, som en del ledamöter hyste mot fri skolmaterial och skolfrukostar, vilka för några år sedan ha blivit införda i skoldistriktet.

Skolstyrelsens ställning till lärarkåren är nu en helt annan än förr. Den vill på allt sätt hjälpa lärarna i deras uppfostringsarbete och skaffa dem ordentliga, tidsenliga bostäder. Skolbyggnader moderniseras och lärarnas arbete bland ungdomen ser skolstyrelsen med stor välvilja. Det bästa samarbete råder nu mellan oss lärare och skolstyrelsen.

Såsom lärare har jag försökt få barnen att trivas i skolan och så mycket som möjligt leda dem till självständigt arbete. Uppgifter av skilda slag har jag hittat på åt dem. Det har varit utgivandet av tidningen »Spånor ur livet», arbetsböcker, skolträdgården samt anordnande av skolfester, av vilka skördefest, julfest och vårfest ha blivit traditioner. Jag har velat ha klasserna sådana att de kunnat arbeta självständigt.

Häromdagen var jag ute på resa för att tillsammans med folkskolinspektören besöka en skola, och barnen fingo i fyra timmar sköta sig själva. Det hade de gjort så till sin egen belåtenhet, att en av dem hade sagt till en lärare: »I dag ha vi hunnit så mycket, ty magistern har varit borta».

I mitt undervisningsarbete har jag försökt verka för att barnens självtillit och arbetsglädje inte skulle bli hindrade.

Barnens arbetsglädje, självtillit och mod att ta i även med en svårare uppgift bör man försöka utveckla och bevara.

Det hittills tryckta har på begäran av utgivaren avfattats och insänts 1946. Det följande insändes 1942 till Corinna.

G. Om JUF i Kangos.

En av de nordligaste och äldsta J. U. F.-avdelningar i Norrbotten är Kangos avdelning. Kangos, som dr Ulander kallar odlingens förpost i Norr, ligger vid Lainio älv 22 mil norr om Haparanda. Avdelningen bildades i januari 1924. Det var ungdomarna själva som ville ha en ungdomsförening till stånd och vi ansågo att en J. U. F.-avdelning vore mest lämplig för landsbygden.

Vid starten hade vi god hjälp av Sveriges förste verkliga J. U. F.-are Will. Snell, bondsonen, för närvarande folkskoleinspektör för Torneadalens inspektionsområde. Han bildade i Erkheikki i Pajala socken Sveriges första lokalavdelning av J. U. F.

I och med J. U. F.-avdelnings bildande blev det en ny tid i vår by. Ungdomen trädde fram för att föra sin hembygd fram inom olika områden. Hittills hade ej ungdomen just något för sig utöver de dagliga sysslorna. Ibland samlades de dock till någon undangömd vrå för att ta ett svängom till toner av en dragspelsharmonica eller i brist på dragspel så lekte man ringlekar. Men nu blev det annat av, ungdomen vaknade och hela byns ungdom slöt sig till J. U. F.

Studiecirkeln bildade vi genast och inom kort var den stora skolsalen fylld av en bildningstörstande ungdom. Man hade läsecirklar, skrev uppsatser, räknade, övade i offentligt uppträdande genom att hålla turvis föredrag och ha diskussioner. Vi fingo hjälp även utifrån.

När våren kom började vi med den andra delen av J. U. F.-arbetet: de praktiska tävlingarna. En trädgårdstävlan kom i gång. Köksväxtodlingen var nästan okänd i bygden. Ungdomens intresse och iver smittade även på skolbarnen och inom kort hade man en stor junioravdelning av J. U. F. Framför allt var det lämpligt med tävling i köksväxtodling med dem. Föräldrarna ville dock ej gärna släppa till jord. Det blir ingenting, det blir bara lek. Jag måste i flera fall hjälpa barnen att övertala föräldrarna att överlåta jord. En gosse gick till skogsbacken och bröt ett stycke land på närmare en ar. En annan gosse började att ta upp ett trädgårdsland bakom pörfönstret där det var orörd skogsmark. Föräldrarna visste ej riktigt vad de skulle tro om denna barnens odlingsiver. »Ja, låt dem leka» tänkte de. Ja, må dessa tävlingar vara alltid som lek för de små, ty den tyske pedagogen Fröbel yttrar om lekens betydelse: Leken i barnåren är hela det framtida livets hjärtblad, ty hela människan utvecklar och visar i leken sina finaste anlag, sitt finaste väsen. Barnet har benägenhet att dana sig ett eget rike, i vilket det är herre. Glädjen att härska är oskiljaktig från verksamhetslusten. Barnet gläder sig över att kalla en vrå av

rummet, ett hörn av gården sitt. Man bör gå denna benägenhet, denna fantasiglädje till mötes och göra det till herre t. ex. över ett stycke land eller trädgård, som det kan bearbeta och odla.²⁾

Dessa små odlingar kan dock vara av ganska stor betydelse för ett land. Det har just i dagarna de styrande i Finland fått blicken öppen för. Ty nu skall just 9—12 åringar, 50,000 J. U. F.-are vardera ha ett köksväxtland av 50 m². Det är finska småttingarnas värnplikt. Ytterligare skall man i J. U. F. Juniors led försöka få ytterligare 50,000 ungdomar mellan 12—17 år som skall ha vardera 100 m²:s köksväxtland.

Man måste ha ett mål i J. U. F.-arbetet liksom i allt annat. Det första målet som vi här i Kangos satte för oss var, att få ett köksväxtland i varje hem.

Nu ha vi nästan nått målet och nu ha vi tillagt att vid varje hem få en röd och svart vinbärsbuske till varje familjemedlem. Far och mor skall ha sina buskar likaväl som varje barn och därjämte ett jordgubbsland vid varje hem.

Till de praktiska tävlingarna ha vi en tävlingsledare eller lokalledare. Redan på vår vintern besöker han hemmen och tar reda på huru många som vill vara med i odlingstävlingar. Fröna måste nämligen rekvireras i god tid och i tillräcklig mängd. Juniorerna få så ta på sin lott att under lokalledarens uppsikt portionera fröen. Utdelning av frö sker lämpligast så att lokalledaren själv går med fröna omkring. Samtidigt är det mycket att resonera med de tävlande om planläggning, gödsling, anskaffning av konstgödsel m. m. Och de som deltagar i tävlingen prydlighet kring hemmet, som är en mycket lämplig tävling för nybörjare, bör få en utarbetad plan för planteringen och blomsterland. Därjämte intressera någon medlem att anlägga drivbänk, så att de tävlande kan få i tillräcklig mängd av plantor. Eljest kan ju varje deltagare själv uppdraga plantor. Man tar en låg låda, fyller den med jord och sår. Så snart plantorna börja komma upp, har man lådan ute under de dagar då temperaturen överstiger 2 å 3° C.

Vid såningstid får ej lokalledare ligga på latsidan. En dag tidigare sådd ger en veckas tidigare skörd, bör inpräntas i de unga. Och om möjligt bör man besöka alla juniorerna och även äldre nybörjare och hjälpa dem med sådden. Alltid behövs vinkar och råd såsom t. ex. om vattenbehandling av frön och vattning i fårorna före sådden, om jorden verkar torr.

Under rensnings- och gallringstiden ställer vi till ibland med gallringstävlingar. I sig själv en enkel tävling, men kan sporra intresse för

den för många tråkiga gallringen. Därvid ha vi till regel: Inga andra växter än syltlök få stå närmare varandra än en tändstickas längd.

Efter slutad skörd blir den sedvanliga skördefesten med skördeutställningen. Då får tävlarna ros och ris, pris och diplom allt efter förtjänster. Bedömningen kan vara ibland rätt svår. Särskilt om man har så många odlare som vi hade i fjol: över 100.

Kangos: Mäkitalos trädgårdsprodukter. — Trädgårdsutställning i Kiruna 1931.

Lokalledare får dock ej ännu slå sig till ro, han måste försöka få odlarna intresserade för höstsådd av grönsaker och även för planteringar.

²⁾ Citerat nästan alltigenom ordagrant ur N. Bang—R. Hall: Uppfostrans och skolans historia. Sthlm 1911 s. 133. Frøbels bok heter Menschenerziehung och är utgiven 1826 men har ännu ej utkommit på svenska. — Det nämnda Frøbelska citatets berömvärda beaktande vid Luleå seminarium och berömvärda efterföljd norr om polcirkeln är ett av de tusentals lysande — men alltför förbisedda — exemplen på undervisningshistoriska källskrifters banbrytande betydelse för en önskvärd reformpedagogik. Jfr ASU 71 s. 162 r 16 n; s. 264—265.

Utom nämnda tävlingar ha vi tävlingar i spånad, stickning, slöjd, skidåkning och slätter. Slättertävlingen bruka vi anordna på ången utanför vår bygdestuga, som ligger på en hög ås med en vacker utsikt över byn. Det är ej bara stugan som står där utan det är en hel del andra byggnader. På åsen äro redan 5 små byggnader uppförda och det är meningen att ytterligare några för bygden typiska byggnadsverk här skola få sin fristad i framtiden, t. ex. ria, skvaltvarn, badstuga och en nätbod.

Här har Kangos J. U. F. utfört en kulturgärning av stor och värdefull art genom att på detta sätt taga vara på och vårda sig om det gamla och forna inom bygden. De åldriga byggnaderna och föremålen, som samlades i dem, ha alla något att förtälja för nuvarande och efterkommande generationer. Redskap, t. ex. stenyxan och kniven och Nuksu-Jussas bormaskin tala sitt tysta språk om kamp och arbete i utvecklingens tjänst.

Här samlas också gärna ungdomen till samkväm och hundratals gånger har säkerligen »Slumrande toner» ljudit i den för ungdomen kära stugan.

På hembygdsfesten på midsommaraftonen serveras det fil och risska och de gamla folklekarna lekas ända till morgonen. Därjämte har man idrottstävlingar. En gymnastikavdelning har vi också haft inom föreningen. Avdelningen håller också på att samla material till en bygdehistoria.

Inom J. U. F. har sålunda en mångfald av ideella intressen väckts till liv som krävt organiserad samverkan av bygdens unga arbetsviliga krafter.

Arbetsresultaten ha stärkt de ungas samhörighet med hembygden och på samma gång för den varit av fostrande och personlighetsutvecklande värde och skänkt deras liv nytt och rikare innehåll. Jag hoppas på att J. U. F.-sången aldrig tystnar på Sveriges landsbygd.

Bilaga:

Officiellt omdöme om hans liv, egenskaper, intressen och gärning.

Till Huvudredaktören för Svenska Dagbladet,
Stockholm.

Med anledning av Eder skrivelse den 4 februari 1942 angående belöningar till folkskolans lärare och lärarinnor för långvarig praktisk-pedagogisk gärning får jag härmed vördsamt föreslå, att folkskolläraren *Edvin Mäkitalo* i Kangos, Junosuando socken, måtte tilldelas ett sådant stipen-

dium, varom Ni välvilligt meddelat i Eder skrivelse. Om hans verksamhet och personliga kvalifikationer får jag samtidigt lämna följande upplysningar.

Edvin Mäkitalo är född i Kangos by den 25 mars 1898. Hans far, hemmansägaren Levi Mäkitalo, var dotterson till den kände väckelsepredikanten Lars Levi Læstadius och åtnjöt ett mycket gott anseende i bygden för sin företagsamhet, duglighet och redbarhet. Modern, som ännu lever och bor hos sonen Edvin, har tillika alltid varit känd för att vara en gudfruktig, omtänksam och duglig kvinna. Hemmet har varit ett mönsterhem i alla avseenden, välskött, trevligt, gästfritt och kultiverat. De sex barnen ha i detta hem fått en utmärkt god uppfostran och blivit skötsamma och framstående på var sitt område.

Edvin Mäkitalo genomgick först hembyns sexklassiga folkskola, som var av B2-typen. År 1916 vann han inträde vid folkskoleseminariet i Luleå, där han avlade folkskollärarexamen år 1920. Den 1 juli samma år fick han förordnande som ordinarie folkskollärare vid statens folkskola i Kangos, där han fortfarande tjänstgör. Han har aldrig sökt någon annan lärartjänst utan troget stannat på sin plats, ehuru även han fått erfara, att en profet icke alltid är aktad i sin egen fädernestad. Tack vare denna trohet i kallet har han redan hunnit utföra ett livsverk av stor och varaktig betydelse för hembygden.

Edvin Mäkitalo har från sin tidiga barndom varit mycket intresserad för trädgårdsskötsel. Innan det ännu fanns någon trädgård eller köksväxtodling i hela Junosuando socken, anlade han tillsammans med sina bröder en utmärkt vacker trädgård vid sitt föräldrahem. Själens i detta företag var Edvin. Under årens lopp har denna trädgård förskönats och utvidgats, så att den numera hör till Norrbottens bästa och mest kända allmogeträdgårdar. Norrbottens läns hushållningssällskap har ägnat stor uppmärksamhet åt bröderna Mäkitalos pionjärarbete i bygden på detta område. Vid ett flertal trädgårdsutställningar ha bröderna erövat vackra priser för sina utställda produkter. Mäkitalos trädgård har blivit ett mönster för många trädgårdsanläggningar i bygden runt omkring. Den besöks varje sommar av mycket folk från olika håll. Där tillhandahålles också, i mycket stor utsträckning gratis, plantor av olika slags trädgårdsväxter till intresserade nybörjare i trädgårdsskötsel. Grönsaker odlas i rätt stor skala och användes dels i gårdens hushåll och dels till försäljning. Särskilt betydelsefull har den försöksverksamhet varit, som Edvin Mäkitalo utfört i trädgården vid den gamla hemgården. Han har nedlagt stor möda och avsevärda kostnader på försöksodling av olika sorters köksväxter och blommor. Den erfarenhet han vunnit genom dessa försöksodlingar, utförda tio mil norr om polcirkeln, är av utomordentligt stort värde för alla trädgårdsodlare i övre Norrbotten.

Edvin Mäkitalo är även en synnerligen intresserad och skicklig blomsterodlare inomhus. Hans krukväxtodlingar äro kända vida omkring i bygden och ha varit ägnade att hos bygdens befolkning väcka ett livligt intresse för krukväxtodling, som i denna del av landet, där vintrarna äro långa, måste anses vara av större betydelse för hemmens trevnad än längre söderut.

År 1924 tog Edvin Mäkitalo initiativet till bildandet av en JUF-avdelning i Kangos. Denna avdelning har under hans ledning blivit en av Norrbottens, för att inte säga Sveriges, livaktigaste JUF-avdelningar. Vissa år har antalet aktiva medlemmar uppgått till omkring 100. Den praktiska odlingsverksamheten har under Edvin Mäkitalos ledarskap varit och är fortfarande mycket livaktig inom avdelningen. Varje sommar ha tävlingar anordnats i odling av köksväxter, rovor, potatis, lin m. m. Tack vare denna verksamhet är Kangos numera en av de få byar i Tornedalen och Norrbotten för övrigt, där köksväxtodling till husbehov och delvis även till avsalu förekommer vid så gott som varje hem. De ofta återkommande tävlingarna i prydighet kring hemmet ha bidragit till att ge byn en prägel, som vittnar om ordning och trevnad i hemmen. Edvin Mäkitalo har som lokalledare för den praktiska verksamheten gått omkring från gård till gård, från stuga till stuga i byn för att handleda barn och ungdom i arbetet med odlingarna. Någon ersättning för detta besvär har han aldrig ens ifrågasatt. Själv är han den förste veteodlaren i Kangos. Från en resa till Nordamerikas Förenade stater år 1931 medförde han några korn av en tidig sorts vårvete. Denna vetesort visade sig vara mycket lämplig för trakten. Numera har Mäkitalo ett stort vetefält varje sommar och skördar rikligt med fullmoget vete från sin odling.

Till den av Edvin Mäkitalo ledda verksamheten inom Kangos JUF-avdelning hör vidare alltsedan avdelningens bildande bl. a. tävlingar i plöjning, mjölkning, spinning, stickning m. fl. dylika praktiska göromål, kurser i manlig och kvinnlig slöjd, växtfärgning, barnavård, matlagning, konservering och andra i hemmen förekommande arbeten. Dessa tävlingar och kurser ha varit till stor nytta såväl för den uppväxande ungdomen som för husmödrarna.

Kangos JUF-avdelning har dessutom ivrat mycket för vinteridrotten, främst skidåkning och skridskoåkning. Varje år anordnas s. k. sockentävlingar i skidåkning, vid vilka tillfällen ungdom från olika byar inom socknen få mäta sina krafter och sin spänstighet på tävlingsspåret. Dessa tävlingar omfattas med stort intresse av bygdens folk.

Studiecirkelverksamheten har också alltid legat Edvin Mäkitalo varmt om hjärtat. Under hans ledning har byns ungdom varje vinter sedan år 1924 samlats till studiecirkelmöten i hans skolsal för att förkovra sig i sådana ämnen som t. ex. svenska språket, hembygdskunskap, räkning, talteknik, trädgårdsskötsel, geografi, engelska språket och hemvård. Teaterövningar förekomma ofta. JUF-avdelningens bibliotek, som skötes av Edvin Mäkitalo, innehåller omkring 500 band utmärkt svensk litteratur och anlitas mycket flitigt av byns ungdom.

Under denne utmärkte JUF-ledares ledning anordnar JUF-avdelningen årligen offentliga fester, vilka besökas inte blott av byborna utan även av unga och gamla från andra byar och socknar. Skördefester, vårfester, idrottsfester och hembygdsfester återkomma varje år och utgöra värdefulla fostrande och vederkvickande tillfällen för bygdens ungdom.

Om Edvin Mäkitalos förtjänstfulla verksamhet utanför skolan för ungdomens och bygdens bästa kan slutligen omnämnas det betydande arbete Kangos JUF-avdelning, främst på hans initiativ, utfört på hembygdsvär-

dens område. År 1932 inköpte avdelningen en gammal, för bygdens stil typisk stuga, som bebotts av en fattig torpare i Kangos, samt flyttade och uppförde den till bygdestuga och bygdemuseum på en av bröderna Mäkitalo skänkt tomt i Kangos. Till detta museum har ungdomen redan samlat ett 100-tal gamla föremål från byn och bygden runt omkring, en mycket värdefull samling av bohag, husgeråd, jakt- och fiskredskap m. m. Detta bygdemuseum har fått ett vackert erkännande bl. a. av landsantikvarien i Norrbottens län. Det utökades år 1936 med en loftbyggnad, som inköptes från en grannsocken, vidare år 1937 med en stolpebod och en s. k. mjölk-källare samt år 1941 med en gammaldags finsk badstuga. Detta värdefulla och intressanta bygdemuseum har anordnats genom Edvin Mäkitalos och hans juffares egna ansträngningar utan några som helst kostnader för det allmänna. Dess utvidgning planeras ytterligare.

Hembygdsverksamheten, som är anknuten till bygdegården, omfattas med största intresse av bygdens ungdom. Museiplatsen, "Museotieva", är samlingspunkten för traktens ungdom sommartid. På den öppna gröna planen framför bygdestugan hållas gudstjänster, hembygdsfester, lekafnär, föredrag, idrottsövningar m. m. Kangosungdomen har fått ett levande intresse för hembygd och hembygdsvård. Detta är främst Edvin Mäkitalos förtjänst. Han har insett vikten av att samla de unga kring uppgifter, som äro till gagn och glädje och fostra dem till ansvarskännande och goda medborgare.

Som lärare har Edvin Mäkitalo gjort sig känd för sin skicklighet, sin stora entusiasm och plikttröhet. Ordning, arbetsglädje och målmedvetenhet präglade hans lärargärning. Särskilt framstående har han visat sig vara i att vid undervisningen taga barnens självverksamhet i anspråk. Som ett exempel härpå må här nämnas den handskrivna skoltidning, som barnen i hans läraravdelning redigerat och utgivit sedan år 1925 med ett nummer varje läsmånad. Tidningen hette först "Juuso" efter den äldsta gården i Kangos, men namnet har sedermera ändrats till "Spånor ur livet". Under sin lärares ledning ha lärjungarna skrivit i sin egen tidning om livet i skolan och i hemmen, om byns och bygdens historia, om de gamlas berättelser från gångna tider, om uppgifter, som vänta dem, när de bli stora o. s. v. Tidningen är prydligt illustrerad med barnens egna teckningar. Den är inbunden i 14 stiliga band, vilka utgöra ett förnämligt och originellt samlingsverk, belysande livet i bygden förr och nu. Denna utmärkta, av Edvin Mäkitalo genomförda idé är förtjänt av det största intresse vid skolarbetet överallt.

Edvin Mäkitalos intresse för trädgårdsskötsel har givetvis gjort sig gällande även i skolan. Han har anlagt en stor skolträdgård, omkring 4,700 kvm, och i den få hans lärjungar varje sommar praktisk undervisning i trädgårdsskötsel. Läraren står alltid under sommarferierna till buds med att hjälpa och handleda barnen i deras arbeten i skolträdgården utan någon som helst ersättning för denna extra undervisning.

Sedan flera år tillbaka har Edvin Mäkitalo dessutom handlett praktiska jordbrukskurser med fortsättningskolans gossar i Kangos på ett utmärkt sätt. Dessa kurser ha anordnats efter en särskild plan, upptagande även övningar i jordbruksarbeten av olika slag.

I det kommunala livet har Edvin Mäkitalo anlitats för ett flertal olika uppdrag. För närvarande är han ledamot av folkskolestyrelsen, kommunens revisor och valnämndens ordförande.

I tidskriften "Tornedalen", som utges av Tornedalskretsen av JUF, har Edvin Mäkitalo medarbetat med ett flertal utmärkta artiklar om sin fars morfar, prosten Lars Levi Læstadius och dennes familj. Åt samling av Læstadiusminnen ägnar han sig med stor iver. Även i tidskriften "Skola och samhälle" och i JUF-bladet har han skrivit några värdefulla artiklar.

År 1931 gjorde Edvin Mäkitalo i sällskap med sin broder Artur, som är lärare i Junosuando kyrkbys folkskola, en studieresa till U. S. A. Han har dessutom bevistat ett flertal fortbildningskurser för lärare, bl. a. en sommarkurs i Hälsingborg, en hembygdskurs och en bibliotekskurs i Övertorneå och en hembygdskurs vid Norrbottens läns hembygdsförenings museum i Luleå.

Till Edvin Mäkitalos personliga kvalifikationer hör också, att han är absolutist såväl ifråga om sprit som tobak, karaktärsfast, vänlig och tillmötesgående mot alla, som komma i beröring med honom, arbetsam, ordentlig och skötsam i alla avseenden. Tyst och tillbakadragen som han är till sitt väsen, har han låtit sin gärning tala, och denna hans gärning får redan mätas med stora mått. Sådana lärare räknas till "landets lågor", från vilka värme och ljus spridas vida omkring.

Med stöd av det anförda får jag sålunda vördsamt föreslå, att folkskol-läraren Edvin Mäkitalo i Kangos (adress *Kangosfors*) måtte tilldelas Svenska Dagbladets belöning i samband med folkskolans hundraårsjubileum.

Haparanda den 27 mars 1942.

Med största högaktning
William Snell
Folkskolinspektör.

Minnen.

Av Fru *Signe Ehrling-Rejdemark*, Glava och Älgå.

A. Om hemmet, flickskola i Arvika och seminarium i Amäl.

Hur jag lärde mig läsa, har jag själv ingen aning om. Min mor berättade, att det hade gått som en rolig lek. Hon lärde mig efter ljudmetoden (tänk, att de var så moderna då!) och behövde bara tala om en gång, hur ett ljudtecken lät, så kunde jag det sedan. Hon har berättat, att jag läste flytande rent vad som helst, när jag var fem år. Skrivning och räkning hade väl gått samtidigt, ty jag minns ingenting om det heller. Däremot minns jag som om det varit i går, vilken förskräcklig pina det var att lära mig sticka och spela piano. Jag ser framför mig en lång gråblå strumpa med röda bårder upptill vid kragen. Det skulle nog vara fint på den tiden. Tio varv måste jag sticka varje dag, och det var för mig rena tortyren. Jag antar jag var för liten för att ge mig på en sådan strumpa som första lärospån i stickning. Och det var inte bättre med pianospelningen heller. Jag minns inte hur gammal jag var, men jag skulle tro jag inte var mogen för det. Det var inte så tråkigt med själva tonerna, utan det var fingersättningen och hållningen av hand och fingrar, som var så förskräckligt besvärlig. Det blev en del klatschar på fingrarna ibland, när de avvek från den rätta hållningen.

Mina bröder och jag levde i en gyllene frihet för det mesta. Det var föräldrarnas mening att själva läsa med oss hemma, och det gjorde de, när det passade för dem. När det inte passade, fick det vara. Vi sprang nog fritt omkring i skog och mark för det mesta. Ibland fick vi matsäck med oss och var borta hela dagarna. Ofta sökte vi oss till torparstugorna och fick barnen därifrån med oss ut på våra äventyr. När jag tänker tillbaka på den tiden, måste jag säga det var ovanligt snälla och rara barn de hade i våra torparstugor. Jag kan inte minnas, att vi av dem fick lära oss varken svärord eller andra fula ord och handlingar. När jag säger, att vi levde i gyllene frihet, var det inte i den meningen, att vi fick göra, som vi ville. Tvärtom. Far och mor voro stränga och bestämda. Deras ja var ja, och deras nej var nej. Vi kom inte på den idén, att det gick att överträda deras bud och stadgar. Men båda två var glada och humoristiska samtidigt som de voro allvarligt gudfruktiga. Jag tror inte många barn ha haft så roligt

hemma som vi. När vi kom in på höst- och vinterkvällarna, samlades vi, när det var kallt, framför brasan i den öppna spisen, och då berättade far bibliska berättelser för oss eller sagor av H. C. Andersen. Ibland satt vi runt stora bordet i salen och far läste högt någon bok, som lämpade sig för både stora och små. »Grannarna» av Fredrika Bremer minns jag så väl än i dag. Jag kallade en docka för Serena efter en av huvudpersonerna. Ma chere mère glömmar jag inte heller. Mor och vi syskon satt med våra julklappsarbeten till släkt och vänner. En skål med blommor mitt på bordet under hänglampan hörde till, och så länge det fanns äpplen saknades inte ett fat med sådana heller. Mor var mycket musikalisk, och det hörde till, att hon spelade något vackert på pianot. Varje dag höll far både morgon- och aftonbön, då allt tjänstefolk också var med. Söndagsaftnarna var nog de roligaste, ty då lekte föräldrarna med oss. Vi hade mycket skriv- och tankelekar omväxlande med mera rörliga. Det var verkligen »ljuva barndomstid». Fast vi inte gick i någon skola på länge, lärde vi oss allt en hel del hemma. Jag fick vara med konfirmanderna, som far undervisade hemma i prästgården, och ha samma läxa som de. Jag minns så väl min första läxa i katekesen. Den började med st. »Varför kallas du kristen?» och så hela den inledningen och hela 1:sta budet i stora katekesen. Jag kan vartenda ord än i dag, så grundligt lärde jag mig dem. Vi fick jungfrur sedan någon gång av konfirmanderna, och de berättade, att det värsta, som kunde hända dem, när de inte kunde läxan, var, när far gav mig, den lilla ungen, frågan och jag läste upp svaret ordagrant. Jag minns så väl jag fick läsa bibelspråket om »hedningarna som icke hava lagen» och så ett annat långt, som började »Ändock han var i Guds skepelse».

När jag var liten, bodde vi på en prästgård med ett stort jordbruk. På den tiden var det så, att människor, som inte kunde försörja sig, måste vandra omkring till gårdarna och stanna vissa dagar allt efter gårdens areal. De kallades rothjon. Vår prästgård hade så stor areal, att vi måste ha ett rothjon hela året. Den som jag minns bäst, var en man på omkring 40 år. Han var förstörd av ledgångsreumatism. Men spela fiol kunde han och räkna. Han blev så småningom berömd bondspelman. Någon tid emellanåt skulle han läsa, räkna och skriva med oss. Jag ser honom, när han kommer in i barnkammaren i sina bästa kläder och slår sig ner vid bordet, där två bröder och jag också ta plats. Vi kom ihop oss en gång, hur ett ord skulle uttalas. Den yngre av bröderna läste »småningom» alldeles rätt. Ola rättade honom då och sa, att det heter »smånin-gom». Men det ville vi inte gå

med på, utan det blev en liten dispyt mellan oss. Ola avgick med segern. »När jag har sagt, att det heter smånin-gom, så heter det smånin-gom också.»

Många år senare, när vi flyttat till en annan prästgård med så liten areal, att vi bara behövde ha en gumma några veckor i taget, var min äldste bror på sjukstugan i Arvika. Där fick han då höra av syster Hanna, att vår gamle vän Ola också legat där. Han hade berättat, att han varit »guvernans» åt pastor Ehrlings barn. Det hade vi mycket roligt åt. Vi fick förresten guvernans, när jag var 11 år. Hon var ganska okunnig, såpass att vi barn också begrep det. Ett år efteråt fick vi en ny guvernans, som tog sitt kall på allvar och med ansvar. Hon läste då med mig, så jag tenderade in i flickskolans 4:de klass höstterminen 1897. Jag hade då fyllt 13 år under sommaren.

Det var mitt första möte med en riktig skola. Vi var fyra nya flickor, som kom in samtidigt i den klassen. Jag tror vi var elva med alla, men flera flyttade och någon avgick av annan anledning, så från och med femte klassen var vi åtta flickor. Det var underbart roligt att gå i skolan. Jag älskade skolan, lärarinnorna och kamraterna. Det var nog särskilt rara och präktiga flickor jag hamnat hos, renhåriga och rakryggade. Vi var flera flickor från landet, och vi utmärkte oss genom ett mycket lantligt snitt på våra kläder. Det fanns inga modeller för barn och tonåringar ute på landet, utan vi uppträdde i trogna kopior av de äldres modeller. Men ingen ska tro, att våra kamrater från stan eller större samhällen gjorde narr av oss, fast vi såg ut som små gummor i våra kappor och klädningar. Det har jag tänkt på många gånger senare i livet, då mina folkskolebarn hänat varandra för sådant, som varit mycket mindre påfallande än detta.

I vår klass fanns ingen koteribildning. Vi var lika goda vänner allesammans. Det skulle aldrig ha kunnat tänkas, att vi skvallrade på varandra. Jag kommer ihåg en liten händelse, som säger mycket om hur kamratandan var. En dag, då vi skulle ha engelska, var vår lärarinna i ämnet sjuk. Hon låg till sängs i rummet bredvid vårt klassrum. Där bodde hon förresten. En annan lärarinna, fröken P., vår mest älskade, framförde den hälsningen till oss, att vi skulle sätta oss och översätta ett stycke i läseboken istället för att vi annars skulle ha haft grammatik. Vi var två flickor, som inte hade våra läseböcker med, och då fick vi tillstånd att gå hem efter dem. Vi kom tillbaka in i klassen samtidigt. Strax efter öppnas dörren till närmaste klassrum, och fröken P. står mycket olycksbådande i dörröppningen och tittar strängt på oss några minuter. Vi, som varit hemma, hade inte en aning

om vad saken gällde, och inte kom vi åt att fråga heller, ty dörren fick stå öppen till timmens slut. På rasten berättade två flickor själva att de skjutsat ett pennskrin fram och tillbaka över bordet. Vi satt nämligen runt ett stort bord. Flickorna hade väl fnissat också. Timmen efteråt hade vi fysik för fröken P. Hon var så ond på oss och höll ett ordentligt strafftal, som slutade med orden: »Jag behöver väl inte tala om för så stora flickor, vad Ni har att göra efter detta». Det var sista timmen för dagen. Det blev ingenting gjort den dagen eller de närmaste. Vi kände, att vi kommit i stor onåd, och vi var mycket olyckliga. De båda olycksfågeln hade svårt att ödmjuka sig och be om förlåtelse. Vi kom då överens om alla vi andra, att vi skulle ta på oss saken över lag och en av oss föra ordet för hela klassen, så vi stannade kvar, när skolan var slut en dag och bad att få tala med Fröken. Då hade hjärtat veknat på de båda, så när vår Fröken kom ut, skyndade de sig be henne förlåta, att de bråkat, när hon låg sjuk. »Det var bara vi två», sa de, »de andra är alldeles oskyldiga». Fröken förlät, och det blev gott och bra igen. Dagen efter hade vi vår älskade fröken P. första timmen. Nu lyste hennes ögon av kärlek och godhet, och hon talade så vackert till oss och sa, att hon var så glad över oss. »Jag kunde väl tro, jag, att jag inte skulle känna min klass så fel.» Vi hade henne till klassföreståndarinna i tre år. Hon var nästan mest glad, för att vi, som varit oskyldiga, inte sagt: »det var inte jag», ty det tyckte hon var av det värsta en lärarinna kan få höra. Och det kan jag hålla med henne om, sedan jag själv blivit lärarinna och fått höra samma ord många gånger.

Första året jag gick i skolan var två klasskamrater och jag inackorderade hos en lärarinna, som bodde tillsammans med sin mor och syster. Där hade vi det trevligt och bra. Sedan kom mina bröder in i gosskolan, och då hade vi skolhushåll i stan.

När jag gick i sjätte klassen, fick jag åka hem varje lördagsafton för att få konfirmationsundervisning av min far. Jag hade inte tillfälle att vara tillsammans med de andra konfirmanderna mer än första gången de var samlade i januari, innan jag började skolan, och så själva konfirmationsdagarna i maj. Det blev ganska jäktigt för mig under denna tid. Vi hade så mycket läxor och hemskrivningar, så jag hann sällan läsa på mina konfirmationsläxor, förrän jag kom hem på lördagskvällarna. Far läste med mig en stund i alla fall. På söndagarna var vi alltid i kyrkan först och sen måste jag läsa på läxor igen, i fall jag inte hunnit med allt på kvällen förut. Så var det tid att resa tillbaka till Arvika efter middagen. Min far var en mycket duktig lärare.

Jag minns så väl hans förklaringar och utläggningar av katekesen och bibeln än. Sen jag själv blev lärarinna, har jag använt många av hans bilder för att klargöra innehållet för barnen. Det blev så lätt att förstå, när han förklarar en sak. Jag tyckte inte kristendomen var rolig i skolan, men för far blev det roligt. Mina bröder avundades mig, att jag fick fara hem på lördagarna. Då hade de sin tråkigaste dag. Vi hade ett par år som husmor i skolhushållet en gammal förnäm tant utan ett uns av humor. Hon var så sträng och fordrande, men hon talade aldrig om, vad hon väntade av oss. Det skulle vi räkna ut själva. Jag riskerade hellre att komma för sent till skolan, än jag vågade gå utan att torka frukostdisken. Sen sprang jag det mesta jag orkade genom stan för att om möjligt slippa komma för sent. Vi vågade aldrig tala om för henne, om vi hade ont på något ställe i kroppen, ty då sa hon, att, om vi kasta små stenar på Vår Herre, så kastar Han stora igen. Blev vi riktigt sjuka, trodde hon inte det heller, ty hon hade ju inte hört något om det förut. Vi vande oss att tåla med våra krämpor, tills vi blev så sjuka, att vi blev liggande, och sjukdomen angav sig själv.

Bröderna skulle hugga veden och bära in den, men om de glömde sig, påmint hon dem inte om det. En gång gick hon själv och högg ved med den påföljden, att hon blev liggande i ryggskott. Vi tyckte faktiskt det var skönt, ty då kom mor och hushållade för oss. Till och med mor hade en väldig respekt för henne. För att tanten skulle stimulera pojkarna att sköta sina åligganden hemma, bjöd hon dem på kaffe och bakelser på lördagsaftnarna, då jag hade rest hem. Vi fick inte kaffe annat än på födelsedagar och jul annars, så det skulle ju bli storkalas för bröderna. Hur de nu skött sig under veckans lopp, så bjöd hon dem i alla fall och pikade dem under festen för deras för syndelser, vilka antagligen mest bestod i underlåtenhetssynder. Vi var så rädda för henne, så nog vet jag, att jag till det yttersta försökte akta mig för överträdelsesynderna. Pojkarna tyckte, att jag var så lycklig som slapp undan den där kaffepinostunden.

Föräldrarna ville ju, att vi skulle gå i kyrkan varje söndag, så det brukade vi göra. En söndag på vintern störtregnade det, och tanten gick till missionshuset, som låg bredvid huset, där vi bodde. Hon sa inte, om vi borde gå till kyrkan eller låta bli. Det var nog över 1 km. till kyrkan (i Arvika fanns ingen kyrka då). När vi blivit ensamma, beslöt vi att stanna hemma och ha gudstjänst där. Jag hade av far och mor fått en bok med barnpredikningar, som jag tog reda på. Vi sjöng en psalm före och efter samt bad en bön och så läste jag högt ur min bok. Ute störtade regnet, och vi hade bara en paraply. Det var isgata

hela vägen. Vi ansåg inte, att vi hade gjort något ont. Men det ansåg tanten. Hon blev så ond, när hon kom hem och fick se, att vi var hemma. Vi skulle naturligtvis ha gått till kyrkan i alla fall, det var underförstått, fast hon inte sagt något om det. Jag skyndade förklara, att vi hade haft gudstjänst själva, och hur vi gått tillväga. Då ville hon se boken och vad jag läst. »Ja, var det inte det jag trodde, att du skulle läsa den kortaste predikan, som stod där». Jag hade läst den som var för dagen utan att titta efter, om den var längre eller kortare än de övriga. Vi blev nog ganska snopna, ty vi tyckte säkert vi gjort det bra. Hade far och mor kommit in och fått se sina barn självmant hålla gudstjänst, tänker jag deras ögon tårats av glädje. Nu skulle vi få se på annat, sa tanten, och så tog hon fram en stor, tjock, grå postilla med svart rygg och sa, att hon skulle läsa en ordentlig predikan för oss, innan vi skulle få somna på kvällen. Villket hon också gjorde. Det var en timslång gammaldags predikan, som vi inte begrep mer av än att den var förskräckligt lång.

Alltför snart blev det sista terminen i skolan. Det var inte med glädje jag tänkte: Nu är det sista gången vi ha det eller det. Det var sorg och bedrövelse i hjärtat, och jag grät vid tanken på att det roliga snart skulle vara slut. Mina kamrater och jag storgrät, när vi efter examensförhöret skulle säga farväl till lärarinnorna och varandra. Det var svårt att skiljas denna gång, när vi inte hade en ny hösttermin att se fram emot. Jag kom i alla fall tillbaka till stan på hösten för att sköta skolhushållet för bröderna. Deras skola var bara femklassig, och det året gick båda de äldsta bröderna i högsta klassen. När de slutat där, upplöstes skolhushållet, och vår yngste bror blev inackorderad i familj. Det var föräldrarnas mening, att jag skulle bli lärarinna i flickskola, och då skulle jag gå igenom ett seminarium i Stockholm. Men det var fattigt med pengar i vårt hus. Far hade som komminister i Brunskog endast 2500 kr. i kontant lön, och vi var fem barn, som skulle kosta på. Till ett billigt inackorderingsställe eller skolhem skrev far för att få plats åt mig, men där var redan alla platser upptagna för det läsåret. Alltså blev det inget av då. Jag brydde mig inte om det, för jag var inte då intresserad av att undervisa andra. I stället kom jag till Skåne, där min mor varit i sin ungdom som guvernant hos professor Bring, vilken då var kyrkoherde i Torrlösa. I närheten där ligger Svalöfs utsädesbolag. Min mor var god vän med direktörens där. Frun i huset hade skrivit och bett att få »låna» mig ett år, medan den äldsta dottern, som var i min ålder, var i pension i Schweiz. Jag skulle alltså vara som barn i huset där. Det var ett förtjusande

hem. Vårdinnan själv var författarinna. Hon var från franska Schweiz. I hemmet fanns en yngre dotter, som undervisades hemma av en tysk guvernant tillsammans med dennas syster. Vi var ett stort hushåll. Utom familjen var där också direktörens privatsekreterare, en kvinnlig sjukgymnast, 5 å 6 herrar, som hade sitt arbete på utsädesbolaget. Vid måltiderna användes tyska som enda talspråk. En gång i veckan samlades alla familjerna från utsädesbolaget och prästfamiljerna i närheten till fransk klubbafton i de olika hemmen. Vi läste då högt en fransk bok, var och en ett litet stycke. Om någon hade fel uttal, rättades de av min värdinna, som också talade om vad de ord betydde, som vi inte kände till. Konversationen skulle också föras på franska under aftonen, som annars förflöt med handarbete och musik, piano och flöjt. Maten var av underordnad betydelse. Vi drack kaffe först med högst fyra eller fem sorters bröd. Sen var det en enkel vardags-supé. När jag tänker tillbaka på den tiden, måste jag säga, att det var ett mycket värdigt och trevligt umgängessätt. För min del varade vistelsen där inte mer än ett halvt år. Då måste jag resa hem, eftersom mina föräldrar sjuknat, min far i en sjukdom, som blev hans död, min mor i en svår nervsjukdom, som stundom släppte taget för en tid, men annars varade i 14 år, av vilka hon tillbragt de 8 sista åren sängliggande i min lilla skogsskola. När vi miste vår far och vårt hem, tyckte jag det var bäst att så skyndsamt och billigt som möjligt skaffa oss tak över huvudet och levebröd, så därför sökte jag in vid Amåls privata småskollärarynnesseminarium. Kursen hade pågått en termin, men rektorn tyckte jag kunde få komma med i alla fall, eftersom jag hade flickskola bakom mig.

Jag minns så väl, hur jag kände det, när jag gick till seminariet, som var inrymt i folkskolans lokaler. Ensam bland en skara främmande flickor, som alla kände varandra förut! När jag kom upp på trappan stod där en lång, trevlig flicka för sig själv och såg främmande ut. Vi började prata med varandra, och då fick jag veta, att hon också var där för första gången och liksom jag gruvat sig för att komma ensam så långt efter alla de övriga eleverna. Även hon hade flickskola bakom sig. Vi blev bankkamrater och vänner. Lika långa var vi också. På seminariet var det omöjligt att hålla ihop med alla, ty vi var så många. Jag var den 56:e. Vi var delade i tre grupper, när vi hade lektioner med övningsklassen, och då blev vi ju mest bekanta med kamraterna i samma grupp. En av de första dagarna kom en flicka i vår grupp och bad mig komma hem till hennes inackorderingsställe samma kväll och hjälpa henne och hennes rumskamrat med räkning. Det

gjorde jag så gärna. Vid det besöket grundlades en trofast vänskap mellan oss tre, en vänskap, som består än i dag. Vi ha hälsat på hos varandra många gånger under årens lopp. Hjälpte jag dem med räkningen, så fick jag i gengäld ta del av deras katekesanteckningar. Vår kristendomslärare höll sig efter en gammal katekeskommentar, som ingen av oss hade, men som föregående kurser antecknat efter och sedan låtit gå i arv från kurs till kurs. Det blev till sist en ganska tjock bok.

Varje skoldag började kl. 7 med kristendom. Min första läxa i ämnet var att kunna utantill de tio första berättelserna ur Nya Testamentet i Norrléns och Lundgrens bibliska historia. Jag hade aldrig fått lära mig berättelser utantill förut, så det var ganska arbetsamt, men strax kunde jag dem nog, fast inte satt de länge kvar ordagrant. De »äldre» eleverna hade nu repetition på dessa berättelser, så det var därför vi fick så många på en gång. Det var rektorn, Sven Olsson, själv, som undervisade i kristendom. Han satte betyg åt oss för varje gång vi läste upp en berättelse och likaså, när vi hade katekes, ty då lät han en i sänder få många frågor i taget. Det var liksom en liten tentamen. Boken med betygen lade han ner i katederlådan. Så fort han stängt dörren efter sig, skyndade alltid någon fram till den olåsta lådan och tittade efter vad vi fått för betyg. Så gjorde vi också, när vi själva hade våra lektioner i övningsklassen. Vi var två bänkkamrater varje gång, och rektorn skrev betyg för både oss och de båda kamrater, som skulle kritisera oss. Det var en kamrat för varje. Min första lektion var kristendom och handlade om Jesu lidande och död på korset. Jag fick en tvåa för den, och kamraten, som tillfrågades, om hon hade något att anmärka på lektionen, fick en trea för att hon ingen anmärkning hade. Så var det för min bänkkamrat också. Vi funderade allt litet på de betygen. Det var verkligen nervkittlande att kliva fram och hålla en lektion mitt framför en stor klass samt ha läraren bredvid sig på katedern och 18 kritiserande kamrater efter ena långväggen med anteckningsbok och penna i hand, färdiga att skriva ner det minsta fel både för »lärarinnan» och barnen. Man själv kanske talade för lågt (det var den vanligaste anmärkningen på mig) eller också var det någon unge, som gjorde det. Det var dålig hållning på barnen i allmänhet eller kanske bara en eller ett par. Någon kunde ha varit ouppmärksam, en annan suttit och lekt med pennan eller dylikt. Detta var de stående anmärkningarna, som nästan hörde till varje lektion. Sen blev det ju rena fel på »lärarinnans» fråga och ett barns svar och allt annat, som det måste vara kritik på. Vi hade nog den tanken, att ju mer fel vi

orkade leta opp, desto bättre var det. Men vi blev aldrig förargade på varandra, och vi gjorde varandra säkert samma tjänst tillbaka. Det brukade vara så, att den ena, som hade lektion, förhörde en läxa, och den andra förberedde en. Nervösa var vi nog allesammans, när vi skulle fram, men för min del blev det så, att bara jag väl hunnit börja, så försvann all rädsla, och jag tyckte bara det var roligt. Jag minns inte de olika lektioner jag hade: de var av alla sorter. Det är bara den första och sista jag kommer ihåg. Den sista gällde tredje budet och den fick jag hålla på examen. Jag fick ha morgonbön då också, eftersom det var den första lektionen på dagen. Det var så skönt få börja, så slapp jag sitta länge och göra mig nervös. Vi fick veta aftonen förut, vad vi skulle ha för ett ämne på examenslektionen. Kristendom tyckte jag det var både roligt och lätt att undervisa i.

Vi hade, som jag förut nämnt, samma lokal som folkskolan, och eftersom vi hade de flesta ämnena för dess lärare, var vi på skolan de tider barnen inte var där och vice versa. Vår dag slutade därför inte förrän kl. 7 e. m. Utom dessa lärare hade vi en lärarinna från realskolan i modersmål, en musikdirektör i sång och en kapten i gymnastik. Gymnastiken var det enda ämne, som var alldeles nytt för oss. De flesta av oss hade väl haft gymnastik själva i sina skolor, men här fick vi så mycken teoretisk kunskap, och det var mycket intressant. Jag var bekant med en kvinnlig gymnastikdirektör, och jag visade henne våra anteckningar. Hon sa, att vi fick lära oss detsamma, som de gör på Gymnastiska Centralinstitutet. Vi fick skriva upp hela terminologien och lära oss utantill, vidare vad de olika grupperna av rörelser hette, vilka organ de verkade på, vilka fel som begingos och hur de skulle rättas. Dagövningarna fick vi också lära oss utantill och på så gott som varje gymnastiktimme fick en av oss gå fram och kommandera igenom hela dagövningen. Dessutom lät kaptenen tre av oss, som var mest intresserade, följa med honom på hans gymnastiktimmer med folkskolans barn. Jag hörde till de intresserade och var med två olika perioder, 6 veckor vardera, om jag inte minns fel. Vi tre fick var sin rote med 25 pojkar, som vi skulle ta hand om alldeles på egen hand och gå igenom en dagövning med. Kaptenen gick omkring och hörde på oss lite här och där, och sen pojkarna gått, kom han med kritiken, om han funnit något att anmärka på. När jag varit lärarinna ett par år, kom en dag en major som gymnastikinspektör. Han frågade på vilket seminarium jag gått, och när jag upplyst honom om det, sa han: »Då har Ni haft kapten B. som gymnastiklärare, och då vet jag, att Ni kan gymnastik».

Alla våra lärare var bra, var och en på sitt område. Det var rektorn och herr N., som var våra huvudlärare. Utom kristendom hade vi också svensk historia, innanläsning och metodik för rektorn. Herr N. hade vi i matematik, naturkunnsighet och pedagogik. Han var också en utmärkt lärare. Dessa två var våra lärare i de praktiska övningarna, och den som gett uppgiften var alltid med och hörde på, kritiserade eller berömde allt efter behov. På den tiden var det ingen hembygds-kunskap, men det fanns en motsvarighet i åskådningsövningarna, som senare tidens lärarinnor endast känna från »Examen i Ruskeby skola». Det gick i alla fall till på samma sätt: en plansch föreställande ett djur, en årstid, ett yrke m. m. och så lärarinnan med pekpinne i handen frågar, vad barnen ser på bilden och talar om allt det de icke känner till, vilket dessa sedan skall upprepa. En sådan lektion kunde bli hur som helst, allt efter lärarinnans fantasi och förmåga att göra det trevligt, eller också mycket fattig och intresselös. Jag kommer verkligen ihåg, att min kamrat och jag en gång fick ha en sena tiders hembygdslektion, då vi fick ta klassen med oss på Kungsberget och gå igenom väderstrecken med dem och vad vi annars fann för gott av det vi såg ute i naturen. Det blev livligt senterat av ungarna, helst som vi köpte godsaker med och delade ut. De fick tåga gatan fram i led också, och det var mycket uppskattat.

Några nöjen på den lilla fritid vi hade, kunde det just aldrig bli fråga om. Vi var ju inte lediga förrän efter kl. 7 en enda dag. Men det var flera timmars ledighet i sträck under dagens lopp, så vi behövde inte läsa alla läxorna på kvällen. En av de flickor jag var mest tillsammans med hade bland många andra gemensamma intressen även det att spela schack. När vi alltså blev begivna på att ha riktigt extra roligt, gick vi på en promenad utåt landet, när skolan slutat kl. 7, och sen in på ett litet enkelt konditori, där vi köpte oss var sin bakelse för att få rättighet att slå oss ner i ett rum och låna schackspelet. Då gjordes oss intet mer behov, så roligt tyckte vi det var. Enkelt och billigt nöjel Rektorn ställde till en fest åt oss i skolan en gång på sin födelsedag; vi hade då så trevligt. Vi blev bjudna på kaffe och andra förfriskningar också. En annan gång gjorde vi likadant för lärarna, då vi också bjöd allehanda godsaker. Så roade vi gästerna och varandra med sång, deklamation och bygdemålshistorier. Under båda dessa festligheter lekte vi, så glädjen stod högt i tak. Det var säkert våra förnämsta nöjen under hela tiden. Annars var det ju roligt allting, både arbetet och kamratlivet.

Men det är så med det roliga, att det snart tar slut. Det blev slut

på vårterminen 1909 också med en examen som varade i dagarna fyra. Första dagen var en vanlig examensdag. Censor satt med våra betyg och tittade på dem alltefter som vi blevo förhörda. De övriga tre dagarna behövdes för att alla skulle hinna hålla en lektion var.

Efter avslutningen blev det den tråkiga skilsmässan igen från lärare och kamrater man hållit av. Så for var och en hem till sitt.

Jag hade inget hem just då; min mor och syster var med i Ämål, och vi hade haft en lägenhet där på ett rum och kök till 1 juni. Nu skulle vi flytta, men vart visste vi inte, förrän jag fått en plats »någonstädes i Sverige». Sommaren tillbringade vi tillsammans med yngsta bror vid Sillegårds brunn, fast vi bodde i en bondstuga i närheten och hade hushåll själva.

Nu gällde det alltså att skaffa sig plats. Jag sökte flera samtidigt. Det var i synnerhet en jag tyckte var så lockande för det vackra namnet Granmon, annars kände jag inte till trakten. Just den platsen fick jag. Där var jag sedan i 34 år, avgick med pension och Patriotiska Sällskapets guldmedalj, andra storleken, den 19 juni 1944. Jag sörjde mycket över att sluta skolan. Jag hade gruvat mig så för sista examen, men det blev som vanligt, bara jag hade börjat, glömde jag allt annat omkring mig. Förresten tog jag in lugnande tabletter flera gånger, så allt gick bra. När höstterminen började, var jag anställd som vikarie vid Ränkeseds skola i grannförsamlingen Älgå. Här är jag kvar än och har en hel vårtermin att se fram emot, innan mitt vikariat här är slut. Det kommer att bli mycket svårt att skiljas härifrån också.

B.) *Lärarinna i värmäländsk ödemarksbygd.*

Medan det förra tillkommit efter hemställan av Red. 1946, insändes det följande (= avd. B) år 1942 (jubileumsåret) i skrivelse till Redaktören Fru Greta Bolin, Sv. D.

. . . Vår lilla by Granmon ligger i västvärmäländsk stor skogsbygd 6 mil söder om Arvika, en liten öppen, solig, kuperad plats mitt i gran- och tallskog med många stora vackra björkar och andra lövträd. Just nu i fager försommartid håller liljekonvaljerna på att spricka ut. De finnas överallt här, t. o. m. på skolgården, som är ett stycke vild natur med någon blomrabatt här och där.

När jag kom hit för 33 år sedan, fanns ingen landsväg närmare än en mil, och dit var en så liten och smal skogsstig som på många ställen förlorade sig i ljung och blåbärsris, så en obekant kunde aldrig ta sig fram ensam där. Vår egentliga in- och utfartsväg var över sjön Stora Gla till Glava glasbruk. De tider, som sjön varken var »rodd eller ränd», som folket här uttryckte sig, fick man vackert hålla sig hemma.

Likaså när det var stark storm, när sjön var isfri. Handelsbod fanns endast vid Glava glasbruk, och det var en hel mil att ro dit efter varor och en fjärdingsväg att sen bära hem dem. Därför måste vi höst och vår skaffa hem för månader framåt. Jäst köpte vi kilovis och lade på buteljer. Den stod sig lika bra hela tiden.

Rikstelefon fanns inte då men däremot en liten privat telefon från Hillringsbergs bruk till en underhavande omkring $\frac{1}{2}$ mil härifrån. Den blev ju inte anlita annat än i yttersta nödfall, då man fick besvära någon av bruksherrarna på kontoret att ringa efter t. ex. en läkare. När jag kom hit, var det någon jag kunnat hjälpa till hälsa, och sen blev mitt rykte stadgat som sjukvårdskunnig. Det kom en man från grannförsamlingens närmaste by och hämtade mig dit en gång. Han hade hört, att jag var »doktoraktig», och han hade en gosse, som hade väldiga magplågor. Nu skulle jag dit och göra något för pojken. Ja, inte begrep jag, vad det var för fel med magen, men jag lade ett våtvarmande omslag på den och avvaktade resultatet. Det blev bra, och mitt anseende steg. En gång väcktes jag mitt i natten av en granne, som ville jag skulle gå med och göra något för en ung flicka, som blivit medvetlös i hög feber. Hon hade gått med mässling och blivit kall. Jag tog till mitt vanliga botemedel, vattnet, och med hjälp av husfolket lade jag in henne i en hel vatteninpackning, vilket hade till följd, att flickan efter 20 min. badade i svett. Sen lade vi in henne i en ny inpackning med detsamma. Frampå morgonsidan fick någon ge sig iväg för att hämta hit doktorn. Det fanns ju inget annat fortskaffningsmedel då än roddbåt och hästskjuts. Det var ungefär 3 mil till doktorn. Han kom inte förrän bortåt kvällen, och han hade mycket litet hopp om att flickan skulle gå igenom. »Men gör hon det, så är det vatteninpackningarnas förtjänst,» sade han och uttryckte sitt stora gillande av mina åtgärder. Vi skulle fortsätta med dem. Flickan var medvetlös i flera dygn. Hon reagerade inte för de iskalla lakanen vi lade henne i. När hon blev frisk, hade hon inte den ringaste reda på sjukdomen och hur vi fäktat med henne. Men vad jag var tacksam mot Gud, som hjälpt mig att få hjälpa.

Hos en del lungsjuka människor, som ingen annan vågade besöka eller hjälpa till att vaka över den sista tiden de levde, har jag tillbringat lördagsnätter, så att husfolket skulle få sova. Jag besökte dem ju många gånger om dagarna också naturligtvis. Det är ett av de ljuvaste, heligaste minnen jag har. Jag minns en gång i advent, när naturen stod i rimfrostskrud, jag var på väg till ett gossebarn på en 7—8 år. Då gick jag och tackade Gud hela vägen för att jag skulle få

göra detta för en Hans minsta små. Pojken var så strålande lycklig varje gång jag kom, och han låg bara och längtade efter mig. I det hemmet dog fyra barn på ett par år. Den äldste dog inte hemma, men hos de andra var jag ofta. En av dem var en flicka något yngre än jag. Hon fick aldrig besök av någon annan än mig, och vi hade underbara upplevelser tillsammans i hennes lilla kammare. Jag fick hjälpa henne att möta döden med glädje. Aldrig har jag sett en människa stråla av sådan lycka som hon.

»Ho skulle int vare lärinna, ho som har så gott handlag med sjuka,» har jag fått höra många gånger. »Nu känner jag mig frisk, när lärinna sitter hos mig», låter det ibland. Jag har känt mig så glad och lycklig och rik över att få hjälpa med min fattiga förmåga. Det är väl arv hemifrån. Jag är nämligen född i ett gammaldags prästhem, där det var den naturligaste sak i världen, att min mor skulle bistå, så långt hon kunde, både andligt och lekamligt, ja, min far ännu mer förstås, fast han väl aldrig blev rådfrågad i sjukdomsfall annat än i själavårdande syfte. Nu ha vi landsväg hit och rikstelefon, så nu är det lätt få hit doktorn. Jag kan själv numera bara gå till de närmaste grannstugorna.

När jag kom hit, fanns ingen sömmerska här. Jag var tvungen att snickra ihop en klädning åt mig själv, och det skulle bli min s. k. bästa klädning. Den blev inte alls tokig för att vara mitt första »mästerverk». Sen måste jag bli sömmerska åt allmänheten, och det gick ganska bra. Det var ju förresten mycket lättare att sy åt andra för provningens skull. Jag tog aldrig ett öre betalt men jag kunde ibland få mjölk, smör eller ägg som en liten ersättning, och det tog jag ju tacksamt emot. Till mig själv kan jag nog sy någon gång än. Men jag orkar ej sy åt andra, det har jag ej gjort på länge för dåliga ögons skull.

Till mina åligganden hörde också att vara kokfru på bröllop och begravningar. Det var många, som på den tiden inte kunde steka en stek eller baka en sockerkaka. (Nu kan de allting sådant här.) Samtidigt var jag också många gånger värdinna. Till bröllopen klädde jag ibland bruden, och på begravningar läste jag ut liken, d. v. s. gjorde det prästen gör i en central bygd. Vi ha 2,6 mil härifrån till kyrkan, så man kan inte kalla hit präst vid alla tillfällen. Några gånger har jag också fått läsa med konfirmanderna härifrån, när väglaget varit sådant i tjällossningen, att de ej kunnat ta sig fram. Och gudstjänster har jag anordnat många gånger, då jag låtit mina skolbarn medverka till föräldrarnas stora glädje. Kyrklig söndagsskola har jag varje söndag.

Vardagens arbete har jag också i min krafts dagar ofta deltagit i. En gång blev jag betrodd att köpa en stocksåg åt en granne, när jag reste till Arvika. Jag hade inte reda på hur en sådan såg ut, men när jag kom till stan, träffade jag en skogsarbetare, som jag bad hjälpa mig, så det gick bra det också. Men å, vad de andra här skrattade åt att han ville besvära mig med sådant! Annars var det ju vanligt, att vi handlade åt varandra, när vi var »framåt». Jag har t. o. m. köpt hattar åt både kvinnor och män.

De första åtta åren jag var här, låg min mor här till sängs. (Far var död och syskonen skingrade.) På den tiden var skogsarbetare från andra håll inlogerade i stugorna och i gamla tomma kåkar. De, som bodde i en sådan kåk, brukade komma hit ett par timmar på aftonen, sedan de slutat sitt arbete för dagen. Då bjöd jag dem på kaffe och läste något högt för dem ur någon bok, som var både bra och underhållande. Detta tyckte de var så roligt, och mamma och jag tyckte det också, ty det blev ju ett litet avbrott i den annars ganska enformiga vardagen. En gång hade en av dem, en gosse på 16 år, huggit sig i foten, så han inte kunde gå till skogen utan skulle få ligga ensam i kåken hela dagen. Min syster var här då, och vi hämtade hit honom på en kälke om morgnarna, så han fick ligga på en soffa här hela dagarna, tills fadern och de andra kom och hämtade honom. Vi läste högt för honom Ethel Turners bok Sju syskon med alla fortsättningsböckerna, och han tyckte det var så roligt, att han inte längtat efter att såret skulle läkas. Mat och kaffe fick han också. Det var troligen sådana där småsaker, som gjort att folk tyckt mig vara moderlig. Jag blev faktiskt häpen, när jag läste i Svenska Dagbladet om mig själv i fjol. Att jag skulle vara hela byns mor, har jag inte haft den minsta tanke på själv. Men jag har hört den där moderligheten betonas många gånger av olika personer. Att jag är som en mor för barnen, det förstår jag, ty så känner jag mig och tar ansvar för både deras själar och kroppar. Det är många gånger småbarnen kallat mig mamma. Men hur jag kunnat bli det för de vuxna, kan jag inte begripa. Jag är bara naturlig och känner varmt för alla människor och vill sprida glädje omkring mig.

Nog fråga de mig till råds i allt möjligt, både andligt och lekamligt, och tala om för mig sådant, som de inte vill säga till någon annan, för att jag både förstår och tiger med det. Nu har jag varit här så länge, att de räkna mig som en av sina egna. Och det är riktigt rörande, hur de börjat sörja över att jag snart måste lämna dem för alltid. »Vi få aldrig nån som du varit» säga de, och jag svarar, att det kan bli en

mycket bättre. »Nej, så kan vi aldrig smälta samman med någon annan.» Det blir väl så, när man delar deras glädje, sorg och många gånger även arbete. Det känns allt i mina hjärterötter också, när jag tänker på att jag måste lämna Granmon och alla mina vänner, både stora och små. Men jag har ju ett helt år kvar.

Så var det barnbespisningen. Vi fick ett anslag av Drottning Astrids minnesfond i febr. 1936, och eftersom ingen annan ville åta sig matlagningen, gjorde jag det. Pengarna skulle inte räcka till mer än 5 månaders bespisning, och det var föreskrivet, att det skulle vara 2½ månader under två terminer och matsedeln var också angiven: gröt, välling, smörgås och två gånger i veckan ett par oskalade potatisar. Det var meningen, att allt skulle inköpas, men jag gjorde så, att barnen fick ta med sig sin vanliga matsäck, smörgåsar och mjölk. Sen köpte jag all möjlig annan mat för pengarna, så det skulle bli litet mera omväxling för barnen. Jag kan räkna upp en del rätter: bruna bönor och fläsk, sill och potatismos, korv och rotmos, köttbullar och potatis, stek någon enda gång, ärter och fläsk, apelsinris med mycket vispad grädde, äppelris med mjölk till, havregrynsgröt och välling, risgrynsgröt (riktig fin julaftonsgröt med socker och kanel), tjock pannkaka med sylt och vispad grädde (äggen hade barnen med sig själva och så mjölken, så det var bara mjölet och grädden, som kostade något, ty sylten kom från mitt skafferi), brynt falukorv och potatis, olika grönsaksstuvningar, makaroner och fläsk. Den dagen vi hade havregrynsvälling kostade maten just ingenting, då barnen hade både mjölken och smörgåsarna med hemifrån. Gröten blev också en mycket billig rätt, men till den fick de ta så mycket socker de ville. Det fanns barn, som aldrig ätit havregrynsgröt förrän i skolan. När det blev som dyrast, gick maten till 16,5 öre pr barn, men då räknade jag bara det jag köpt in. Potatisen fick de ta med sig hemifrån också, och de gånger vi hade potatismos, ville jag ha den skalad och färdig att lägga i grytan. På det sättet räckte pengarna flera år, ja, det är inte slut på dem än, utan det är omkring 45 kr. kvar på en bankbok. Barnen skulle diska själva, det var det också bestämt i skrivelsen om bespisningen. Det skulle vara gratisarbete alltsammans, både mitt och barnens arbete. Varje barn hade med sig det som skulle vara i kuvertväg. Första veckan, vi hade mat här, ökade en pojke 3 kg. Jag trodde inte mina ögon, utan måste väga om honom flera gånger. När jag var med barnen vid läkarundersökningen för ett par år sedan fäste sig doktorn särskilt vid att dessa barn voro bland de friskaste, och det trodde han att bespisningen hade sin dryga andel i, eftersom Granmon var

den enda skolan, som hade det då. Nu är det bespisning i alla skolor här genom kommunens försorg. Vi få havregryn, socker och salt, Mjölken och smörgåsarna få barnen ha med själva. Så behöva de ej heller lämna några kuponger. Det är skönt för mina ungar att få varm, lagad mat i skolan, ty de flesta av dem ha så långa skolvägar, omkring $\frac{1}{2}$ mil. Jag har aldrig känt det besvärligt att laga all den mat jag förut räknat upp. Jag gjorde det så gärna för barnens skull. När man blivit van vid det, gick det liksom av sig själv.

Som Fru Bolin hör, är det klenst beställt med mina sociala insatser här. Det är bara små enkla vardagliga handlingar. Jag skulle ha velat göra så mycket. När jag tänker på vad Eva Lans i Harry Blombergs bok utträttat, så får jag verkligen stå där med skammen . . .

Bilagor.

Officiella intyg om skicklighet och övriga förtjänster.

Småskolläraryrket fröken Signe Ehrling, som är född den 3 juni 1884, blev lärarinna vid Granmons mindre folkskola i Glava församling år 1910 och har sedan hela tiden stannat på denna avlägsna plats, fast hon blivit erbjuden transport till befattning vid i själva bygden belägen skola.

Granmon är en skogsrote, som ligger sydväst om sjön Stora Glava c:a $2\frac{1}{2}$ mil från Glava kyrka, varav den sista milen är skogsväg. På grund av vägens beskaffenhet är fröken Ehrling under stora delar av året praktiskt taget avskuren från förbindelse med yttervärlden. Även när vägen tillåter framkomst med skjuts, måste färderna bli mycket sällsynta, då resan från Granmon till Glava kyrka och åter kostar minst lika mycket som en resa Glava till Stockholm och åter. Under de första elva åren av fröken Ehrlings tid å Granmon fanns de fem närmaste kilometerna endast gångstig, varför hon fick bära för hushållet nödvändiga varor från det på en mils avstånd belägna Lenungshammar. Kring skolan ligga några få gårdar.

I denna undångömda, fattiga och isolerade bygd har fröken Ehrling fullgjort en sålunda mer än trettioårig samvetsgrann och framgångsrik lärargärning. Men hon har ej endast varit lärarinna. Hon har varit och är en mor för bygden. Hon har vårdat de sjuka, vakat vid dödsbäddarna och till och med lagt de avsmnade i kistan. Hon har biträtt den delvis fattiga befolkningen ekonomiskt och givit råd i olika angelägenheter. Hon har också sökt ta hand om de unga på olika sätt, och hon har varit en själasörjare, som samlat befolkningen till gudstjänst, tröstat oroliga och sörjande och hållit söndagsskola med barnen. Hon har framför allt givit unga och gamla ett strålande exempel av oskrymtad gudsfruktan och självförglömande tjänstvillighet.

Att hennes arbete och det exempel hon givit ej varit förgäves torde i sin mån följande lilla livsbild från hennes skola vittna om. Fröken Ehrling har de sista åren varit rätt sjuklig och särskilt sista tiden endast med svårighet kunnat hålla skola. En dag var det särskilt svårt. Detta märkte

barnen: Lärarinnan skall gå och lägga sig. Det är inte bra att vara uppe med feber. Vi ska sköta oss själva. Fröken Ehrling kunde från sin bostad höra, hur barnen snällt och ordentligt skötte sitt arbete, samt hur, då tiden kom för dem att gå hem för dagen, barnen reste sig och en pojke högt läste välsignelsen.

Det är svårt att tänka sig Granmon utan dess gamla vördade och älskade lärarinna, och det är omöjligt att ens tillnärmelsevis uppskatta, vad det betydtt för befolkningen att under så lång tid bland sig äga denna bildade, oppoffrande och fromma kvinna.

Glava den 14 april 1942.

KARL LAGERLÖF
Kyrkoherde, f. d. ordförande i Glava
skolestyrelse.

Till Svenska Dagbladet, Stockholm . . .

Lärarna i de ofta isolerade B3- och D1-skolorna — alltså skolor med endast en lärarkraft — utföra ofta en alldeles särskilt stor gärning under många gånger svåra förhållanden. Men om de skola lyckas, måste de uppnå verklig kontakt med människorna i bygden. Jag vet ingen, som gjort detta i så hög grad som fröken Ehrling. Vid examina och andra möten i denna skola behöver ingen tala om betydelsen av samarbete mellan skolan och hemmet, detta är här något alldeles självklart. Då kyrkoherden säger, att fröken Ehrling varit och är en mor för bygden, är det inte för mycket sagt.

Fröken Ehrling är en mycket skicklig undervisare och når utmärkta resultat. Men hon icke endast undervisar, hon kanske framför allt fostrar. Undervisning och fostran höra i denna skola verkligen samman. För mig är den lilla skolan däruppe i finnskogen en skola som står så nära idealet, som en skola väl kan komma. Här kan man verkligen få se, vilken betydelse den svenska folkskolan kan ha, även om den arbetar under ringa och ganska svåra villkor.

Sommaren 1941 samlade jag lärarna vid inspektionsområdets 64 B3- och D1-skolor till en konferens under en vecka. Fröken Ehrling, som nog bort stanna hemma och vila sig efter en lång vårtermin, hade lovat att inleda diskussionen om kristendomsundervisningen å småskolestadiet och det löftet höll hon och stannade kvar hela veckan. Jag har efteråt hört samstämmigt vitsordas av deltagarna i konferensen, att Ehrling genom sitt föredrag och sin personlighet gjort ett synnerligt starkt intryck och att denna punkt på programmet räknades såsom det kanske värdefullaste på hela konferensen. Jag är övertygad om, att alla de 64 deltagarna enhälligt skulle föreslå Ehrling till stipendiat, om jag bad dem om ett yttrande.

Fröken Ehrling är ett strålande exempel på osjälviskhet. Hon gör ingenting för sina skolbarn eller för bygdens folk för att få lön eller tack. Just därför skulle det bereda mig likaväl som hennes skolbarn och målsmännen, ja alla som lärt känna henne, en verklig glädje om hon bleve utsedd till stipendiat.

Arvika den 29 april 1942.

G. HÖRBERG
folkskoleinspektör i Värmlands västra
inspektionsområde.

Små- och folkskollärare, präst och folkskoleinspektör.

Minnen från norra Sverige o. Uppsala av J. Sunneman (1931).

Biografiska data. Jag är född av bondfolk den 1 mars 1852 i Sunne församling i Jämtland.

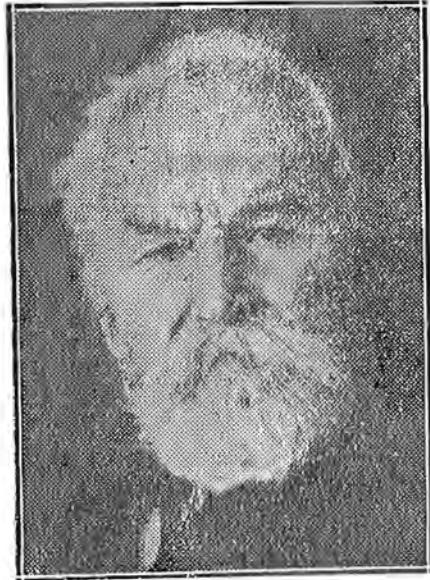
Under min barndom härskade hungers- och nödår i det landet under hela 60-talet. Man hade ständigt göra med att tillreda sitt bröd av sådor, agnar, molla, hackad halm och furubark m. m. Barkbrödet smakade bäst. Ehuru i pregnant mening fattigmansbarn undslapp jag dock att »gå på socken», dvs. cirkulera i ordning mellan de olika bondgårdarna en eller flere dagar på vart ställe för att få åtnjuta livets uppehälle och nödtorft; men detta nödgades mina fem yngre bröder göra. Jag var äldst i raden av sex bröder och fick »komma bort» och vistas i ett ganska gott hem, när jag fyllt 10 år; och borta var jag i bygden sedan alltfört, tills jag blev 18 år. Min skolgång var under skolåldern obetydlig; men god läskunnighet meddelades mig tidigt i hemmet av mor. Vid 16 års ålder konfirmerades jag (1868). Kom 1870 i maj till Medelpad, blev skjutspojke (fick köra diligens ända till 10 mil fram och åter lördag—måndag), och blev dräng till slutet av 1872 hos en bonde, som hade sju hästar och utom postskjutsplikten daglig hållskjutskyldighet till gästgivaregården. Om nätterna fick *lilldrängen* för det mesta skjutsa. Nödtiden var nu slut och en oanad »högtid» vidtog. Järnvägen Sundsvall—Torpshammar började byggas. Jag ville då icke längre vara dräng. Bonden hämnades ädelt. När han en söndag om våren kom från kyrkan och kyrkostämman, sade han: »I dag var det fråga om att sätta till en ny skollärare. När det snart blir stämmebeslut om det, anmäler jag dig». — »Får väl det», svarade jag. — Snart relaterade han, att jag var vald. »Och nu skall du gå till kyrkoherden, att han får se och tala med dig.» Jag gjorde så; han kände igen mig. Jag hade fått skjutsa hem honom från min husbondes bröllop våren 1871, och han hade fäst sin uppmärksamhet vid mitt mod och min djärvhet att svara på allmänna frågor vid husförhören, då ingen annan iddes svara. Nåväl, följderna av mitt besök i prostgården blev, att jag skulle genomgå »landstingets utbildningskurs för småskollärare».

Höll rotskola 1873—75, avlade folkskollärareexamen vid Härnösands seminarium 25 maj 1877, tjänstgjorde som vik. folkskollärare 1877—79. Tog studentexamen 10 juni 1884 och var inskriven såsom

student vid Uppsala universitet 1884—1900. Flera avbrott i studierna föranleddes av ekonomiska skäl; var söndagligt predikobitråde i Roslagen och andra Upplands-församlingar, de långa resorna togo mycken tid. Var timlärare vid Fjellstedtska skolan 1887, lärare vid Johannelunds missionsinstitut 1888—92; vikarie såsom predikant vid Blasieholmens kyrka och vid Sophiahemmet under hovpredikant Beskows tjänstledighet sommaren 1892. Återvänd till Uppsala (1892—1901) fortsatte jag där förut bedrivna studier i filosofi under Sahlin och Burman samt studier i klassiska och orientaliska språk, flitigt bevisande föreläsningar av Nordling, Almkvist, Löfstedt och Sandström m. fl. men var mindre flitig i teologiska studier. De förenämnda, brett anlagda studierna måste slutligen avbrytas utan fullbordad examen. De teologiska examina avslutades med dimissionsexamen 1900 och med prästexamen och prästvigning i början av 1901. Pastorsadjunkt i Skellefteå 1901—02, d:o jämte lasarettspredikant och lokalinspektör vid distriktets folk- och småskolor i Sollefteå samt 1902—03 kristendoms lärare vid samskolan i Sollefteå köping, h.-t. 1903 vice pastor i Bodums—Fjällsjö pastorat, var överlärare vid Luleå folkskolor från 1 jan. 1904 till 31 juli 1907, med prästerligt försvar såsom pastorsbiträde nästan under hela tiden i Luleå; barn gudstjänster ålåg mig särskilt. Fattigvårdsstyrelsens ordf.; medlem av kyrkorådet. Företog såsom statsstipendiat en tre månaders studieresa till Tyskland, Österrike och Danmark sommaren 1906. Förordnades till folkskoleinspektör 18 jan. 1907, konstituerades därtill efter skolöverstyrelsens tillkomst 1914. Avgick från befattningen 31 jan. 1919.

Hågkomster. Angående undervisningen av folk- och småskoleålderns barn på landsbygden från början av 1860-talet har jag någon erfarenhet från några socknar i Jämtland till år 1870 och från Medelpad därefter till 1879. De båda trakterna liknade varandra i skolskick fullständigt; och de nämnda tiderna kunna sammanfattas till en period: 1860—79, då ingen påtaglig yttre utveckling inom skolväsendet skedde utifrån dess primitiva ståndpunkt, såvitt jag kunde fatta och bedöma saken. *Någon egentlig småskola fanns icke då.* I socknens centrum fanns utan underlag av småskola en folkskola, vanligen en fast sådan, beräknad för hela socknen men ojämnt frekventerad av endast närmast omgivande byars barn. Det förutsattes, att barnen skulle i hemmen förvärvat sig färdigheten att läsa rent innantill eller åtminstone att hjälpligt kunna stava och lägga ihop smärre stavelser till ord. Läsetabellerna i folkskolan finge då tjäna övningen vidare. Endast i folkskolan funnos nämnda tabeller.

Någon skolmaterieell tillhandahöll icke församlingen. Vad som behövdes för skolarbetet: nämligen griffeltavla för räkning och skrivning, katekes och biblisk historia samt hemskola (kurs I för mindre barn och kurs II för folkskolans läxor och läsning) fingo föräldrar och målsmän anskaffa samt utrusta skolbarnen med. I folkskolesalen fanns sandbänk att skriva i. Den tiden fanns ej normalplan eller folkskolestadga. Hörde ej talas om skolråd, endast om kyrkvärdar.¹⁾

Johannes Sunneman.

Socknen var, exklusive folkskolans närmaste omgivning, indelad i ett visst antal »rotar» med var sin »roteskola». För inträde även i dessa krävdes hos barnet, såsom ovan nämnts, en viss större eller mindre läsfärdighet och att känna till och kunna räkna upp åtminstone 1:a tiotalets siffror. Men där intogos jämväl alla övriga inom området befintliga barn i skolåldern och även äldre, allt eftersom skolan flyttades. Skolrummet var något rum i en bondgård. Tillgängliga skolmöbler voro längre och kortare säten att sitta på, och var barnantalet större än endast några få, tillkom ett eller flera bord att samla sätena

omkring. I den öppna spiseln behövdes nästan ständigt brasan. Ty innanfönster existerade ej då, ej heller förekom diktning av de glesa, nakna och mycket gisnade husväggarna (= timmerväggar med mellanlägg av mossa). Andra innerkläder än lärftskjortan hade man då inte uppfunnit.

Till lärare i rotskola sattes vanligen gamla, orkeslösa eller invalider, som ej ansågos duga till något annat arbete — vanligen en gammal gratialist, som själv aldrig fått åtnjuta någon skolundervisning. Min förste magister i början av 60-talet var gratialisten (avskedade soldaten) och förre soldattorparen S. I den lilla skollokalen, kammaren, som ej lämnade rum för något bord utan endast åt korta säten och pallar framför ständiga brasan, rädde ett bedövande oljud. Alla läste på sina katekesläxor så högljutt man kunde för att överrösta kamraterna. Någon *raststund*, utom middagsrasten, förekom ej; om så erfordrades, gick barnet utan vidare ut. Men små pauser i den högljudda läxläsningen gävos, och de inleddes med att S. från sitt hörn ropade: »Vilan!» (= vilen eder) och avslutades med det höga utropet: »läsan!» (= läsen nu). Och när man menade sig kunna läxa, gick man till läraren för att förhöras. Han satt i sitt hörn (ständigt bolmande ur den långa tobakspipan, som nådde ner till golvet, där också saliven från mungiporna ständigt växte). Det kunde då hända, att man fick bakläxa. Ty det var mycket noga med utanläsningen. Hela skolundervisningen bestod ju egentligen blott i att förhöra. S. slutade snart sin verksamhet. Han slapp att ambulera. Men de andra rotskollärarna fingo efter ett fåtal veckor i byn »vandra» ej blott mellan byarna i den rote, där de började undervisningen, utan ock mellan de olika rotarnas skilda byar, vilken rundfärd kunde taga två till fyra år. Min andre och tredje lärare, också de gratialister, voro yngre och väl något *mera* framstående; det blev mycket litet av undervis-

¹⁾ I Personförteckningen här i bokens slut upptas ett flertal ytterligare detaljuppgifter rörande Sunnemans verksamhetsorter och därtill knutna årtal; de äro på begäran insända av en av hans efterträdare folkskoleinspektören Ragnar Bergh i Luleå och valda ur Håkan Th. Ohlsson: Biografisk matrikel öfver Sv. Kyrk. Prästerskap 1934.

Förf. talar om både småskolor och folkskolor och yttrar att någon egentlig småskola icke fanns på 1860- och 70-talen. Emellertid torde man med en viss rätt kunna säga i stället, att flertalet landsskolor åtminstone i Norrland var så primära, att vi lättare kunna göra oss en riktig föreställning om dem, om de kallas småskolor än om de nämnas folkskolor. Bland lärarna i gemensamma små- och folkskolor på åtminstone 1870-talet hade många avlagt folk- och andra småskollärareexamen, samliga bådadera. — Hemskola = Rektor Oldbergs lärobok. Normalplan fanns från 1889; folkskolestadgar hade avfattats 1842, 1882, 1897, och skolråd (folkskolestyrelse) hade anbefallts däri.

ning. Men jag kunde under dessa nödtider få blott några veckor gå i skolan.

Något schema för undervisningen förekom icke. De ämnen som ingingo i undervisningen voro *kristendom*, som fick mesta tiden på sin lott, jämte *läsning*, samt *skrivning* och *räkning* å griffeltavla (som därvid låg på barnens knän, när bord ej fanns att tillgå). *Sång* förekom endast någon gång vid arbetsdagens början och som avslutning en psalmvers. *Gymnastik* kände vi icke till ens till namnet, icke heller *slöjd* och *handarbete* i övrigt, utom i hemmen. Sammalunda beträffande sportövningar — om icke sporadiskt för några som hade möjlighet att skaffa sig skidor och skridskor.

Församlingens folkskola hade jag icke fått besöka, om icke komministern föreskrivit, att avgångsbetyg från folkskola ovillkorligen skulle företes av den, som önskade deltaga i konfirmandundervisning. Genom min husbondes tillmötesgående utrustades jag för 2½ veckors deltagande uti undervisningen i folkskolan och fick så ett grant avgångsbetyg(!) Min husbonde förhjälppte mig ock att få deltaga 14 dagar i konfirmationsundervisningen. (Allt mot vederlag av två års tjänst efteråt utan någon kontantavlönning. Detta var regel för fattigmans barn.²⁾ Under dessa barkbrödets tider fick en pojke vid min ålder vara synnerligen tacksam, om han fick vara »borta för maten».) Dessa dagar var det, jag verkligen fick åtnjuta någon *undervisning* under all min skolålderstid (på 60-talet).

Ett litet sockenbibliotek tillkom i församlingen i slutet av 60-talet. Där fick jag tillika med den vetgiriga ungdomen låna böcker, sådana som Smiles: »Människans egen kraft» och »Människans sanna värde». De böckerna gåvo mig ingen ro natt och dag. Jag måste ut i världen och pröva kraften och lyckan innan det bleve för sent. I maj 1870 skedde det. Det var vid slutet av 60-talets många, långa missväxt- och nödår. Jag vandrade nu hastigt i väg, hade ingen större reskassa än kr. 1:75 (det mesta som varit i min ägo dittills), fastnade i Medelpad först hos en postförande bonde såsom skjutspojke m. m., sedan i en annan socken närmare Sundsvall, också hos en postförare, till slutet av 1872. I början av 1873 bereddes mig tillfälle att genomgå en av landstinget anordnad kurs för utbildande av småskollärare. På förhand var det beslutat att, när utbildningen vore färdig, plats skulle givas mig i församlingen såsom roteskollärare mot kontant avlöning av 80 kr. pr år exklusive fritt vivre under läsårets skolterminer. Socken var indelad i tre rotar. Dess lärarekrafter, av vilka en oexaminerad var kvinna, ambulerade undan för undan genom samtliga rotar

under ungefär 3½ år. Jag var lärare där i 2 år och hann då icke med att genomfara hela socknen.

Min befattning som rotskollärare i Medelpad fortgick under tvenne år, och skolskicketets standard liknade fortfarande min skoltids dagar i Jämtland, utom att oexaminerade lärare höllo på att helt försvinna från arenan.

Sedan jag genomgått folkskollärareseminarium 1877 och hemförsamlingens folkskollärare vid det årets slut avgått från sin tjänst blev jag vakansvikarie efter honom till h.-t. 1879. Nyssberörda folkskola var s. k. *donationsskola* uti huvudförsamlingen i det stora pastoratet (Sunne), där dittills professorer och doktorer varit kyrkoherdar. Nu är pastoratet delat i tre betydande pastorat, med lika många skoldistrikt. Pastorsadjunkter i pastoratet skulle vara lärare vid denna skola. Detta upphörde när den skollärare, som avgick 1877, tillträdde sin tjänst. Men som vakansvikarie vid denna församlings folkskola vt. 1878—ht. 1879 fick jag, enär ingen småskola inrättats av skoldistriktet heller men en hop nybörjare ankom för att gå i skola, ingalunda lämna rotskollärestadiets gärning och erfarenheter bakom mig. Det blev nu fastmer värre i detta hänseende.

Skolan överbefolkades, omfattande 84 lärjungar av högst olika ålder och kunskapsgrader: sammanrafsade fr. o. m. ABC-darier t. o. m. försummade överåriga, som voro av lärarens kroppsstorlek. Det skulle här taga allt för stort utrymme i anspråk att deklarera denna heterogena massa, hopsamlad här och där från socknens hela vidd och alla utkanter, och dess fördelning och behandling inom skolan och särskilt på vad sätt undervisningen skulle kunna någorlunda ändamålsenligt bedrivas, så att envar kunde få sin beskärda del i rätt tid och på rätt sätt.

Lancastermetoden måste i viss, och stundom i ganska vidsträckt, grad tillgripas. Resultatet av undervisningen blev naturligtvis icke vidare lysande. En sådan skolform och metod kan nu icke godkännas. Men inspektören var icke bortskämd av vanan att finna stora resultat; han förklarade sig då vara ganska belåten och erbjöd läraren att välja mellan några andra skolor, om han ville flytta.

Höstterminen 1879 lämnade jag all befattning och kontakt med förenämnda skolor och ägnade mig åt en annan modus vivendi.

Kom åter själv på skolbänken som lärjunge till vt:s slut 1884 och var sedan inskriven såsom civis academicus t. o. m. 1900. Därefter

²⁾ Jfr Levi Johanssons minnen i ASU 70 sid. 62.

som missiverad prästman i början av 1901 kom jag åter i beröring med folk- och småskolor, var i egenskap av pastorsadjunkt bl. a. då vald till lokalinspektör 1902 i en församlings skoldistrikt i Ångermanland och hade då, utom inspektion även att, såsom året förut varit fallet i ett stort Västerbottens skoldistrikt, uppdrag att jämte inspektion granska och rätta skolornas statistiska primäruppgifter Litt. A samt upprätta Litt. B. Samma slags överinseende och därjämte undervisning ålåg mig såsom överlärare vid Luleå folk- och småskolor 1904—1907 och från 1907 som folkskoleinspektör i Norrbottens län exkl. Torneådalen och Finnmarken. Detta det största inspektionsområdet delades vid min avgång i tre hela inspektionsområden.

Det var icke med liten utan med stor glädje jag 1901 fick börja återknyta bekantskapen med skolväsendet och skolorna. Jag kunde iakttaga hos dessa en anmärkningsvärd förändring, en betydelsefull utveckling i rätt riktning sedan den tid för 22 år sedan, då jag upphörde med aktiv skoltjänstgöring. Ljudläsemetoden var allmänt införd i småskolorna. Så funnos nu dels Landstingens småskolelärarinneseminarium och verkliga småskolor, inrättade såsom underlag för flera folkskolor, dock långt ifrån vid alla; dels hjälplig, dels ock t. ex. vid städernas skolor rikligt tilltagen skolmateriel, även speciellt lämplig för småskolor. Folkskolestadga och normalplan funnos och avsågo skolornas olika typer och former. Ja, skolreglementen, instruktioner för skoltillsyningsmän funnos allmänt givna åtminstone i Norrbottens län, och skolråd existerade nu ej blott till namnet (såsom delvis i slutet på 70-talet) utan till gagnet på det hela taget. I Lappmarkens och flera av kustlandets skoldistrikt voro folk- och småskolor visserligen fåtaliga ännu år 1907, på grund av flera omständigheter; så mycket talrikare voro därstädes *mindre folkskolor*, några fasta, till och med ett fåtal med småskola, de flesta flyttande på två eller tre stationer. Dessa senare påminde om »rotskolorna» med deras nackdelar och om våra dagars flyttande nomadskolor, där dock barnantalet vanligen är mycket ringa. Stundom ville man i de barnrikare mindre folkskolorna dels av utrymmes-, dels av bekvämlighetsskäl tillgripa den sämsta av alla skolformér, varannandagsskolan, emedan den enligt min erfarenhet alstrar slöhet hos barnen, ringaktning för skolan och försummelse rörande skolgången medelst skolkning från skolan, ojämn och dålig på läsning av hemläxor m. m. Måste skoltid av något giltigt skäl, t. ex. trång lokal, delas mellan två avdelningar, vilket förekommer vid fasta skolor genom s. k. periodläsning eller varannandagsundervisning, är det bättre att det blir *halvdagsläsning* än varannandags- för

avdelningarna, så att alla dagar av alla skolbarn uppfattas såsom skolpliktsdagar. Det tyckte förståndiga föräldrar också om: »Vi få då hjälp av de större barnen alla dagar». ³⁾

Lokalerna, särskilt för flyttande skolor, befunnos stundom högst bedrövliga, och det byggdes årligen intill 1919 många nya skolhus jämväl för folkskolor, såväl för de gamla som för de nyinrättade. Den tiden utmärktes i allmänhet av välvilja mot skolan och dess utveckling, ej mindre från hemmens sida än från statens. Den stabila nativiteten gjorde då skolans utveckling nödvändig, enär barnantalet progressivt ökades år efter år. Då hade kristendomsämnet en hedersplats och stort utrymme bland skolans ämnen. Intet läroämne var så kärt som detta bland landsbygdens barn.

Det var glädjande att erfara, att välviljan mot skolan från hemmens, skolrådets, statens och barnens sida höll i sig oavbrutet med trofasthet år efter år, varigenom en god utveckling av skolväsendet kontinuerligt främjades. Vad angår Lappmarken, tillkom dessutom något nytt under denna tid, varigenom skolväsendets svårigheter därstädes väsentligen mildrades, nämligen dels de genom stor välgörenhet söderifrån upprättade arbetsstugorna (= »skolhem») med egna skolor för i ödemarken från skolor avlägset boende barn, med ferievistelse i hemmen; dels prostén Callebergs i Arjeplog — välsignad i åminnelse — lika oförtrutna som framgångsrika strävan att utverka betydande årliga anslag av statsmedel för beredande av skolgång åt samma kategori barn medelst deras inackordering invid distriktets skolor. ⁴⁾

Av det sålunda anförda torde framgå, att den som hela tiden följt med och ville lära känna och förstå skolornas verkliga tillstånd särskilt å landsbygden i början av 1860-talet och vid 1918 års slut, ej kunde undgå att erfara en mycket stor åtskillnad. En betydande utveckling till det bättre hade under tiden försiggått i god riktning, och den tycktes vilja fortsätta. Med år 1919 begynte ett nytt skolhistoriskt skede betingat av nya idéers och impulsers framträdande med nya principer, normer och nyanordningar för skolväsendet.

³⁾ Jfr J. R. Rydberg i ÅSU n:r 51 s. 101—104; n:r 54 s. 81.

⁴⁾ Somliga voro icke lika nöjda med den nya skollagstiftningen som Insp. Sunneman. Sålunda upptog Dagens Nyheter under hösten 1918 två starkt kritiska artiklar. Den förra av professor Karl Petrén i Lund, den senare (den 31/8) av Arosiensis.

Dennas rubrik lyder: Omvårdnad om lappkulturen med icke avsedda verkningar. Den nya skolordningen besvaras med strejk bland Västerbottens lappar. Aktivt missnöje i denna lappmark med den moderna tendensen i lapplagstiftningen. Underrubriker: Pojken skall till skolan — men ej till nomadskolan! I ett tvångsval mellan renhjordén och gården blir det gården som segrar! Man behöver icke bli servil därför att man tar hänsyn till vad de styrda själva önska.

Min avgång från tjänsten inträffade just när det nya kom till myndighet, makt och utövning. Skulle jag klaga däröver? Hur den nya utvecklingen artat och artar sig, saknar jag egentligen kännedom om på nära håll, endast vissa tidstecken rörande ungdomen ha liksom fjärran ifrån burit till mig förstulet och ofullständigt vittnesbörd därom. Likgiltig är jag visserligen icke för utvecklingsresultatets art och kvalité: om det främjar släktets framsteg och individens personliga livsföring i god och ändamålsenlig riktning eller vice versa. Men då jag icke orkar följa med den nya tidens gång i det hela, vidbliver jag dess hellre det, som enligt min erfarenhet förr visade sig vara gott med bärande kraft till framsteg i det goda.

Den ursprungligen primitiva skolan var måhända för sin tid icke mindre betydelsefull än den närvarande är för nutiden. Minimal till omfång var visserligen den kunskap, som den genom sin *undervisning* bibragte sina lärjungar; men det lilla var väl inpräglat och förvarat i minnet, där det låg såsom groende sädeskorn i ganska god och ostörd jordmån, och skolans *fostran* då i fullt samförstånd med de i sitt slag den tiden gedigna, vederhäftiga och kristliga hemmen torde långt ifrån stå tillbaka i betydelse jämförd med nutidsskolans. Det växlades då icke överflödiga ord vid undervisning och fostran. Men livet var rikt på föredömliga exempel, rikt på auktoritet, på tysta gärningar, som tedde sig såsom livskraftiga tydningar till ordet.

Man kan härvid erinras om, vad i högsta mening sägs om Ordet: »I det var livet och livet var människornas ljus». (Livet först — kunskapen sedan, ur samma källa.) — Det torde låta nästan hädiskt för många av nutidens sakkunniga att tala om något i minnet inpräglat medelst utanläsning såsom något värdefullt och skattbart, t. ex. psalm- och bibelverser, som själen, när så behöves, kan taga fram och åtnjuta sig »till liv och gudaktighet». Erfarenheten har dock flerfaldigt bekräftat, att så är fallet. »Minneskunskapen» väcker och befördrar även i sin tid den *rätta besinningen* och eftersinnandet.⁵⁾

* * *

Bilaga.

Hågkomster om Sunneman under Luleåtiden.

Av f. d. Lärarinnan Fru *Hulda Jacobson*, insända av Riksdagsman *R. Bergh*, båda i Luleå.

Pastor Sunneman var enkel och anspråkslös, i privatlivet gemytlig och välmående med en jovialisk, farbroderlig ton över sig. Han var ju över 50 år, då han tillträdde befattningen som överlärare vid Luleå folkskolor.

Hans föregående verksamhet, långa studieår i Uppsala och efterföljande tjänstgöring som präst hade givit föga av pedagogisk träning för hans nya kall. Detta i förening med bristfällig organisation gjorde säkerligen många gånger det nya arbetsfältet svårarbetat. Enkla ordningsregler sökte han införa men på ett sätt, som väckte mångas opposition. Man såg honom på skolgården punktligt varje rast, där han med käppen lyft knogade omkring, gav en klapp här, en klapp där och stod på detta sätt för ordning och reda. Det var inte alltid så lätt att förstå hans svenska på anslagstavlan. En gång bestämdes att rasterna skulle förlängas några minuter, men att detta skulle indras, om vederbörande inte uppfyllde ordningsreglerna. Följande anslag uppsattes: Om klockan ger ett ovisst ljud, indrages förlängningen. Lika dunkelt kunde det nog te sig för första småskoleklassen, som han vid ett besök förhörde på första trosartikeln i katekesen. Eleverna behövde endast svara ja eller nej, varför de klarade sig fint.

Pastor S. kunde inte sova en hel natt i ett och samma rum. Han hade därför två sovrum och använde båda varje natt.

Gästfri var han inte minst mot lärarpersonalen. För sina bjudningar hade han skaffat sig 50 par kaffekoppar. Vid dessa tillfällen beredde det honom synbar glädje att ta fram sina kära böcker i österländska språk och läsa något, t. ex. på arameiska.

Pastor S. var en stor djurvän. På den tiden dominerade hästarna i trafiken och det hände, att dessa självmant stannade, då pastor S. kom förbi. Han bar vanligen en strut socker i fickan för sin bästa vänner.

⁵⁾ Sunnemans föreliggande självbiografi och minnen äro hämtade ur Nya Dagligt Allehanda 1/3 1932, den dag han fyllde 80 år.

Minnen från Vilhelmina skolvärld och Lycksele seminarium.

Av Lärarinnan Fru *Hulda Forsberg*, Bäcksjö (1944, 1946).

Då jag första gången kom i skola, var jag endast sex år. Det var år 1891 i Nästansjö i Vilhelmina socken. Lärarinnan, Anna Fjällberg (senare Västman), var en duktig lärarinna, men barnantalet var för stort, för att hon skulle kunna hinna se till alla. Innan jag börjat skolan, kunde jag läsa någorlunda rent, varför det blev för långsamt för mig att följa med dem som stavade. Jag rev då helt enkelt bort ett blad i slutet av abc-boken för att fortare få börja i bibliska historien. En gudmor, där jag bodde, hade nämligen lovat mig att få sistnämnda bok så fort jag läst ut abc-boken.

Innan den tolv veckor långa terminen var slut, hade jag läst tolv berättelser i min nya bok. De större barnen fingo förhöra de mindres läxor och öva oss i innanläsning. Jag kunde skriva bokstäver från alfabetets början till och med l.

Efter denna min första skoltermin tjänade jag i 3½ år såsom barnsköterska i en by, där man aldrig hade någon skola. Därefter fick jag vara hemma ett år, innan jag ånyo måste taga plats. Det året fick jag ej heller gå i skola då jag ej orkade gå den 5 km. långa skogsvägen och ej medel fanns till inackordering i närheten av skolan.

Hösten 1896 tog jag plats som vallflicka i Nästansjö. Jag fick då gå i skola under höstterminen, som räckte tolv veckor. Barnens antal var säkerligen över femtio, och deras ålder varierade mellan sex och sjutton år. Undervisningen leddes av en småskollärarinna vid namn Gertrud Lindblad. Nu liksom förut hjälpte de större de mindre; men nu var jag en av dem som fick läsa med de lägre klasserna. Jag skulle valla korna sommaren 1897. I sådant fall var det husbondens plikt att hålla vallgossen eller vallflickan i skola under vintern. På samma villkor erhöll jag min skolgång åren 1897—98. Även nu var det höstterminen, men den slutade då ej vid jul utan i slutet av januari. Detta läsår 1897—1898 var min sista elevtid i folkskolan. Denna förestods av folkskollärare E. P. Sundkvist, fortgick 18 veckor och befolkades, vill jag minnas, av över sjuttio barn på alla skolstadier. Hur han kunde övervaka alla, är mig ofattbart, men det gick, och bra gick det. Han både lärde oss och lekte med oss. Mycket av arbetet måste ju även

nu fördelas på de större barnen. Varje söndag hade läraren två gudstjänster i skolan, en för bybefolkningen och en för barnen. Orsaken till det stora barnantalet var nog den, att folkskolan ambulerade mellan de större byarna inom socknen, varför så många som möjligt ville draga nytta av den. Många som aldrig suttit på en skolbänk, ehuru de voro 16 å 18 år, skulle nu passa på att få lite undervisning och det mest för att därefter kunna få bli konfirmerade. Av mina skolkamrater voro två gossar och en flicka över 18 år. De voro redan konfirmerade. Efter konfirmationen sökte sig många till folkskolan; de flesta av dem ville nog vinna inträde vid något seminarium.

Konfirmationsskola hölls i Vilhelmina varje vårvinter ungefär fyra veckor. Till omkring sekelskiftet undervisades pojkar och flickor tillsammans men sedan på skilda tider. Att komma fram till kyrkplatsen var för många ett svårt problem. Många måste med tunga matsäckar gå flera mil på skidor. För dem som hade häst och egen kyrkstuga gick det ju bra. Men andra måste försöka hyra in sina barn i någon annans kyrkstuga eller hos någon i samhället boende familj. I kyrkstugorna, som vanligen voro dåligt ombonade och som voro försedda med öppen spis, där nästan all värme gick ut genom skorstenen, fingo konfirmanderna själva laga sin mat och sköta städningen jämte det de sutto vid sina läxor.

Min egen konfirmation ägde rum år 1900 och liknade väl i mycket andras. Färden dit var ju ej så lättsam. Vi bodde 5 km. från närmaste by, Nästansjö. Mor var ensam med de mindre barnen, då äldste sonen, som var ett slags husbonde, var borta på timmerhuggning. Mor hade en svåger, vars flicka också skulle konfirmeras, och han hade lovat dels husrum och ved, dels skjuts för min mat och mina kläder. Själv skulle jag gå den 25 km. långa vägen till Vilhelmina kyrka. Mor följde mig med mina saker dragna på en kälke till Nästansjö dagen innan avresan skulle äga rum. Men under natten inträffade ett häftigt yrväder som sopade igen alla vägar. Och då det också var bitande kallt, kunde inte morbror göra annat än låta mig åka med sin egen flicka. Hemresan gick fint. Jag fick då åka med en annan skjuts gratis. Sedan stannade jag hemma resten av året, men året 1901—1902 tjänade jag s. k. halvpiga, d. v. s. var en månad i tjänst och en månad hemma.

Seminariet. Hur jag kom att bli lärarinna, då min skolbildning var så klen, är mig nästan ofattbart. Visserligen började jag tidigt undervisa mina yngre syskon på lediga stunder hemma, men det var mestadels bara lek. De små syskonen ansågo skolan vara något underbart,

och jag vill ju lära dem, hur det gick till där. Att studera var ej att tänka på, ty sysslorna räckte mången gång längre än krafterna. Och jag tänkte ej på att »läsa vidare»; det hade jag ej förstånd om. Så kom en hälsning från kyrkoherden L. Dahlstedt, att jag skulle infinna mig en viss dag tillsammans med sju andra flickor från olika byar i socknen. Han ville hjälpa oss att söka in vid seminariet i Lycksele. Kyrkoherden hade fått kommunen att gå med på att låna pengar till dem, som ville och ansågos kunna gå genom seminariet. På så sätt skulle socknen få lärare som voro tvungna att undervisa, ty vi måste förbinda oss att tjänstgöra där tills vi betalt vår skuld. På den skulle vi betala av minst 50 kronor pr år.

Dessa åtgärder måste församlingen vidtaga på grund av att ett genomgripande organisationsarbete pågick vid och efter sekelskiftet. I början av 1900-talet skulle de flesta byar inom den vidsträckta kommunen få egen skola. På de flesta ställen hade dittills saknats skolhus, och de som funnos voro till ytterlighet kalla och oändamålsenliga. Byarna lågo långt avlägsna från varandra, och vägarna voro få och dåliga. Det var därför inte lätt att få lärare till alla de nya skolorna, och kommunen måste sålunda tillgripa ovannämnda utväg.

Så kom den dag sensommaren 1902, då jag skulle företaga resan till Lycksele, som låg 15 mil från mitt hem. Huru skulle det gå till? Låna pengar av kommunen fingo vi först sedan vi skrivits in i seminariet. Lönen jag haft under det gångna året, 25 kronor, var i det närmaste slut. Min goda mor, som sedan några år var änka, hade det mycket knappt i ekonomiskt hänseende, och hon skulle försörja fem yngre syskon, så hon kunde sålunda inte ge hjälp. Då återstod endast en utväg, nämligen att gå. Jag fick sällskap med två flickor, som redan gått ett år på seminariet och som därför kunde hjälpa mig lite till rätta både efter vägen och vid framkomsten till Lycksele.

För mig gick det utmärkt. Jag var ju van att under sommaren springa långa vägar på utängarna och räfsa, så det var ej svårt att gå. Större bekymmer vållade mig skorna. Den tiden var det vanligt att ha mjuka näbbskor utan sula och klack, och dem var jag van vid.¹⁾

Nu skulle jag gå i helgdagsskor förstas, höga sulade skor, som vi vanligen kallade remskor. Redan de första milen började fötterna bli ömma. Då tog jag av mig skorna och gick i strumplästerna. De höllo ända fram, ty det var grova hemstickade strumpor, och grus, jord och lera klibbade fast så jag fick reella sulor under foten. Landsvägen var gammal, och gräs växte på vägkanten och där gick jag mest. Emedan jag sålunda hade mjukt och lätt på fötterna, och dessutom var mycket

van att gå, klarade jag mig bättre än de andra. Då mina kamrater började tröttna (den ena var ej så stark), trallade jag och sjöng så det gick lättare att gå. Vi hade smörgåsar med oss och köpte mjölk i stugor längs vägen. De flesta tog inte betalt, antagligen tyckte de synd om oss.

Fyra dagar gick det åt för oss, vi fingo åka de sista två milen på en lastvagn. Nog var det skönt att få åka, men vi voro hela tiden ängsliga att körsvennen skulle begära mycket för skjutsen. Å, vad vi blevo glada, när han begärde bara 50 öre.

Vi hade således kommit fram till bestämmelseorten och resan hade ej kostat fullt tre kronor. Jag fick hyra hos den gamla sömmerska som mina kamrater bott hos föregående år och som de även nu skulle bo hos. Så började tentamen, och den lyckades så tillvida för Vilhelminaborna, att jag jämte två andra lyckades få stanna, under det de övriga måste med tårade ögon återvända. Mina svåraste prövningar voro nu förbi, åtminstone tyckte jag det. De dagar, jag redan varit i Lycksele, hade nämligen tyckts mig svårare än den tungsamma vägen. Jag hade nämligen ingen hatt. I Vilhelmina var det då ej vanligt, att alla hade sådan huvudbonad. Att bära en sådan var nämligen en rättighet endast för herrskap och dit räknades inte jag. I Lycksele däremot var det redan vanligt, åtminstone bland de unga, varför man hörde viskningar lite överallt: »Där är en ny seminarist från Vilhelmina».

När jag nu blivit antagen, fick jag låna pengar, så jag kunde köpa mig denna outhärliga tingest. För övrigt voro mina läroår lyckliga. Kamrater och lärare voro snälla och goda.

Den teoretiska undervisningen vid Lycksele seminarium bestreds av två folkskollärarinnor, av vilka den ena, Matilda Staaf, var föreståndarinna sedan många år men lämnade sin tjänst efter min andra vårtermin. Hon var mycket nitisk och dugande.

¹⁾ Hembygdens egna flickor måste vara vana vid näbbskor för att kunna komma fram på de spångade myrarna med mesbördorna på ryggen. Händes det en vår att töväder kom på opassande tid, kunde det hända att åar, sjöar eller bäckar gjorde det omöjligt att slippa från skolan, sen man äntligen slutat terminen. Hur stor hemlängtan än kunde vara, fick man vackert stanna kvar tills det var möjligt att resa.

Mes kallas en bärinrättning gjord av trä som lades på ryggen och bars med starka bärremmar eller hängslen. Tvärs över två träskalmar, som placeras upp efter ryggen, sitter kraftiga tvärslår på den utåt vända sidan. I dessa fästas öglor med remmar, för att man skall kunna binda fast vad som skall bäras. Vad man orkar fortskaffa i en sådan inrättning kallas mesbördor. Under min första tid som lärarinna såg jag ofta man, hustru och något barn komma förbi mitt skolfönster bärande sådana bördor. Mannen kunde då bära 50 à 60 kg., under det hustrun bar 25 à 30 och gossen eller flickan 15 à 25, allt efter ålder och krafter. Detta skedde i synnerhet höst och vår, då det var omöjligt att komma fram med häst på gångstigarna den 30—40 km. långa vägen till närmaste handelsbod.

De flesta elever hyrde hos någon familj. Ett rum delades vanligen av 2 à 4 kamrater. Under mitt första år i Lycksele bodde tre andra och jag hos en sömmerska. Tre lågo i köket; två av dem delade en och samma säng. Andra året bodde en till och jag i ett mycket litet rum med en säng. Maten ombesörjde vi själva. Vi fingo då bägge åren dela köksspis med vårt värdfolk. Mest blev det att leva på smörgåsar, kaffe och kakao. Mjölk var ej att tänka på, då det inte fanns något mejeri, och de personer i närheten av Lycksele, som kunde leverera mjölk, hade sina stamkunder. De lärjungar som voro hemma i Lycksele socken, fingo matsäck hemifrån och bodde i någon kyrkstuga. Några hade råd att vara helinackorderade.

Förströelser hade vi egentligen icke. Vi hade inte lov att vara ute efter klockan 9, och till dess upptogs tiden oftast av hemläxorna. På söndagarna skulle vi bevista gudstjänsten i kyrkan, men att gå till frälsningsarméns lokaler, dit vi helst ville, voro vi strängeligen förbjudna. Det hände ju förstas att vi olovligen skaffade oss något trevligt ute i någon närliggande by, när någon dans eller lekafton anordnades.

Skolan började klockan 9 utom onsdag och torsdag då vi skulle börja klockan 8. När vi skulle hålla våra lektioner, lånades 6 à 8 barn från den i närheten liggande folk- och småskolan. Ibland kunde det dock hända, att den gamle magistern (Stenberg) inte lämnade ifrån sig några barn, då han ansåg sig ha för viktiga läroämnen att genomgå. I så fall måste seminarieelever tjänstgöra som barn (»försökskäniner»). Under senare delen av andra året fingo vi i tur och ordning sitta en dag som åhörare i folkskolan. Dessutom skulle vi sköta småskolan en dag var, under den övervakande och kritiserande småskollärarynnans tillsyn.

Avgångsexamen fortgick i två dagar. Första dagen skulle varje blivande lärarinna hålla två lektioner i närvaro av inkallade examensvittnen. Andra dagen avlade vi teoretiska prov.

Lärarinna. På hösten 1904 började jag min verksamhet som lärarinna. Jag hade fått plats i S. Bäcksjö mindre folkskola i Vilhelmina. Från kyrkbyn var det tre mil till Bäcksjö, över obanad mark, bestående av berg och myr i rik omväxling. Mina små tillhörigheter, bestående av lite mat, kläder, böcker o. d., packades i två mesbördor, förutom vad jag orkade bära själv.

Två karlar voro sända från Bäcksjö för att hämta mig och frakta bohaget. Utrustade med sådana bördor på sina ryggar skulle de lotsa mig till min nya och första plats. Å, hur lång vägen var och hur trött

jag blev, innan vi voro framme, och hur glad jag var, då vi äntligen nådde skolhuset i Bäcksjö! Men där kunde jag icke stanna den första natten, ty jag hade inga sängkläder. Så fick jag fortsätta ännu en km. innan jag fick låna hus för natten. Dagen därpå började jag mitt arbete. Då jag kom till skolan, hajade jag nästan till, ty där voro samlade icke mindre än 43 barn i alla åldrar, från 7 till 17 år. Själv var jag ju bara barnet, endast 19 år.

Så oerfaren jag var, skulle jag stå såsom ledare för detta stora antal ungdomar och, vad värre var, stå såsom ett oklanderligt föredöme för de äldre. Till lärareuppgiften hörde bland annat att vara bönpräst och klockare i den då vanliga söndagsgudstjänsten. Ingen orgel fanns och inte kunde jag spela. Läsa och sjunga kunde jag ju. Men svårare var det att officiera med den andakt och det allvar som krävdes. Dock behövde jag inte varje söndag sköta denna uppgift, enär en förståndig bondgubbe gärna gjorde det, då han märkte att jag lika gärna överlät ämbetsuppgifterna åt honom.

Skolarbetet var för mig enbart glädjande, och jag tror att jag med ungdomens hänförelse lyckades vinna både de små och de stora barnen. En gosse lika stor som jag och endast två år yngre var lika lydig och snäll som ett skolbarn någonsin kan bli. För att hinna med alla på deras olika lärostadier, fick jag ofta utsträcka skoldagen både en och annan timme. Däröver voro barnen enbart glada. Barnen voro utomordentligt snälla och präktiga och så ivriga att lära, att det var en fröjd att arbeta med dem.

Så länge de funnos kvar i skolan, kände jag mig glad och nöjd. Men när de gått, blev jag rädd för ensamheten. Själva tystnaden skrämde mig. Byvägen gick förbi skolan, och jag passade på att vara ute och prata med de förbigående och kom på så sätt ganska fort i kontakt med både unga och gamla. Att gå i gårdarna och hälsa på var mig mera motbjudande, eftersom jag då föranledde besvär, ty de ville alltid bjuda på något. De flesta familjer gick mig snart tillmötes, när det gällde att bekanta sig, ty de bjödo mig hem till sig. Folket i byn visade mig mycken förståelse och välvilja från första början och har alltså fortsatt därmed. Skolhuset låg då och ligger även nu ganska avskilt från övriga gårdar i byn samt är omgivet av skog. Byamännen hade själva uppfört huset och det var både rymligt och snyggt men förfärligt kallt. Det fanns en stor öppen spis, som inte användes, och därbredvid en kamin, med vars hjälp skolsalen och den ganska stora korridoren skulle hållas varm. Byamännen skulle i tur och ordning hålla ved till skolan (i proportion till skatte-

talet). Men ofta blev det så, att de oföretagsamma kommo på efterkälken, och de övriga fingo leverera ved både en, två och tre gånger, under det somliga stodo i rest. Veden var oftast nyhuggen och sur, varför det var svårt att få varmt i skolan. När barnen fröso mycket, där de sutto i sina delvis dåliga skor och mindre varma kläder, var jag djärv nog att börja jämte kaminen använda den öppna spisen. Den var vitlimmad innan och utan, men fort förändrades det utseendet. Minst hälften av veden bestod av gran, och det blev ett öronbedövande sprakande. Men varmare blev det, åtminstone närmast spisen. När vi sedan fingo stänga spjället, spred sig en välbehövlig värme över hela salen. Många gånger hjälpte det dock föga. Var kylan särskilt stark och veden av sämsta sort, var jag tvungen låta barnen springa runt bänkarna, tills deras fötter blivit någorlunda varma. Hur kallt det var på skolsalens golv, visade sig bäst, då det skulle skuras. Förekom skurning en dag, då det var kallt ute, så frös vattnet på golvet, innan det hann torkas upp. Lärarbostaden var om möjligt ännu kallare. Där fanns endast öppen spis att elda i; och vattnet frös till is i hinken, hur mycket man än eldade. Det gick dock ganska bra, ty själv var jag ej bortskämd och otålig och barnen voro inte just vana vid att ha det varmare hemma.

De fingo själva värma och städa sin skola: i tur och ordning pr vecka eldade en grupp av två större pojkar och sopade en grupp av två större flickor. När så alla en gång hade gjort sin plikt, fingo de två första börja om igen. Fyra hem skickade var sin kvinna för varje skurning.

De första sex åren flyttade jag mellan tre platser: Bäcksjö, Latikberg och Risträsk. Vid början av andra skolterminen flyttade jag därför till N. Latikberg. Här var det bara tretton barn, men arbetet var tyngre med dessa. Också förvånades föräldrarna vid skolavslutningen över att jag bland annat lärt barnen sjunga. Före mig hade här undervisat en musikalisk småskollärare. Han spelade och sjöng bra. Hans musikaliska öra tålde förstas inte barnens trettonstämiga kör, varför han spelade och sjöng själv och barnen fingo höra på. Både barn och föräldrar tycktes därför leva i den tron, att de förra inte kunde lära sig sjunga. Nu sjöng jag med dem tio minuter varje dag, och efter tolv veckor sjöngo de flera lätta sånger riktigt bra.

I denna by fanns skolhus. Skolsalen var ganska varm och mycket för stor för ett så litet barnantal. Men bostaden var till hälften vedbod. D. v. s. rummet gjorde gagn som vedbod. Och nog räckte köket till både för mig och mina få tillhörigheter. Men o, så kallt!

Kaffet i pannan frös i botten över natten och allt frös, som kunde frysa.

Även här var folket utomordentligt snällt och gästfritt. Hur skulle man annars kunnat klara sig med den lilla lönen (350 kr.) och därjämte lägga av till studieskulden, om folket inte varit så tillmötesgående, som det var! Man hade ju knappast något att ta händerna i, som man kunde kalla sitt, när det gällde att ordna hemmet på varje plats, dit man kom. Men familjerna hjälpte och lånade ut både det ena och andra, som de på något sätt kunde undvara.

Efter tolv veckor var det att flytta igen. Denna gång till Risträsk, en by 1,5 mil från Bäcksjö. Här fanns intet skolhus, utan jag hade skolan i ett stort kök och bodde i en s. k. kökskammare. Gårdens folk hade flyttat till sommarstugan eller, som den kallades, bryggstugan.

Skolhusfrågan löstes här så, att varje hemmansägare upplät sitt hus för skola och lärare i tur och ordning. Under de sex år jag höll skola här (en termin varje år), bodde jag således på sex olika ställen. Det gick utmärkt bra åtminstone för mig. Hur det kändes för dem, som måste upplåta sitt »snyggrum» för mig att bebo? Det var nog en stor uppoffring. Dock behövde jag ingenting märka, som tydde på att de kände det besvärligt. De voro mycket snälla mot mig och underhöll mig till stor del med mat. De kommo bärande med korgar fyllda med olika födoämnen: ost, smör, mjukbröd, grädde m. m., m. m.

Skoltillsyningsmännen på den tiden togo sin sak på allvar. Här ett exempel. Vid ett tillfälle kom en gammal ärevördig skoltillsyningsman in i skolan en morgon när jag var färdig börja. »Nu ska lärarinnan skicka hem barnen, tills jag hinner komma hit med bättre ved. Därinne (han pekade inåt köket, som var skolsal) är så kallt, att jag inte vill ha min hund där i dag» sade han. Kvällen förut hade han gått förbi skolan och sett att man kört dit dålig ved. Nu kom han för att se om jag lyckats få nog varmt med den sura veden. Det hade förstas inte lyckats. Jag gjorde emellertid den invändningen att jag inte vågade skicka hem barnen, så där utan vidare, men han svarade: »Är det ej ett giltigt förfall, att det är allt för kallt, då finns det väl inget giltigt förfall». Så bad han själv barnen att gå hem, och jag fick oväntat en lovdag.

En annan gång då husförhör hölls i en by där jag »skolade» (det var under det jag var i en annan av de byar som hörde till min skolrote) hade kyrkoherden frågat, vad man där tyckte om sin lärarinna. Skoltillsyningsmannen hade då rest sig och svarat: »Så länge vi får ha henne kvar, vill vi inte ha någon bättre». Ingen kan undra på om man

under sådana förhållanden ville söka göra sitt bästa. Nog var jag ung och oerfaren, men så mycket förstod jag att det var mycket bristfälligt i min läro- och uppfostrargärning.

Så fortsatte jag de första sex åren att flytta på tre ställen varje vinter. Men så blev det omplacering, så att jag fick två stationer, nämligen Norra och Södra Bäcksjö. Barnantalet var stort på båda ställena, men jag hade nu förmånen få stanna 18 veckor för varje termin. Efter ännu två år blev skolan fast, och sålunda fick jag undervisa på en och samma plats hela läsåret. År 1914 förvandlades Bäcksjö, mindre folkskola till folkskola. Där fick jag vikariera under sex år. Under vart och ett av de fyra första åren ledde jag under den ena hälften av läsåret småskoleavdelningen och under den andra hälften folkskoleavdelningen. De två följande åren blev småskolan skild från folkskolan, en oexaminerad men duktig flicka skötte då småskolan. Därpå skulle lärartjänsterna i båda skolarterna bli ordinarie, och då sökte jag och fick småskolan.

Sommaren 1945 hade jag alltså undervisat i 41 år. I samma by som jag började, fick jag också sluta. Har nämligen varje år under denna tid arbetat här antingen delvis (i början) eller ock helt.

Det är ej mycket att tillägga om mitt livs verk i skolans tjänst. Det har från början och till slut liksom varit ett blitt ödes skickelse. Först sändes jag till seminariet utan att jag själv egentligen gjort något åt saken. Sen förordnades jag till min skola utan att jag sökt den. Många av mina kamrater erhöles mycket sämre och avlägsnare platser än jag. Det fanns ju i alla fall skolhus på två av »mina» stationer. Så kom en tid då det beslutades i skolrådet, att de gifta lärarinnorna inte skulle få ha sina platser kvar. Åtskilliga fingo också sluta, men aldrig hörde jag något om min plats, fastän jag sen flera år var gift och hade barn. När skolan blev omändrad till folkskola skulle naturligtvis vikariatet sökas. Jag hade ej sett annonsen om sökningen i tidningen, varför en annan fick platsen. Då detta genom tidningen kom till bybornas kännedom, kom en av dem och frågade, varför jag ej skulle fortsätta med skolan. Jag svarade, att jag försummat söka den. Men så frågade han, om jag ville ha vikariatet om jag fick, och jag svarade ja. Samma afton samlade han gubbarna till en s. k. byastämma. Där uppsatte de en skrivelse med anhållan om ändring i skolrådets beslut angående vikarie till Bäcksjö folkskola och begäran att jag skulle få vikariatet och jag fick det. Den enda gång jag sökt en befattning var år 1921 då jag sökte ordinarie småskolläraryrkesbefattningen här.

Om och av folkskolläraren Carl Nyberg i Skara stift samt om ett delvis naturvidrigt fromhetsliv bland barn och vuxna därstädes f. o. m. 1830-talet.

A.) ETT LÄRAREPORTRÄTT I SV. LTDG 49/1899,
skisserat av kh *Per Helander*, Falköping.

Nästa måndag den 11 december slutar den lärare, hvars namn läses här ofvan, sin verksamhet som arbetare på folkskolefältet, och han kan då blicka tillbaka på en trågen arbetsdag, som omfattar icke mindre än ett halft sekel.

Karl Nyberg föddes den 4 mars 1830 i Tengene af Skaraborgs län. Som yngling lade han hand vid vanliga landtmannagöromål, tills han vid 17 års ålder vann inträde vid folkskollärareseminariet i Skara. Två år senare, alltså 1849, utgick han därifrån med högsta betyget i sju ämnen och samma år antogs han till folkskollärare i Asleds församling.

Här tjänstgjorde han 20 år. I början av 1870 tillträdde han folkskollärare- och klockarebefattningen i Torbjörntorp-Friggeråker, och har alltsedan skött den med nit och skicklighet. Då han med detta år afgår till privatlivets ro, kan han således räkna 50 arbetsår som folkskollärare och 30 som klockare. Men de, som haft tillfälle att följa hans verksamhet, kunna intyga, att året icke mäktat minska hvarken hans spänstighet och nit eller framgången af hans arbete.

I trots af de sjuttio år, som han snart genomlevvat, har Nyberg ännu i oförminskad grad kvar det intresse för vetenskapliga sysselsättningar, som alltid har besjälats honom. Detta intresse dref honom t. ex. att syssla med två främmande lefvande språk med sådan framgång, att kyrkoherden i Slöta, sedermera professor i Lund, Claës Warholm, år 1866 efter verkställd pröfning gaf honom ett vackert vitsord om kunskap i dessa ämnen. På begäran af biskop A. F. Beckman anställdes teologie lektorn i Skara John Stenquist 1891 med Nyberg en noggrann pröfning och fann honom i "bibelkännedom, allmän politisk och kyrkohistoria, nya testamentets grundspråk, tyska och engelska hafva sådana kunskaper, att de t. ex. i kyrkohistoria torde böra anses motsvara godkända insikter i präst- och pastoral-examen samt i öfriga ämnen utgöra ett bevis på hvad god begåfning i förening med ihärdig flit under för mångsidiga kunskapers inhämtande äfven mindre gynnsamma omständigheter mäktat åstadkomma".

Denna kunskapstörst har verkat, att hans undervisning i ovanlig grad intresserat barnen, som alltid visat sig lika uppmärksamma som läraren hängifna. Hans originella skaplynn och ständigt lifliga, vetgiriga själ omöjliggjorde all slentrian.

Färlan, som han ständigt förde i högra handen, föll ej ned öfver de små utan drabbade blott af gammal vana hans eget högra ben. Hans sätt mot barnen var nämligen på samma gång faderligt och godmodigt samt kär-

leksfullt-allvarligt, alldeles som det bör vara hos en lärare, hvilken sätter som sitt högsta mål att bilda karaktärer. Han har aldrig med ett slags triumf beträdd en lärjunge med ett felsteg, som måste straffas med kroppslig aga eller nedsatt sedebetyg. I sådana fall har han med fördubblad omsorg och kärlek samt varma förböner sökt leda den vilsekomne på rätt väg. Också står Nyberg i kärt och fagert minne hos många lärjungar, hvilka redan för 20, 30 ja, 40 år sedan lämnat skolbänken. Och i detta afseende är vitsordet angående hans lärareverksamhet alldeles lika både i Åsled och Torbjörntorp.

Carl Nyberg.

I mångt och mycket gick han sina egna vägar. I historien t. ex. höll han sig ingalunda alltid tamt inom normalplanens gränser, men han lärde barnen att älska detta ämne, gaf dem ej abstrakta talesätt till lifts utan konkreta bilder. Barnen gáfvo svar, som måste förvåna examensvittnena: med ett och annat hade mången student kanske ej varit klar på rak arm.

Vid skolläreföreningens möten i Falköping har Nyberg äfven på de senaste åren hållit många kärnfulla, saftiga och originella föredrag.

Det kroppsliga arbetet har alltid varit honom kärt: i 30 år har han i Torbjörntorp själv sågat och klufvit såväl all den ved, som åtgått för hans eget hushåll, som ock den, som behöfts för folkskolans lärosal. Ja, han har understundom huggit veden äfven för småskolans sal och lärarinnan.

Också fick han tidigt vänja sig vid arbetsamhet och ringa villkor. De första åren som lärare skar han ej heller guld med täljknifvar: i Åsled hade han 80 riksdaler kontant samt 6 $\frac{2}{3}$ tunnor råg och 3 $\frac{1}{3}$ tunnor korn — kofodret häruti inberäknadt.

Gift 1852 med Johanna Bogren, har han sex barn. Af hans två söner är en präst i Skara stift och den andre ordinarie folkskollärare i Göteborg. En fosterson till den varmt kristlige och ömhjärtade åldringen har likaledes ordinarie folkskollärareplats i rikets andra stad.

Kyrko- och skolrådet i den församling, där han under 30 år verkat och vunnit vänner, har i höst ingått till k. m:t med anhållan om vedermäle till Nyberg för långvarig och trogen tjänst.

Det bästa vedermälet, som kan komma honom till del, är emellertid den hjärtliga önskan, som alla hans vänner uttala, då han nu lämnar det trägna skolarbetets fält: att hans lefnadsafton måtte varda ljus och fridfull och att han länge måtte få vandra bland sina vänner.

B.) NYBERGS EGENHÄNDIGA CURRICULUM VITÆ.

Skollärare C. Nyberg född d. 4 Mars 1830.

Tog folkskollärare-examen i Skara d. 8 Juni 1849.

Antogs till folkskollärare i Åsled 19 Aug. 1849. Tillträdde tjänsten i Åsled 1 Jan. 1850.

Tog klockare- och kantors-examen i Skara hos dir. S. Zanders d. 25 Juli 1853.

Tog vaccinationsbetyg i Skara hos doktor Högselius d. 25 Juli 1853.

Tog betyg i tyska och engelska språken hos kyrkoherden i Slöta professor Cläs Varholm d. 17 Nov. 1866.

Antagen till skollärare, kontor och klockare i Torbjörntorp-Friggeråker d. 18 Okt. 1868. Tillträdde sysslorna d. 1 Jan. 1870.

Antogs till vaccinator d. 1871.

Varit kommunalordförande från 1871 till och med 1878.

Blef poststationsföreståndare d. 8 Dec. 1874. Tillträdde 1 Jan. 1875.

Tog betyg i Bibelkunskap, kyrkhistoria, tyska, engelska och grekiska språken hos lektor Stenkvist d. 9 Juli 1891.

Fick tillåtelse att offentligen tala Guds Ord af biskop Beckman d. 10 Juli 1891.

Skall afgå från Ord. befattning d. 31 Dec. 1899.

Tjänstgjort 20 år i Åsled och 30 i Torbjörntorp. = 50.

Torbjörntorps och Friggeråkers skolråd och stämmor hafva inlagt ansökan hos Patriotiska sällskapet, att tilldela skol. C. Nyberg medalj för trogen och långvarig tjänst.

Terminen slutar i år 1 Dec.

[Ordningen här ovan är något omkastad för tidsföljdens skull, helst som förf. skrivit nederst på sidan: "(Bör ordnas efter tiden)".]

[Tillägg av C. N—g.]

Lönen de första tjänsteåren i Åsled kontant 80:— kronor, 6% tunnor råg, 3 $\frac{1}{2}$ tunna korn (kofodret inberäknadt), husrum och vedbrand. Bostaden i Åsled mycket bristfällig, klockare Rosén bodde i samma hus.

Därefter låta vi C. Nyberg skildra sina miljöer och upplevelser samt sin åskådning och verksamhet fram till omkring sekelskiftet. Författandet synes ha pågått under det första årtiondet av 1900-talet och av hans pensionsålder.

C.) »LEFNADSTECKNING ÖFVER SKOLLÄRARE CARL NYBERG, UPPTECKNAD AF HONOM SJÄLF».

1. *Förfäder och föräldrar.*

För att efterkomma mina närmastes önsknings, synnerligen mina barns och barnbarns, har jag gjort dessa anteckningar. Min farfader Lars Olofsson Nyberg var från västra Tunhem, sedermera gårdsrättare på Istrum i närheten af Varnhem och dog som gårdsrättare på Annestorp. Han var en stark och kraftfull man, som ej skydde någon fara, men tillika sträng mot barn och underhafvande. Utom min fader hade han två söner, Olof född 1799. Han hade förlorat sin syn i smittkopporna, då han var två år. Magnus född 1801. Min fader Anders Nyberg, föddes 1796 i västra Tunhem, flyttade med sina föräldrar till Istrum, därifrån till Annestorp, Tängeneds pastorat, Längnums socken, där han efterträdde sin fader som gårdsrättare under general Belfrage, som ägde äfven Malma, Hedåker och Tamstorp. Min moder Maria Andersdotter var född 1792 i Änimskog socken Tösse pastorat nära Åmål af fattiga föräldrar. Hon tillbringade en del af sin första barndom med att valla getterna. Vid mognare ålder tog hon tjänst hos general Belfrage, först på Tamstorp och sedan på Annestorp, där hon ingick äktenskap med gårdsrättaren Anders Nyberg. Detta äktenskap hugnades med 8 barn.¹⁾

Jag Carl Nyberg föddes på Annestorp den 4 mars 1830. Som vi flyttade året därefter till Hedåker, så kan jag ej anteckna mycket om min födelsegård. Den ägdes då af Kapten Belfrage. Min mor berättade att jag var besvärad af bölder hela första året och skrek natt och dag. Jag har ännu i höga åldern märken efter värkarna.

2. *Hedåker.*

Hedåker i Hyringa socken, Tängeneds pastorat ägdes då af majoren och kammarherren Axel Belfrage. Min far var här gårdsrättare i sju år. Här föddes de två yngste barnen, Märten och Katarina. Den äldste sonen Lars skickades till en privat skola som förestods af komminister Olof Cederbom i Tådene,²⁾ där han grundlade sina första studier. Vår (!) tredje lefvande son Johan blef här i grund moraliskt fördärfvad genom umgänge med ogudaktiga dagsverkare. På de öfrige syskonen hade dessa ej inflytande. Far började ock få begär för starka drycker genom ett beständigt uteliggande på godsresor till Borås, Göteborg m. fl. En gång under dessa resor var han utsatt för ett mordförsök af sina torpare.

Vid 4 års ålder var jag utsatt för ett svårt missöde, i det jag blef anfallen af en ilsken tjur. Visserligen blef jag räddad, men måste i flera veckor gå vid käpp. Vid 6 års ålder lärde jag läsa. Redan då röjde jag anlag för studier, i det jag genast lärde mig läsa innan. Den första bok näst ABC-boken jag genomläste var ett Nytt Testamente, som far köpt åt mig i Vänersborg. Jag blef därigenom allaredan då bekant med de flesta berättelserna i Nya Testamentet. Här på Hedåker hade jag vid samma ålder min första andliga väckelse. På Nils Erik Lundströms förlag i Jönköping utkom en mängd simpla visor och konterfej (grofva afbildningar). Bland dessa var en, som föreställde vägarne till himmelen och helvete. Det senare var på ett barbariskt sätt afbildadt i likhet med de gamla kyrkomålningarna öfver läktarna.³⁾ Detta konterfej hängde på väggen i min fars rum. Hvarje gång jag var inne drogs ovilkorligen mina ögon till denna hemska tafla. Hvarje gång blef jag på det högsta uppskakad och vågade ej sedermera ens gå dit. Förskräckelsen ökades då min mor visade mig en brinnande ugn och sade: så brinna de osalige utan ända i helvete. Då rann mig i minnet versen på konterfejet vid en affällings fötter: Det vore bättre, att du vägen aldrig kände, än att du kände den och från densamma vände. Du vänder hågen från Guds ord och rena bud och löper i en eld som aldrig släcket ut.

¹⁾ 1 Lars född 1819, död samma år i smittkopporna, sedan han förut förlorat sin syn. 2 Lars född den 29 febr. 1820, död 1897. 3 Anders född 1822, död 1823. 4 Anders född 1824, död 1848. 5 Johan född den 27 maj 1827, död 1851. 6 Carl född den 4 mars 1830. 7 Märten född den 24 april 1833, död 1889. 8 Katarina född 1836. Av dessa syskon fanns den 1 sept. 1905 blott två vid lifvet, Carl och Katarina.

²⁾ Om denna skola: Årsböcker n:r 8 s. 5—27.

³⁾ Jfr här kap. 4 samt målningarna t. ex. i Södra Råda medeltida kyrka, Vgtl. Med sin svans synes djävulen där påverka den väg, där själarne vägas, för att så många flera skulle störta ned i helvetets flanimande ugnsgap.

Boktryckaren Nils Erik Lundström var verksam i Jönköping 1825—26, 1829—42, varefter rörelsen fortsattes av änkan till 1844. 1843—45 arbetade Johan Sandwall och Johan Edvard Lundströms tryckeri under firma J. E. Lundström & C:o och 1807—51 Johan Pehr Lundströms officin. Samtliga tryckerier levererade ungefär samma tryckalster. Den mest målande helvetesbeskrivningen synes förefintlig i »En ropande röst i öknen. Till dyrt återlösta själar, att de ville låta lösa sig från alla djefwulens snaror, hwaruti alla oomvända människor i synd och säkerhet fångna äro . . .» Jönköping, J. P. Lundström 1851. Av de otaliga upplagor av denna skrift som trycktes öfver hela landet, äro flera utgivna i Jönköping av både N. E. och J. P. Lundström. Ett par andra skrifter ha titlarna: »Den odödliga själens betänklige resa, igenom denna korta tiden — och in uti den oändliga ewigheten». 3 uppl. Jönköping, N. E. Lundströms enka 1842, och »Domsbastunen, eller huru det tillgår på den yttersta dagen både med goda och onda: och huru man skall wäl bereda sig till en lycklig Dom och ewighet». 6 uppl. Jönköping, J. P. Lundström 1851. Alla tre utgivna anonymt och i talrika upplagor.

Om annan dylik »själaspis» jfr ÅSU 70 s. 62—68, 203.

Jag vill i korthet omnämna en märkvärdig andlig företeelse, som ägde rum dels kort före min tid, dels under min barndom, nämligen de s. k. samtalen i Tengened och framför allt i Främmostad. De väckte eller, som de där på orten kallades, sökande gingo tillsammans för att samtala öfver andliga ämnen. Ofta uppträdde en och annan andlig talare och utlade Guds ord på sitt sätt. Den stora väckelsen härledde sig till en början från en allvarlig präst, kyrkoherde Tengbom i Främmostad.⁴⁾ Den underhölls sedermera af allvarliga och begåfvade präster t. ex. prosten Liborius i Lekåsa, komminister Torén i Tengened, prosten Retsius i Tådene m. fl.

En högst märkvärdig person lefde på den tiden, ett slags apostel. Han var känd under namnet: »Gamle skraddarn». Han var just ingen prädikant, utan verkade fastmer för enskild själavård. Många voro de, som hos honom hämtade tröst och ledning under svår syndanöd. På samtalsmöten var han ej just ansedd, när han sökte rätta åtskilliga misstag. En gång märkte han, huru de noga studerade ett hemlighetsfullt papper. Han frågade: Vad läsa I för ett hemlighetsfullt blad? De svarade: Det är ett himmelsbref, som nedkommit från himmelen. Han sade: Bibeln det är himmelsbrevet. Hade en djup insigt i Ordets mysterier och var alldeles ej fången i den tidens religiösa fördommar. En gång kom till honom en förtviflad man och bekände för honom de hemskaste blodsskulder. Jag ryste, sade han, men måste tillika frambära evangelii tröst.⁵⁾

Jag kände och känner ännu afkomlingar efter denne märkvärdige man. År 1853 besökte jag hans son, den s. k. skraddare Jonas i Töfta. Äfven han njöt stort andligt anseende. Vid mången sjukbädd och dödsbädd hade han förkunnat evangelii tröst. Hans [= gamle skraddarns] sonson f. d. skollärare [Johan] Björkman i Espered lefver ännu. Han är mycket begåfvad. [† 1917]. Ännu mer begåfvad lärer sonsonens son skollärare Björkman vara. Jag träffade honom sist i Göteborg 1903 på vår fostersons Erik Nybergs brölopp. Nu lär han [vara] skollärare uppe i höga Norden.⁶⁾

3. Koberg och Hede.

År 1837 flyttade vi till Koberg i Elfsborgs län, Mellby pastorat, Lagmansered socken. Koberg, utan tvifvel Vestergötlands största egendom, har ett vackert läge vid Kobergssjön eller det s. k. Vandrysvattnet. Den ägdes af den adle baron Nils Silverskiöld, bekant genom sina resor i Europa och Asien. Som vi bodde här blott en vinter (1837—1838) så har jag ju ej mycket att säga från den tiden. Vintern 1838

var den fasansfullaste i min tid. Människor förfröso, foglarna nedfölla döda och vilddjuren trängde in i människoboningarna. Här hade jag min andra väckelse. Mina föräldrar legde en piga för året. Som vi voro många, så behöfdes flera bäddar och ändå måste två dela läger. Jag blef anbefalld ligga i pigans soffa och som jag var blott 8 år, så ansåg jag det ej för skymfligt. Jag vaknade rätt ofta om nätterna badande i svett. Stundom hörde jag pigan ropa, bedja och bekänna sina synder. Hon sade bland annat: o, jag är den störste syndare som jorden bär. Härutaf blef jag djupt gripen och evighetens allvar trängde in uti mitt unga hjärta. Det var ej underligt, att jag svettades. Hon tillät sin friare många nätter trängas med oss i bädden, utan att jag förstod det minsta. Hon gifte sig sedermera med densamme.

Efter $\frac{1}{2}$ års förlopp flyttade vi till Hede, en utgård $\frac{3}{4}$ mil från Koberg, där far blef gårdsrättare under samma husbonde i $4\frac{1}{2}$ år. Den som intresserar sig för jordbruk, borde se denna egendom. Den blef upptagen på skogsroten af en inspektoir på Koberg, Andersson i Korsdalen, en öfvermåttan snillrik man. Egorna liknade en ofantlig exercished. Ungefär i midten låg boningshusen. Förbi flöt en å, som vid gården var uppstämd till en stor dam. Denna kunde urtappas och då uppfördes på åkrarna flera hundra lass slam. Här tillbringade jag och Märten vår lyckligaste barndom i två år, d. v. s. så länge vi fingo vara ensamma. Vi lekte ej som andra barn, utan på det mest egendomliga sätt. Vi sammansatte hela historier, riktiga romaner; där pinnar fick tjäna som folk. Ingen fick del i våra lekar och om vi händelsevis fingo besök af andra barn, kände vi oss mycket besvärade. O! hvart flydde den lyckliga tid?

Här hade jag min tredje väckelse under lika egendomliga omständigheter som på Hedåker, nu genom drömmar. Jag drömde om yttersta dommen, himmelen och helvetet, mest dock om ljusets rike med dess lyckliga innebyggare. Nu bad jag innerligt Elie bön, tog t. o. m. upp Bibeln och pekade på de orden: (1 Kon. 19:4) Det är nog, så tag nu o Herre min själ. En tid efter öfverföll mig en förfärlig ängslan för mina bröders frälsning. Jag låg vaken halfva nätterna, bad för dem

⁴⁾ Om denne lag-pietist och herrnhutiske centralgestalt jfr H. Pleijel: Sv. kyrk. hist. V, s. 376, 456, 495.

⁵⁾ Om gamle skraddarn jfr här kap. 6.

⁶⁾ Om Johan Björkman jfr Skara Stifts Folkskolläreförening 1852—1927 Minnesskrift sid. 171; om hans chefsskap för landstingets småskollärekurs 1879—80 jfr ASU 51 s. 121. — Dennes son = Emil Björkman, kommunal folkskoleinspektör i Kiruna. En broder till denne är f. d. redaktören för Svensk Läraretidning, f. d. folkskoleinspektören och undervisningsrådet Gottfrid Björkman.

och vätte mitt läger med tårar. Men huru var det möjligt, att dessa kraftiga väckelser kunde totalt försvinna i 4 år utan att lämna spår efter sig? Så skedde likväl. Som hushållet var stort, så behöfdes äfven barnens förtjänster. Anders, Johan och jag fingo arbete om sommaren med vallgång, om vintern med tröskverket. Därigenom kommo vi i umgänge med andra barn alla ogudaktiga. Härigenom utplånades alla gudliga känslor, ja det öfvergick till grof ondska, svordomar, grofva tal, äpplestölder och slagsmål. Bland medlen till min förut omtalta väckelse glömde jag nämna en from piga Britta Isaksdotter. Hon var för sitt enkla yttre föraktad af världen, men hög i Guds åsyn. Hon förmanade oss, lärde oss bönevärser och bad för oss. Här träffade ock min mor en verklig vänninna, känd under namnet Påfvelds Katarina. Hon bodde nu som änka med sin enda dotter Ingeborg långt inne i kronoskogen. Hon var från ungdomen mycket from och ingick äktenskap med en snäll man, som hette Påfvel. Under första tiden af sitt äktenskap, förföll hon i andligt högmod. Under det hon arbetade vid spinnrårken eller stickstrumpan, myste hon på munnen och tänkte vid sig själf: Tänk om Påfvel visste, hvilket helgon han har i huset! Men hon blef botad. Hon föll i dyster förtviflan, som varade i fem år. Då vi lärde känna henne, var hon glad som en fågel i morgonstunden. Hon hade tillika ett så älskligt sätt, att hvar och en fäste sig vid henne. En lång tid efter påstods det, att hon åter råkat i svårmodigt tillstånd, dock ej alldeles förtvifladt.

Sista året på Hede kom vår olyckstid. Enär bränneri fanns på gården, var tillfället att få det mycket lätt. Det hade till följd att far, den ädle mannen, blef en förfallen drinkare. Han blef skild från sin plats och vi voro utan hus och hem. Vi måste hyra ett tarfligt rum hos en beskedlig torpare. Torpet hette Kärr och där bodde vi $\frac{1}{2}$ år till våren 1843. Men icke ens denna förfärliga olycka kunde stäfja vår yra. Vi fortsatte vårt vilda lefnadssätt, utan att tänka på vare sig vår timliga eller eviga lycka. Omsider beslöt jag bortlägga alla lekar. Men som omvändelsen ej gick till hjärtegrunden, så ägde ändringen ej länge bestånd. Då jag 1901 besökte Hede, stod ännu den gamla bränvinsfabriken, fast nu ej till ett dylikt bruk. En rysning genomgick mig, då jag såg verkstaden för vår familjs ruin.

4. Hallebo.

Ändtligen hjälpte Gud oss så tillvida, att far mottog en s. k. dagsverksgård, Hallebo, under egendomen Frambo. Den ägdes af den ädle baron Silverskiöld, son till ägaren af Koberg. Här blef ett mödo-

samt arbete, synnerligen som den störste af de hemmavarande, Anders, begaf sig till Stockholm. Vi hade dock vårt dagliga bröd och far oakadt sina fel var alltid angelägen om att skaffa familjen bröd. Stundom hände dock, att vi kommo i brödbrist, när det under svår torka uppstod malnöd. Vid ett sådant tillfälle hade far och jag intet annat födoämne att tillgripa vid Bäljefors kvarn än ärtemjöl. Då meddelade en välvillig man oss af sin matsäck, som bestod af bröd och korf. O huru jag välsignade den mannen! Nu först fick jag se en stad; jag fick nämligen följa med far till Vänersborg. Äfven gjorde vi en resa till Borås. På hemvägen hade vi nattkvarter i Sköfde gästgifvaregård, Algotstorps pastorat. Då berättade far följande historia. Strax härintill ligger en afrättsplats. Då jag en gång förde en fora säd till Borås, stannade vi midt för afrättsplatsen. Då just hängde där en stäglad man. ⁷⁾ Vi gingo dit. En af sällskapet ryckte den döde i benet, hvilket till den nyfiknes förskräckelse började lossna. Denne brottsling hade mördat sin hustru. Då hustrun en vinterkväll var ensam hem[ma], kom [en] fattig gumma och bad om natthärberge. Hustrun näkade, när hon fruktade för sin man. Gumman bad att få krypa upp på ugnen, hvarest i s. k. ryggåsstugor fanns ett rum med dörr. Om natten kom mannen hem och hade en pyrsa ⁸⁾ med sig. Gumman stelnade af fasa, då hon genom en springa på dörren såg, huru de drogo upp hustrun ur sängen och mördade henne. Då de båda älskande somnat, smög hon sig upp och skaffade folk. De blefvo gripna och dömda till döden. Hvem skulle tro, att jag efter 57 års förlopp skulle blifva bosatt där i närheten? Här i Hallebo blef jag väckt för fjärde gången och det på ett grundligare sätt än förra gångerna. Jag fick af min äldste broder [Lars] som då var studerande i Skara, en påminnelse om, att jag lefde i tvist med mina syskon. Så snart tillfälle gafs, gick jag in i en liten sidokammare, där jag under bön och gråt bekände mina synder och gjorde allvarliga föresatser att bättra mig. Kort där-efter, just på min födelsedag 1844 gick jag genom en skog emellan Frambo och Hallebo. Jag bad Gud hela vägen, att Han hädanefter skulle bevara mig för affall. Jag upprepade esomoftast dessa orden: Jag är i dag jämt 14 år, hjälp att jag mer ej vilse går. Och Herren hörde min bön. Utom de vanliga nådemedlen Guds Ord och bönen, grep jag ock till ett annat, jag skiljde mig ifrån allt världsumgänge. Då jag ej fann likasinnade att meddela mig med, slöt jag mig helt och

⁷⁾ Jfr ASU 53 s. 8, 10.

⁸⁾ Pyrsa, pyscha, osedlig kvinna, sköka.

hållet till ensamheten, blott i sällskap med Guds Ord. De andliga böcker jag till en början läste voro Arndts sanna Kristendom, Linderots sånger och den stora Herrans dag av Vassenius.⁹⁾ Där i den senare förekom de förskräckligaste beskrifningar på pinorummets fasor, som jag någonsin läst i en bok. Jag blef ock så uppskrämd, att jag var rädd för min egen skugga och tordes ej vistas ensam. I Arndt fann jag dock mycken tröst, synnerligen i de vackra bönerna. Bibelns historiska böcker var jag helt bekant med. På Hede hade jag vid aftonbrasan, sittande på vedhögen, gjort mig bekant med hela Bibelns historiska innehåll. Jag försökte ock inverka på andra. Isynnerhet försökte jag med min blinde farbror, vid hvilken jag var mycket fästad. Jag läste för honom utur den stora Herrans dag. Han blef djupt gripen, men det hade ingen varaktighet.

En märkvärdig andlig företeelse ägde rum i vårt land under den tiden. Den är känd under namnet »roparerörelsen»¹⁰⁾. Män, kvinnor och barn uppträdde på möten och höllo botpredikningar. Dessa voro dock mycket tarfliga. De bestodo af täta uppmaningar till bättring, beskrifningar på helvete och himmel, som bestraffningar för flätadt hår, hårkammar och fina kläder. Stundom föllo de i dvala, då de varseblefvo både himmel och helvete, hvilka de beskrefvo. Med mitt [af Gud] upplysta förstånd insåg jag genast att något var på tok, hvarföre jag aldrig själf hörde dem, utan gör beskrifningen enligt andras berättelser. Fruktarna blefvo ock därefter. Dock så långt efter som 1903, fann jag i Gökhem en gammal from kvinna, som blifvit väckt genom roparna.

Efter ett års brukande af gården blef far åter rättare först på Frambo och sedan på Tamstorp, hvilket ägdes af samma husbonde.

5. Brandstorp.

Vi bodde egentligen ej på Tamstorp, utan på en utgård, som hette Brandstorp, 10 minuters väg från Tamstorp. Här blef mitt lif mycket skiftesrikt. Jag kom här i tillfälle att läsa flera andliga böcker, bland hvilka jag mest fäste mig vid Pontoppidans Trosspegel och Fresenii Nattvardsbok. Jag beundrade Pontoppidans sinnrika beskrifning på trons olika grader. Ännu mer beundrade jag Fresenii sinnrika skildring af olika nattvardsgäster. Mest fäste jag mig dock vid hans råd till sådana, som ej voro omvända, men ville blifva det: 1 Bedja, 2 Bruka Guds Ord, 3 Vaka.

Här gick jag och läste mig fram till konfirmationen för vice pastorn i Tengened A. Baumbäck. Här träffade mig ett svårt missöde. Min

bror Lars, nu prästkandidat, hälsade på hemma. Han hälsade äfven på pastor Baumbäck. Då han kom hem därifrån, sade han: Du måste studera Carl. Din skriftefader, pastor Baumbäck uppmanade mig att låta dig studera, emedan du har så goda anlag för studier. Du skjutsar mig in till Skara, så få vi ytterligare rådgöra. Hvem blef glad om ej jag? Då jag fick se Skara byxor (kyrktornen) hoppade hjärtat af fröjd. På vägen till Skara genomgick min bror med mig de första grunderna i grammatik. Vi togo kvarter hos magister Lindskog (sedermera kyrkoherde i Sunnersberg) hos hvilken min bror var informator för de äldste sönerna Natanael, Tomas och Alarik. Då jag om kvällen gick till sängs, knäböjde jag vid bädden och nedkallade Guds välsignelse. [Jfr början av kap. 6.]

På hemvägen besökte jag den beryktade pastor Kindgren i Jung. Han sade: Vill Gud du skall studera, så skaffar han dig nog medel, om än han skall taga dem ifrån det folk, som bo under oss (amerikanarne). Med hans råd angående ordets brukande var jag ej nöjd. Han ville det skulle ske regelbundet, då jag däremot ville hafva min frihet och undvika tvång.

Då jag kom hem, mötte mig en så förskräcklig underrättelse, att den hotade tillintetgöra hela min varelse. Far hade tagit städja för mig som ladugårdsdräng på Brandstorp. Stum bar jag min sorg, men föll i dyster förtviflan. Jag sökte döden, men fann honom ej. Hvarje antydning om döden hälsade jag med glädje. Jag fick se en af strå bildad femma vid vägen. Strax tänkte jag: Kanske dör jag inom fem dagar. En hare sprang ända fram till förstugudörren; det betydde att någon af oss snart skulle dö. Emellertid gick det bättre än jag anade. Jag och min broder Märten skaffade oss en intim vänskapskrets bland våra oxar, kor, kalfvar och får. Vi dresserade dem, gjorde dem tillgifna och lärde dem åtskilliga konster. Vi gjorde små poesier om dem, vi be-

⁹⁾ Om Arndt jfr här not 19.

Torsten J. Wassenius. Den store Herrans dag, för Guds barn liflig och frögdefull; men för alla ogudaktiga faselig och förskräckelig. 1 uppl. Skara 1733, 7 uppl. Örebro 1827. Innehåller en rysansvärd helvetesbeskrifning. Warholm ger följande omdöme om honom: »Han var en mycket gudfruktig, arbetsam och nitisk prestman. Utom 3 söndagar, då han hindrades av snöfall, hade han aldrig försunnat någon gudstjänst; han hade författat 2400 skrivna predikningar, genomläst bibeln 52 gånger, rest inom pastoratet 6400 mil.» (Warholm, Skara stifts herdaminne 1 sid. 200 f.)

¹⁰⁾ Roparerörelsen, en extatisk rörelse som uppstod på 1830-talet i Västergötland och Småland och sedan spred sig till övriga södra och mellansvenska landskap. Bland roparna var den s. k. predikosjukan, som består i att ett religiöst budskap framföres under dvalliknande hänryckning, stundom i samband med krampanfall, synnerligen vanlig. — Detta enligt Svensk uppslagsbok uppl. 1.

handlade dem som ett slags gelikar. På det sättet skaffade vi oss en sorts nöje. Ännu större nöje beredde mig de mörka vinterkvällarna. Som ensam dräng på gården hade jag ensam drängkammare. Där emottog jag stundom besök af en tolfårig gosse vid namn Robert Gartman. Genom små vänskapsbevisningar drog jag honom till mig; därefter försökte jag uppväcka hos honom ett begär efter det enda nödvändiga. Det lyckades öfver förväntan, ehuru det ej ägde bestånd. En tid därefter flyttade hans föräldrar till ett annat ställe och då återgick han till sitt förra sällskapslif. Efter ett års förlopp tog jag afsked från min drängtjänst (hösten 1847) och arbetade sedan som vanlig dagsverkare. Ett par år förut hade jag försökt mig på skomakareyrket, men lämnade det efter en månads förlopp. Jag hade ingen håg till någonting, dock utgjorde jag häldre dagsverken på herrgården, än tvingades vid skostolen.

Jag trånade oupphörligt efter kunskaper. Det var isynnerhet ett ämne, som jag med förkärlek omfattade, det var historien. Första gången till detta ämne väcktes på Hede, dels genom läsning i Bibeln, dels i en bok, som kallades »världens spegel». På Brandstorp blef hågen ännu mera väckt genom läsning i martyrhistorien och kyrkohistorien. Jag råkade i ett svårt grubbel angående Guds förutseende. Det var för mig en ryslig tanke, att Gud, som är allvetande, vet, om jag omsider skall blifva fördömd eller frälst. Som det aldrig hvarken då eller sedan lyckades för mig att i andliga saker inhämta människoråd, så utredde jag saken på mitt eget sätt. Hvarföre söker Gud de människor, som han ändå vet gå förlorade? Jo, Han är visserligen allvetande, men Hans oändliga kärlek betäcker Hans allvetenhet.

Under denna tiden fann jag en verklig vän, som jag älskade mer än föräldrar och syskon. Med undantag af hustru, barn och barnbarn har jag ännu aldrig älskat någon människa så högt. Det var en gammal skröplig gumma känd under namnet »Döfvesa». Ack så mången natt vi samtalade om det enda nödvändiga. En natt samtalade hon, jag och far till efter midnatt om själarnas frälsning. Far var mycket ängslig öfver sina hårda syndaband, och hon tröstade allt hon förmodde. Hon anförde bland annat den värsen: [Wallinska psalmboken] (239:4) Han utser tiden att hugsvala etc. Hon var ock mycket älskad af mina föräldrar och de skickade henne mången godbit synnerligen mjölk. Vi barn hade ej roligare än då vi finga bära mjölk till hennes lilla stuga. De öfrige mina syskon älskade henne mycket. Hon hade ett muntert lynne och berättade stundom spökhistorier. Efter hennes

död saknades hon mest af mig, jag författade till och med en grafskrift på värs öfver henne.

Så länge baron Silverskiöld ägde Tamstorp, var vårt lif drägligt, men då egendomen kom i utländningars händer, kom en hård tid. Ägaren dansken jägmästare Ostvald var själf en välvillig man, men hans tyske inspektör behandlade dagsverkarna med hugg och slag. Hans grymhet blef dock snart stäckt. Han föll i en besynnerlig sjukdom: öfre kroppen var frisk och den nedre lam. Han måste intaga sängen och passas af en sjukskötare. Jag var hans vårdare en tid och då hade jag rätt trefligt. Då han fann mig intelligent och mycket bevandrad i historien samtalade han gärna med mig. Min vistelse hos honom blef dock ej lång, enär en förlossning nalkades.

För första gången inbröt den obeveklige liemannen i vår familj. Den förste länken, som bröts utur kädjan var brodern Anders. Han var en mycket intelligent och beläsen yngling synnerligen i Bibeln, allmänna historien och geografien. Han kunde äfven räkna hela tal och bråk. Hans uppförande var mycket exemplariskt, ehuru han ej röjde något andligt sinne. 1844 begaf han sig som många andra till Stockholm, för att söka arbete. Han uppehöll sig där i ungefär tre år, dels i ett bryggeri, dels i ett garfveri. En af mina seminariekamrater Anders Ljungkvist, som arbetade i samma garfveri, inhämtade hos honom de första grunderna i räkning. Efter sin hemkomst blef han gårdsrättare i Frambo $\frac{1}{2}$ mil från Brandstorp.

Han hälsade ofta på hemma; siste gången, långfredagen 1848. Då han om kvällen kom till Frambo, hade där inträffat en fasansfull händelse: Gårdsdrängen Nils kom hem från jagten. Stalldrängen frågade: »Har du skjutit något Nils?» Han svarade: »Nej, men nu skall jag skjuta mig själf.» Det skall du nog slippa, sade stalldrängen, och tog bössan ifrån honom och satte den i en vrå. Under det han sysslade i foderladan, small ett skott. Han sprang ut och fann Nils döds skjuten. Händelsevis var pastor Baumbäck på besök hos baronen. Han måste åtaga sig det svåra uppdraget, att underrätta de olyckliga föräldrarna, som bodde strax intill. Han gjorde det så försigtigt som möjligt, likväl blef slaget alltför hårdt, synnerligen för den arma modern. Man försökte nu hugsvala den bedröfvade kvinnan med de tröstegrunder hvar och en hade till hands. En hustru sade: Hvem vet ändå, mor lilla, om han ej ändå fick en suck¹¹⁾ emellan skottet och döden. Härvid gjorde hon blinkningar till de kringstående, som visade, att hon ej själf trodde på dylika galenskaper.

¹¹⁾ Uppsända en bönesuck, en bön om frälsning.

Dagen därefter föll min bror i en svår sjukdom, hvilken sjukdom efter ungefär en veckas förlopp afklippte hans lifstråd. — Det var förstoppning på både den torra och våta vägen. Då jag några dagar före hans död besökte honom, frågade jag: Om du nu kommer upp igen, vill du då börja ett annat lif? Han svarade: Det kan jag ej lofva af egen kraft. Genom far m. fl. som sedan besökte honom, erhöles vi dock förhoppning, att han dog i ånger och tro. Under sin sjukdom sköttes han af en man, känd under namnet Hagamaarn.¹²⁾ Han var en välvillig och intelligent man, dock tyvärr begifven på starka drycker. Han berättade följande historia, för hvars sanning jag dock ej går i borgen. Kort före sin död, föll Anders i en djup dvala. Jag trodde han var död, men han vaknade åter. Han sade: Jag har varit i den andra världen. Jag frågade: Hvad har du då sett? Han sade: Jo, mina föräldrars och syskons rum i himmelen. Somliga stodo tomma, andra voro fulla. (Hvilka som voro tomma, fingo vi aldrig veta. Kanhända Hagamaarn ej fick veta det, eller af granlagenhet ej ville omtala det.) Jag frågade: Har du sett Nils? Han är väl fördömd? Han svarade: Nej, hans sak är ej ännu afgjord. De skulle bedja för honom på jorden, så skulle han kunna frälsas. (Om denna åsigt är i öfverensstämmelse med våra bekännelseskriter, vill jag ej afgöra, dock var den tröstegrunden långt sannolikare än den förut anförda öm sucken.) Emellertid fördes Anders till sitt sista hvilorum just då vi börjat flyttningen från Brandstorp till ett torp Bredemaden ej långt därifrån. Jag glömmmer aldrig intrycket, då under afsjungandet af värser: (Ps. 471:3) Jag kommer af ett brusand haf. Likbåren afgick från Frambo. Likprädkan hölls af pastor Baumbäck i anledning af Es. 40: 30, 31. [Ynglingar kunna blifva trötta och uppgifvas etc.]. På ingen gjorde dödsfallet ett så djupt intryck, som på den känslige Johan. Han blef några dagar alldeles oduglig till arbete. Då vi körde våra flyttsaker till Bredemaden, fick jag sköta både hans och mitt lass. Jag gladde mig innerligen i hoppet, att en sann omvändelse hos honom var börjad. Men efter något mer än en vecka återgick han till sitt forna vilda lif.

Under min vistelse i föräldrahemmet i Brandstorp blef jag för första gången bekant med den sedermera så ryktbare Ph. Hjerta, föreståndare för en gosskola i Lugnet Stockholm. Han bodde hos en släkting baron Hjerta på Franmestad, där han idkade studier. Han var mycket religiös och gick omkring i stugorna till fromma kvinnor, för att införa ett bättre religiöst skick. Det bestod hufvudsakligen i införande af husandakt. Han var ej omtyckt af de enfaldiga sökande gummorna, som blott lade vikt på hufvudsaken ånger och tro. En erfaren kvinna

Elin i Eklanda uttryckte sig i dessa tänkvärda orden: Han talade nog vackert, men den arme syndaren hoppade han alldeles öfver.

Omsider slog min förlossningstimma. Min bror kom hem till Bredemaden. Han sade: Nu måste Carl ändå studera. Han skall genomgå folkskollärareseminariet. Det tager på sin höjd en tid af två år; med Carls goda anlag kan det möjligen gå på ett år. Det kommer ej att kosta mycket, och jag skall hjälpa allt hvad hjälpas kan. Jag hoppas ock, att vännerna Lindskog skola hjälpa till. Kom då snart, om det ock vore i nästa vecka. Far sade: Som Johan är på Axvall, vore bra, om han får vara hemma en vecka eller två och utgöra dagsverksskyldigheten. Sista dagsverksdagen var så rägnigt, att vi måste arbeta inomhus. Dagsverkarna sade: Nu skall du minnas Carl att din sista dagsverksdag rägnade det hela dagen.

6. Skara.

Jag anlände till Skara i Juni. Skolan var ej börjad. Jag bodde hos Lindskogs i samma rum, där jag första gången knäböjde. Det gick i alla hänseenden väl. Min bror läste med mig, det gick utan hinder. Han försåg mig med böcker. Två mål hvarje dag fick jag äta hos herrskapet Lindskog hela tiden från Juni 1848 till Juni 1849. Ett mål fick jag hemifrån. Behöfde alltså ej hafva världsliga bekymmer. Likväl leddes jag obeskrifligt. Denna hemsjuka försvann dock helt och hållet och kom aldrig åter, sedan jag återkom till Skara. Jag såg då min far för sista gången. Det oroade dock mig, att jag fick idel världsliga kamrater. Vi hyrde två rum åt 5 personer med öppen dörr emellan. Jag hade en riktig grobian till sällskap. Mot mig var han dock mycket snäll och försvarade mig för de s. k. pesarna (elementarerna)¹³⁾ De tre andre voro borgelige men lika främmande för Gud. De är nog alla döda. Jag träffade nu åter vännen Hjerta, som erhöles privatundervisning af min bror men han hade ingen framgång och måste snart ändra bana. Jag sade till Hjerta: Jag leds obeskrifligt, när jag ej kan finna några kristliga kamrater. Du känner folket bättre, kan du ej påvisa mig några sådana? Åhjo, sade han. En heter Lindstrand. Han är dock ej mycket tillgänglig. Då är en Larsson mycket tillgängligare. Men mest tillgänglig är dock Per Svensson, en enfaldig och from pojke. Jag träffade först Lindstrand och fråga honom

¹²⁾ Torde vara dialektuttal för Hagamadaren dvs. mannen som bor i Hagamaden.

¹³⁾ Mot läroverksynglingarna. Om den vanliga kampinställningen jfr ASU n:r 71 s. 60; n:r 38 s. 32; n:r 34 s. 20—24.

efter de båda andra. Han var, som Hjerta sade, ej mycket tillgänglig, dock svarade han: Jag har inte ondt att säga om någon af dem, men enär Larsson är hofvian, blir nog min rumskamrat lille Per mera passande. Då jag träffade min bror, frågade jag: Hvad mente han med hofvian? Han sade: Ja lycklig du som ej är invecklad i religionstvister! Det är två religionspartier, som stå emot hvarandra som hunden och katten. Båda göra yttre företeelser till hufvudsak. Hofvianerna kläddräkt [några otydliga ord följa] lif;¹⁴⁾ schartuanerna fästa sig vid yttre ceremonier, yttre bönesätt och yttre bruk af ordet.¹⁵⁾

Jag besökte först Larsson. Han var mycket älsklig, bjöd mig dit, anmodade mig om hjälp i geometrien. Vid hvarje lektions slut föreslog han att vi skulle knäböja och göra en bön. Mera glädje fann jag i Svenssons sällskap. Då jag första gången besökte honom, bad jag honom följa med ut en stund. Vi hade ett långt allvarligt samtal. Jag påminner mig dessa orden: O den som kunde likna Moses, som näkade sig vara Faraos dotterson och höll Kristi försmädelse för större rikedom än de häfvor i Egypten. [Ebr. 11: 24, 25.]

Just som jag satt och åhörde en lektion, öppnades dörren till seminariisalen och en röst ropade: Finnes här någon, som heter Carl Nyberg. Jag gick genast ut och fann en gosse från Bredemaden. Han underrättade mig om min faders död, hvadan jag och min bror måste begifva oss hem och följa vår fader till hans sista hvilorum i Trökörna kyrka. Han var en i hög grad ädel man med många goda egenskaper. Han var i många hänseenden en Kristi efterföljare, han var tålig, förnöjd, försonlig och rätträdig. Under torftiga omständigheter var han nöjd med den ringaste kost, fanns ej annat, så nöjde han sig med kalla potater och sill. Klaga öfver motgångar hörde jag honom aldrig. Han hämnades ej ens med ord på sina fiender; om han blifvit oförrättad med ord eller beskyllningar, fingo vi veta det af andra, men ej af honom själf. Han hade stor kunskap i Guds Ord synnerligen i Bibeln, som han igenomläst från början till slut. Men han hade tyvärr fallit i dryckenskapslasten och det blef hans och vår olycka. Han kände en djup sorg öfver begångna synder och i synnerhet öfver sitt olyckliga tillstånd. Hvad ånger var det visste och kände han, men tro det blef honom svårt. Jag kommer ihåg, då han läste den värsen: (Ps. 188: 9) Har David funnit nåd hos Dig, har Du Manasse sparat, har Du till Petrus mildelig Dig vändt och tröstligt svarat den röfvaren, som tog sin flykt till Dig uti sin ändalykt. . . . Då han kom till värsens slutord: så hoppas jag detsamma, tvärstannade han. Gamle skraddarn sade en gång om honom: Rättarn står vid det berget, där

man på tage kan och som med eld brinner, nämligen Sinai, men där går Gud ske lof sällan någon förlorad. Så hoppas jag min far förr eller senare kom till Sions berg (evangelii ljus).¹⁶⁾

Sedan vi följt vår fader till grafven, återvände jag och broder Lars till Skara. Kort därefter erhöll min bror ett bref från en god vän, prosten G. Linnarsson i Falköping. Han ville, att hans bror (jag) skulle komma till Falköping och hålla skola i Luttra. Jag gick alltså den långa vägen af 6 mil från Bredemaden till Falköping till fots. Men efter en veckas förlopp återvände jag hem, enär jag ej kunde antaga skolan. Min bror och jag uppfattade prosten Linnarssons begäran så, att jag skulle hålla skola blott under ferien, då han tvärtom menade, att jag skulle ligga ute en hel tärmin. En lärdom inhämtade jag af prosten Linnarsson, hvilken jag efterföljde under hela min tjänstetid. Han ville, att man muntligen skulle berätta bibliska och andra historier för barn. Denna metod öfvergick hos mig till en riktig vurm. Jag gick åter till fots den långa vägen från Falköping och det på en vinterdag. Då jag om kvällen kl. 10 kom till Bredemaden, voro fötterna alldeles fördärfvade. Jag höll skola hemma med några få barn för en mycket ringa aflöning. Bland mina skolbarn var en föräldralös flicka, fosterbarn hos bror Johan. Sedermera berättade kyrkoherde Sandzén i Främmostad, att hon i skolan fick ett intryck, som ej försvann. Här såg jag för sista gången min vän Robert Gartman, som gick några dagar i min skola. Sista gången jag hörde omtalas honom, hade han deltagit i danska kriget 1864. Lefver han ännu eller är han död? Går han på en ond väg eller på den eviga vägen? Gud vet det.¹⁷⁾

Ändtligen började vårtärminen 1849. Jag kände mig lycklig, ty nu hade jag skaffat mig kristliga kamrater.¹⁸⁾ I ett rum bodde jag, Per Svensson och en 40-årig man, som hette Svankvist. I rummet midt emot bodde en J. Lindkvist och en Blomkvist. De voro alla mycket

¹⁴⁾ Jfr näst sista stycket i detta kapitel (6). Jfr 1 Petr. 3: 3.

¹⁵⁾ Jfr andra stycket på kapitel 7.

¹⁶⁾ Om »skräddarn» jfr här slutet av andra kapitlet. Om Sinai jfr 2 Mos. 19: 12, 21, 24: Israels barn voro förbjudna dels att röra vid Sinai (Sions) berg, när Gud steg ned under dunder och ljungeld, dels att söka träda fram inför honom och se honom. Olydiga skulle förgöras. — Enligt skraddarn vore alltså Mose framställning en bristfällig förebild och symbol för frälsningen i Kristo. — Om fadern vid Sinai jfr här även kap. 8 samt 2 Mos. 32.

¹⁷⁾ Gartman, A. R., Landtbruksrättare från Wenersborg. Menig vid Ströfkären från 22 April till 22 Augusti. Uppgiften ur A. W. Möller: Berättelser från 1864 års danska krig. Jönköping 1865, sid. 118.

¹⁸⁾ Om seminaristers kamratliv jfr ASU n:r 47—48, n:r 71. — Om Viktor Rydbergs brors upplevelser vid Skara seminarium jfr hans brev i Viktor Rydbergs brevkollektion i Kungl. Bibl.

religiösa men den lycka jag väntat mig uteblef. Tvärtom kände jag en långt större otrefnad än i sällskap med mina förra ogudaktiga och världsliga kamrater. På Per Svensson har jag alldeles ingen orsak att klaga. Han var en fridens man och vi knöto ett vänskapsband, som ej ens döden kunde upplösa. Lindkvist och Blomkvist voro ock fredliga och snälla, vi hade dessutom ej mycket med hvarandra att göra, enär vi ej bodde i samma rum. Men detsamma kan jag tyvärr ej säga om Svankvist. Som han var kommen till tämlig hög ålder och dessutom en riktig trögbase, så bad han mig och Svensson hjälpa honom i skolämnena. Jag skall i stället, sade han, hjälpa Eder med mina andliga gåfvor. Han hade en god kristendomskunskap, hade genomläst Bibeln 20 gånger, läste andliga skrifter, dock inga andra än de som gillades af prosten Schartau t. ex. Luthers, Arndts, Skrivners, Norborgs jämte några andra. Han var till den grad rädd för afvikelser från våra bekännelseskriterier, att, då han läste Johan Arndts sanna Kristendom, så gick han förbi Wiegels 12 kap. om bönen.¹⁹⁾ Han var till lynnet så häftig, att han uppbrusade vid minsta anledning. Han anmärkte våra minsta handlingar, att vi läste katekesen om söndagen, att vi ej länge nog gjorde bön på knä eller lågo i en ovärdig ställning, att vi ej flitigt nog brukade ordet, att vi sofvo för mycket etc. Han var hård i omdömen om andra. En gång väntade han på en nysydd dräkt från en skräddare, som på en utsatt dag lofvat honom dräkten. Om jag ej får kläderna på utsatt tid, sade han, så stryker jag ut honom utur lifvets bok. En gång fick jag bevittna, hvad min bror menade med hunden och katten. Vi fingo besök af Larsson (hofvianen) som tärminen förut utgått. Han och Svankvist (schartauanen) råkade i en bitter strid om en bok (Murbäcks katekes), hvilken Svankvist fördömde men Larsson försvarade. Svankvist utfor med häftighet och bitterhet, då däremot Larsson talade både lugnt och öfvertygande. Han sade bland annat: Tänk om någon själ har uppbyggelse af Murbäcks katekes, hvad en sådan skall känna sig sårad af Svankvists hårda dommar. (Jag har sedermera läst Murbäcks katekes och funnit den mycket uppbyggelig.²⁰⁾ Då disputation urartade till bitterhet, gjorde Larsson ett hastigt slut, tog afsked och gick. Svankvist ej blott icke ångrade sin bitterhet utan tvärtom ångrade att han ej utfor ännu bittrare. Svankvist hade dock den goda egenskapen, att han var mycket gifmild. Han fick af sina rika vänner många skänker bestående af smör, ost, sofvel, fisk m. m. Men aldrig smakade han något, utan att vi ock skulle smaka det, och han gaf af villigt hjärta. Men vi kunde tyvärr ej uppskatta godheten. Vi värderade den ljuva friden mer än godbitar.

Då han någon gång var borta, drogo vi en lättnadens suck. Ännu större blef lättnaden, då tärminen slutade och vi fingo resa hvar åt sitt håll.

Mot slutet af tärminen fick jag besök af prosten Linnarsson i Falköping, som erbjöd mig plats i Torbjörntorp, anex till Falköping. Det blef dock för denna gång omintetgjordt därigenom, att en Tingvall, som var född därstädes, emottog platsen. Den 19 Juni 1849 utgick jag från Skara folkskollärareseminarium med vackra betyg.

Jag vill till slut lämna en kort redogörelse öfver dem jag sist vidrört:

Svankvist utgick med kläna betyg och lärar äfven fått plats som skollärare. Sitt bittra partisinne lärar han dock behållit, Gud gifve broder Svankvist en blick in i Guds kärlekshjärta, så får nog nästan, han må vara af hvilken religionsbekännelse som häldst, ett rum i hans hjärta.

Lindstrand utgick 1848, blef skollärare i Främmestad, där han tjänstgjorde hela skoltiden och dog som pensionerad skollärare därstädes. Han var fader till den beryktade parissångaren Augustinus Lindstrand.

Lindkvist blef skollärare i Luttra, där han tjänstgjorde till sin död. Han gick sin tid stilla fram. Denna blef dock ej lång. Under min tjänstetid i Asled plögade vi mycket umgänge med hvarandra. Han dog stilla som han lefvat. Han lämnade efter sig två söner, af hvilka en var skollärare (sannolikt nu död).

Blomkvist tog ej examen, utan tog tjänst vid Rydboholms bomullsspinneri. Något vidare vet jag ej om honom.

Per Svensson tog ej häller examen. Han gifte sig mycket rikt och blef en duktig landtbrukare i Skattegården Jung. Han förde en stilla vandel och blef tyvärr tidigt hädanryckt.

Larsson blef skollärare i Berg, där han tjänstgjorde hela tiden. Jag

¹⁹⁾ Arndts Sanna kristendom, bok 2, kap. 34, som består av 12 kap., har följande fotnot: »Dessa tolf kapitel, dem Weigelius skrifwit, hafwer Arndt infördt i sin bok, emedan de uppbyggiligen handla om denna materien, icke wetandes, hvad för willfarelse deras Auktor hyste, emedan den ännu på den tiden war fördold; hwarföre han af kärlek, hwilken icke har elaka misstankar, i en god och sund mening brukat Weigelii ordalag, och sålunda böra de jemwäl hos Arndt förstås, ändock Auktor sjelf icke ment wäl med dem. (Ur upplagan tryckt Örebro 1849).

²⁰⁾ P. Muhrbecks Cathetiska arbete, föreställt ungdomen som första gången skall begå den heliga nattvarden. 1, 2, 6 (3—5 har ej utkommit). Carlskrona 1805, Calmar 1802—03. Arbetet är en för läraren avsedd utläggning av Swebilii katekes. Första delen (10 Guds bud) omtrycktes flera gånger, senast i Karlskrona 1840 (7 uppl.) och upptar 744 sidor.

träffade honom en tid efteråt, då jag frågade honom, om han stod fast i tron. Han suckade djupt och sade: Nej tyvärr, du känner väl huru kraftiga världens förförelser äro. Hofvianerna var en sekt, som ej afvek så mycket i bekännelsen, som fast mer i prädikosätt och yttre lefnads-sätt. Prädikningarna voro mer ägnade till väckelse än tröst och uppbyggelse. De ifrade mot den öfverhandtagande lyxen, synnerligen i klädedräkt, dock utan synnerlig framgång, enär den tagit öfverhanden ej blott hos denna världens barn, utan ock hos dem, som här vilja anses för gäster och främlingar.²¹⁾

Jag var äfven närvarande vid min brors prästvigning 1849.

7. Jung.

Den första plats jag efter aflagd examen antog som skollärare var Jung, 2 mil från Skara. Som de ännu ej byggt skolhus, höll jag skola här och där i husen. Anledningen till antagande af denna plats var följande: Under min sista tärmin i Skara blef jag bekant med två personer, hvilka båda hälsade på Per Svensson. Den ene var skolläraren i Kvänum A. Jungblom. Han var en begåfvad, älsklig, tillmötesgående och tilldragande person, som drog alla människor till sig. Jag hade den lyckan att vinna denne älsklige man till min intime vän och denna vänskap fortfor till hans död, som inträffade 1868.²²⁾ Den andre var Anders Svensson i Vällängen, broder till Per Svensson, då förlofvad med den fromma och rika Katarina Persdotter, dotter till den förmögne landtbrukaren Per Andersson Skattegården Jung. Dessa båda rekommenderade mig till den ofvannämnda sysslan, som jag skötte en tärmin.

Om skolan är ej mycket att säga, barnen voro snälla och i allmänhet läraktiga. Men så mycket mer att säga om de människor, med hvilka jag kom i beröring. Jungblom besökte jag ofta och vi hade vanligen många trefliga stunder tillsamman. Jag träffade ock på nytt vännen och kamraten Jungkvist, som hade sin fader i Jung. Vi hade många intressanta samtal. Han dog som skollärare i Borås, var i ett andra äktenskap gift med prostens Jungners syster i Åsarp. Nu kom jag helt och hållet i beröring med den sekt, som kallades schartauaner. De voro i allmänhet en frukt af den beryktade pastor Kindgrens rastlösa arbete. De gjorde långa böner isynnerhet strax före sängdags. Deras husandakt bestod däruti, att hvar och en slog sig ned vid en bok och läste tyst. Detta kallade de bruka ordet. De läste antingen Bibeln, Luther, Norborg eller framför allt Schartau. Jag fann deras gudstjänst något stel, men den fanatism, som jag fann hos Svankvist, visade sig

ej hos någon. Mest fördomsfri af alla visade sig dock Jungblom. Alla voro dock vänliga och tillmötesgående. Framför allt var det en, Jakob i Götegården Kvänum, som ådagalade stort allvar och kristlig vandel. En annan, Lars i Årebo, var begåfvad med stor erfarenhet och rådfrågades som ett slags orakel af bekymrade själar. Då jag kom till Jung, för att tillträda min syssla, firades just Anders Svenssons och Katarina Perssons brölopp. Där träffade jag Per Svensson, Jungblom och en brudgummens broder, Johannes Svensson från Åsled. Mina väner öfvertalade då mig, att skicka med honom betyg och ansökan till den då lediga skolläraresysslan i Åsled. Detta blef medlet till min första ordinarie plats, som jag tillträdde 1850 och innehade i 20 år. Här i Jung blef en omkastning i mina religiösa åsikter, en omkastning, som haft det alldrastörsta inflytande på mitt andliga lif. Jag träffade en man, som var känd under namnet kule-Lars. Han inledde ett samtal om de yttersta tiderna, om antikrist och det 1000-åriga riket. Det senare hade jag aldrig hört omtalas och hörde på med spänd förvåning. En dag kom jag öfver en månadsskrift, Nordisk kyrkotidning af J. Ternström. En ledande artikel hade denna öfverskrift: »Huru skall det se ut i yttersta vredens tid?» Med så stort intresse hade jag förut ej läst någonting.²³⁾ Jag fick den natten ingen sömn. Då grundlades min outsläckliga lust för kiliasmen.

Innan jag afreste till min ordinarie plats besökte jag för sista gången Bredemaden. Jag såg min bror Johan för sista gången, ty redan 1851 lämnade han jordelivvet. Han ådrog sig i Tamstorps bränneri en svär

²¹⁾ Jfr slutet av första stycket på detta kapitel (6).

²²⁾ Om Jungblom se L. A. Cederbom: Skara Folkskoleseminarium del I s. 42, 43. Efter att själv ha lämnat och även av sin bror, f. d. slöjdläraren Johan J. i Skövde, inhämtat en del upplysningar om sin farbror Anders J. har f. läroverksadjunkten teol. lic. Magnus Jungblom i Filipstad givit bl. a. följande meddelande. »Som både min far, farbror, bror, kusin och jag själv varit pedagoger, kan tydligen pedagogiken sägas ha legat i blodet hos oss.

Min farbror Anders Jungblom var säkerligen av den gamla västgötaskolan i fråga om kristendomsuppfattningen med prästerna Smedberg, Märten Landahl och Jungner som »profeter». Luthers och Nohrborgs postillor voro hållna som heliga böcker. Och i bakgrunden lyste Schartau såsom en strålande stjärna. Riktningen var strängt lagisk. Men min farbror har nog även varit påverkad av den blide biskop Butschs evangeliska religionsuppfattning. Det förklarar min farbrors intresse för söndagsskolan, ty den hörde näppeligen till den Smedbergska och Landahlska riktningen».

²³⁾ J. Ternström utgav Nordisk kyrkotidning 1840—49. Under dessa år synes ej tryckts någon artikel med den angivna titeln. Däremot ha ett par kapitel i »Den sjunde basunen och det tredje We, eller Bibelns uppfyllda prophetior med förklaring på den närvarande och närmast stundande tiden», Carlshamn 1856, följande rubrik: Om den yttersta tidens beskaffenhet, och Om den yttersta tiden såsom en wredestid.

lunginflammation, som inom något mer än en vecka ändade hans lif. Olik sin fader och alla sina syskon hade han ett riktigt berserkalynne. Det påstås, att han liknade sin farfar både till utseende och lynne. Annars var Johan den mest känslige bland oss. Han var ofta både berörd af nådens Ande synnerligen då ett hastigt dödsfall inträffade. Under sin svåra sjukdom åkallade han sin Försonare om nåd och förskoning. Hans själstillstånd torde uttryckas med de orden: Men ack mitt blod och all min gråt kan ej min skuld afplana, uti ditt blod mig renas låt, det blodet som kan mana inför din Fader godt för mig, och talar ej så strängelig som Abels blod det ropar. ²⁴⁾ En vänninna som en gång fordom bar mig till dopet, känd under namnet Källsa sade: Gud ske lof, att han bad för Jesu skull. Det är omöjligt, att en sådan bön blir ohörd.

Sedan vi lämnat Bredemaden inträffade en ryslig händelse. En grannhustru, pratsam dock välvillig fick ett sorgligt slut. Hennes äldsta dotter, som tjänade på ett bondställe, gick ur sin tjänst, emedan hon af sin matmoder fick en skrapa för ett oregelbundet lefnadsskick. Då hustrun strax efter insjuknade, rådfrågades en s. k. klok gubbe. Han sade: Hon är förhäxad af flickans moder. Skaffa Er litet af häxans blod och gif henne in. Då bonden jämte en hans släkting en natt skulle skaffa detta blodet, misshandlade de hustrun så att hon afled på natten. Dråparna blefvo dömda till flera års fästning, men blefvo genom godt uppförande snart frigifna. Till den stora väckelsen, hvars verktyg var pastor Falk i Tengened, död som prost i Skarstad, hörde ock den förut nämnda flickan, som blifvit så sorgligt ryktbar.

8. *Åsled.*

Jag tillträdde skollärareplatsen i Åsled den 1 Jan. 1850 och tjänstgjorde där i 20 år. De första två åren var en i yttre måtto lycklig tid. Jag var visserligen mycket fattig, med älskad, nästan afgudad, af yngre och äldre, synnerligen af skolbarnen. Under denna tid fullgjorde jag min värneplikt, då jag fann, att jag åtminstone ej passade för det militära yrket. Jag började äfven studier i latinska språket för att taga afsked från skolan och med tiden blifva präst, hvartill min hufvudsakligaste håg låg. Men fattigdomen afskräckte mig och jag blef hela min långa tjänstetid skollärare.

De öfriga 18 åren blef en fasansfull prøfvotid för mig och familj. I första rummet var det en tryckande fattigdom, som gjorde lifvet bittert. Men det var ej nog härmed; till fattigdomen sällade sig förakt, förföljelse, misskännande och ofrid. En orsak till vårt svåra

lidande var följande: Bostaden var mycket bristfällig. Jag med maka innehade ett dåligt rum samt del i ett lika dåligt kök. Det bästa rummet samt del i köket innehades af klockaren på stället S. Rosén. Då jag enligt lag begärde ett rum till och ensamt kök, gjorde han motstånd och vann de meste och mäktigaste på sin sida. Väl måste de tilldela mig två rum och kök, dock fick jag härigenom många fiender, som hemligen underblåstes af omnämde S. Rosén. Det var så mycket svårare, som man inredde åt honom två rum i skolhuset. Från denna besvärliga gäst blefvo vi ej befriade förrän 1870 då vi flyttade.

Han var en egendomlig person och lefde enstörigt hela sitt lif. Han hade ett godt hufvud och intagande väsen, ägde god kristendomskunskap och stor bibelkänedom, under det allt låg begravet under ett dött väsende. Troligen hade han varit väckt i ungdomen men sedan blifvit snärjd i världsväsendet. Under min vistelse i Åsled fick han under en sjukdom en kraftig väckelse. Han sade då: Om jag återfår min hälsa, skall jag visa, huru en sann kristen skall lefva. Hälsan fick han, men föll sedan ännu djupare i synd och världsväsende. Han var svår att hafva till fiende, enär han lik Absalom med sitt inställsamma väsende drog alla till sig. ²⁵⁾ Det sådes att han var rik, men resultatet blef dock att han de sista åren lefde i yttersta smuts och elände. Omsider dog han i en ohygglig sjukdom på Falköpings lasarett. Under de sista åren af hans lefnad skref jag ett bref till honom med många hjärtliga uppmaningar, men därpå erhöll jag intet svar.

En annan orsak till min och min makas svåra lidande var, att åtskilliga personer försökte så splitets frö i äktenskapet. De lyckades nog ej i sina afskyvärda försök, dock var deras konstgrepp förenade med svåra lidanden. Då fick jag se, hvilken skatt man äger i en trofast maka.

Det nuvarande släktet kan ej göra sig ett begrepp om, hvad äldre lärare i skolan hade att bekämpa. Det var ej blott de små lönerna, de utgjorde utom husrum och vedbrand 5 tunnor råg, 5 tunnor korn och kontant 80 kr. Vi måste dessutom kämpa med en mängd fördomar mot skolan, synnerligen då vi af hvarje hemman skulle uppbära vår lön in natura. Själfva skolan lyckades emellertid väl de första åren, enär några gossar och flickor visade ej blott läraktighet utan ock begär efter de osynliga tingen.

Bland dessa vill jag gifva en kort lefnadsteckning af följande.

²⁴⁾ Wallinska psalmboken 188: 7.

²⁵⁾ 2 Samuels bok kap. 13—18.

Anders Edblom var ej precis skolbarn, utan lärläsare. Under de lektioner jag höll med läxbarnen fick han sina första kristliga intryck. Hans kristendom var varm och enfaldig, hvarvid han höll sig till kristendomens hufvudstycken ånger, tro och kärlek. Under denna väckelse fick han ett starkt begär att studera. Han blef alltså skickad till Skara, där en stor omkastning ägde rum i afseende på hans andliga lif. Anledningen därtill var en väckelse, som ägde rum bland de studerande. Början till denna i sitt slag säregna väckelse var en studerande en viss Karlsson, som troligen slutade som präst i Amerika. De hyllade med entusiasm den s. k. rutström-hedbergiska läran, att hela världen är rättfärdig i Kristo och att det å vår sida fordras blott, att vi tro detta.²⁶⁾ Omvändelse och ånger lade de ingen vikt på och helgelsen ansågo de följa af sig själf. Om någon framställde den frågan: Hvad skall jag göra, att jag må vardas salig? så svarades: du skall alls intet göra. Om du vill göra något, kommer du 1800 år försent, ty hvad som skulle göras, det gjorde Kristus, då han på korset utropade: Det är fullkomadt. Nu skall du blott tro att det är sannt. En del höllo denna väckelse för ett förfärligt humbug (bedrägeri), andra, däribland jag var en, sågo åtskilligt godt däri, dock ville de rätta ett och annat. Vännen Edblom blef den rutströmska läran helt tillgifven.

Bland desse väckte studerande finns ännu några i lifvet t. ex. prosten P. Helander, Falköping, prosten J. Strand i Habo, kyrkoherden F. Sandberg i V[inköl] och framför allt vår vän Edblom. De hafva dock alla i mer eller mindre mån ändrat åsikter. Edblom avslutade sina studier, blef landtbrukare och gifte sig med fröken Kristina Pettersson i Värsås. Vid den tiden bekämpades Rutströms ensidiga lära af de väldiga stridsmännen Ekman och Valdenström. De gingo troligen för långt åt motsatta sidan, så att det Kristus gjort utom och för oss hos sin himmelske Fader blir af ingen betydelse. Edblom öfvergick helt på Valdenströms sida. Med landtbruket gick det utföre; han måste sälja sin vackra gård och blef lekmanprädikant i södra Sverige. Under allt utmärkte han sig för sin varma gudsfuktan och upplysta förstånd. På hans ålderdom blef dock hans ekonomiska tillstånd förbättradt. Hans son, arkitekt, lyckades slå sig ut. Han köpte en villa åt sin fader i närheten af Stockholm, där A. Edblom nu lefver i ro på sin ålderdom.

En annan af mina skolbarn, Kristina Johansson, sedan Kristina Larsson var A. Edbloms syster. Hon var från början till slut min skolflicka. Tidigt väckt besatt hon ett ljust förstånd och god talförmåga. Hon ingick äktenskap med en rik yngling A. G. Larsson och

allt såg så lofvande ut. Ja han var en snäll och välvillig man, men landtbruket kunde han ej sköta, utan det gick resan utför. Som han ej hade något annat yrke, reste han till Amerika, efterlämnande hustru och många barn i fattigdom. Men Kristin höll sig i tron fast vid den hon icke såg. Jag vet ej, om hon ännu lefver.

En annan af mina förste skolelever är en, som kommit högt på ärans trappa här i världen, men det oaktadt håller sig vid ödmjukheten. Det är kyrkoherden i Västra Tunhem Johan Blomkvist. Hans märkvärdiga lefnadsöden förtjäna att omtalas. Då han gick i min skola visade han ej blott goda anlag för studier, utan äfven ett varmt kristligt sinne. Jag utsåg honom till studerande och präst. Men då han lämnat skolan och blifvit konfirmerad slog han studierna ur hägen och ägnade sig helt åt arbete. Både jag och Edblom försökte uppväcka hans gamla håg för studier, men allt förgäfves. Men Herrens stund kom. Han blef antagen som informator för några mindre barn på en egendom, som hette Anneberg. Då uppvaknade på nytt hans forna lust för studier. Som hans föräldrar väl voro välbärgade, men ej förmögna, behöfde han andra människors hjälp. Jag skref till mina rika vänner i Kvänum och Jung, de förut omtalade bröderna Anders och Per Svensson med bön, att de skulle taga denne begäfvade yngling under armarna. De lofvade göra det de kunde, men huru mycket de gjorde, har jag ej reda på. Hans egentlige hjälpare blefvo två rika, gudfruktiga, gamla och ogifta bröder Johannes och Nils Junggren i Synnerby. De lofvade honom räntfria lån under hans studietid. Som han hade förtroende till mig som sin förre lärare, frågade han mig, om han skulle genomgå folkskollärarseminariet eller gå in vid elementarskolan. Jag tillrådde honom det förra, enär vägen var kortare och framtidsutsikterna visare. Han följde mitt råd, men sedan han med höga betyg genomgått den kursen, gick han in vid Skara läroverk. Inom några få år blef han student.

I Uppsala. Här kom han åter i valet och kvalet hvad framtids bana han skulle välja. Hans vän, den store Uppsalaprofessorn [C. J. Bo-

²⁶⁾ Om A. C. Rutströms verk och lära jfr H. Pleijel: Sv. kyrk. hist. V s. 479 o. f. Om Rutström se här Personförteckningen. — Finländske prästen F. G. Hedberg (1811—1893) förkunnade ensidigt Guds nåd i Kristus men deltog icke personligen i utformandet av någon sekterism.

Om väckelsen i Skara jfr (Edblom, And.), Väckelse bland ungdomen i Skara skola. Sthlm 1914. Och Berglund, Emil, En kristlig rörelse bland läroverksungdomen i Skara på 1850-talet. Västgötaungdomens julbok 1935 sid. 21—32. Teol. lektor Björkegren intog en central ställning inom denna väckelserörelse bland läroverksungdomen i Skara på 1850-talet.

ström?], ville han skulle gå den filosofiska vägen och blifva docent m. m. i Uppsala. Åter igen rådfrågade han sin förste lärare. Jag ville med första se honom uppträda på prädikstolen, hvarföre jag tillrådde honom att bli präst. Han följde äfven nu mitt råd och lät prästviga sig. Som präst tjänstgjorde han först som v. pastor hos domprosten Sondén i Skara. Sedan blef han komminister i Skara och slutligen kyrkoherde i Västra Tunhem, där han ännu verkar. Han har under hela sin studietid och under hela sin prästerliga tjänstetid ej låtit [sig] påverkas af de många andliga strömningar, som under hela denna tid genomgått svenska kyrkan. Själff mer än vanligt upplyst och fördomsfri har han dock i sina predikningar och undervisningstimmar hållit sig till våra bekännelseskriter. Han är, utom, som jag hoppas, en Guds vän, äfven i lekamlig måtto ett lyckans skötebarn, till och med en konungens favorit. Jag har själf sett ett handbref från konungen till honom. Det var både vänligt och familjärt. Då jag och min hustru i slutet af Augusti 1904 hälsade på honom och hans älskvärda maka i Västra Tunhem, stannade vi där en vecka. Bådas vårt omdöme om detta besök var följande: Vår vistelse i Blomkvists familj var för oss en oas i den brännheta öknen.

Men det går ej alltid i yttre måtto väl för en Guds och Jesu vän här i världen. Stundom kan dessa värstrader tillämpas: Här det ofta går den fromma, som han mörksens gärning gjort. Under min senare tjänstetid i Åsled lärde jag känna en mycket from man med benämningen Karl i Klockaregården Dimbo. Då jag först blef bekant med honom, var han en välbärgad landtbrukare. Han var in[be]gripen i den väckelse, som åstadkoms genom resepredikanterna Karl Lindberg och Svänning Johansson. Olyckorna började med, att en förhoppningsfull son, studerande i Skara, blef vansinnig och såsom obotlig intagen på Vadstena därhus. Sedan gick det samma väg med hustrun, som dock sköttes hemma och ständigt låg till sängs. En dotter blef olyckligt gift. Omsider gick det utför, att han måste sälja sin gård. Det blef så mycket öfver, att han kunde uppföra sig en liten stuga. Då denna byggdes, föll han ned från en byggnadsställning, bröt sönder sig och måste intagas på Falköpings lasarett. Sedan hörde jag ej af honom, men nu finnes han utan tvifvel där, hvarest ej finnes värk, ej natt, ej rop, där Gud skall aftorka alla tårar.²⁷⁾

Min vänskap med skollärare Jungblom fortfor så länge han lefde. Han fick befordran från Kvänum till Skånings Åsaka nära Skara. Vi besökte hvarandra ofta och hade alltid en stor tillfredsställelse i hvarandras sällskap, synnerligen som vi i alla delar öfverensstämde med

hvarandra. Till den besynnerliga väckelsen bland Skara studerande intog han samma ställning som jag; han gillade det, som han ansåg vara rätt och försökte rätta, hvad han ansåg strida mot en hälsosam lära.²⁸⁾ Som han bodde ej långt från Skara, besökte han ofta skolynglingarna och disputerade med dem. Jungbloms nyttiga lefnadslopp blef dock ej långvarigt. Nästan alltid svag och sjuklig dog han redan 1868 något öfver 40 år. År 1890 träffade jag hans efterleverska Inga, som då likväl var omgift.

En annan god vän var dalkarlen Lars Nilsson, först skollärare i Luttra sedan i Lengjum Larf. Vi voro visserligen kamrater i Skara, men kommo ej på förtrolig fot med hvarandra, förr än han blef skollärare i Luttra. Utaf alla dem jag gjort bekantskap med har jag ej funnit någon som så uppriktigt och odeladt sökt efter Guds rike och Hans rättfärdighet. Med sin andra hustru hade han sonen Paul Nilsson, komminister i Gudhem, beryktad som sångare och poet. Med sin utbildade sångkör i Levene sjöng han för kejsar Wilhelm i Tyskland vid Håkantorps station, då kejsaren for till Hunneberg på älgjakt. Han vann pris för sin poesi i Svenska akademien.²⁹⁾

År 1852 den 22 Oktober ingick jag äktenskapsförbund med den 20 åriga fröken Johanna Bogren, dotter till Anders Bogren och hans hustru Anna Maria. Hon hade genomgått en präfningsfull barndom, i det hennes fader var en slösare och en våldsam person. Familjen måste uppehållas af en ädelsinnad moder och en driftig broder. Kärleksfullare maka än ofvannämnda Johanna Bogren kunde jag ej få. Det lyckades ej för de giftiga pilar, som afskötos mot vårt äktenskapliga lif, att göra oss någon skada. Vårt äktenskapliga lif blef välsignadt med åtta barn.³⁰⁾

Nu några ord om skolan: Den s. k. landkastermetoden förkastade jag alldeles, enär den hos mig uppväckte den djupaste afsky, både då jag själf som barn gick i en dylik skola i Kronobotten (Hede), och då jag vid slutet af min seminarietid tog betyg hos då varande folk-

²⁷⁾ Jfr Uppenbarelseboken 21: 4.

²⁸⁾ Jfr här not 24. Om Jungblom jfr här början av kap. 7 och några sidor här efter.

²⁹⁾ Paul Nilsson fick år 1898 Svenska Akademiens andra pris för diktsamlingen Ryttarns Matts.

³⁰⁾ »1 Augusta Matilda född den 26 juli 1853. Hon dog i mässling redan efter tre veckors lefnad. 2 Adolf Barthold född den 24 aug. 1854, död den 2 dec. 1901. 3 Emilia Viktoria född den 28 nov. 1856. 4 Emil Viktor född den 21 juli 1859, död 1860. 5 Carl Viktor född den 2 nov. 1861. 6 Maria Charlotta född den 3 okt. 1863. 7 Anna (Nanna) Matilda född den 16 juli 1866. 8 Jenny Oktavia född den 31 okt. 1869».

skolläraren i Skara J. Kjellström. Jag ansåg detta system som en riktig barnaplåga, när barnen nästan dagen i ända måste i halfcirklar stå uppradade uppefter väggarne. Med undantag af denna har jag försökt snart sagdt alla slag af metoder t. ex. 1) växelundervisningsmetoden, där skolan drifves hufvudsakligen genom monitörer, en för hvarje klass, 2) den rudensköldska, där den drifves genom s. k. öfverläsare, en för hvarje underläsare, 3) den nyare, där hvarje klass, vanligen fyra, omedelbart undervisas af läraren på en gång, 4) hufvudsakligen genom läxläsning, 5) att genom frågor och svar grundligen utreda den gifna läxan, 6) att låta barnen hufvudsakligen i själfva skolan arbeta sig fram i hvarje ämne. Det finnes nog något fördelaktigt i hvar och en af de här uppräknade metoder.

Ett viktigt ämne gjorde jag till mitt lifs uppgift att uppdrifva nämligen allmänna historien och därmed sammanhängande geografi. Detta mål släppte jag aldrig ur sikte alltifrån 1850, då jag började skolan i Åsled, tills 1904, då jag troligen för sista gången tjänstgjorde i Hol. Orsakerna till min stora förkärlek för det historiska studiet voro följande. 1 Jag ansåg historien ligga till grund för alla möjliga ämnen. 2 Jag ansåg som en stor brist, att Guds rikes historia, som börjar med Adam, skulle sluta med Apostlagärningar, och vi om allt, som sedan utvecklats sig, skulle befinnas i ett ogenomträngligt mörker. 3 Jag ansåg historien i sammanhang med geografien vara det mest bildande ämne på det intellektuella området. Vid själfva undervisningen gick jag tillväga på det sättet, att jag lät hvarje barn med panna anteckna det hufvudsakligaste t. ex. de viktigaste händelserna jämte dess årtal, hvarvid jag fylde i med intressanta berättelser. Frukterna af dessa mina bemödanden voro olika. De flesta glömde en stor del och somliga alltsammans efter skoltidens slut. En och annan blef dock väckt till kärlek för det historiska ämnet.³¹⁾

Att på något sätt verka för Guds rike och draga de ungas hjärtan till barnvännen Jesus var hela tiden mitt allvarliga bemödande. Kanske lyckades det bättre, än mänskligt öga kan genomskåda, men inför våra ögon visade sig ej mycken frukt. 1854 uppstod dock en märkelig väckelse bland skolbarnen. Då jag börjat min lektion i kristendomen, var det ganska vanligt, att hela klassen afbröt mig med höga bönerop. Man fann ofta skolbarn ligga i uthus inbegripna i bön.

Bland dessa barn vill jag blott nämna två, båda flickor. Den ena hette Augusta Johansson (Arrendatorns Augusta). Hon visade i skolan och äfven efter densamma ett älskligt och allvarligt sinne. Hon hastade dock bort från detta onda lefvet i en ålder af 14 år. Jag

sjöng vid hennes graf den värs, som sedan blef min älsklingsvärs: (Ps. 489: 5) Ack sök i bättring och i tro etc. Kort förut dog hennes fader i kolera. Denna sjukdom graserade i Jönköping 5 mil från Åsled. Han företog midt emot alla varningar en resa till Jönköping och för att visa sin djärfhet tog han kvarter i ett kolerasmittadt rum. Efter hemkomsten bröt sjukdomen ut och han dog i de förfärligaste plågor. Den andra hette Matilda Andersdotter (Tilda på lilla Hällan.) Hon var både början och äfven ett slags styre för den egenomliga barnaväckelsen. Ännu i dag vid en ålder af nära 60 år är hon mycket religiös, fast ensidig schartauan, ofördragsam och stridlysten. Hon är nog ej håller fullt normal, hvadan hennes jordiska tillvaro ställt sig bedröflig, synnerligen som hon är mycket fattig. Mätte hennes död föra henne till det fridens land hon så tidigt efterträngt!

Här i Åsled erhöj jag en ny kraftig väckelse i anseende till min kiliasm (väntan på ett tusenårigt fridsrike). Den förut omtalte doktor J. Ternström utgaf en bok i ämnet med titeln: »Den sjunde basunen och det tredje ve.»³²⁾ Där skildras det sjuhöfdade vilddjuret, de sju vredesskälarna och tecknen, som bebåda Jesu ljufva ankomst. Ternström grundar sig hufvudsakligen på Bengel och Roos. Boken innehåller många misstag, dock äfven många dyrbara sanningar. Den var mycket intressant och blef för mig en ny sporre till väntan på Jesu parusi (ankomst). Min gamla kärlek till profeterna vaknade med förnyad styrka. Den skulle dock blifva ännu starkare.³³⁾

1860 och 1861 inträffade två dödsfall inom familjen. Den förste var vår älsklige gosse Emil Viktor, som lämnade jordelivet vid ett år och fem månaders lefnad. Älskligare barn har jag aldrig sett; man märkte ej ett spår af okynne. Till och med märkte man hos honom religiösa anlag; han spratt af glädje, då jag eller min hustru beskref för honom den himmelska herrligheten. Vi anade hans död, så att vi brukade säga: Vi få väl aldrig behålla vår lille gosse. Jag författade öfver hans död följande grafskrift: Emil Viktor född d. 21 juli 1859, död d. 18 Dec. 1860. Vid lille Viktors stilla graf Vi saknadens och glädjens tårar fälla. Han är ej död, han endast sig begaf Till himlens land och lifvets klara källa. Din glädje snälle Viktor ostörd haf I himmelen bland andra gossar snälla. När här en gång vår lifstråd klipptes af, Må vi i himlens land bli lika sälla!

³¹⁾ Jfr här, efter Nybergs minnen: Hallenius' föredrag om Nybergs metoder.

³²⁾ Jfr här näst sista noten på kapitel 7.

³³⁾ Jfr här mot slutet av sista kapitlet.

Komministern i Mularp Karl Ramkvist höll likprädikan öfver honom i anledning af dessa orden: (Hög. 3:4) Jag håller honom och vill icke öfvergifva honom!

Kort därefter, fast ej på samma år, dog min moder. Hennes sista lefnadsöden voro följande: Sedan far dött,³⁴⁾ bodde hon hos min bror Johan, tills äfven han dog. Sedan bodde hon och syster Katarina en tid på Brandstorp i samma kammare, där jag och Robert Gartman en tid på Brandstorp i samma kammare, där jag och Robert Gartman tillbringat så ljufva stunder [jfr kap. 5]. I början af år 1852 tog jag henne till mig, men måste under sorgliga omständigheter skicka henne tillbaka till Trökörna redan året därpå. År 1855 tog jag dock henne åter, då hon kvarblef hos oss till 1860. Som min bror kyrkoherden då fått fast lägenhet i Vinköl och gift sig, tog han henne till sig. Där blef hon död och ligger begrafven på Vinköls gamla kyrkogård. Då jag 1890 besökte lektor Stenkvist i Vinköl, var kyrkogården förvandlad till folkskolans trädgård. Den afgående skolläraren Sundblad, broder till Inga Jungblom, visade mig dock min mors graf bland en grupp syrener.³⁵⁾

Hon var mycket religiös, fastän ej enligt min åsikt, hvarföre jag högst sällan kunde meddela mig med henne. Hennes första ledning i det andliga erhöill hon af den förut nämde gamle skraddarn.³⁶⁾ Hennes favoritpräst var prosten Liborius i Lekåsa. Hon hade en god kristendomskunskap och grundlig bibelkänedom. Hon sjöng vackert, men efter fars och brödernas Anders och Johans död kunde hon aldrig sjunga. Jag befarar, att äfven hon lik far stannat vid Sinai,³⁷⁾ ty någon glad ljusning såg man sällan hos henne. Enligt min åsikt återfinna vi henne nog en gång, där det heter: (Ps. 484: 4) Ej mer med blicken skum och svag jag leta skall Guds anletsdrag i världens dunkla spegel men Herrens klarhet ohöljd se etc. En tid efter hennes död, då vår äldste son 1867 vistades hos Filip Hjerta i Stockholm hade jag en besynnerlig dröm: Jag såg min mor och vår son Adolf. Jag frågade den första: Nå är mor i ett saligt tillstånd? Hon svarade: Ej ännu, men min reningstid är dock Gudi lof snart slut. Till sonen sade jag: Hvad är det för ett hål du har i hufvudet Adolf? Svaret fick jag, då han en tid därefter kom hem och visade oss en stor bar fläck i hufvudet, märke efter en svår böld.

Jag vill i sammanhang här berätta en tilldragelse, som hade ett stort inflytande på vår familj. Vännen Filip Hjerta fortsatte med sin uppfostringsanstalt för gossar på Lungnet nära Stockholm. Han for just omkring år 1867 för att i Västergötland samla ihop gossar för sin anstalt. Han hade hört, att vi ägde en gosse, som hade goda anlag för

studier och frågade, om vi ville låta vår äldste gosse,³⁸⁾ som då var 13 år, följa med till Stockholm. Vi finge betala det vi kunde. Det blef då beslutadt, att han skulle studera och fick således medfölja. Då han vistats där en tid, fick min hustru en svår aning och ville nödvändigt, att gossen skulle göra en påhälsning hemma. Hon arbetade natt och dag med väfnad och dylikt för att förtjena och hopspara de behöflige respångarna. Då han kom hem, berättade han hvilken orättvis och hård behandling dessa gossar fick undergå. Detta var dock ej så mycket Hjertas skuld, ty han var af naturen ej hård, utan hans hustrus och hennes broders, hvilka på ett barbariskt sätt behandlade barnen. Till följd häraf skickade vi ej vidare dit vår gosse, utan i stället sände vi honom till Skara läroverk. Oaktadt denna hårda behandling hafver dock Hjerta hjälpt många fattiga gossar till framtidsutsikter, bland hvilka jag vill nämna läraren vid läroverk August Kronbakk. Skulle någon trott, att Adolf än en gång skulle komma till Hjerta?

En annan af mina vänner vill jag ej glömma att omnämna nämligen skolläraren Andreas Brink. Jag blef bekant med honom genom min bror kyrkoherden, som var hans favorit. En tid var Brink min bästa vän, dock gick af okänd anledning denna vänskap slutligen upp i rök. Han var varmt religiös, mycket insiktsfull och därtill som skollärare beläsen, ja lärd. Utom vanliga folkskolekunskaper var han hemma i tyska och engelska språken. Han var tämligen till åren kommen, då han gick in vid Skara folkskolläroveseminarium, hvarest då den beryktade Otterström var direktör och lärare. Med honom hade han mången skarp dust, enär han var mycket stridslysten. Han hade ett oroligt lynne, och som skollärare kunde han ej kvarstanna länge på hvarje ställe. Som ordinarie skollärare tjänstgjorde han i Timmersdala och Låstad, som vikarius i Bohusländska skärgården, i Hvarf och Asklanda m. m. Från skärgården berättas om honom ett vackert drag. En fattig stenhuggare förlorade hela sin kvartalsinkomst därigenom, att sten gick itu. Det blef stor jämmer i huset, ty han hade hustru och flera barn att försörja. Då skänkte den fattige skolläraren, som ägde blott nakna väggar, hela sin kvartalslön till den olyckliga familjen. Sin ekonomi skötte han dåligt, lefde i yttersta fattigdom och uppe-

³⁴⁾ Jfr här kap. 5 och 6 om fadern och Gartman.

³⁵⁾ Jfr här kap. 7 samt texten omkring nottecknet 28.

³⁶⁾ Jfr här kap. 2 och 6.

³⁷⁾ Jfr här kap. 6, slutet på tredje stycket med not. Jfr 2 Mos. 19 och 32.

³⁸⁾ Adolf Barthold, född den 24/8 1854.

höll sig ofta som snyltgäst i rika familjer. Dessbättre var han ingen gång gift. Han var en högst treflig sällskapsmänniska och kunde nästan hur länge som häldst uppehålla ett intressant samtal. Som vän var han opålitlig. Då han var lärare i Låstad, 4 mil från Åsled, besökte han oss ej mindre än två gånger och visade sig mycke intim. Då han sedan blef vikarierande lärare i Hvarf, $\frac{3}{4}$ mil från Åsled, besökte han oss ej vidare. Slutligen tjänstgjorde han som vikarius åt skollärare Stork i Asklanda. Här slutade han sitt äfventyrliga lif och ligger begrafven på Asklanda kyrkogård. Nästan samtidigt dog äfven Stork. Stork efterlämnar två döttrar, hvaribland den ena Alma är småskollärlarinna i Asklanda och den andra Paulina småskollärlarinna strax intill Hoberg, där vi nu bo.

Jag vill här omtala ett stort under och man må kalla det ett nådens under. På Källeberg en egendom i Mularps socken, Åsleds pastorat bodde en trädgårdsmästare Jansson. Hans hustru, känd under namnet madam Jansson, var en mycket begåfvad kvinna och en skicklig sjuksköterska. Hon var vän och bekant i vårt hus och biträdde vid min hustrus fjärde barnförlossning (Emil Viktor). Hon var ej blott begåfvad, utan ock älskvärd och mycket omtyckt. Men tyvärr visste hon det ock. Hon brukade säga: Gudskelof! jag är omtyckt utaf alla människor och vet mig ej ha några ovänner. Jag tänkte: Kan en så inbilsk farisé blifva förvandlad till en botfärdig och ångerfull publikan? Ja det undret inträffade. Hon fick en svår värk i benen och var länge fängslad vid sjuklägret. Då inträffade den underbara förändringen, som blott Herrans Ande kan åstadkomma. Det sista året af hennes lefnad besökte jag och min hustru henne. Då lät det annorlunda. Hon sade: Ack hvilken skröplig varelse människan är! Hela hennes lif förflyter i synd och elände. Jag trodde mig vara from och god, men har nu fått ett annat mod, sedan jag känt syndanöden. Med glädje skiljdes jag och min hustru från vår gamle vän.

En annan vän från Åsletiden var Emilia Malm. Hon var från sin tidiga barndom min skolflicka, dock stod hon äfven sedermera under min ledning. Som hon från födelsen var nästan utan fingrar på den ena handen, så var hon mindre bekväm till arbete, men som hon hade god skolunderbyggnad, rekommenderade jag henne till en liten lärarinneplats för nybörjare. Denna syssla skötte hon med omsorg och skicklighet. Hon blef väckt i skolan eller kanske kort efter hennes konfirmation. Hon var mycket fäst vid sin gamle lärare, men då vi kort därefter afflyttade till Torbjörntorp, så glömde hon snart sin vän och välgörare för en annan. Det fick hon dock bittert ångra, enär den-

samme var behjälplig att störta henne. Hon dog mycket tidigt. Kort före hennes död besökte jag henne och hoppas hon for hädan i frid.

Min ekonomiska ställning i Åsled var högst bekymmersam. Skollärelönen var på den tiden så ringa tilltagen, att knappast en person kunde lefva på densamma. Till hjälp af någon klockarelön var ej att hoppas, enär klockaren (Rosén) var blott nio år äldre. Han tjänstgjorde så länge jag var i Åsled och dessutom några år efter. Jag hade ingenting lärt mer, än hvad som hörde till studierna och skolan, hvadan jag ej kunde slå mig på några synnerliga extra inkomster. Visserligen läste jag in ett par gossar i Skara läroverks tredje klass för 110 kr. De äro båda kyrkoherdar: Oskar Norlander i Linköpings stift och Gustaf Tilén i Visby stift. Jag vann ock ett pris af 50 kr. hos Evangeliska Fosterlandsstiftelsen för en skrift: »Den sanna bättringen». Men den lilla tillökningen var alltför ringa. Hushållet bestod ofta af 8 a 9 personer; 6 barn, min mor, en piga. Dessutom ledo vi stora olyckor, dyrbara svin omkommo genom olyckshändelser, tjuvvar stulo våra bästa kläder. Min duktiga hustru arbetade natt och dag med väfnader för att förskaffa en extra förtjänst. Dessutom tillverkade hon det mästa af de kläder vi sleto. Min svärmor hjälpte ock till med hvad hon kunde. Hon dref en liten diverse handel och bestod oss esomoftast med socker och kaffe.

Men behofverna voro för stora. Det fanns ingen annan utväg än söka transport till ett ställe med bättre inkomster. Till en början såg det ut som om det skulle lyckas. Jag fick två fördelaktiga anbud. Det första var från en mäktig vän grefve Torsten Rudenskiöld³⁹⁾ på Leckö, svärfader till den beryktade Sven Hedlund, redaktör till Göteborgs Handels och Sjöfartstidning. Han erbjöd mig en fördelaktig plats i Örgryte nära Göteborg. Det andra var från baron Jonas Alströmer, som erbjöd mig en plats vid Östads barnhus nära Alingsås. Genom omständigheter, som jag här förbigår, blefvo båda planerna tillintetgjorda. Kort därefter blef jag så nervsvag, att jag måste söka bot vid den s. k. Himmelskällan nära Varnhem. Jag sökte därefter Tuns högre folkskola och hade de bästa förhoppningar om framgång. Det slog fel. Jag sökte Velinderska skolan i Göteborg,⁴⁰⁾ men utan framgång. Jag

³⁹⁾ Nyberg sände minst två brev till Rudenskiöld i pedagogiska frågor och om förflyttning. Förvaras i Göteborgs stadsbibliotek. Daterade 1855 resp. 1856. Jfr här avtrycket i huvudavdelning F.

⁴⁰⁾ Tydligtvis minnesfel av förf. i stället för Willinska skolan, den högst märkliga gamla fattigskolan, ur vilken Göteborgs folkskoleseminarium vuxit fram, på samma sätt som seminarier uppstått ur dylika donationsskolor i Halle, Uppsala och Linköping.

gjorde sedan det ena fåfånga försöket efter det andra, tills jag omsider erhöill plats i Torbjörntorp, hvilken plats jag tillträdde nyår 1870.

En ljus framtid öppnade sig för mig första året (1850) jag var i Åsled. Åslede innevånare hade valt till kyrkoherde en bland de ädlaste personligheter, som prydde mänskligheten, nämligen rektorn vid Vänersborgs läroverk Nolin. Han var förmäld med min store välgörarens Lindskogs syster. De gladdes mycket öfver, att jag var skollärare i Åsled. Dåvarande komminister Berger sade: Nyberg må skatta sig lycklig, som får en sådan principal. Utan tvifvel får nu Nyberg allting fritt. Men glädjen blef af kort varaktighet, ty han dog redan samma år och kom aldrig till Åsled. Sorgen i församlingen blef stor. Då Berger läste upp tacksägelsen, gjorde han det tillägget: En *synnerligt sorglig* påminnelse om vår dödlighet lämnas oss i dag etc. Hans efterträdare i tjänsten blef kyrkoherden i Södra Björke J. Bergström. Ehuru han med familj i Björke lefvat i torftiga omständigheter, räckte han oss aldrig en hjälpande hand i vår stora fattigdom, då hans ekonomiska villkor blef förbättrade. De anställde kalaser, baler och t. o. m. karnevaler. Detta tillstånd kändes bittrast för våra barn, som fingo sitta i köket och vänta på vår inköpta middagsmjölk. De fingo då bevittna de kräsliga rätter, som inburos, under det de tänkte på den tarfliga middag, som vankade i hemmet. Gossen Carl Viktor vände bort hufvudet för att dölja de tårar, som runno.

Hans [kyrkoherdens] tjänstetid i Åsled sträckte sig till 1874 (?) då han dog under läkarevård i Falköping. Hans hufvud uppsvulnade till en onaturlig storlek. En vän till oss, känd under namnet klockare-Stina, hade några år förut följande märkvärdiga dröm: Hon var i Åslede kyrka, men i stället för den vanliga prädikstolsvärden Min gärning nådigt skåda etc. sjöngs följande Min stora synds missgärning. Där-efter hördes ett förfärligt brakande framvid altaret. Hon ställde sig upp och fick se vice klockarn (fjällarn) stå och hålla prosten Bergström, hvars hufvud var onaturligt uppsväldt.

Denna klockare-Stina var en fallen kvinna, det oaktadt var hon vårt hus på det högsta tillgifven. Hon hade en son med den så sorgligt ryktbare prästen Lagerstrand. Denne gosse, Alfrid Liljestränd, var en bland mina första elever och mycket begåfvad. Kort efter hans konfirmation blef han antagen som skrivare hos länsman Bellander i Hångsdala. Kort därefter ådrog han sig en svår förkylning och lunginflammation, som inom en vecka ändade hans lif. Icke många år därefter följde honom modern. Hon dog, som jag hoppas, i tron på den store syndaförlåtaren.

Lars Linderot skrifver i en af sina sånger: Mången pärla kojan gömmer, mången trogen sitter där, som kanhända du fördömmar och förakt för honom bär; i all tysthet frälstes han, fast han ej så tala kan om sin tro som mången ann. Denna erfarenhet har jag många gånger gjort. I Åsled Pilagården hette en bonde Johannes Andersson, känd under namnet enehagarn. Han var tyst, beskedlig, stilla och oförargelig, men att han var en varm kristen, visste jag ej, förr än jag en gång hållit ett föredrag (för skolbarnen) i hans hus. I Torestorp, Tiarps socken, bodde en soldat Kull, med sin hustru. Man visste ej mera om dem, än att de voro stilla och oförargliga och att de voro flitiga kyrkobesökare, men omsider blefvo de kända som varma kristna. Deras omvändelse var af en underbar beskaffenhet. Då Kull en gång efter slutad vapenöfning återvände till hemmet, saluterade han med geväret, som nästan alla knektar bruka göra, hvarvid den olyckshändelsen inträffade, att pipan sprang sönder. Som denna skjutning var oloflig, dömdes han vid majorsförhör till 40 prygel. Detta var för hans kläna kropps-konstitution ett barbariskt straff. Hvad var att göra? Båda makarna tillgrepo det radikalaste medel som finnes, nämligen Bönen. Då han kort därefter inställde sig för majoren, en bister och ovänlig man, var denne ovanligt vänlig. Han sade: Det var nog intet bra du gjorde gosse, men hvem felar icke? Gå nu i frid och var ej vidare orolig. Då de nu sågo, huru ögonskenligt Gud hörer bön, blef Gud deras Gud och de Hans folk.

Två eller tre år före vår flyttning till Torbjörntorp dog min svärfader Anders Bogren. Han hade fört ett högst stormigt lif, lefvat tyranniskt i sitt hus och förstört en hel förmögenhet. Fattigdom och nöd hade blifvit följden, om ej en duktig hustru och en praktisk son, Johannes Bogren, uppehållit huset. Hans föröfrigt vilda berserkalynne stegrades genom umgänge med en afsatt ogudaktig präst Pilgren. Då han afsattes, tjänstgjorde han i stora Mellby. Det bevittnades inför rätten, att han, sittande i ett supgille, afvisade tvänne dopvittnen med de orden: Gå åt helvete med ungen. Då dommaren sporde honom, om det var sanning, lærer han hafva svarat: De gingo väl icke ändå. Min svärfar erkände nog på sotbädden sitt usla lefnadsskick, mer vet jag icke.

En af våra grannar i Åsled var den rike J. Vidbom i Kullagärdet. Han var mycket stolt, spefull och ogudaktig. Han hade en enda son, som ärfde hela förmögenheten, $\frac{1}{2}$ hemman, skog, kvarn och många kontanter. Då föräldrarna voro döda, gifte han sig med en prästdotter, enär han älskade lefva med stora världen. Dels genom hustruns

slöseri, dels genom borgensförbindelser för sina förnäma vänner blef han alldeles ruinerad. På slutet af sin lefnad bebodde han ett litet rum och kök i Falköping. Då besökte han oss två gånger i Torbjörntorp. Denne Jakob Vidbom var olik fadern. Han var ej religiös, dock foglig, stilla och tålig. Han sade: Tidens svårigheter äro ej värda våra tårar, dessutom är tiden så kort både för den fattige och rike. Han är nu död och troligen äfven hans hustru.

Den store Pontoppidan säger på ett ställe: Det finnes allvarliga själar, som dö nästan i förtviflan eller åtminstone i största ovisshet, men efter afskedet från kroppen finna de sig lyckligt bedragna. Ett sådant fall vill jag anföra. I Högstena $\frac{1}{2}$ mil från Åsled, bodde en mycket fattig änka, som under sina sista år låg till sängs, plågad af djup förtviflan. Hon var känd under namnet Annicka i muren. Jag besökte henne och intalade henne tröst och mod. Jag sökte visa henne, att Gud förer somliga af sina barn på det viset, nämligen genom förtviflans mörka dal till Guds rike. Hennes anlete ljusnade, hon fattade mod. Hon sade: Herren pröfvar oss hårdt, men Han förskjuter oss aldrig. Han sönderbryter ej det bräckta röret [= röet] och utsläcker ej den rykande vecken. Ja, inga blifva med så stor säkerhet salige, som dessa andliga martyrer.

De två sista åren 1868 och 1869 af vår vistelse i Åsled blef lidandets mått rågad. Det var ej blott fattigdomen som tryckte, utan ock sjukdomar, vållade genom olyckshändelser, och framför allt människors fiendtlighet.

9. Torbjörntorp.

Min tjänstetid i Torbjörntorp började d. 1 Jan. 1870 och slutade d. 1 Juli 1901. Min skola började först i Mars 1870. Våra yttre omständigheter blefvo något förbättrade, i anseende till att inkomsterna ökades. Utom skollärelön, hade jag äfven i klockarelön årligen 7 tunnor råg, skörden på två kyrkogårdar samt matskott. Dessutom hade jag 150 kr. i årligt arvode för poststationstjänsten. Både jag och min hustru kommo ock i tillfälle att slå oss ut något mer. Vi förbättrade betydligt vår huskost. Skulderna ökades dock tyvärr, ty barnens uppfostran blef mycket kostsam.

Men innan jag berättar något om förhållandena i Torbjörntorp måste jag göra en återblick till Åsled. År 1882 dog min svärmor i Nytorp under Svartarp. Med hennes mans död var ej sorgerna slut. Hennes söner, synnerligen den äldste, gjorde henne stora bekymmer. Denne Anders Gustaf Bogren hade genomgått Skara läroverk och

Uppsala universitet, samt blef enligt sin moders önskan präst. Han fann sig dock ej väl i detta ämbete, utan trädde oupphörligt efter annan sysselsättning. På det första stället, Vilska Klefva, blef han väckt till själsbekymmer, hvilket dock tog en sned riktning. En bekant präst drog honom med sig till spelbordet och sällskapslifvet. Han var ej häller fullt normal, hvadan han föll i den ena extravagansen efter den andra, synnerligen genom högst olämpliga fririer. Hans moder följde honom hit och dit lik en annan Monika ⁴¹⁾ utan att vinna hvad hon önskade. Då jag en gång medföljde henne på en resa i samma ändamål till Larf, hörde jag af pastor Smedberg, död som kyrkoherde i Ryda, den bästa prädikan jag hört i all min tid. Hufvudinnehållet var, huru Guds barn sättes på de hårdaste trosprof genom Guds hjälps dröjsmål, men att slutligen hjälpen kommer stor och härlig. Han började med de orden: (Hes. 12: 22) Efter det dröjer så länge, blifver intet af Edra profetior, och slutade med de orden: (Ps. 241: 6) Så falle då på våra kinder ej mera någon tröstlös tår. Vår nöd med Jesus oss förbinder, vi äro Hans och Han är vår. På mig gjorde denna prädikan ett outplånligt intryck. Bogren tjänstgjorde på flera ställen bland andra i Berg, där han gifte sig med en simpel tjänstepiga. Äktenskapet blef ej lyckligt, hvadan det upplöstes i Amerika. Han fick fast lägenhet som komminister i Hol, hvilken plats han dock lämnade och for med hela familjen, som bestod af flera barn, till Kansas i Förenta Staterna. Här måste han utstå de största vedermödor, bland annat blef han skild vid sin hustru. Lefver han ännu? eller har han, renad genom eldpröfvet, gått in i den eviga sabbatshvilan? —

Vår äldste sons studier i Skara gick i början mycket bra, men längre fram tog det emot. Han fick underbetyg i ett ämne, som han kunde reda rätt bra nämligen geometrien. Som jag läst geometri ganska mycket, examinerade jag honom och fann, att han var oskyldigt bedömd. Det visade sig då han sedan tenterade sig in i klassen. Emellertid fann han efter detta studierna mer och mer motbjudande och omsider afslutade han dem alldeles. Han fick lust att bege sig på sjön, hvadan han for till Göteborg för att taga värfning. Men han behöfde blott kasta en blick på sjömanslifvet, så blef han afskräckt och for hem igen. Jag öfvertalade honom att blifva landtbrukselev. Han begaf sig då till en i pastoratet boende skicklig landtbrukare Sven Torstensson Boltorp. Men efter några få veckors praktik befanns det, att ej häller detta var hans lefnadsmål. Då fingo vi besök af den förut nämnde

⁴¹⁾ Augustini moder, som bad för sin son.

Filip Hjerta, som ännu en gång erbjöd sig att taga emot honom. Här till samtyckte både vi och han, hvadan studierna åter började. Det gick en tid rätt bra, men så föll han i en svår sjukdom, tyfus-nervfeber, och hans studier blefvo på nytt afbrutna. Han intogs på diakonissanstalten, där han blef mycket väl vårdad. Här hade han kraftiga väckelser. Han blef visserligen återställd, men hans krafter voro dock så svaga, att han ej kunde fortsätta studierna, utan måste resa hem. Under denna sin hemvaro fullgjorde han ock sin beväringssplikt. Han försökte få en tjänst vid telegrafverket, hvadan han reste till den beryktade Hakon Brunius i Jönköping, som undervisade i telegrafering. Ett mycket grannt betyg fick han nog, men någon plats var ej möjligt att få. Då såg det förtvifladt ut. Han vistades dels hos min bror som då var kyrkoherde i Stenstorp, dels hos sin mormor i Åsled, dock mest hemma. Min svärmor sade: Adolf får gärna stanna hos mig, I äro många nog ändå hemma. Han gick dit, men återkom efter få dagars förlopp. Då fick han en skarp läxa af både mig och min hustru. Jag sade bland annat: Det är din egen skuld, att det är så motigt för dig, ty du korsar Guds vägar. Han har utsett dig till det andliga kallet och vill bereda dig för det. Mitt råd är: Vänd dig till Gud i bönen och gif Honom hela ditt hjerta, så skall Han öppna utväg för dig. Jag skall emellertid annonsera efter en informatorsplats åt dig. Stanna så länge hos mormor, öppnar sig någon utsikt, skall jag genast skicka bud på dig. Det dröjde ej mer än två eller tre dagar, innan jag fick bref från patron Eurenus på Grunnevad, som önskade få en informator. Min hustru gick genast till Åsled, för att underrätta honom och dagen därpå jämte Adolf komma igen. Men han kom ensam hem. Då märkte jag, att han var förändrad. Han satte sig genast vid kammarorgeln och spelade och sjöng: (Ps. 467:13) Jesu blod min synd afplanar etc. Detta var ingen flyktig förändring, utan början till omvändelse. Strax därefter erbjöds honom en tjänst vid telegrafan, men han afböjde det. Med intyg från sin farbror och prosten Linnarsson i Falköping sökte han och vann inträde vid fjällstedska skolan i Uppsala. Här fortsattes hans studier med framgång. Men mot slutet kom ett bekymmersamt bref. Han skref: Jag kommer hem då och då men måste först undergå en operation. Jag blef högeligen förskräckt, men min hustru sade: Lugna dig, han menar kanhända studentexamen. Ja väl, frampå kvällen den utsatta dagen mötte han oss med den vita mössan. Kort därefter reste han till Uppsala för att taga dimissions-examen, hvilket gick ovanligt fort. Sedan begaf han sig till Medelpad, där han blef hjälppredikant åt kyrkoherde Håkansson i Skön

nära Sundsvall. Här träffade han den beryktade biskop Landgren, som erbjöd honom att blifva präst i hans stift. Men huru mycket han än tyckte om Landgren, ville han dock enligt sina föräldrars vilja bli präst i Skara stift. Efter sin återkomst från Norrland reste han till Uppsala, där han på ganska kort tid tog praktisk examen. Ännu återstod dock ett ämne hebreiskan, som dock kunde afläggas i Skara. I händelse han ej på bestämd dag kunde taga betyg i detta ämne, måste han underkasta sig den s. k. »filen», en högre examen, som just då var antagen. Men o ve! just i detsamma blef han angripen af den svåra sjukdomen difteri. Han förlorade talförmågan och vi gäfvos hoppet på examen förloradt. Nu skulle han ytterligare studera minst två år till. Men under tiden tillfrisknade han och min rådiga hustru sade: Gå genast någon till Torstensson och skaffa häst och kuska in honom till Skara. Jag afrådde till följd af nyss utståndnen sjukdom, men det blef därvid; han for till Skara och det lyckades. Samma år 1882 prästvigdes han i Skara af biskop Beckman. (Mer längre fram).

Således kom Adolf ej vidare till Hjerta. Ännu efter flera års förlopp träffade jag vännen Hjerta. Han var då helt förändrad. Förut en riktig slusker, snarare lik en luffare än en herr magister, var han nu fin och snygg med nystärkt halskrage m. m. Förut var han knarrig och klanderfull, men nu mild och öfverseende. Hvad hade åstadkommit denna förändring? Utan tvifvel var det kärlekens makt. Han hade efter sin första hustrus död inträdt i nytt äktenskap med en fröken Uhr. Med henne hade han ett barn. Utan tvifvel hade frun och barnet inverkat på honom mildare känslor. Han hade dessutom med värma omfattat Viktor Rydbergs mildare åsikter om evighetsstraffen. Nu är han död och har utan tvifvel hört af Öfverdommaren detta vittnesbörd: Ack, du gode och trogne tjenare! öfver en ringa ting hafver du varit trogen. Jag skall sätta dig öfver mycket: gäck in i din Herres glädje! — Hans änka och barn lefva troligen ännu. I fall de befinna sig i torftiga omständigheter, borde hans många elever som han framhjälpit eller velat framhjälpa, räcka dem en hjälpsam hand.⁴²⁾

⁴²⁾ I sammandrag må refereras Nybergs skildring av sina barns öden. Dottern Emila Viktoria, mest begåvad av alla barnen, blev sömmerska, gifte sig med Carl August Hallkvist, född 1 jan. 1856, snickare i Falköping. De hade en dotter Viktoria Charlotta född 27 aug. 1883. Familjen flyttade sedan till Finland: Jakobstad, Åbo och Helsingfors. Där blevo båda väckta »men öfvergingo kort därefter till baptismen». De flyttade sedan till Stockholm och slutligen till Åtvidaberg, där mannen arbetade i många år.

Yngste sonen Carl Viktor blev snickare hos byggmästare L. Jungblom i Falköping; skadades vid ett bygge, då en ställning rasade. Han begynte med sin faders stöd läsa, tog skollärareexamen i Göteborg med goda betyg, blev lärare i Enslöv

Hvad själfva skolan i Torbjörntorp beträffar, så gick den nästan hela vägen igenom i ett och samma spår, d. v. s. den var delad i två afdelningar, som undervisades hvarannan dag, första och andra klassen en dag, tredje och fjärde den andra dagen.⁴³⁾ Så mycket som möjligt undervisades hela afdelningen på en gång. De flesta ämnen förbereddes, synnerligen katekesen. Jag gaf läxor i högst få ämnen, enär jag ville, att barnen på den lediga dagen skulle vara nyttiga i hemmet. Från början af min skoltid till dess slut verkade jag för studiet af allmän och kyrkohistoria. Enligt mitt lifliga sangviniska temperament var undervisningen alltid liflig, sällan tröttande. Fel ägde nog rum vid undervisningen, hvaribland jag vill särskildt nämna, att jag emottog barn alltför litet förberedda ur småskolan. Kanske var det ock ett fel, att jag begagnade för litet läroböcker, och litade för mycket på den muntliga undervisningen.

Af mina skolbarn vill jag nämna några få: 1 Ada Johansson St. Berg. Hon blef under skoltiden djupt gripen af evighetens allvar. Hon skref till mig ett allvarligt bref, hvaruti hon syntes ana sin snart förestående skilsmässa. Vid mogen ålder gifte hon sig, men förföll därefter i dyster slöhet. Sedan hon födt ett barn, fick hon hemlof; kort därefter dog barnet. 2 Elin Maria Pettersson från Tomten Baltorp. Hon mistade tidigt sin fromma moder och vårdades sedan ömt af en huld fostermoder (styfmoder). Hon var from ifrån tidigaste barn- domen och hoppas jag, att den, som börjat ett godt verk, Han skall det ock fullborda intill Jesu Kristi dag. Jag var mycket fäst vid den lilla flickan långt innan hon kom i min skola. Vår korrespondens varar ännu. 3 Hulda Gustafsson från St. Backabo. Hon blef allvarligen väckt under de sammankomster jag höll om kvällarna i hemmet. Tyvärr återgick hon sedan till världsväsendet. Mot slutet af min tjänstetid i Torbjörntorp bildades en s. k. skytteförening. För att fira denna brukade ungdomen stundom gå tillsammans om lördagskvällarna för att dansa. Ofta varade dansen till söndagsottan. Detta var ingen god skola för de unga. Äfven vår Hulda dansade bort sin väckelse. Så hände en på samma gång sorglig som märkvärdig händelse. En ung flicka störtade som död ned midt under själfva dansen. Hon kom sig visserligen, men intrycket häraf var så stort, att danserna från den tiden inställdes. Kort därefter fick jag ett allvarligt bref från Hulda. Hon betygade en djup ånger öfver sitt förflutna lif, bad Gud om nåd att hädanefter kunna föra en kristlig vandel. Hoppas hennes bön blir hörd. 4 Axel Fridén. Denna gosse var ifrån barn- domen from. Han gick med glans igenom folkskolan, hvarefter jag läste privat med ho-

nom, så att han vann inträde vid Göteborgs folkskollärareseminarium. [Jfr senaste not.]

Jag vill nu berätta om några personer, med hvilka jag kom i beröring i Torbjörntorp och som utöfvade på mig ett andligt inflytande: 1 Enkan Britta Svanberg i L. Backabo. Under det jag var i Åsled, uppträdde en mycket begåfvad andlig talare, som hette Carl Johan Lindberg. Stora skaror trängdes omkring honom och äfven jag var en i bland hans beundrare. I Falköping bodde vid den tiden en andligt begåfvad man, skraddare till yrket, vid namn Torsell. Han tillhörde den schartauanska riktningen, men hans vandel var mycket tvätydig. Vid ett tillfälle hade jag ett ärende intill honom, då en gumma utgjorde hans sällskap. Han varnade mig högeligen, att ej

i Södra Halland och fick sedan fast plats i Göteborg. Andra dottern Maria Charlotta, född 30 okt. 1863, var klen, lärde till sömmerska men orkade ej med arbetet; stod en tid i Kindals modehandel i Jönköping. Hushållade för författarens bror Carl i Göteborg, gifte sig med en skollärare i Sibbarp, som senare blef lärare i Sörby nära Falköping och därefter i Frillesås i Halland. De hade tre barn, en son och två döttrar. — Den tredje dottern Anna Matilda (Nanna), född 16/7 1866, friskast och starkast av barnen, var hela tiden sina föräldrars hjälpreda. Yngsta dottern Jenny Oktavia, född 31/10 1869, genomgick Rodhes småskollärarynneseminarium i Göteborg och erhöll plats i Gällstad, där hennes bror var vice pastor. Tog avsked och flyttade till sin bror, då komminister i Daretorp, som hans hushållerska. Trivdes ej med lärarkallet, nervsvag, kom hem och blev privatlärarinna i Härja, blev sedan lärarinna i Ansjö, Hemsjö socken i en s. k. lägre folkskola med sex klasser. Öfveranstängde sig. Flyttade sedan till Vårgårda.

Föräldralösa och mycket begåfvade fostersöner: Carl Erik Olsson, 6 år, son till en kopparslagare Olsson i Falköping. Genomgick Göteborgs folkskollärareseminarium med ganska höga betyg och erhöll plats i Göteborg. (Tog fosterfaderns tillnamn; se personlistan: Nyberg, Carl Erik). Gustaf Albin Andersson från Bestorp var vid 14 års ålder ganska besvärlig men blev plötsligt mycket religiös och tillika ett af de snällaste barn jag sett. Kom till Fjellstedtska skolan i Uppsala men förkylde sig där (— en kamrat ville ha öppet fönster, hur kallt det än var ute —), måste resa hem och dog sedan på Falköpings lasarett. »Den enda tjänst jag kunde göra min unge vän, var att sjunga vid hans graf».

»Jag vill i aldri största korthet nämna de elever, med hvilka jag läste, för att de skulle bli intagna vid folk- eller småskollärare-seminarium: 1. Viktor Nyberg (se ofvan). 2. Viktor Valström, skollärare i Värmland. 3. Erland Bergström från Berg, skollärare i Ullerud, 4. Edvin Nyström från Falköping, skollärare i Västerlanda. 5. Carl Gustaf Nykvist från Torbjörntorp, skollärare i Kölabo. 6. Alfred Torén från Torbjörntorp. 7. Viktor Fridén från Friggeråker, skollärare i Uppland. 8. Nils Fritioff Pilström från Åsled, skollärare i Ytterborna. 9. Hanna Sandsjö från Friggeråker, småskollärarinna i Bohuslän, numera gift. 10. Matilda Rynning från Torbjörntorp, småskollärarinna och organist i Ugglum. 11. Alida Svanberg från Torbjörntorp, småskollärarinna i Karleby. 12. Gustaf Larsson från Friggeråker (misslyckades). 13. Hanna Persson från Torbjörntorp (misslyckades). 14. Rebecka Fridén från Friggeråker (misslyckades). 15. Axel Fridén från Friggeråker, (vikarierande) skollärare i Åsled. 16. Elin Torstensson från Torbjörntorp, folkskollärarinna i Göteborg.»

Sedan uppräknas de 4 småskollärarynnesor, som tjänstgjorde under Nybergs tid i Torbjörntorp, och de 17 präster, som under samma tid voro verksamma i Falköping.

⁴³⁾ Sälunda fanns här småskola, i motsats till vad fallet var i Åsled.

vika af från den gamla läran och gumman instämde till en del. Då jag sedan flyttade till Torbjörntorp, träffade jag samma gumma. Hon hade varit i ett förtvifladt tillstånd, men var nu någorlunda återställd. Hon bad om tillgift för sitt uppförande hos Torsell. Vi blefvo sedermera de bästa vänner oaktadt våra olika uppfattningar i religionen. Hon fick genomgå svåra både andliga och lekamliga lidanden. Bland annat tog fattigdomen så öfverhand, att hon måste uppgifva egendomen till konkurs. Man påstod, att hon därvid handlade tvätydigt. Jag besökte henne på hennes dödsläger, då hon led stor anfäktning. Jag försökte ingjuta tröst i hennes bedröfvade hjärta och jag har största anledning säga: Är icke detta en brand, som ur elden utryckt är?

2 Karlbecksa, änka efter folkskolläraren Karlbeck i Torbjörntorp och Friggeråker. Hon var i mycket torftiga omständigheter och intogs i Torbjörntorps fattighus. Hennes man var skollärare före Tingvall, som var min företrädare. Personer, som i barndomen gått i skola för honom, berättade, att han ej blott undervisade barnen i Guds ord, utan att han ock lärde dem bedja. Hans efterlevverska änkan Karlbäck var en djupt kristlig kvinna, ehuru helt i den schartauanska riktningen. Det oaktadt voro vi de bästa vänner och hade många uppbyggliga samtal. Hon hade ett mycket sträft och fränstötande lynne, hvadan hon ej kunde göra sig älskad hvarken af världsbarnen eller de religiöse. Det oaktadt åtog sig min hustru denna fattiga, förbisedda och förskjutna varelse. Hon hade så gott som ett hem hos oss, och när hon kom i något trängande behöf, gick hon till oss. De förmå ej löna dig igen, heter det. Hon brukade säga: Jag förmår ej löna Eder men jag lofvar bedja för Eder. Nu har hennes lidande en ända. Mätte hon en gång komma oss till möte och anamma oss i evinnerliga hyddor.

3 Spjut. Jag påminner än en gång om Linderots ord: Mången pärla kojan gömmer etc. I Torbjörntorp dog en f. d. soldat Spjut. Han förde ett mycket stillsamt och oförargligt lif, men var för öfrigt ej känd som en bland de gudlige. Jag besökte honom på hans sista resa. Jag tänkte: Här får jag att göra med en inbilsk farisé. O nej! uppriktigare syndabekännelse får man sällan höra. Han bekände inga grofva synder, enär han ej visste med sig dylika. Han bekände synder, som människorna ej bry sig om, ej ens de gudlige t. ex. att deltaga i förtal, fåfänga ord, andras affärer o. s. v. Ja, i all tysthet frälstes han!

4 Under första året vi bodde i Torbjörntorp voro jag och min hustru bjudna på kalas i gästgifvargården. O hvilket lif! en försupen far, en

försupen son och flera andra försupna. Där dracks ohejdadt om kvällen, t. o. m. hustrun skålade med gubbarna. Några år därefter låg denna hustru på sitt dödsläger. Jag besökte henne och samtalade med henne. Hon omtalade då, att hon en gång varit väckt men att hon, sedan hon kommit i en svår yttre ställning, i hvimlet på en gästgifvaregård, följt med i detta hvimmel. Hon kände i sin själ hela lagens förkrossande tyngd och bad utur hjärtats djup: Gör ångern sann, fast den är sen, och två mig från de synder ren, af dem min själ befläckas. Ett villadt får, som funnet är, ack till den frälsta hjorden bär på hulda herdearmar; O Du som dig förbarmar. ⁴⁴⁾

5 Johannes Olofsson Stora Berg. Denne ädle, förståndige och ansedde man var en tid min motståndare. Det berodde på ett olyckligt missförstånd. Men så småningom blef han väckt till allvarligt sökande efter Guds rike. Han bjöd mig dit för att hålla andligt föredrag. Han beklagade, att han kommit i elfte stunden. Från den tiden blefvo vi intima vänner. Han var fader till den [nyss] förut omtalta Ada Johansson, S[tora] Berg. Denne mannen fick genomgå svåra prof, innan hans slutförlossning kom. Han fick en svår kräfta, som uppfrätte hela ansiktet. Jag besökte honom esomoftast under hans sjukdom.

6 Albert Mikael Boström. Dennes tidigare historia hörer till vår Åsletid, under det den senare hörer till vår tid i Torbjörntorp. Han gick som gosse i min skola och gjorde stora framsteg, hvadan jag rådde föräldrarna att låta honom studera. Han var från barndomen mycket from och tillbragte många nattliga stunder under bön. I Skara gjorde han utomordentligt stora framsteg och tog inom otroligt kort tid mogenhetsexamen. Kort efter denna examen besökte han oss jämte sin moder i Torbjörntorp. Hon visade sig mycket glad, men honom själf syntes lyckan ej alls bekomma. Kort därefter arbetade han i Uppsala på sin dimissionsexamen. Då ansträngde han sig öfver förmågan och lefde föröfrigt alltför magert. Vår son, som då bodde i rummet bredvid och arbetade på samma examen, sade: Du dödar dig Boström, om du lefver så klent, du måste hålla dig bättre kost. Han svarade: Hvad vill jag göra? Mina föräldrar äro nästan i pänningbryderi, jag kan ej begära mer hjälp af dem. Adolf sade: Skrif då till din farbror patron på Simmatorp, han är ju nära millionär. ⁴⁵⁾ Det ville han icke. Då skref Adolf till patron Boström och bad honom resa till

⁴⁴⁾ Wallinska psalmboken 184: 6.

⁴⁵⁾ Simmatorp, gods i Marums socken, 3 km. från Skara. Det ägdes i många år av led. av Första kammaren Nils Johan Boström.

Uppsala och se till sin brorson. Han kom verkligen och ombestyrde, att honom intet fattades. Men då var det försent. Emellertid tog han ändå sin dimmissionsexamen, men efter den ansträngningen blef han så svag, att han måste ligga overksam en lång tid. Omsider tog han äfven praktisk examen och blef kort därefter prästvigd. Hans första plats var Sjogerstad, där han verkade med stor välsignelse. Därifrån missiverades han till Fägred och därifrån som v. pastor till Häggum. Här förföll han i dyster hypokondri. Därifrån skickades han åter till Fägred, men hans bana slutade på vägen dit. Under det jag höll på med skolan i Torbjörntorp aflämnade posten till mig tvänne bref, ett från min bror kyrkoherden och ett från vår son. Innehållet var ungefär detsamma nämligen underrättelsen om Boströms död. Då han kom till Moholm, fick han åka med en dräng, som ärnade sig till Fägred. Komna på en skog, bad Boström drängen köra litet före och vänta. Då drängen förgäfvdes väntat en stund, vände han i följe med en annan åter till samma ställe. Där funno de honom i skogen ett litet stycke från vägen ligga med afskuren strupe. Man kan tänka sig föräldrars och syskons sorg. Föräldrarna lefva ännu och jag har många gånger sedan träffat dem. Adolf skref: Det finnes få människor, som så träget kämpat med Gud i bönen som Albert Boström. Om jag får möta någon i himmelen, så blir det visserligen han. Detsamma sade ock den store John Ternstedt, kyrkoherde i Fägred.

7 Anders Gustaf Andersson med hustru Matilda. De blefvo båda väckta till eftertanke på evighetssaken under de sammankomster jag höll om aftnarna under min sista tid i Torbjörntorp. Då knöts mellan oss ett vänskapsförbund, som varar än, och vi brefväxla fortfarande med hvarandra.

1872 d. 6 Okt. invigdes Torbjörntorps nya kyrka af Biskop Butsch. Kyrkovärdarna jämte flera, hvaribland jag blefvo om kvällen inbjudna till supé tillsammans med Biskopen. Vid bordet uppläste han värsar, som jag författat i anledning af högtidligheten. De närvarande röredes till tårar.

Värsarna lyder så:

Var hälsadt sköna Herrans hus, som uppstådt här af sten och grus!
 Hur lifligt våra hjärtan slå, Då vi i dag förenas få
 Och viga helgedom och chor Till Honom, som i höjden bor.
 Som sten förenas genom kalk, Föreana inom denna balk,
 Du kärlekens och fridens tolk! Föreana evigt tvänne folk.
 Ack! inom dina murar må Ej nånsin skilda hjärtan slå.
 Din höga spira i vår trakt För oss skall blifva ett: Gif akt!

Att söka det, som evigt är, Där tjuf ej stjal, där rost ej tär.
 Ack tolka för vår skumma syn: Si! Herren tronar ofvan skyn.
 Uppfyll ditt namn på ädelt sätt Och bruka lagens hammar rätt:
 Förkrossa alla hårda berg Och träng igenom ben och märg.
 Låt ingen, ingen slippa ut, Som icke fått ett stygn förut.
 Må ingen inom dina hvalf Förkunna Kristi lära half;
 Men måla enligt Herrans Ord En Kristus oss af Gudi gjord.
 Som för oss uppfyllt Guds behag, Som i oss skrifver Herrans lag.
 Släpp genom dörren ingen lejd, Som icke gifver sig i fjäd
 Med ulfvarna för fårens skull, Men endast söker fårens ull.
 Ack! öppna för den herde god, Som vågar ära, gods och blod.
 När tyngde utaf kval och sorg Vi träda inom denna borg,
 Må vi en förstad finna här För tidens stormar och besvär.
 Må helgedomens balsamsaft I hemmet gifva tröst och kraft.
 Och när vi samlas mången gång Att offra Herran bön och sång,
 Må vi i kärlek, tro och hopp På bönens vingar svinga upp
 Från detta yttre tämpel här Dit upp, där Herren Tämplet är.
 Och när vår lifstråd klipptes af, Så lämna blott åt oss en graf,
 Där skilde ifrån kval och strid Vi hvila få i ro och frid,
 Till dess den stora morgon bräcks, Då åter vi ur grafven väcks!

En tid därefter uppstod i samhället ett slags andlig rörelse, snarlik de af mig förut omtalta samtalen efter den tengbomska väckelsen.⁴⁶⁾ De s. k. väckte samlades i stugorna, där de läste, samtalade och gjorde bön, den ene efter den andre. Jag deltog en tid i dessa samkväm, men fick rätt snart en afsmak för dem. Formen var snarlik den tengbomska, men andan var på långt när ej densamma. Ett gediget ytt-rande kunde de ej fördraga. Just som man talade, stämde någon upp en religiös sång eller ock ställde någon sig hastigt upp och gjorde en högröstad bön. Om någon bland sällskapet ej ägde förmåga att offentlig bedja, så betraktades han med misstänksamma ögon, men sedan han uppöfvat sig i detta bönesätt, räknades han till de heligas samfund. En gång yttrade jag, att det är en stor fördel för det kristliga lifvet, om man förvärfvar sig en god kristendoms-kunskap. En bland hopen, en riktig storskräflare, sökte bevisa, att de okunnige lättast bevekas att ingå i Guds rike. Då jag långt efteråt 1904 omtalade detta barocka yttrande för en viss präst, kyrkoherde Källdal i Hol, svarade han de eftertänklige orden: Mannen hade efter sin synpunkt rätt. Ingåendet i Guds rike var för honom liktydigt med anslutandet till deras samfund, och i så fall är det lättare att vinna proselyter bland de okunnige. — Jag skildes snart vid detta tvätydiga

⁴⁶⁾ Jfr här kapitel 2.

samfund. Det fanns dock bland dem verkliga kristna med guld i hjärtat, hvaribland jag vill minnas en viss Blom, f. d. soldat, nu bromsare.

Jag tog kort därefter kännedom om den s. k. valdenströmska läran, som sedan fick så stor utbredning. Den började egentligen därmed, att P. Valdenström och en viss Ekman oponerade sig mot den själförderfliga rutströmska-hedbergska läran⁴⁷⁾ att hela världen är frälst och salig, och att på Jesu verk för oss ligger hela vikten, men däremot intet på en sann bättring och omvändelse. Jag hörde själf i Stenstorps kyrka följande yttrande af en lekmanprädikant: »Någon frågar: hvad skall jag göra, för att vardas salig? och får till svar: du skall göra bättring. Nej, läs rätt. Det står: Tro på Herren Jesus!» Så långt efter som 1902 hörde jag i Hobergs missionshus af en lekmanprädikant följande uttryck: »det ligger ingen vikt på hvad du gör, vare sig bättring eller annat, utan blott på, hvad Kristus gjort för oss». Man kan ej undra på, om en så själfördärfilig lära fann motståndare. Men Valdenström gick däremot för långt åt en annan sida. Han förnekade Kristi verk för oss och lade hela tyngdpunkten på Jesu verk i oss, nämligen en sann omvändelse. Han nekade helt och hållet betydelsen af Jesu försoning i förhållande till Gud och sade öppet, att försoningen sker blott å människans sida. Han förringade således Kristi verk hos den himmelske Fadern.

Kort därefter fann jag det, som alltsedan utgjort mitt lefnadsmål nämligen kiliasmen. Jag har nämt, huru den först kom till lif genom doktor Ternström i »nordisk kyrkotidning» och »den sjunde basunen och det tredje ve». Nu fick den ny fart och värme framför allt genom två stora skriftställare i det ämnet nämligen Guinness föreståndare för en missionsskola i London och framför allt genom professor Auberlen i Basel i sin bok »Profeten Daniel och Johannes Uppenbarelse». Nitet för Jesu ljufviga parusi för att upprätta sitt rike på jorden har sedermera ej aftagit utan fastmer tilltagit i ljus och värme och det oaktadt jag ej funnit sympati ens hos mina bästa vänner. Domprosten Linnarsson skref till mig: »Jag kan tyvärr ej omfatta Edert sälla framtidshopp». Doktor Helander i Falköping sade: Kiliasmen är en fantasi dock en mycket vacker sådan. Hos blott tre personer vann jag varm sympati nämligen komministern i Hendenen [= Händene] Per Hasselrot, som inhämtat den hos irvingianerna,⁴⁸⁾ skollärare A. Andersson i Slöta, som dock under inflytande af en missionär Fransson hade många skefva begrepp. Båda dessa äro döda. Den tredje var kyrkoherde Elftman i Lidköping. Under ett skolläremöte i Lidköping måste jag sitta en hel kväll och utveckla mina idéer

om det tusenåriga riket. Sedan har jag tyvärr stått alldeles ensam och ej ens hos de närmaste vunnit sympati för mitt lifs högsta uppgift: Jesu tusenåriga rike på jorden.

Jag har på senare tiden fått en afgjord antipati för alla samfund. Nog inskref jag mig en gång i goodtemplarorden, men gick af samvetsbetänkligheter strax ut. Man försökte öfvertala mig att gå i spetsen för en blåbandsförening, men dels till följd af ovilja mot alla sorters enskilda samfund, dels leda för sällskapslif i allmänhet vägrade jag ihärdigt.⁴⁹⁾ Kyrka och stat äro de enda jag vill sluta mig till.

Uppgifven af skolan rådde mig vännen Blomkvist att söka tjänst som prädikobiträde i något af stiftet, där det kunde behövas. Han rådde mig uttaga betyg dels hos lektor Stenkvist i teoretiskt hänseende, dels hos biskop Beckman i det praktiska.

Betyget från Stenkvist lyder sålunda: På uppdrag af Biskopen öfver Skara stift H. H. Dr Beckman och på begäran af Skolläraren i Torbjörntorp i samma stift Carl Nyberg har jag nedanskrifna dag med samme Carl Nyberg anställt en noggrann pröfning af hans lärdom i teologiska och humanistiska vetenskapsgrenar, och har han därvid i ofvannämnda läroämnen, i all synnerhet i *bibelkännedom*, *allmän politisk och kyrkohistoria*, nya testamentets grundspråk samt tyska och engelska språken befunnits innehafva sådana kunskaper, att de i *kyrkohistoria* torde böra anses motsvara väl godkända insigter i prest- och pastoralexamen, samt i öfriga ämnen utgöra ett bevis uppå hvad god begåfvning i förening med ihärdig flit under för mångsidiga kunskapers inhämtande äfven mindre gynnsamma omständigheter mäktat att åstadkomma.

Vinköls prestgård i Skaraborgs län den 9 Juli 1891.

John Stenqvist.

Filos. Dr Teol. Kand Teol. Lektor, Prost och Kyrkoherde, Examinator i kyrkohistorien i prest- och pastoralexamen.

Betyget från biskop Beckman lyder sålunda: Med förevisande af motstående m. fl. intyg om insigter äfvensom om berömlig verksamhet såsom skollärare har Herr Carl Nyberg anhållit om min rekommendation för anställning såsom Guds ords förkunnare vid någon

⁴⁷⁾ Jfr not 26. Jfr Norberg, Arvid, Den kyrkliga väckelsen i Skara stift under senare hälften av 1800-talet. 1—2. Stockholm 1939, 1944. — Åsikter i folkskollärarekretsar om P. W-m jfr ASU 61: B; 65 s. 232—235.

⁴⁸⁾ Ensidiga trosfränder till skotske prästen Edward Irving (1792—1834), som i London samlat skaror av åhörare vid sina predikningar om de yttersta tiderna.

⁴⁹⁾ Jfr Årsböcker i sv. undervisningshistoria vol. 65 sid. 227—231.

plats, hvars aflägsenhet från församlingskyrka och presterskap gjorde ett sådant biträde önskvärdt; och som jag icke allenast af de förevi- sade vitsorden, utan jämväl genom muntliga intyg af flera prestmän, med hvilka Nyberg varit i närmare beröring, blifvit förvissad om, att han af hjärtat vill tjena vår Herre Jesus och hans församling såsom ordets förkunnare samt dertill eger erforderliga insigter, skicklighet och andelig erfarenhet, så gifver jag, när den personliga umgängelse jag haft med honom så vidt ske kan bekräfta dessa intyg, med glädje det begärda förordade vitsordet till den kraft och verkan det enligt vår kyrkas ordning kan medföra. Skara Brunsbo d. 10 Juli 1891.

A. F. Beckman

Biskop.

Gud välsigne företaget och låte det lända Hans heliga namn till ära!⁵⁰⁾

D.) NYBERG SÅSOM MÄNNISKA, LÄRARE OCH FÖRENINGSMEDLEM.

Av Överläraren A. Hallenius, Falköping, 1932. (I SAF:s arkiv).

(Om metodiken jfr Nybergs minnen kap. 8: Åsled.)

. . . Glädjande nog har jag en anteckningsbok från Nybergs skola och dess historieundervisning. Över en mängd historiska personligheter innehåller den först en något utförligare skildring av personens liv och verk. Först behandlar han några av bibelns märkligare personligheter, därpå en mängd av allm. historiens. För att underlätta barnens minne, sammanfattar han dessa personhistorier i bunden form under rubriken: "100 märkvärdiga personer".

Någon annan lärobok såväl i svensk- som allmän historia än dessa anteckningar efter lärarens muntliga framställning användes nog ej. Även i skolans övriga ämnen — utom katekes och biblisk historia — var nog tillvägagångssättet det samma.

I nyss nämnda anteckningsbok följer så rubriken: "Människan" med sina underavdelningar: Uppfinnare, Reformatorer, Befriare, Missionärer och Krigare.

Zoologien är till största delen framställd i frågor och svar, och de senare, rätt utförliga, visa, att ämnet blifvit både grundligt och åskådligt förberett.

⁵⁰⁾ Med denna fromma önskan avslutar Nyberg sina minnesbilder.

Original-förlagan förvaras hos hans dotterdotter, Fru Dagmar Renard, Hålsingborg. Noterna här ha avfattats av B. Rud. Hall under den vägen medverkan av kanslirådet Fr. Sandberg och biblioteksvakt Erik Eriksson. Jfr Personregistret i bokens slut, som huvudsakligen upprättats av arkivtjänsteman Erik Axelson.

På samma sätt behandlas geografin. Här är N. modern, ty han börjar med hembygden (hembygdsundervisning sålunda men utan sandlåda) och förenar sedan på ett lyckligt sätt den fysiska geografin med mineralogi och växtgeografi och de därav betingade näringarna.

Även fysik och kemi ha sina särskilda kapitel, men synas ha blifvit mindre utförligt behandlade. Vid undervisningen i botanik lade han stor vikt vid att barnen skulle lära de latinska namnen och Linnés system. Astronomi sökte han lära dem på sitt originella sätt.

För undervisningen i sång — man sjöng mycket i N:s skola — skrev han ofta text till kända melodier. Historiska personer och händelser behandlades mycket ofta på detta sätt. Tegnér och andra sångens stora mästare tjänade som förebilder. Han "gjorde om dem", som han sade. Ibland kunde det nog vara si och så med överensstämmelsen mellan versmått och melodiers rytm, men detta tycktes icke inverka störande, ty man sjöng av hjärtans lust. Hundratals nu mognade män och kvinnor ha som barn sjungit dessa sånger, som de än i dag minnas och kunna sjunga. Då det blev bekant att jag höll på med en enkel minnesruna över Nyberg, intresserade detta hans forna elever — nu gamla män och kvinnor — i så hög grad, att de letat reda på sina gamla papper och tillställt mig dessa. Tack vare dem är jag i tillfälle att ur den rika samlingen meddela ett och annat prov.

Nyberg rådgjorde gärna med kamrater om skolans angelägenheter. Så var fallet i synnerhet vid läraremöten, där han aldrig saknades och där han genom föredrag över skilda ämnen och väckta frågor framlade sina åsikter och erfarenheter. Falköpingskretsens protokoll bevarar många föredrag av honom. För sina föredrag valde han ofta rätt originella ämnen. Här må anföras några. Ett ämne lydde: "Människostammarnas utbredning över länderna", däri han söker bevisa att paradiset fyra floder varit Nilen, Eufrat, Tigris och Indus, som en gång i tiden sammanflutit i n. v. Indiska oceanen, vilken trakt en gång genom vulkaniskt utbrött sjunkit i djupet. Sedan de första människorna av ängeln med svärdet (en vulkan) fördrivits ur paradiset, skedde, efter människosläktets förökande en nödvändig överenskommelse att ej längre sammanhålla den stora familjen, som nu söndrats även genom den naturliga olikheten i språk och seder (Babels förbistring). Synnerligen intressant är det att följa hans framställning av de tre huvudstammarnas utbredning över jorden och särskilt då han framställer, hur Sems efterkommande (Judarna) skola av Jafiterna fördrivas från land till land, sålunda besannande bibelns utsago, att de slutligen "skola bo i Sems hyddor", tillägger han.

Vid ett annat tillfälle höll han föredrag över ämnet: "Den sanna bättringen", som sedermera av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen belönades med ett pris av 50 kr. Några andra av Nybergs föredrag föreligga i tryck: De fyra temperamenten, Rationella bevis för människans tillvaro efter döden, Den stora överhängande faran, Tiden för Jesu återkomst att upp- rätta sitt fridsrike på jorden, Harmoni mellan själens och kroppens egen- skaper m. fl.

Frågan om statsbidrag till sjukvikarie väcktes av Nyberg och översändes sedan till vederbörande myndighet med gott resultat.

Nyberg ansåg det vara av stor vikt, att barnen efter slutad skolgång hade tillgång till goda böcker och förde därför fram biblioteksfrågan vid flera möten. På hans initiativ bildades en läsecirkel bland kretsens lärare och lärarinnor.

Själv intresserad av spåk, väckte han förslag om tyskans införande som läroämne vid seminarierna.

Katekesfrågan framförde han ock till behandling vid mötena. Han ansåg katekesen lida av många brister: styckena äro svårfattliga för barnen och bibelspråken ofta dåligt valda. Katekesplugget bör bort och lämna mera plats för verkligt bibelstudium. Om katekesen skall bibehållas som lärobok, är en grundlig omarbetning både önskvärd och nödvändig, ty en lärobok i kristendom bör framför allt verka på barnets känsla och vilja och ej som nuvarande katekesen huvudsakligen belasta minnet. Vid sin sista examen yttrade han: "Bergspredikan och allt Guds ord är sådant, att det kan läras utantill av både barn och äldre, icke så med katekesen — den får man plugga.¹⁾

Vid historiska märkesdagar höll han gärna föredrag. Vid ett folkskol-läraremöte 1893 talade han om Olaus Petri och reformationen och uppmanade kamraterna, att var och en i sin stad bidra till att denna för vårt folk så betydelsefulla händelse komme att firas på ett värdigt sätt. I sin egen skola högtidlighöll han den med ett kort föredrag, och han hade strängt sin lyra till Olaus Petris ära i en sång, som sjöngs.

Med sitt varma intresse för lärarekallet och sin kärlek till barnen vann han deras genkärlek och förtroende. Han blev för dem en faderlig vän, en auktoritet, vars råd man även efter slutad skoltid gärna lyssnade till och följde. Att fostra de unga till goda medborgare ställde han som sin första och största uppgift. Förhållandet emellan läraren och barnens föräldrar var gott och med sitt skoloråd och dess ordförande stod han alltid i bästa samförstånd.

N. var en rak och högre gestalt. Trots hans flärdfria väsen, den enkla hemvävda dräkten och den till synes något sträva ytan, kunde man där bakom skönja en självständig personlighet och en hjärtegod människa. För alla lidande, för alla, som hade det svårt, hyste han en varm medkänsla.

1901 den 1 juli höll N. sin sista examen efter 51 ord. tjänsteår och flyttade sedan till Vårgårda, där han vårdades av en dotter. Den tredje mars 1914 avled han vid 84 års ålder, aktad och vördad.

E.) BIBELGÅTOR I NYBERGS SKOLA.

Begynnelsebokstäfverna på svaren bilda en Apostels utrop.

1. Kan du svara, Hvem i fara Gud om hjälp i tysthet bad?
Mose. 2 Mos. 14: 15.
2. Hvilken bunden, Sista stunden Frälstes ifrån döden glad?
Isak. 1 Mos. 22: 12.
3. Kan du säga, Hvilkens äga Blef en våldsam konungs rof?
Naboth. 1 Kon. 21: 15.
4. Hvem i döden, Sista nöden War om tröst i stort behof?
Hiskia. Es. 38: 17.

5. Hvilken mötte, Och nedstötte Fienden, om än så stark?
Eleasar. 2 Sam. 23: 10.
6. Hvilken anden Slöt i banden; Fjettrade på främmand mark?
Rafael. Tob. 8: 3.
7. Om du visste, Hvar den siste Utaf Davids hjeltar föll?
Rabba. 2 Sam. 11: 17.
8. Säg mig kära, Hvem med ära Intåg uti himlen höll?
Elia. 2 Kon. 2: 11.
9. Hvilken känner, Käre vänner Den som Herrens vänner gömt?
Obadja. 1 Kon. 18: 13.
10. Nämn de träden, Hvilkens bräden Gud och menniskor berömt?
Cedern. 1 Kon. 5: 6 etc.
11. Hvilken minnes, Hvarest finnes Abrahams, Isaks, Jakobs graf?
Hebron. 1 Mos. 23: 19.
12. Säg, min bästa, Hvilket fäste David säker tillflykt gaf?
Mahanaim. 2 Sam. 17: 24.
13. Hvilken trogen Redobogen David uti faran följt?
Ittar. 2 Sam. 15: 21.
14. Som för største Sions förste Rena sanningen ej döljt?
Nathan. 2 Sam. 12: 7.
15. Nämn den hjelten, Som i fälten En förfärlig rustning bar?
Goliat. 1 Sam. 17: 5—7.
16. Säg mig genast, Hvilken senast Utaf Davids hjeltar var?
Uria. 2 Sam. 23: 39.
17. Och profeten, Som I veten Många drömmar tolkat har?
Daniel. Dan. 1: 17.

Joh. 20: 28.

Min Herre och min Gud!

F.) TVÅ BREV FRÅN NYBERG TILL »FOLKSKOLEKONSULENTEN».

Jfr Nybergs minnen kapitel 8 samt noten 59.

Herr Grefve Rudenschöld!

Huru skall jag med ord kunna uttrycka de känslor af kärlek och tacksamhet, som mitt hjerta kände, då jag var i Grefvens sällskap och lika mycket efteråt? Hvad lön kan jag önska Grefven för sin godhet emot mig annat än Guds välsignelse? Mätte Jesus, som hafver barnen kär, välsigna alla barnavänner, isynnerhet Grefven i deras viktiga och höga, fastän för

¹⁾ Samme Hallenius har till SAF:s arkiv inlämnat även bland annat referat över alla folkskolläraremöten i Falköpingskretsen. Enligt detta höll Nyberg föredraget om folkstammarnas utbredning år 1884, ett d:o om människans tillvaro efter döden år 1887 och ett om tusenåriga riket. Dessa trycktes i Falköpings tidning. Nyberg väckte förslag om självhjälpsförening inom kåren år 1888; mötet avslog yrkandet men tillstyrkte att tjänstgöringspengar skulle erhållas vid sidan om lönen. Detta förslag väcktes första gången i denna krets. År 1899 debatterades frågan om lärarnas förhållande till tidningspressen (jfr referatet sid. 5). Spörsmålet om sockenbibliotek dryftades 1893, 1900, 1912.

verlden ringa aktade företag. Jag kunde knappt afhålla mig ifrån tårar, då jag såg en Adelsman af hög börd lik en ringa skollärare ställa sig framför en skara af småbarn för att undervisa. Mätte Grefven fortfara! Om världens barn, som blott se efter det, som högt och lysande är, ej veta att värdera Grefvens bemödanden; så nedslår det ej hans mod, ty så är alltid världens sätt att bedömma. Men emedlertid kan Grefven vara säker på, att hundrade förböner allaredan hafva uppstigit till Den Högste Styresmannen för Grefvens räkning. Som Grefven förmodeligen hafver liten lön att förvänta här i tiden, så önskar jag att den måtte vanka på den yttersta dagen med dessa orden: Ack, du gode och trogne tjenare, öfver en ringa ting hafver du varit trogen, jag skall sätta dig öfver mycket, gack in i din Herras glädje!

Den kärlek, hvarmed Grefven omfattade mig, förekom mig förunderlig. Hvarmed hade jag förtjent ett så godhetsfullt och vänligt bemötande? Grefven skall veta, att ett sådant uppförande icke var så vanligt för mig. Jag var så öfvergifven, så bortglömd, att jag kunde knappt tänka på, att Gud skulle sända Grefven till mig. Jag var i den mest bekymmersamma omständighet i afseende på undervisningen; men tog kort före Grefvens ankomst tillflyckt till det gamla bepröfvade medlet: Bönen. Ack jag bad Gud så innerligt om hans nådiga bistånd, och Grefven blef ett medel i hans hand till bönhörelse. Prosten Bergström lade sig icke emot förslaget, och vi hafva tillsvidare fått undervisningen på följande fot: De vanliga Skolbarnen, hvilka läsa M. T. Th. F., indelas i öfverläsare och underläsare. De förre bevista skolan hela dagen, men de sednare blott på eftermiddagen, då de erhålla undervisning af de förre. O. och L. sysselsätter jag mig med de mera försigkomne barnen. Ingen i hela församlingen har ännu besvärat sig öfver förändringen, ehuru de fleste äro oordentlige och hålla barnen hemma, om det så behagar dem. Materialier har jag ännu inga erhållit, men har fått löfte om sådane. Jag hoppas och gläder mig i detta hopp öfver ljusare utsigter, ehuru det fordras, isynnerhet här, ett outtrötligt arbete och ett obeskrifligt tålmod, ty föräldrarnas otacksamhet stiger till den otroligaste högd. Men i allt detta öfvervinne vi genom Honom, som oss älskat hafver. Prosten omtalte för mig, att han fått bref ifrån Grefven. Jag fick ock del af innehållet. Jag hade knappt väntat mig ett sådant deltagande af Grefven, och jag kan ej gifva någon annan vedergällning än ett hjertligt tack. Men om jag kan vänta mig något deltagande här, isynnerhet i afseende på mina economiska och lokala omständigheter, derpå har jag åtminstone anledning att tvifla. Tiden kommer att visa det. Hvad nu platsombyte angår, så vill jag ingen annan välja, än den *Gud vill*. Min hufvudafsigst bör vara den, att ibland de spåda utså den Gudomliga säden, och jag tror att den hos någon skall falla i god jord. Låt vara att jag ännu ej ser mycken frukt. Om jag skall gå åstad och gråta och bära ut ädla säd, så hoppas jag en gång med glädje få komma och bära mina kärfvar. Bort med heder och pris, bort med rikedomar, den enda lön jag isynnerhet begär af Asleds församling, är att få uppoffra deras små till barnvännen Jesus. Men hvartill duger jag? Till mindre än intet. Men vi hafve en rik, god, vis och mäktig Gud. Ja älskade Grefve! vi hafve en *Gud*, hvem kan visa oss annat?

Förlåt min enfaldiga skrifvelse och fortfar, att vara deltagande för Skolundervisning. Ack, huru gerna skulle jag åter en gång villja se Grefven i Åsled! Huru undervisningen lyckas samt huru mina economiska omständigheter blifva ställda, skall jag en annan gång låta Grefven veta. Jag har svårt för att sluta, men nu måste jag det. Min älskade hustru vill hafva hälsat till Grefven så mycket. I morgon, som är Annandag pingst, få vi höra Edblom för första gången predika. Äfven ifrån honom kan jag på det hjerteligaste hälsa. Gud vare med oss! önskar en ringa tjenare

Åsled den 27 Maj 1855.

Carl Nyberg.

Åsled den 27 Maj 1856.

Högädle Herr Grefve!

Med hvilka känslor jag emottog Grefvens bref kan jag ej beskrifva. Jag hembär derföre en hjertelig tacksamhet. Haf tack älskade Grefve för all omsorg för vårt unga slägte, för all möda med både mig och andra inom Skollärarekallet. Hvilken skulle ej nedkalla Guds välsignelse öfver både Grefvens verksamhet och hans egen person? Det var en sorglig underrättelse, att finna Grefven angripen af sjukdom, men ännu sorgligare, om döden skulle göra slut på Grefvens verksamhet. Det vore dock för motståndarne ett välförtjent straff men för den goda sakens vänner ett sorgeämne, bland hvilka vänner jag ock önskar vara. Det skulle derföre glädja oss, om Grefven åter komme på fötterna och fängnade våra Skolor med sitt besök. Bland dem, som med mig på det högsta önska detta, är ock Kyrkoherde Linnarsson i Hvarf, hvilken väntar Grefven. *Gud låte Grefven lefva än en tid för Sveriges Skollärares och barns räkning, ehuru det gifves många motståndare och Grefven kanske njuter ringa uppmuntran.*

De store hufvuden anse vanligen Skolan med förakt och vedervilja, och den råa almogen anser henne ofta såsom tryckande och onyttig. Men Grefven fäster intet afseende på fäfängelig pris, utan ser blott på den goda och rättvisa saken i sig själf. Jag hoppas dock att Grefven har uppmuntran af några rättsinnige män här och der isynnerhet i Götheborg. Utan tvifvel har Grefven medkämpar, som både med förböner och verksamhet tråda på hans sida. Är det Guds villje, så framrycke Grefven ännu en gång emot mörksens rike och ett förderfvadt slägte. Är det deremot beslutit i Väktarens råd, att Grefven ingenting har gjort i Folkskolan, så hafva vi ingenting annat att säga än: Varde Herrans villje! Verlden har dessutom intet lockande, utan vi få alltjemt bereda oss på nya strider, tills den ytterste fienden döden äfven skall borttagen varda. Ack hur sällt, att hafva lefvat! Ack hur skönt att kunna dö! Tiden lik en stormig sjö, Bakom den, som seglen refvat, Brusar fjerran mer och mer, Då jag himlastranden ser. Gud gifve emedlertid Grefven den frid, som icke verlden gifva kan, isynnerhet i den sista och afgörande stunden.

Jag måste här i Åsled kämpa mot nästan oöfvervinneliga hinder. En vrång och hätsk kyrkoherde, för öfrigt så godt som ingen Skolestyrelse och en i liknöjdhet långt sjunken församling. Jag har fodrat mina rum, dem måste jag tillkämpa mig och hade själfva kyrkoherden jemte klockaren och

några församlingsboer emot mig. Jag ville införa åtminstone tvenne rot-skolor, neml. i de båda yttersta ändarne af Församlingen, hvilket ock församlingsboarne derstädes ville. Då uppstod väl något knot hos dem, som bodde i skolans närhet, men icke dess mindre höll jag på en tid dermed. Det gick förträffeligt, men sluteligen förböd prosten Bergström mig att hålla rot-skolor. Det går nu, som det kan med Skolan, och jag gör mitt kall med suckan men icke med fröjd. Att jag vill komma ifrån Åsled, följer således af sig sjelf. Detta sammanlagt skulle göra, att jag med uppräckta händer skulle emottaga Grefvens välmenta förslag på Öregrytes Folkskola, om ej vissa omständigheter försatte mig i der ledsamma belägenheten att neka. Tack emedlertid, älskade Grefve, för en recommendation, som jag kanske icke förtjenar. Jag känner mig icke ohågad för platsen, ty hvad kan jag bättre önska än uppmuntran i mitt kall? Men jag känner mig icke passa för stadslifvets buller ännu. Jag känner mig verkligen icke vuxen denna plats, ¹⁾ hvarföre någon värdigare och mera passande torde mig föredragas. Min hustru faller det alltför svårt före att blifva så långt skild ifrån hem-orten. Jag är icke utan hopp om en plats här i närheten, hvarföre jag af anförda skäl måhända bör afbida tiden. Denna plats är Hvarf och Kaflås, hvilkens Skollärare icke är hågad att qvarstanna der. Jag känner mig således oförmögen till antagande af denna plats, hvarföre Grefven, som sagt är, torde recommendera en annan. Jag känner en ganska nitisk Skollärare, som troligen skulle blifva ganska väl till pass. Han är kanske oförmögen i sången, men efter min tanke så mycket mer vuxen Skollärarekallet. Hans namn är A. Ljungqvist, men jag vet icke bestämdt, hvar han vistas. Att han ej är ordinaris tror jag mig med säkerhet. veta. Han är efter all sannolikhet i Borås. Jungblom kan utan tvifvel bättre än jag gifva besked om både hans person och vistelseort.

Sluteligen älskade Grefve, önskar jag som frånvarande vara innesluten i hans vänskap och omtanke.

Bed Gud förläna mig seger öfver så mycket motstånd, att icke mörksens rike må triumfera. Jag vill gerna uppoffra mig, om allena Guds sak kan hafva framgång. Ja, är Gud för oss, ho kan vara emot oss? I honom under all vår strid, Vi vinne seger, vänte frid, Med honom allt vi mäkte! Han är när oss alla dagar intill verdens ända.

Jag måste nu sluta, emedan jag likväl ej kan uttrycka de kärlekens känslor, hvaraf min själ öfverflödar. Emottag, högt älskade Grefve, mina kärleksbetygelser, hvilka äro uppriktiga, ehuru enfaldiga. Emottag ock min hustrus hjerteliga hälsning. Kommer den stund någon gång mer här i lifvet, att jag får se och tala med Grefven, så skulle jag vara glad; men om icke, så hoppas jag på ett saligt möte hos vår Frälsare, barnens vän, som har bedt oss föda hans lam!

Med ödmjukhet och tillgifvenhet

C. Nyberg.

Jag hade nyligen skrivvet ett bref till Grefven, men just i detsamma erhöj jag hans, hvarföre jag icke afsände detsamma.

Förlagan i original, förvaras i Göteborgs stadsbibliotek.

G.) EN TIDSDIKT FÖRVARAD BLAND NYBERGS PAPPER.

Nu emot förr.

1. Gamla faster käxar jemnt: Werlden är ju vriden,
Och nu lider det bestämdt Till den sista tiden.
Ånga, elektricitet Jernväg, gas, rösträttighet,
Skarpskytt, qvinnans myndighet
Talas om beständigt, Såsom högst nödvändigt.

2. Och hvad saker och hvad folk, Hin har hittat på det.
Man bör skaffa sig en tolk För att rätt förstå det:
Telegraf och psycograf, Topograf och typograf
Fotograf och Xylograf För mitt öra surrar,
Så att hjernan snurrar.

3. Mycket af den galenskap Som man inventerar,
Gälla skall som vettenskap, Hwarmed man brilljerar:
Palmetin, glycerin Lanternin och trampolin
Officin, strychnin, trichin
Hör man menskor käxa Som en utanläxa.

4. Annat i min ungdom. Hå! Lungnare flöt blodet,
Rent och klart, man talte då Så att folk förstod'et.
Men nu skriks på poesi, Bildning, lyftning, harmoni
Och det är dock rapsodi All den lärda smörjan Ända ifrån början.

5. Ja, uti min ungdom, då Gick man jemt på klacken,
Rusade ej wildsint så Utför branta backen.
Men nu styr man annan kurs, Har behof och ej resurs,
Lefwer stort och gör konkurs Uppå millioner. Sådane fasoner!

6. I min ungdom satt en fru Helt beskedligt hemma,
Ej behäftad såsom nu, Med lyxpestens blemma.
Sydde, nystade och spann, Tänkte mest på barn och man,
Mindre på att wara grann, Och att musicera, Swansa, promenera.

7. Ordning, flit och lycka fanns Då i menskors lefnad.
Medges, det war mindre glans, Men en stilla trefnad
Spred kring hemmet sin reflex, Mannen fri från gnäll och käx
Gick på nobis klockan sex, Men blef ej blasserad Och ej ruinerad.

¹⁾ Om Örgryte folkskola jfr Joh. Ohlander: Göteborgs folkskoleväsen.

Om Johan Sandler och Hola.

Innan här återges landshövdingen, f. statsministern Rickard Sandler's år 1946 hållna minnestal över sin faders verk, må följande bakgrund lånas ur Social Demokraten för den 19 maj 1935.

Folkskolläraren Johan Sandler startade med två tomma händer men med outtröttlig energi sin ungdomsskola i Hola hösten 1896. Därmed hade den hänförde och för folkupplysning varmt ivrande skolmannen nått sitt längtans mål: att få undervisa stora barn i sociala, kommunala och allmänbildande ämnen och ingjuta arbetsglädje och framtidstro hos den mognade ungdomen.

De första årens ekonomiska svårigheter för denna verksamhets uppehållande övervunnos så småningom, och skolan erhöll understöd såväl från stat som från lokala organ. Men efter tioårigt arbete blåste det upp till storm om Johan Sandler's skaparverk, Hola folkhögskola, en storm, vars vågor gingo långt utöver Ädalens gränser.

Åren 1906—1910, under vilka år Holostriden pågick så gott som oavbrutet, voro tvivelsutan de händelserikaste åren under de demokratiska idernas och arbetarrörelsens genombrottsperiod inom Ädalens arbetarvärld. De åren präglades av politiska motsättningar och partifanatism mer än någon annan tid, och oliktankandes medel att bekämpa varandra voro aggressivare än någonsin. För ett kvartssekel tillbaka sågo de borgerliga i den demokratiska folkrörelsen en stor och allvarlig samhällsfara. Och under denna politiska motsättningsstrid i Ädalen inflätades namnen Sandler och Hola så instinktivt, att Hola icke blott var en folkhögskola och Sandler dess föreståndare, utan de blevo även politiska begrepp hos en okritisk allmänhet. Hola och Sandler blevo med andra ord de politiska motståndarnas gemensamma skottavlor.

Hola folkhögskola hade alltmer under arbetarrörelsens genombrottsdecennium i Ädalen besökts av elever från arbetarhemmen, av arbetarklassens bildningssökande ungdomar, vilka efter genomgångna kurser i Hola ställde sig med sina förvärvade insikter uti arbetarrörelsens och dess organisationers tjänst. Detta förhållande, att ungdomar skolade sig till social och politisk kampduglighet var för dåtida tänkesätt hos många en icke ringa samhällsfara för att icke säga absolut oförenligt med det tillåtna.

Upptakten till den fyraåriga Holostriden gavs sommaren 1906, då läraren vid Hola, fil. den. Rickard Sandler, under sin värnpliktstjänstgöring å Sollefteå läger blev förvunnen med att hava medverkat vid spridning av Socialdemokratiska Ungdomsförbundets upprop "Kamrat i vapenrocken" inom förläggningen. Beväringssmannen Sandler's straff för detta brott mot militära ordningsföreskrifter inskränkte sig emellertid till ett strafftal över honom inför regementet. I samband med denna kontrovers med regementschefen avgick Rickard Sandler från sin befattning som lärare vid sin faders folkhögskola.

TAL VID 50-ÅRSFESTEN I HOLA 11/8 1946.

Av Landshövding *Rickard Sandler*, Gävle.

I denna skola har jag växt upp. Här ha mina föräldrar verkat. Här har jag mött min hustru. Här ha vi bägge varit lärare. Min bror, min syster, min bästa ungdomsvän likaså. Är det underligt, att jag sätter pris på att vara med i dag och gärna också vill ha ett ord med i laget?

Samma höst, då Hola folkhögskola började sin verksamhet, begynte mina studieår i Härnösands läroverk. Somrar, jul- och påskferier andades jag folkhögskolans luft. Det var tillräckligt för att nu säga, att jag under uppväxttiden tagit starkare intryck av den skola jag icke gick i än av den, där jag gick.

Hola företräder för mig, vid en tillbakablick på de fem sjättedelarna av min levnad, i första hand föräldrahemmet och hembygden, med allt vad däri är inneslutet. Det får därför icke förvåna, om minnesfesten hos mig utlöser värnaden för mina föräldrar och kärleken till min barndomsbygd.

Men Hola betyder därjämte en tidig inlevelse i folkhögskolans värld. Mottagna i en ålder, då intressena icke ännu äro riktningsbestämda, ha dessa impulser fått ett bestämmande inflytande på min levnadsbana i dess tidigare åt folkhögskolearbetet ägnade del. Förstärkta genom detta arbete ha de efterlämnat en väsensgemenskap med folkhögskolans idévärld, som bestått hur än verksamhetsfältet ändrat karaktär.

Att detta med tiden blev ett annat är också på sitt sätt förknippat med Hola. Men det kan ej skrivas på skolans konto, men väl på Holo-fiendernas. Om det numera finns några sådana vet jag ej. I vart fall göra de sig icke hörda. Men de funnos en gång. Och vid ett jubileum skall man icke förbise, att Holas 50 år ingalunda varit fyllda med klang och jubel. Den Holostrid, som de äldre här i bygden säkert icke glömt, som i långa, svåra år oupphörligt ställde Hola inför frågan »att vara eller icke vara», men som också mitt i existensbekymren skaffade skolan ett säkert ankarfäste ute i de ångermanländska bygderna och särskilt hos sockenborna uppenbarade en minnesvärd trofasthet — den blev till en vändpunkt i min levnadsbana, som måhända eljest intill nu blivit fullföljd i folkhögskolans tjänst. Även detta gör att en erinran om detta mörka blad i bygdehistorien icke kan saknas i en personlig återblick på det i det förgångna, som för mig är förbundet med Hola.

Som ett av de djupaste minnena från den äldre Holatiden räknar

jag min Fars morgonföredrag. Jag skulle tro, att just dessa mer än det myckna som lärdes under övriga föreläsningar och lektioner står kvar i hågkomsten icke blott hos en förutvarande Holalärare utan även hos många förutvarande elever. De innehöllo kvintessencen av vad jag trott mig förstå vara folkhögskolans anda. De visade, att valet av ämne är det mindre viktiga. Väsentligt är vad som tas ut därur. Livets mest vardagliga ting — jag nämner som exempel en termins serieföredrag om tändstickan — kunna ge djupt inträngande inblickar i naturens och livets företeelser och ge anledning till utläggningar, som fästa sig envist i minnet, över mångahanda tillvarons problem. Dessa korta halvtimmar, som inledde dagens arbete, gävo också rika belägg för riktigheten av Hans Larssons just för folkhögskolans syftemål betydelsefulla ord: uppbyggelsen är ofta nyttigare än nyttan.

Icke är det allom beskärt att vara en förkunnare, som på en gång uppbygger och upplyser. Här kommer allt an på de personliga förutsättningarna. Åtminstone på detta arbetsfält gäller det nog, att det personliga är det högsta i historien. Både ifråga om personlig livserfarenhet och den talarebegåvning som man antingen har eller icke har. I detta hänseende tvekar jag icke, trots skyldskapet, uttala, att Hola var från begynnelsen lyckligt lottat. Här fanns »det lille levende Ord», som i dess ursprungsland Danmark betraktats som folkhögskolans adelsmärke. Enligt den erfarenhet om och i svensk talekonst jag genom åren kan ha förvärvat äro de lätt räknade, inom och utom folkhögskolan, som varit benådade med den naturgivna talemåta Hola folkhögskolas grundare medförde till sin livsgärning. För egen del går jag i vart fall utan vidare ur tävlan. Med ett stänk av självironi hörde jag en gång min Far yttra, på tal om behovet för en talare att förbereda sig: »Skall jag tala 5 minuter vill jag ha en dags förberedelse, skall jag tala i en kvart vill jag ha 5—6 timmar att bereda mig. Men får jag tala hur länge som helst, behöver jag ingen förberedelse alls». Utan att alls kunna instämma i det sista delar jag uppfattningen, att prepareringsbehovet är omvänt proportionellt mot den utmätta tale-tiden. Efter en sådan utsago vågar jag icke så utsträcka längden av mitt anförande, att jag ådrar mig misstanken att ha beträtt talarstolen vårdslöst oförberedd.

Ur mina minnesbilder från det äldre Hola vill jag frammana tvenne, som avteckna sig med en särskild pregnans mot den bakgrund, i vilken det förgångna förtonar sig.

Varje 29 januari under mina ungdomsår församlade min Mor bygdens vid den tiden många kunniga spinnorskor till spinn dagskalas

i gymnastiksalen, där skolans kvinnliga elever fingo se och lära vad linspinningen ännu vid sekelskiftet betydde i traktens arbetsliv. Ännu äro ej de brudlakan utslitna, som vi erhållit från spinn dagar i det gamla Hola. Minnesbilden åskådliggör tvenne ting: min Mors oförgätliga ställning som centralfigur i skolans inre liv och hela Torsåkersbygdens familjära samhörighet med skolan. Spinn dagen var denna storfamiljs årliga högtidsdag.¹⁾

På den andra framträder särskilt tydligt bautastenen vid skolans vinterfester. På den hugfästes årligen händangångna märkesmän icke blott i vårt land utan i hela Norden. Den svenska folkhögskolan står, som rätt och riktigt är, på svensk grund. Men den är född ur en nordisk tanke, den har utvecklats som en nordisk kulturföreteelse och den har verkat som en viktig nordisk kulturfaktor. Härutinnan har Hola varit en folkhögskola av äkta art. Impulser härifrån ha varit klart medbestämmande för min inställning i senare, offentliga värv till nordiska problem överhuvud taget.²⁾

Folkhögskolan i vårt land har i sin hittills fria utveckling formats i olika typer i stor variationsrikedom. Vi ha fått rörelseskolor med var sina intressebetoningar, vi ha tendenser till yrkesbetonade folkhögskolor som speciellt söka anknytning till en särskild yrkes- eller näringskategori, vi ha skolor som medvetet eftersträva karaktären av allmän ungdomsskola. De göra alla en nyttig gärning. Det kan så mycket mindre passa mig att komma med kritik som jag i många år varit lärare i Brunnsvik, i det allmänna medvetandet uppfattad — ehuruval detta icke exakt motsvarar verkligheten — som arbetarrörelsens speciella folkhögskola. Men jag kan icke hålla tillbaka, att det är en typ jag har svårt att förlika mig med. Det är preparandaskolans typ, alltså en folkhögskola som i någon högre grad inriktar sig på att preparera sina elever för andra utbildningsanstalter, till förfång för skolans allmänbildande och allmänt medborgerliga syftemål. Till vilken typ är nu Hola att hänföra?

Den har icke varit en preparandaskola. Visst ha många under årens lopp kommit in i andra skolor efter att ha gjort sina för fortkomsten grundläggande läroår i Hola. Jag har själv somrarna både före och efter min studentexamen läst in så pass många i allmänt eller tekniskt

¹⁾ Om spånaden i sitt flor jfr P. Norberg: Den ångermanländska linslöjden. Sthlm 1938.

²⁾ Sedan vinterkriget i Finland avslutats och sedan Hitler 9/4 1940 överfallit Danmark och Norge, tvangs Sverige att intaga en mera realistisk ståndpunkt till frågan om ett nordiskt förbund än den utrikesminister R. Sandler företrädde.

läroverk eller seminarium att jag vet detta. Men detta har icke vidkommit själva folkhögskolans karaktär, den har icke fått snedvridas därav.

Hola var heller aldrig en skola för en viss kategori av bygdens ungdom. Den var varken bondeungdomsskola eller arbetarungdomsskola. Den var från begynnelsen bäggedera. Inslaget av ungdom från det stora sågverksdistriktets arbetarbefolkning var alltid betydande — och så var det 10 år innan Brunnsvik startade — liksom jordbrukarbefolkningen alltid med stora kontingenter rekryterat dess elevklientel. Så har det också förblivit. Hola är utan tvekan att inränga i folkhögskoletypen allmän medborgarskola.

Dess salar och elevrum voro tidigt väl fyllda och blevo snart överfulla. Liksom åtskilliga andra folkhögskolor, som utövat en stark attraktionskraft har Hola, i sen som i äldre tid, lidit av »embarras de richesse» i fråga om elevrekryteringen. Att ha alltför många elever har blivit en alltmer utpräglad belastning för våra folkhögskolor, motverkande syftet med skolans arbetsätt och innebärande påtagliga risker för bevarandet av dess väsenskaraktär. Det vore orimligt att avvisa bildningshungern från anstalter så väl ägnade att tillfredsställa ungdomens aptit på mera vetande och mera vett. Enda rationella botten är tillkomsten av flera folkhögskolor i vartenda län.

Det må ursäktas mig, att jag i en personlig färläggning så mycket uppehållit mig vid det äldre Hola. Omständigheterna ha ju medfört att mina senare förbindelser med skolan icke kunnat bli så täta. Det vore emellertid oförläpigt av mig att icke vid detta tillfälle säga något ytterligare.

Det som ligger mig mest om hjärtat att tillfoga, det är att lyckönska Hola att ha — efter ett visst interregnum — kommit i så goda händer. Sedan jag lärt känna skolans nuvarande ledare har jag aldrig hyst några farhågor att icke skolans traditioner skulle komma att väl förvaltas, ej heller att den förnyelsens kraft som måste till att hindra god tradition att bli stelnad slentrian skulle sina ut hos skolans ledning.

Detta leder mig tillbaka till vad jag förut sagt om det personliga som väsentligt kriterium på hur en folkhögskola förmår fylla sin i vårt skolväsen egenartade uppgift. Tanken på att folkhögskolans framtid skall anförtros åt en statlig utredning av vanlig typ med syfte att inorganisera folkhögskolan i vårt allmänna skolväsen, med en sådan utrednings vanliga ambition att lösa livets problem i pappersbestämmelser och dess övertro på organisation, inspektion, kontroll fyl-

ler mig med mycken förfäran. Redan nu håller det på att bli så, att lärarebefattningarna vid folkhögskolorna i hög grad följa sedvanliga pappersprinciper för befordringsgången inom den statliga hierarkin. Det föreligger risk att betygsvitsord tilläggas alltför stor vikt i förhållande till den personliga fallenheten. Detta gäller naturligen i än högre grad i fråga om befattning som föreståndare. Är denne en personlighet, sätter han ovillkorligen sin prägel på skolan. Är han det icke, borde han icke vara ledare för en folkhögskola. Vore blott alla dessa ledareställningar väl besatta skulle jag finna det mera betryggande för bevarandet av skolformens egenart att i stället för det nuvarande tillsättningsförfarandet lämna åt föreståndaren ett avgörande inflytande på valet av sina medarbetare. För mig är analogin med en statsministers val av sina kolleger på inget vis onaturlig.

50 år ligga nu mellan 1896 och 1946. Men vilken 50-årsperiod! Det idylliska 1800-talet nalkas sitt slut, då den begynner. Den mynnar ut i atomålderns gryning. Mellan då och nu en fantastisk utveckling av vetenskap och teknik. Mellan nu och då tvenne världskrig. Nuets ungdom växer in i en värld radikalt förändrad i fråga om människans utrustning, men föga förändrad i fråga om människan själv. Hennes uppbyggande och hennes förstörande krafter ha växt jämsides till svindlande höjder. Framför oss ligger uppgiften för människan att lära sig behärska vilka ändamål hon väljer, svårare och större än behärskandet av deras tekniska medel. Därpå beror den vidare utvecklingen: mot kultur eller katastrof. En erinran härom synes mig icke opåkallad vid ett folkhögskolejubileum. Ty fostran av människans inre kvalitet förblir väsentligt syftemål i folkhögskolans gärning. Däri önskas Hola god fortsättning.

Under rektor Bergendals spira i Karlstad.

Av f. Överläraren C. G. Fagerlind, Lidingö (1946).

Det är i slutet av november 1892.

Arvid Ödmann och en sångare till samt en pianist från Kungl. Operan ge konsert i läroverkets stora sal och ha inbjudit seminariets 4:de klass. Men rektor Bergendal har sagt nej.

Det är förmiddag. Stor spänning råder i klassen, ty man har sett Ödmann gå upp till rektor, sedan denne återsänt fribiljetterna.

Filosofie doktor Carl Lind har lektion i 4:de klass. Jag står vid katedern och ber ödmjukt att få låna en bok ur biblioteket.

— Vad ska du med den att göra? spørjer adjunkten med en förmädlig utdragning av orden, i det han skjuter brillorna opp i pannan.

— Låsa den, svarar jag.

— Det där svaret, min bästa blivande folkskolelärare, renderar dig minus 1 i sedebetyg och besparar statsverket 75 kr. vid terminens slut. Till yttermera visso skall jag med egen hand anteckna ditt »kvicka» svar i min lilla svarta bok.

Adjunkten gräver i sin ficka.¹⁾

I detsamma höres starkt buller i trappan och häftig träta. Lind blir intresserad och gänglar i väg mot dörren.

Då han öppnar den, höres rektorns vreda väsande stämma:

— Försvinn ögonblickligen, eller hjälper jag herrn lika hastigt ut för trappan som ut ur mitt ämbetsrum!

— Tillåt mig säga, Herr Rektor — säger en främmande röst, — att det är första gången något dylikt hänt mig. Att god musik och sång är seminarieelever förbjudna år 1892, är en intressant upptäckt. Läroverkets rektor har med tacksamhet mottagit vår inbjudan till 7:de klassens . . .

Ett nytt buller, och rektor återvänder om några ögonblick till sitt ämbetsrum, vars dörr slår igen med en skräll.

Adjunkt Lind glömmet mitt svar och omtanken om statsverket.

På kvällen är fjärde avdelningen samlad hos tredjeklassisten Sahlén, som bor hos en snäll polis och hushållar åt sig själv. Man har salat till kalas: ägg och smörgåsar, brännvin och öl, kaffe, punsch och pipa.

Starke västgöten Segerberg håller tal:

— Kongl. seminarister, torparpojkar, klockarsöner, hemmagossar! Det är sista året vi tillbringa inom de vita murarna. Bevakningen är fördubblad, snöpningen fullbordad. Vi är alla fyllda 21 år och enligt svensk lag myndiga, men ha idag nekats höra Sveriges största tonkonstnärer och hänats, när vi önskat läsa en bok utöver läxböckerna. Kyrkfolket rycker föraktfullt på axlarna åt parias på skampallarna.²⁾

För oss existerar endast ett bud, men i detta är tidsåldrars visdom innelyckt: »Icke se, icke höra, icke smaka, icke vidröra».

Vår nacke är knäckt, vår rygg mjuk, omdöme äger vi icke. Av ödmjukhet är vi färdiga att bedja om ursäkt över vår djärvhet att finnas till.

Men ibland stinger oss en stygg känsla, den enda som ännu icke helt dödats — harmen.

Vi, otacksamma, är icke värda den möda vår fostran kostar.

Säg! Bli vi icke här väl rustade för det kall, som i höga toner prisas som det högsta, det skönaste — högre än ministrarnas, skönare än konstnärernas?

Vi är otacksamma, säger jag.

Har vi icke lärt oss galoppa i katekesen? Kan vi icke med 180 bibelspråk bevisa Kristi gudom, med 78 hans mänskliga natur och med 42 båda naturernas enhet utan förvandling eller sammanblandning?

Människosjälen är oss en uppslagen bok, opplinjrad i tusen rätliniga figurer inneslutna i tre kvadrater: förstånd, vilja och känsla, den senare dock endast en sammansättning av de två förra. Vi exerceerar raskt och distinkt i det enda nödvändiga: Normalplanen. Dess littera och moment jonglerar vi med som taskspelare. Vi veta, att under året avlidna barn skall uppföras i statistiska tabellens kolumn 18 och återupprepas i kol. 29 och 30. Kyrkohistoriens årtal rinner ur oss som vatten i en skvaltkvarn. Vi har lärt tröska livet ur »Pedagogiska livsbilder» och svälja skalet.

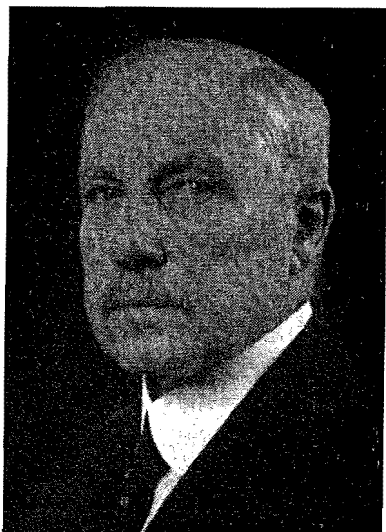
¹⁾ Liksom bibliotekarien lektor Melander i Växjö lvk var Lind ond på alla, som ville låna en bok i institutionens bibliotek. — Följ. noter till denna artikel äro mestadels meddelade eller författade av dennas författare.

²⁾ Bland de åt seminaristerna för övervakningens skull reserverade bänkarna i domkyrkan saknade ett flertal ryggstöd och voro placerade i gången. Jfr ASU 47—48 s. 156 rad 14.

Ifråga om Segerbergs tal i övrigt må hänvisas: rörande katekesanteckningar (vilkas siffertal han tydligtvis starkt överdriver), psykologianteckningar, kafébesök etc. till Årsböcker 47—48 (avd. om Karlstad och Uppsala). Livsbilder = Lifsbilder ur pedagogikens historia av C. W. Kastman m. fl.

Vi otacksamme! Hur kan vi icke skriva böcker fulla om resultatet av kemiska experiment, som vi aldrig sett och aldrig gjort och beskriva maskiner vi aldrig skådat.

Och vår tillvaro! Varför är vi missnöjda? Ha I glömt alla helor öl I slukat hos käringen på Noshörningen,³⁾ då I törstiga återvände från kyrkan? Har I glömt, att vi med välluktande piller kan bedraga rektor och adjunkter, då de väntar oss på våra vindskupor vid återkomsten från kyrkan och med sin näsa vid våra, av ölet klubbiga läppar kärleksfullt uttala sitt: A n d a s!⁴⁾ —

C. G. Fagerlind.

— Förlåt! Klockan är en kvart över 9!

I dörren stod värden, fryntlig och leende.

— Förlåt! upprepade han, men Era lagar är ju stränga. För mig finge Ni gärna stanna hur länge som helst, för jag har nattvakt nu. Man tackade för påminnelsen och troppade av.

Ute på gatan säger någon:

— Nu sjunger här operasångare. Vi får inte höra på. Vi får inte sitta hos en kamrat, vi får inte visa oss på gatorna. Vi går till Blixta⁵⁾ och dricka öl! Strunt i risken! För resten ska vi inte gråta, om hela

klassen re-le-ge-ras. Något roligt ska vi väl ha, fastän vi inte får gå på konsert.

Och hela klassen går till Blixta och dricker öl.

Snart sagt allt var seminarister förbjudet den tiden. Om vi åhörde predikan i metodist-, baptist- och frikyrkotempel eller besökte frälsningsarmén, riskerade vi att bli relegerade. Kaféer, ölstugor, hotell, restauranger, ja, t. o. m. konditorier voro förbjudna; teater och konserter likaså. Kl. ½10 på kvällen skulle vi vara på våra rum. Voro vi efter den tiden »ute på stan», blev det nedsatt sedebetyg och mistning av stipendiet, och hände det flera gånger, blev brottslingen relegerad. Godtemplare fick en seminarist inte vara. Men åtskilliga voro det i hemlighet.

Vi voro blott 11 elever i 4:de klassen vårterminen 1893. En kamrat inbjöd oss varje år till en enkel kaffefest i sitt hem den 10 maj, hans födelsedag. Men sista året, vi voro tillsammans, ville han göra det litet mera högtidligt och beställde supé för klassen på en liten restaurang, Frimurarlogens bakficka, som var helt skyddad för insyn. Till denna avskedsfest kommo blott fyra av de inbjudna kamraterna. Vi övriga sex hade oförmodat kallats till kvällsarbete på seminariet, och först vid niotiden på kvällen, då vi kommo hem, fingo vi inbjudningskortet, varför vi till vår stora ledsnad ej vågade gå till »Bakfickan».

Vid elvatiden på kvällen kom min rumskamrat hem upprörd och förbittrad. Han hade varit med på festen och berättade, att de på hemvägen blivit överfallna av några busar, som jamade och ropade kissekatt, gingo till anfall, sparkade och slog. Seminaristerna kallades nämligen katter den tiden. De försvarade sig, så gott de kunde, och dängde ett par motståndare i gatan. Då kom polisen. Busfröna försvunno i hast, och polisen anhöll de fyra seminarieeleverna. Den femte hade gått hem i laga tid. Ett par av dem fördes till polisstationen men fingo snart lämna den, emedan de icke voro tillräckligt berusade. Jag kan intyga, att min rumskamrat inte var märkbart »ankommen».

Seminariets vaktmästare hade på något sätt fått reda på det nattliga äventyret och skyndade förstas genast till rektor med den intressanta nyheten. Vaktis var av oss alla avskydd och kallad skvallertanten. Rektor Bergendal tog närmare reda på saken hos polisen, och så fällde han domen: ett års relegation.

³⁾ Kafé vid Drottninggatan.

⁴⁾ I och för sådan undersökning kunde elever ock hemkallas till Rektor.

⁵⁾ Lönnkrog på Kvarnberget. Innehavarinna hette Karin Blixt.

Men vår stränge rektor visade nu såsom ofta både förr och sedan, vilken nobel man han i verkligheten var. De relegerade kallades till honom, och han yttrade följande:

»De som ekonomiskt få lida för Edert snedsprång, är Edra föräldrar, och det anser jag vara orätt. Jag har därför beslutat att för dem av Eder, som så önska, anskaffa anställning som vikarierande lärare i folkskolor inom mitt inspektionsområde under relegationstiden.»

Tre antogo erbjudandet, men min rumskamrat använde fritiden till att taga organist- och kantorsexamen.⁶⁾ Samtliga de relegerade avlade folkskollärarexamen följande år och blevo högt skattade lärare.

⁶⁾ Min rumskamrat, Levander, hade varit bland dem som på Rektors tillsägelse bytt namn. Men efter avgångsexamen återtog han namnet Pettersson, vilket hade god klang i hans hembygd, för att fadern och farfadern varit resp. voro mycket musikaliska. Jfr ASU 47—48 s. 157 rad 5 n--3 n. — Foto av utgångsklassen 1893: aa s. 260.

Utom Emil Pettersson-Levander (från Glava) relegerades Martin Wessel (från Dalsland), Oskar Norén (också från Glava) samt Malmstedt. Prosten Th. Petterssons minnestal över Pettersson vid hans jordfästning i Glava 1921 finns i tryck utgivet. Segerberg avled snart efter examen såsom lärare nära Skara. »Den femte, som gått hem i laga tid» hette Skeppstedt.

[I ASU 47—48 s. 157 rad 1—2 nerifrån säges att ingen vågade fuska för Bergendal i Karlstad, men sid. 48 avslöjas där att eleven David Lindgren i Uppsala (nu i Sjötorp) slog rekord i fusk mitt för B:s ögon. Jag och flera voro ögonvittnen. I Uppsala knäcktes B. bl. a. genom ärftliga tendenser till sinnessvaghet, genom SSUH-studenternas nidvisa mot hans godtemplarhat och genom det allmänna motståndet mot hans övriga gammaltestamentlighet. Han utnämndes till kyrkoherde i Tanum i Bohuslän men höll ingen predikan där, inackorderade sig på ett pensionat i Småland och försvann där i sjön i sin nedbrutenhet. Han var såsom rektor en karlakt och oväld var hans adelsmärke.

. . . R. H.]

Recensioner.

GUDMAR HASSELBERG: Rudolf Wall, Dagens Nyheters skapare. Sthlm 1945. 447 sidor. 12 kronor.

Författaren till den betydande avhandlingen "Frösö trivialskola", lektor G. Hasselberg, utarbetade till D. N:s 80-årsdag en förnämlig, ingående och rikt illustrerad minnesskrift över dess grundläggare och hans tidningsorgan (Söndagstidningen, Friskyttan och D. N.) och därmed och därjämte över en betydande del av 1800-talets svenska journalistik, politik, litteratur och kultur. Den första fråga man vid varje sådan runa gör sig — eller bör göra sig — är den: Är det sant vad författaren säger? Eller är det en blasfemisk skönmålning sådan som den alltför många leverera vid baren och som kommer initierade åhörare att förneka talarens sanningslidelse samt önska att den förrådiska felöversättningen "Om de döda intet annat än gott" måtte ersättas med "Om de döda liksom om de levande intet annat än sant". Man tycks kunna vara viss på att författaren ivrigt bemödat sig om sanningen; ett bevis för objektiviteten är bland annat hans betonande av Walls fel och brister (ja, fråga kan vara om han ej (på s. 388) är alltför misstänksam, när han ifrågasätter att W., för att han var självrådig, avsett en lönesänkning för arbetarna — vilken snart i stället blev dem en sparbankstillgång för framtiden).

Lättare och klarare än vanligen annars kan man här få inblick i och överblick av många tidsrörelsers syften och förtjänster, kampmedel och lyten, upp- och nedgång.

För studium av undervisningens historia ges här alltså en god bakgrund för kännedomen om vissa fluktuationer i t. ex. skolornas organisation. Och många skolhistoriska interiörer ges dessutom. Walls första tryckeri var inrymt i Själagården, där förut varit sjuk- och fattighus, sedan kungligt boktryckeri och därefter Gamla stadens trivialskola. Att detta Stockholms främsta läroverk var här under 1½ sekel inlogerat i världens kanske uslaste läroverksbyggnad föranleddes därav att ett riksråd år 1666 lyckats förmå sina ämbetskamrater att tillåta honom sparka stadens högsta läroverk bort till hans kråkslott i gamla stan ifrån dess pampiga byggnad på Riddarholmen, där Herr Riksrådet själv behagade slå sig ned (s. 34; jfr ASU 58 s. 35—74; Lundin och Strindberg: Gamla Stockholm s. 297 o. f.).

Walls Söndagstidningen ville även genom namnet konkurrera med Söndagsbladet, en tidning som bland annat föreslog (1850) att alla höga vederbörande borde få stryk. Söndagstidningen intresserade sig bl. a. för Bildningscirklarna samt för andra sammanslutningar och åtgärder för arbetarklassens förädling och ökade kunskapsstillägnelse, på samma gång den tog avstånd från kommunismen, t. ex. från dr Ellmin och Per Götrek i "Skandinaviska sällskapet" (s. 46). År 1848 övergår Söndagstidningen till att bli ett blad för skämt, underhållning och samhällskritik under namnet Friskyttan. Denna anser bland annat, att folkens framtid ligger i folk-

skolan; folkupplysning är det bästa medlet att göra människorna bättre och lyckligare.

Samma tankegångar framföras i Friskyttens efterträdare, Dagens Nyheter, som framträder 1865 (efter ett interregnum). Den 8/12 s. å., alltså på representationsreformens stora dag, behandlar Wall olika förslag till en högskola i huvudstaden. Den avsåg att frambringa ökad förmåga bland de många nya som nu komme att debattera landets angelägenheter. De fem riksdagsmännen för Uppsala och Lund hade talat emot reformen och sålunda mot en sådan nationens förnyelse. Detta vore belysande för behovet av en sådan högskola i Stockholm; i detta sammanhang kallar Wall denna för universitet, men det är icke fråga om ett examensuniversitet i gammal anda utan en "fri högskola", i synnerhet för de nya väljarskarorna — alltså ett folkuniversitet eller en högre folkhögskola i Grundtvigs mening. I alldeles samma tendens hade tidigare framvuxit "fria högskolor" i t. ex. Paris, Brüssel och London. I sådan riktning gick Stockholms stadsfullmäktiges beslut på samma den 8/12 1865 om en Stockholms fria högskolas inrättande just med anledning av dagens storpolitiska betydelse. Det vore ett fritt samhälle, en fri högskolas och en från kyrkan fri folkskolas födelsedag, menade bl. a. Olof Eneroth och dansade och diktade i dionysisk yra den kvällen och låter på nyåret trycka en uppsatsserie i denna hans hjärteangelägenhet. Till en pedagogikprofessur åt just detta slags folkhögskolemässiga högskola i huvudstaden donerade han sin kvarlätningskap men har varit systematiskt glömd eller oförstådd sedan dess. (Jfr ÅSU n:r 25 och 45—8; Ped. Tidskr. 1936 h. 5; R. Hall: E:s pedagogikprofessur.) Och han har alltid blivit förbisedd i de otaliga sammanhang, där han borde nämnts. De nämnas ock sällan eller aldrig här i Doktor Hasselbergs eljest briljanta framställning. Största delen av min torso till en biografi över Eneroth, detta hjärtats pedagogiksnille, har nyligen blivit uppbränd och/eller möjligen delvis bortförd tillsammans med mina flesta väldiga kopiehögar och övriga otryckta samlingar, alltså manuskript till ett 40-tal framtida årsböcker — en märklig interiör bland oräkneliga andra i vår svenska undervisningshistorias sorgliga och rusliga skövlingshistoria. På samma plats där Svenska skolmuséet till hösten 1928 hade sina samlingar förvarade under många år, där stodo mina nu under flera år. Men i frid fick de vara blott, egendomligt nog, tills jag fått avtal med Riksarkivet om deras överflyttande dit till framtida förvaring och tills jag (med egen hand) spikat till alla 7 à 8 lådorna och skrivit *Skyddas* på dem med stora bokstäver. När jag följande gång kom dit, fanns inte ens ett dammkorn kvar efter dem. —

Bland författare av tidigare uppsatser i D. N. i skolfrågor nämner Lektor Hasselblad Gunnar Wennerberg, C. J. Meijerberg och J. N. Cramér; om teatern Aug. Strindberg, om sociala och ekonomiska förhållanden i Skåne den radikale kyrkoherden H. Schönbeck. Denne gladd sig åt tidningens spridning bland medelklassen; läkaren och skalden H. Säterberg säger den vara ett av våra mest betydande organ för framåtskridandet. En folkskollärare intygade att hans kamrater läste den jämförelsevis mest (jfr ÅSU n:r 54—55 s. 328—335; n:r 72 s. 32).

Under rubrikerna Fred, frihet och sparsamhet ger författaren en över-

sikt av regeringsståndpunkterna och riksdagsfrågorna från i synnerhet D. N:s synpunkt. Tidningen ville vara språkrör för den avancerade liberalismen och för motståndet mot privilegier. Friheten var dess lösen och mål.

Länge bar Dagens Nyheter i hög grad sextitalets signatur. "Detta var inte bara Napoleon III:s och Bismarcks årtionde utan också Garibaldis och Abraham Lincolns, Lassalles och John Brights. Världsförbättrartron och utvecklingsoptimismen var då mycket mera obruten och "naiv" än på åttitalet, då det kalla vinddraget från det hohenzollernska Berlin redan gjorde sig förnimbart. De som svärmade för frihet, jämlikhet och broderskap hade mycket att glädja sig åt under sextitalet. Livegenskapen upphävdes i Ryssland, slaveriet i U. S. A. Vid årtiondets slut hade alla europeiska stater utom Ryssland konstitutionella författningar. Det internationella umgänget och därmed — som man trodde — fredens sak hade gjort häpnadsväckande framsteg genom årtiondets stora järnvägsbyggnader och andra nyheter på kommunikationernas område, den atlantiska telegrafkabeln, Suezkanalen o. s. v. Sextitalet är också de internationella kongressernas tid. I samband med världsutställningen i Paris 1867 hade dylika hållits av vetenskapsmän på olika områden. Genevekonventionen 1864 och den 1867 stiftade internationella fredsligan tyddes också av många såsom löftesrika tecken på en ny tidsålder av fred och frihet."

Härtill kan läggas att nämnda årtionde är i Sverige det kanske mest glänsande för läroverken och mest ynkliga för folkskolan.

"På det kulturpolitiska området fortsätter och skärper Dagens Nyheter under åttitalet sin gamla fejd mot statskyrkan liksom mot undervisningsväsendets nedärvda former. Vidare blev D. N. i viss mån språkrör för den nyrationalistiska strömning, som sedan länge haft företrädare i den akademiska världen men under sjuttitalet började populariseras bl. a. av den idealistiske stationsinspektoren i Tumba K. P. Arnoldson. Av brev till Wall framgår att denne åtminstone från 1877 medarbetat i D. N."

"Den enda hjälpen mot läseriets 'andliga farsot' är en förbättrad folkundervisning, inriktad mera på det praktiska och reella och med en reformerad religionsundervisning. Nu implantas i skolorna en dyster och människofientlig världsåskådning genom tron på djävulen och helvetet och denna jordens beskaffenhet av jämmerdal. Männe det icke vore möjligt att göra religionsundervisningen kortare, gladare, människovänligare, enklare, mera tilltalande för barnasinnets, samt framför allt mera inverkan på det praktiska livet genom utövande av kristliga dygder, hjälpsamhet, välgörenhet, ödmjukt sinne, utseende med andra o. s. v."

"Brister i folkskolans effektivitet — såsom t. ex. då det i Värmland och Dal 1865 visade sig, att en tredjedel av barnen i skolåldern icke ens varit antecknade till skolgång — skyller D. N. gärna på prästerskapets bristande intresse; om böndernas envisa motstånd mot folkskoleväsendet talas ej. I stället för katekesplugget förordar den ihärdigt en tidsenlig, praktisk betonad undervisning, och Olof Eneroths idéer i denna riktning omtalas med gillande. En förutsättning för folkskolans utveckling vore också bättre lärarlöner; folkskollärarna synas vara den enda kategori av tjänstemän som den sparsamhetsivrande tidningen betecknat såsom underbetald."

Mindre välvillig är tidningen mot de högre läroverkens och universitetsundervisningen. En av D. N:s "ständige" medarbetare, Adolf Hedin, hade ju gett ut en bok mot "Latinherraväldet".

Man skulle i detta sammanhang kunna hänvisa till vad redan 1846—47 med gillande framhållits i den märkliga men i vår tid naturligtvis olästa Tidskrift för lärare i fråga om det månghundraåriga strävandet att tvinga eleverna att alltid tala latin. I nämnda tidskrift citeras sålunda en mängd ogillande uttalanden om latintalandet av t. ex. Karl von Raumer, Locke, Gesner, Chr. Thomasius och F. A. Wolf.

Ett fall av åsiktsförföljelse, som väckt mycket uppseende, var målet mot folkskolläraren Sven Nilsson i Tolånga 1879. Nilsson, som synes ha varit Parkerian, hade inte bara blivit åtalad inför Färs häradsrätt för irrlärlighet och hädelse utan dessutom — helt olagligt — häktad. Dagens Nyheter följde alltifrån början saken med skarpa artiklar, den första, "En kättarförföljelse", den 28 juli 1879. D. N:s referent var den kände nyrationalisterna d:r A. F. Åkerberg. D. N. påtalar i en mycket skarp ledare den 8 september "Rättsväsendet i Sverige" dels domarens övergrepp mot pressmännen, dels det upprörande i själva åtalet och svarandens behandling. Det är en skam för ett kulturfolk, säger tidningen, och kommer att ge utlandet samma mörka bild av svensk samvetsfrihet som utdrivandet av katolikerna 20 år tidigare. Lagen var förr ofullkomligare, men man tillämpade den ej så oförnuftigt som nu osv. — Nilsson frikändes, och domaren fick böta. — — —

Samma utmärkta egenskaper som kännetecknar denna lärerika och lättlästa framställning, karakterisera även författarens förtjänstfulla historik om "Press och litteratörer" i Gävle, vilken ingår i praktverket Ur Gävle stads historia, vars första exemplar framlades vid denna borgerliga, förfinade kulturmetropols 500-årsfest den 19 maj 1946.

B. RUD. HALL.

ERIK PAULSSON: "Om folkskoleväsendets tillstånd och utveckling i Sverige under 1920- och 1930-talen".

En avhandling med denna titel har under år 1946 ventilerats av en av lärarna vid Karlstads folkskoleseminarium. Undersökningen sträcker sig över en modern tidsperiod, som ej förut varit föremål för sammanhängande vetenskaplig behandling. Den är späckad med statistiska tabeller, kartor och kurvor, som klart belysa utvecklingen och givetvis kostat sin författare mycket arbete, varom jämväl det redovisade omfattande källmaterialet, citerat i ett mycket stort antal noter, nogsam bär vittne. Särskilt mycken möda torde ha förorsakats av citaten från Folkskolinspektörernas omkring 1000 otryckta årsberättelser, upptagande sammanlagt cirka 35,000 sidor. En sådan översiktlighet och ett sådant klarläggande måste anses vara i synnerlig grad av behovet påkallade ej minst i våra tider, då man icke utger i tryck de inspektörernas originalhandlingar, på vilkas utarbetande ett stort, skickligt och välbehövligt arbete nedlagts.

Det längsta kapitlet i boken utgör kapitel IV, som fyller över $\frac{1}{3}$ av sidantalet (323 sidor) och ägnas skolornas organisation. Där ha vederbörligen uppmärksamats bland annat halvtidsläsningens avveckling, som varit stående på folkskolans reformprogram under den gångna delen av seklet, vidare hjälpklassundervisningen och centraliseringen av skolväsendet, varvid skolskjutsar samt inackordering och bespisning av skolbarn spelat en betydelsefull roll.

Strödda glimtar ur folkskolinspektörernas berättelser ge avhandlingen liv och färg och utgöra ett gott pedagogiskt grepp av författaren vid materialets bemästrande. Ett exempel må anföras. En skola, som kan betecknas som skolan, när hon är som bäst, inspekterades av folkskolinspektören i Närkes inspektionsområde. Det är en liten ödebygdsskola (en B-3 skola) "där en rödkindad och vithårig småskollärlarinna med dispens för folkskola och med moderna undervisningsmetoder, med mild spira härskar över en handfull barn i skolans alla åldrar". I skolan fanns gymnastikdräkter av enhetlig typ, som lärarinnan sytt åt barnen. "Vackra modellerade saker och välgjorda arbeten i pappslöjd" hade barnen åstadkommit och "även småvävnader hade gjorts av flickorna i slöjden". Garage fanns på skolgården och bilen kördes emellanåt av lärarinnan själv. I skolans materiellskåp förvarades minnen från forna minnesgoda elever vid skolan, som varit ute i världen och vid besök i skolan lämnat små gåvor, företrädesvis av tropiskt ursprung. Lärarinnan hade en fosterdotter, som biträdde henne, bl. a. vid orgelspelningen. Hund och katt funnos.

Vid sin avfärd tänker inspektören "med vemod på att hon snart är pensionsmässig den lilla runda och rödkindade fröken med det vita håret och de goda ögonen och det trygga lugnet över sig, lärarinnan med fosterdotter, hund och katt och bil och moderna undervisningsmetoder i den lilla skolan långt borta i en avkrok av världen. Hur skall det gå med denna skola, då den väl måste läggas ned och barnen skjutas till en annan "bättre skola", en B-1 skola. Det blir kanske billigare att slita en amerikansk bil och bränna amerikansk bensin än att ge en svensk lärarinna möjlighet att förtjäna sitt bröd och att fostra barnen från några hem uppe i skogen".

Som ett allmänt omdöme om avhandlingen kan sägas, att den fyller ett stort pedagogiskt behov. Det är ju det modernaste tidsavsnittet av verksamheten på folkskolans område, som utförligt behandlas, ett tidsavsnitt fyllt av sjudande verksamhet.

J. WALLNER.

Personförteckning.

Abel, enligt Gamla Testamentet son till Adam och Eva	198
Abraham, enligt den hebreiska traditionen Israels stamfader	26
Absalom, konung Davids tredje son, ingångsatte ett uppror mot fadern men blev därvid dödad	199
Ada (Markusson) se Markusson	87
Ahnfeldt, Oscar 1813—1882, resepredikant och sångare	26
Almkvist, Herman Napoleon 1839—1904, professor i semitiska språk i Uppsala 1892	159
Alströmer, Jonas 1840—1917, disponent för Östads barnhus och egen- dom	209
Altin, seminarieelev i Härnösand c:a 1889	26
Andersdotter, Maria, g. Nyberg, 1792—1861, mor till Carl Nyberg 180	206
Andersdotter, Mathilda (Tilda på lilla Hällan), ledare för barnvæk- kelse, Carl Nybergs elev i Åsled på 1850-talet	205
Andersen, Hans Christian, 1805—1875, dansk författare	142
Andersson i Korsdalen, inspektor på Koberg c:a 1840	183
Andersson, Anders, f. 1826, folkskollärareexamen 1846, lärare i Slöta 1847	222
Andersson, Anders Gustaf med hustru Mathilda från Torbjörntorp, vänner till familjen Carl Nyberg	220
Andersson, Blenda 1880—1947, kulturhistoriker, museigrundare i Vislanda. (Jfr ÅSU 70 s. 10)	17
Andersson, Johannes, boende i Pilgården i Åsled c:a 1860, varmt re- ligiös	211
Andersson, Per, lantbrukare på skattegården Jung c:a 1850	196
Andersson-Rehnqvist, Anders, f. 1819 i Piteå landsförs., hemmans- ägare, byälderman i Sjulnäs; fader till K. A. Renqvist	20
Anjou, Carl Gustaf 1810—1880, i Uppsala: v. kollega 1835, lärare vid stadens söndagsskola 1837, v. domkyrkokomminister 1841, ordin. 1843; kh i Knutsby och Faringe 1858 (61), kh i Wessland och Tolfta 1869 (70)	56
Anicka i Muren, från Högstena invid Åsled c:a 1860	212
Anton (Rehnqvist), äldre bror till K. A. Renqvist, hemmansägare och byälderman i Sjulnäs	10 21 22
Arndt, Johan 1555—1621, superintendent i Celle, utg. Sex böcker om den Sanna kristendomen	186 194
Arnoldsson, Klas Pontus 1844—1916, stationsinspektor i Tumba, upp- satte och ledde tidningen Tiden	245
Arvidsson, Adolf, f. 1847 i Torsås, i Frostviken v. pastor 1890, kh 1908—1928	86 109—112
Aspling, Samuel Marcus Herman, f. 1822, rektor vid Norrköpings läroverk 1858—1880	79

Auberlen, Karl August 1824—1864, tysk teolog, prof. i Basel, apo- kalyptisk författare	222
Backteman, fröken, affärsinnehavare och musiklärarinna i Boden	19
Bagge, Gösta, f. 1882, professor, statsråd 1939	84 85
Baumbach (-bach), Anders Christofer, f. 1810, prästvigd 1837, kommi- nister i Flo 1860; gift med Sofia Wilhelmina Westermark, dotter till prosten O. Westermark i Tengened (B. har tydligen tjänstgjort som v. pastor hos sin svärfader)	186 187 189 190
Beckman, Anders Fredrik 1812—1894, biskop i Skara 1875 177 179 214 223 224	
Belfrage, Axel Åke 1796—1885, kaptan 1825, major i armén 1840, kammarherre 1830, ägde Hedåker i Hyringa socken	180
Belfrage, Johan Leonard 1754—1820, överste för Bohusläns regemente 1796, vice landshövding i Göteborg, generalmajor 1810	180
Bellander, Carl Frithiof, f. 1829, kronolänsmän i Dimbo tingslags v. distrikt 1858, boende på Hångsdala nära Falköping på 1860-talet ..	210
Bengel, Johan Albrecht 1687—1752, tysk teolog, bibelutläggare	205
Bergendal, Johan Henrik, f. 1845, rektor vid seminariet i Karlstad och i Uppsala	238 241
Berger, Frans Emil, f. 1845, komminister i Fogelås 1873, i Forshem 1882 (84), kh i Ryda 1898 (99)	210
Berggren, Emma, K. E. Renqvists första lärarinna i Piteå	46
Bergman, Bror Gustaf 1822—1892, v. kollega i Hudiksvall 1846, lä- rare vid Prins Gustafs folkskola i Uppsala 1848, seminariedirektor 1852, kh i Alunda och Morkarla 1864 (66), folkskoleinspektör i norra delen av Uppsala län och Fjärdhundra 1869—1871	66
Bergsten, Erik, övningsskollärare vid seminariet i Uppsala, förestån- dare för folkskolan i Finspong	72
Bergström, Johan Gabriel, f. 1799, kh i Björke 1842 (45), kh i Åsled 1851 (53)	210 228 230
Berlin, Nils Johan 1812—1891, professor i Lund 1845	81 91
Beskow, Gustaf Emanuel 1834—1899, grundade Beskowska skolan i Stockholm 1867, hovpredikant och riksdagsman, tog initiativet till Blasieholmskyrkans uppförande (1865—1868)	159
von Bismarck-Schönhausen, Otto Edvard Leopold 1815—1898, tysk statsman	245
Björkman, J. F., brukspatron, ägare av Sätuna gård i Björklinge soc- ken c:a 1850	65
Björkman, Johan, folkskollärare i Espered, död 1917	182
Björkman, John Emil, folkskoleinspektör i Älvsborgs södra inspek- tionsområde efter inspektorat i Kiruna	182
Björling, seminarieelev i Uppsala, lärare i Gävle	58
Björnståhl, Joh. Ferdinand 1847—1939, seminarieadjunkt i Härnö- sand 1878, i Linköping 1898 (jfr Sv. Ltg 23/1897 9/6 s. 321) 23—25	
Bladh, Karl Oskar Valdemar, f. 1886, lektor i matematik, fysik och kemi vid seminariet i Luleå	49 125
Blom, f. d. soldat, bromsare; deltog i väckelserörelsen i Torbjörn- torp c:a 1860	222

Blomberg, Harry, f. 1893, författare	83	156
Blomqvist, seminariekamrat till C. Nyberg, senare anställd vid Rydboholms bomullsspinneri	193—195	
Blomqvist, Johan, f. 1838, i Skara: domkyrkoadjunkt 1869, domkyrkokomminister 1872 (74), kh i V. Tunhem 1883 (85); gick i skola hos C. Nyberg	201	202 223
Bogren, Anna Maria, g. m. Anders Bogren, drev diversehandel i Åsled, C. Nybergs svärmoder; död 1882	203	212
Bogren, Anders, g. m. Anna Maria Bogren. C. Nybergs svärföräldrar	203	211
Bogren, Anders Gustaf, f. 1826, komminister i Hol 1865 (66), avsatt 1869, reste med sin familj till Kansas i Förenta Staterna; bror till fru Johanna Nyberg	212	213
Bogren, Johanna, f. 1832, g. m. Carl Nyberg	179	203
Bogren, Johannes, broder till fru Johanna Nyberg	211	
Bohm, Yngve Carl Herman, f. 1895, provinsialläkare i Gäddede distrikt 1926, i Halmstad 1931	112—114	
Bolin, Anna Margareta (Greta) Jonsson-Sterner, f. 1898, publicist i Svenska Dagbladet (Corinna)	84	85 132 151 156
Boström, patron på Simmatorp, farbror till A. M. Boström	219	
Boström, Albert Mikael 1857—1887, pastorsadjunkt i Sjogestad och Fägre	219	220
Boström, Christofer Jakob 1797—1866, professor i praktisk filosofi i Uppsala 1840 (42)	201	
Bremer, Fredrika 1801—1865, författarinna	142	
Brighth, John 1811—1889, engelsk politiker	245	
Bring, Sven Libert 1826—1905, kh i Torrlösa 1862, professor i praktisk teologi i Lund och kh i Hellestad, Dalby och Boderup 1886, avsked som professor 1897	146	
Brink, Andreas, folkskollärare i Timmersdala och Låstad, Varv och Asklanda	207	
Bruno, länsman i Björklinge c:a 1847	64	
Brunius, Hakon, ingenjör, undervisade i telegrafering i Jönköping	214	
Bucht, Gustaf Wilhelm 1848—1913, rektor vid Härnösands seminarium 1877	(23)	26
Burman, Erik Olof 1845—1929, professor i praktisk filosofi i Uppsala 1896—1910	159	
Butsch, Johan Albert 1800—1875, biskop i Skara 1837	220	
Bäckman, Jonas 1832—1906, lärare i naturlära och matematik vid seminariet i Härnösand 1862—1904	25	
Calleberg, Per Gustaf, f. 1861, pastorsadjunkt och senare v. pastor i Arvidsjaur, kh i Arjeplog 1888 (89)	165	
Carl Viktor, se Nyberg, Carl Viktor.		
Cederbom, Olof 1780—1856, i Tåned: v. pastor 1813, v. komminister 1820, ordinarie komminister 1830, barnlärare 1815—1844; kh i Kinneved 1841 (44)	180	
Christensson, Carl, f. 1887, folkskoleinspektör i Jämtland 1920	117	
Corinna, se Bolin, Anna Margareta.		

Cramér, Johan Niclas 1812—1893, kollega och rektor i Visby	244	
Dahlbäck, Fredrik (rektorn vid Falu läroverk mellan åren 1864(5)—1899 var Carl Jonas Dahlbäck, f. 1829 i Piteå; förf. synes ha uppgivit felaktigt förnamn)	8	
Dahlbäck, Karin, gift Sjöblom, moster till Emma Antonia Renqvist	5	6
Dahlbäck, Olof, sjöman, senare snickare i Piteå, morfar till Emma Antonia Renqvist	4	
Dahlstedt, Lars, f. 1855, kh i Vilhelmina 1898(00), riksdagsman ..	170	
David, Israels konung 1013—973(?) f. Kr.	14	27 192
Degermark, fosterfader till Nils Anton Degermarks fader; bonde från Håkansön utanför Piteå	5	
Degermark, fader till Nils Anton Degermark och jordägare i utkan- ten av Piteå	5	
Degermark, mamsell, se Renqvist, Emma Antonia.		
Degermark, Fredrika Dorotea, f. Dahlbäck	5—8	34 35
Degermark, Ida, moster till K. E. Renqvist	8	9
Degermark, Mina, den äldsta av barnen till Nils Anton Degermark, syster till Emma Antonia Renqvist	8	9
Degermark, Nils Anton, färgmästare i Piteå, död 1886	3	5—7
de Ron, Ferdinand, bergsingenjör, nykterhetstalare c:a 1890	24	
"Döfvesa", gumma i Brandstorp på 1840-talet, med vilken C. Nyberg hade andliga samtal	187	
Edblom, Anders, Carl Nybergs elev, studerade i Skara, lantbrukare, lekmannapredikant i södra Sverige	200	201 229
Edfors, Axel, klockare i Ankarede kapell	105	111
Edlund, färgmästare i Piteå i början på 1800-talet	67	
Edlund, fru, gift med ovanstående	7	
Edman, student, lärare i Uppsala seminarium c:a 1843	58	
Edqvist, omnämnd i K. A. Renqvists kassabok för jan. 1889	22	
Edström, Jonas Alfred, f. 1864, komminister i Nätra 1893(95), kh i Piteå 1908	30	
Ehrling, Martin 1847—1904, komminister i Brunskog 1888(89); fader till Signe Ehrling-Rejdemark	143	
Ehrling, Signe Elisabeth, f. 1884, gift Rejdemark, småskollärarynne- examen i Amål 1909, lärarinna vid Granmons mindre folkskola i Glava, Värmland 1909—1944, vik. småskollärarynna i Ränkeseds skola i Älgå församling 1944	85	141—157
Ehrnström, Johan Fredrik 1810—1878, kollega i Gävle, i ärkestiftet kh i Vittinge 1850 (52), i Öster Fernebo 1867 (68), folkskoleinsp. 1864—1868	72	77
"Ejna-Eli", kvinna i Kycklingvattnet på 1910-talet	89	
Ekendal, Jon Herman 1809—1862, seminarieföreståndare i Sträng- näs 1842, kh i Flo 1856(58)	71	77
Ekman, lärare i Skuttunge från 1843	64	
Ekman, Erik Jakob 1842—1915, komminister i Ockelbo 1869—1879, missionsföreståndare, skriftställare	200	222
Elfman, Olof Nils Adolf, f. 1840, komminister i Brodetorp 1870 (71), kh i Lidköping 1881	222	

Elin i Eklanda, en "sökande" kvinna i Främmestad	191
Ellmin, Johan 1797—1865, fattigläkare i Stockholm 1834—1844, prov. läkare i Härjedalen 1850	243
Emil Viktor 1859—1860, Carl Nybergs son, se not å sid. 203 ..	201 208
Emma, moster, se Emma Antonia Renqvist, f. Degermark.	
Eneroth, Olof 1825—1881, fil. mag., pomolog, pedagog, donator	244 245
Englund, Petrus, f. 1836, folkskollärareexamen i Härnösand 1861, missionär, hospitalspredikant i Härnösand 1875 och komminister där 1884, kh i Indal 1889 (91)	23 24
Eurenus, (Gustaf), ägare till frälsehemmanet Grunnevad i Valstad socken	214
Fagerlind, C. G., f. 1872, överlärare i Arvika, folkskollärare i Stock- holm	238—242
Falk, Nils Anders 1822—1897, komminister i Tengened 1858 (61)	198
Farao, i Gamla testamentet benämning på Egyptens konungar	192
Filip och Filip Antonius, se under Renqvist.	
Fjellstedt, Peter 1802—1881, prästvigd i Karlstad 1828, lärare vid ett prästseminarium i Ostindien 1830, missionär i Turkiet 1835, ledare för ett missionssällskap i Lund 1845, vilket 1865 flyttades till Stockholm, 1865 kh i Åker i ärkestiftet (tillträdde ej); i slutet av sin levnad var F. bosatt i Uppsala, där den s. k. Fjellstedtska skolan är belägen	159
Fjällberg-Västman, Anna, lärarinna i Nästansjö, Vilhelmina socken c:a 1890	168
Forsberg, Hulda, inskrevs vid Lycksele småskoleseminarium 1902, ex. 1904, småskollärarinna i Vilhelmina: Södra och Norra Bäcksjö, Norra Latikberg och Risträsk	168—176
Forsén, Olof, lärare i Piteå läroverk i matematik och fysik	51
Fransson, Fredrik 1852—1908, elev vid Örebro h. allm. läroverk till 1869, då han emigrerade; baptist från 1872, väckelsepredikant ..	222
Fredrika och Fredrika Dorotea, se under Degermark.	
Fresenius, Johan Philipp 1705—1761, professor i Giessen, sedan pastor i Frankfurt am Main; utg. bl. a. skriftermåls- och kommu- nionböcker	186
Fridén, Axel, elev till Carl Nyberg under Torbjörntorpstiden, blev lärare	216
"Gamle skraddarn", deltog i de s. k. samtalen i Tengened och Främme- stad i början av 1800-talet; jfr Björkman	182 192
Garibaldi, Giuseppe 1807—1882, italiensk frihetshjälte	245
Gartman, Robert, gosse i Brandstorp på 1840-talet, Carl Nybergs vän. Deltog i dansk-tyska kriget	188 193 206
Geijer, Erik Gustaf 1783—1849, skald, professor i historia i Uppsala 1817	24
Gernandt, Christian Emanuel 1831—1906, boktryckare och förläg- gare, utg. bl. a. Nordisk familjebok (18 bd 1875—94)	67
Gesner, Johann Matthias 1691—1761, tysk vetenskapsman, prof. i Göttingen 1734	246
Goliat, den filisteiske jätten, som besegrades av herdegossen David	14

Gottvall, Otto, seminarist i Härnösand, lärare i Sundsvall	24
Granström, Daniel Ferdinand, f. 1867, seminariekamrat med K. A. Renqvist, övningsskollärare i Härnösand	23 25
Granström, faktor i Sjulnäs c:a 1889, g. m. en syster till K. A. Ren- qvist	23
Grape, Anna, f. 1868, gift 1891 med kyrkoherden i Piteå, senare i Nätra, Gustaf Hörnström, f. 1859	28
Grundtvig, Nicolai Frederik Severin 1783—1872, dansk präst och författare	244
Guines, J., föreståndare för en missionsskola i London	222
Gustafsson, Hulda, skolflicka från St. Backebo i Torbjörntorp c:a 1870	216
Gyllenhjelm, C. C:son 1574—1650, riksamiral (här: dikten i Folk- skolans läsebok om honom)	25
Götrek, (urspr. Godlund), Pär 1799—1876, socialistisk skriftställare	243
Hagamaarn (mannen från Hagamaden), en man som skötte Carl Ny- bergs bror under dennes sista sjukdom i Frambo c:a 1848	190
Hanna, sjuksyster på sjukstugan i Arvika på 1890-talet	143
Hans, son till länsmannen i Piteå c:a 1910	50
Hasselberg, Johan Gudmar, f. 1896, lektor vid Högre allm. läroverket för gossar i Stockholm	243 244
Hasselrot, Per Bernhard 1848—1883, komminister i Hendene 1873	222
Hedberg, Fredrik Gabriel 1811—1893, finländsk präst, nyevangelist, kh i Kimito	200 222
Hedin, Sven Adolf 1834—1905, politiker, redaktör för Aftonbladet 1874—1876	246
Hedlund, seminarist i Härnösand c:a 1889	24
Hedlund, Sven Adolf 1821—1900, redaktör för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, riksdagsman	209
Hedvig, se Schuster.	
Helander, Pehr 1832—1913, kh i Falköping 1890	177 200 222
Hellman, andre lärare i Prins Gustafs skola i Uppsala på 1830-talet	55
Heltzén, L., kyrkvärd, kommunalnämndens ordförande i Björklinge i Uppland på 1870-talet	73
Hierta (Hjärta), Edla Matilda, f. Uhr, f. 1851, gift 1884 med Per Fi- lip Hierta 1821—1890	215
Hierta (Hjärta), Fredrik Filip 1815—1889, friherre, officer, arren- derade och ägde (från 1845) Främmestad gård; redaktör för tid- ningen Väktaren 1865—1878	190
Hierta (Hjärta), Per Filip 1821—1890, privatlärare i Skara, lärare vid diakonskolan vid Lugnet på Sicklaö i Nacka församling (Stock- holm) 1856, senare föreståndare för samma skola; gift 1:o 1855 med Märta Elisabet Svendsdotter 1807—1882, 2:o 1884 med Edla Matilda Uhr, f. 1851	190—192 206 207 214 215
Hilda (Dahlbäck, g. Sjöberg), syster till Emma Antonia Renqvist	20
Hildur (Sjöberg), systerdotter och elev till Emma Antonia Renqvist	19 20
Holmberger, Hugo Petrus C., f. 1831, kh i Lofta 1863 (66); g. m. Karolina (Lina) Johanna Loenbom, f. 1839	29 30

Hummel, David Axelsson, f. 1893, provinsialläkare i Gäddede distrikt i Jämtland 1932	113—118
Håkansson, Gabriel Otto 1826—1889, kh i Skön 1868	214
Högselius, Johan Peter 1781—1858, stadsläkare och vaccinator i Skara 1819	179
Höijer, Gustaf 1849—1898, domkyrkoadjunkt i Härnösand 1875, komminister i Piteå landsförsamling s. å., kh i Piteå lands- och stadsförsamling 1888	3 26 27—29
Hörberg, Gustaf Hjalmar, f. 1893, folkskoleinspektör i Värmlands västra inspektionsområde 1937	158
Hörnström, Gustaf, f. 1859, kh i Piteå stad 1901, i Nätra 1907	28 30
Ida, se under Degermark.	
Ifrén, Anna, född i Lockne, Jämtl., småskollärarynneexamen i Östersund 1910, lärarinna i Stora Blåsjön och Ankarvattnet s. å. ...	84—120
Inga, se Jungblom.	
Isak, en skolpojke i Svartbyn, invid Boden	17 18
Isaksdotter, Britta, en "from piga" på Koberg c:a 1840	184
Iverus, Gustaf Herbert, f. 1889, rektor vid läroverket i Skara 1927, vid läroverket i Bromma 1834	53
Iverus, Nils J. Birger, f. 1891, avdelningschef i Stockholm	52
Jakob i Götegården, Kvänum, en "schartauan" i Jung omkring år 1850	197
Jansson, madam, sjuksköterska, hustru till trädgårdsmästaren Jansson vid Källeberg under Carl Nybergs Åsledestid	208
Jansson, trädgårdsmästare på Källeberg se förgående	208
Joel och Joel August, se under Renqvist.	
Johan, se under Nyberg.	
Johan, broder till K. A. Renqvist, se under Renqvist.	
Johansson, bagare i Piteå under 1900-talets första årtionden	39
Johansson, Ada, elev till Carl Nyberg i skolan i Torbjörntorp c:a 1870 eller senare	216 219
Johansson, Augusta (arrendatorns Augusta), elev till Carl Nyberg i Åsledds skola på 1850-talet	204
Johansson, Gerda, lärarinna i Kejsarkulla, Hultånäs	85
Johansson, Jonas, "före-syngare" vid husförhör i Ankarvattnet på 1910-talet	110 112
Johansson, Kristina, gift Larsson, elev till Carl Nyberg i Åsledds skola på 1850-talet	200 201
Johansson, Levi Manasse, f. 1880, folkskollärare	45 110
Johansson, Sväning, resepredikant i Evangeliska fosterlandsstiftelsen c:a 1850	202
Jonas, skraddare i Töfta på 1850-talet, predikant och själavårdare, son till "Gamle skraddarn"	182
Jonsson, Karl, överlärare i Nykroppa	29
Jonsson, K. M., folkskollärare i Vindekulla c:a 1870	29 30
Jonsson, Karolina och Enar, makar med handelsbod i Jorm på 1910-talet	89 90
Julin, Johan, f. 1833, adjunkt vid seminariet i Härnösand 1860 ..	25

Jungblom (Ljungblom), Anders Svensson 1827—1868, folkskollärare-examen i Skara 1848, lärare och kantor i Kvänum och sedan i Åsaka, därvid bitr. lärare i Skara folkskoleseminarium; undervisade i en av honom upprättad söndagsskola; g. m. Inga Stina Göransdotter från Ryfors bruk	196 197 202 203
Jungblom, Inga, se ovan. Omgift med en lantbrukare i Vinköl ..	203 206
Junggren, Johannes och Nils i Synnerby lånade ut pengar till Johan Blomqvists studier	201
Jungner, Anders, f. 1819, kh i N. Åsarp 1873	196
Kalle = K. A. Renqvist	10
Kalle och Arthur = bröderna Mäkitalo	126 o. f.
Karin, se under Dahlbäck.	
Karl XI 1655—1697, konung 1660—1697; Karl XV 1826—1872, konung 1857—1872	25
Karl i Klockaregården, Dimbo, lantbrukare	202
Karlsson, studerande, ledare för en väckelseörelse i Skara på 1850-talet	200
Katarina, se under Nyberg.	
Kerstin, dotter till K. E. Renqvist. Student. Lärarinna	33 34
Kindgren, predikant i Jung på 1840-talet	187 196
Klockare-Stina, umgängesvän till familjen Carl Nyberg under Åsleddstiden, mor till Alfred Liljestränd	210
Kristoffersson, folkskoleinspektör i Västerbotten	11 17 18
Krog, lantbrukare i Björklinge, som arrenderade ut jord till skolan på 1860-talet	82
Kronbakk (möjligen Kronbäck), August, f. 1857 i Härlunda, lärare i Göteborgs latinläroverk 1887—1896, adjunkt i Västervik 1896 ..	207
kule-Lars, en man boende i Jung c:a 1850, med vilken Carl Nyberg samtalade om tusenårsriket	211
Kull, soldat i Tierps socken c:a 1860	211
Käldal, Lars Johan 1845—1916, komminister i V. Tunhem 1885, kh i Hol 1893	221
Källsa, en kvinna på Tamstorp c:a 1830	198
Laestadius, Lars Levi 1800—1861, väckelsepredikant, kh i Karesuando 1826, i Pajala 1849	136 139
Lagerbjelke, Gustaf 1817—1895, lantmarskalk, förste kammarens talman 1867—1876, 1881—1891	73
Lagerlöf, Karl David, f. 1890, kh i Glava 1932	157
Lagerstrand, Anders 1804—1863, komminister i Od 1844, avsatt 1863	210
Lancaster, Joseph 1778—1838, engelsk pedagog, lät i sin fattigskola i London kunnigare lärjungar undervisa de mindre långt komna	56 59 60 163
Landgren, Carl Johan, f. 1817, lärare vid prins Gustafs folkskola i Uppsala 1841, direktör vid folkskollärareseminariet i Uppsala 1845, kh i Lilla Mellösa och Flen 1852, folkskoleinspektör 1869—1876; utg. flera läroböcker för seminarier och folkskolor	58 60
Landgren, Lars 1810—1888, kh i Delsbo 1842, biskop i Härnösand 1876	214

Lappgustaf och Lapplisa, fattighjon som hjälpte till med stortvätten i det Renqvistska hemmet	38	45
Lars, se Nyberg, Lars.		
Lars i Årebo, en man som rådfrågades i andliga spörsmål, c:a 1850	197	
Larsson, seminarist i Härnösand c:a 1889	24	
Larsson, A. G., lantbrukare, emigrerade till Amerika	200	
Larsson, Hans 1862—1944, professor i teoretisk filosofi i Lund ..	234	
Larsson, J., f. 1829, folkskollärareexamen i Skara 1849, lärare i Berg s. å.; seminariekamrat till Carl Nyberg ("hoofian")	191	192 194 195
Larsson, Per, gammal man från Härbergsdalen, Blåsjön (1910-talet)	99	100
Lassalle, Ferdinand 1825—1864, tysk soc. skriftställare och politiker	245	
Laurell, Fredrik, f. 1845, adjunkt vid Lunds seminarium 1874—1875, vid Lunds priv. elementarlärov. 1875—1876, vid seminariet i Uppsala 1876; folkskoleinspektör 1879—1904. Död 1905	75	
Liborius, Martin 1771—1829, komminister i Lekåsa 1812, kh där 1819 (21)	182	206
Liljefors, E., seminarieelev i Uppsala på 1840-talet, lärare i Skuttunge	58	
Liljestrand, Alfred, elev till Carl Nyberg under dennes Asledstid, blev senare skrivare hos länsman Bellander	210	
Lill-Brita Luschen, elev till Anna Ifrén vid skolan i Ankarvattnet ..	97	
Lincoln, Abraham 1809—1865, president i U. S. A.	245	
Lind, Carl, f. 1835, fil. d:r, adjunkt vid seminariet i Karlstad 1867—1868, domkyrkosyssloman i Karlstad 1882	238	
Lindberg, Carl Johan 1821—1904. Evangeliska fosterlandsstiftelsens reseombud från 1865, predikant i Betlehemskyrkan i Stockholm 1867—1901	202	217
Lindblad, Gertrud, småskollärarinna i Nästansjö, Vilhelmina socken, på 1890-talet	168	
Lindblom, Jakob Axelsson 1746—1819, ärkebiskop 1805, medverkade till ny katekes	66	
Linderot, Lars 1761—1811, komministeradjunkt vid domkyrkan i Göteborg 1790, komminister i Tölö 1800; skrev Andliga sånger och tillfällighetsverser, som utgavs första gången 1815	211	218
Lindgren, F. N., lärare i Björklinge	79	
Lindgren, Henric Gerhard 1801—1879, professor i grekiska vid Uppsala universitet 1836—1842, kh i Tierp 1841 (42)	58	
Lindskog, Alarik (Arik), f. 1837, död ung, son till J. K. Lindskog ..	187	
Lindskog, Johan Kristian, f. 1804, fil. d:r 1830, kollega i Alingsås 1832, förste apologist i Skara 1838, kh i Sunnersberg 1848; gift 1830 med Anna Sofia Österholm, död 1871	187	191 210
Lindskog, Natanael, f. 1832, tillförvaltare, son till J. K. Lindskog ..	187	
Lindskog, Tomas, f. 1834, rektor i Hjo, son till J. K. Lindskog	187	
Lindqvist, J. seminariekamrat till Carl Nyberg, lärare i Luttra	193—195	
Lindstrand, L., f. 1820, seminariekamrat i Skara till Carl Nyberg, folkskollärareexamen 1848, lärare och kantor i Främmestad och Bäreberg 1849, där han stannade hela skoltiden; fader till sångaren Augustinus Lindstrand	191	195

Ling, Per Henrik 1776—1839, skald, den svenska gymnastikens fader	49	
Linnarsson, Gustaf, född 1800, fil. d:r 1827, rektor vid Skara skola 1837, kh i Falköping 1839 (41)	193	195
Linnarsson, Nils Josef 1833—1904, kh i Falköping 1874, domprost i Skara 1889	214	222
Ljungqvist (Jungqvist), Anders, f. 1821, seminariekamrat till Carl Nyberg, folkskollärareexamen i Skara 1849, lärare i Borås 1857	189	196 230
Locke, John 1632—1704, engelsk filosof	246	
Lundberg, Karl Rickard 1811—1857, skolmästare i Walö 1841 (42), past. ex. s. å.	58	
Lundegrén, Carl Gustaf, f. 1823, folkskollärareexamen i Uppsala 1843, folkskollärare i Uppsala, Skuttunge 1841—1843, i Forsmark, i Björklinge 1847—1879, flyttade till Hånsta	55	82
Lundh, Anders Josef Theodor, f. 1894, kh i Frostviken 1928, i Umeå landsförsamling 1935	120	
Lundmark, Knut, f. 1889, professor i astronomi i Lund 1929	52	
Lundström, Nils Erik 1799—1842, bokförläggare i Jönköping och Borås	181	
Luther, Martin 1483—1546, reformator	194	196
Lyttkens, Elov Ivar August, f. 1877, lektor vid realläroverket på Norrmalm i Stockholm 1908, kh i Gamla Uppsala-Ärentuna 1929, i Älvkarleby-Skutskär 1935	41	
Löfgren, undervisade i söndagsskola i Härnösand c:a 1889	23	24
Löfstedt, Nor Einar Ansgarius 1831—1889, professor i grekiska i Uppsala 1874	159	
Malm, Emilia, elev till Carl Nyberg i Åslebs skola, senare lärarinna för nybörjare	208	
Manasse, Josefs äldste son	192	
Markusson, Ada, småskollärarinneexamen i Östersund 1910, lärarinna	86	
Meijerberg, Carl Jonas 1816—1903, rektor i Göteborg, folkskoleinspektör i Bohuslän 1861—1862, i Stockholm 1863—1888	244	
Mina, se under Degermark; jfr Renqvist.		
Mina, se under Rehnqvist; jfr Degermark.		
Mirjam (Höijer), dotter till kyrkoherde Gustaf Höijer	28	
Molok (eller Melek), bibliskt namn på ammoniternas främste gudomlighet, dyrkades med barnoffer	24	
Monica, den heliga, 332—388, kyrkofadern Augustini moder	213	
Moses, Israels barns ledare och grundaren av den israelitiska religionen	192	
Moström, P., f. 1823, folkskollärareexamen i Uppsala 1846, folkskollärare i Bälinge 1847	74	
Murbäck, Peter 1708—1766 (8?), svensk pastor vid Finska förs. i Stockholm 1746, komminister i Hedv. Eleonora 1750, kh i Fridlevstad och Rödeby 1761	194	

Mäkitalo, Artur, lärare i folkskolan i Junosuando; bror till Edvin Mäkitalo	139
Mäkitalo, Edvin, f. 1898, folkskollärareexamen i Luleå 1920, folkskollärare i Kangos, Junosuando socken s. å.	85 121—140
Mäkitalo, Levi, far till Edvin och Artur M.; dotterson till Lars Levi Laestadius	136
Märit, gammal kvinna i Justernäset på 1910-talet	88
Märta Antonia, se under Renqvist.	
Napoleon III 1808—1873, fransk kejsare	245
Nils, gårdsdrängen på Frambo, tog sitt liv 1848	189 190
Nils Anton, se Degermark, Nils' Anton.	
Nilsson, Lars, f. 1829, folkskollärareexamen i Skara 1848, folkskollärare i Lengjum 1852	203
Nilsson, Lars Johan Paulinus (Paul), f. 1866, kh i Häggum 1909, i Sjögerstad 1922; skald och psalmförfattare	203
Nilsson, Sven, f. 1840, folkskollärareexamen 1860, folkskollärare i Tolånga 1868	246
Nohrborg, Anders, f. 1725, död i Dalarna 1767, adjunkt i finska förs. i Stockholm, kungl. hovpredikant; utg. Den fallna människans salighetsordning och ett antal predikningar	194 196
Nor(d)lander, Oskar Nikolaus Sigfrid, f. 1846, komminister i Skeda 1881, kh i Skeda 1892	209
Nordling, Johan Theodor 1826—1890, professor i semitiska språk i Uppsala 1876	159
Norenus, ekonomidirektör, skoldonator i Skuttunge	56 64
Norlin, Gustaf Gideon 1804—1849, kollega vid Vänersborgs läroverk, vald till kh i Åsled 1849 men död s. å. i kolera	210
Norrby, Gunnar, f. 1873, adjunkt vid allm. läroverket i Kalmar, t. f. rektor vid folkskoleseminariet i Luleå 1907 o. i Sthlm 1916. † 1918	125
Nosi, tant, hyresvärdinna åt K. A. Renqvist i Porsnäs	33
Nyberg, Adolf Barthold 1854—1901, student, prästvigd 1882, hjälppredikant i Skön utanför Sundsvall; son till Carl Nyberg; jfr not å sid. 203	206 214 215 219 220
Nyberg, Anders, f. 1796 i V. Tunhem, gårdsrättare i Annestorp, g. m. Maria Andersdotter; Carl Nybergs fader	180
Nyberg, Anders 1824—48, bror till C. Nyberg	181 206
Nyberg, Carl 1830—1914, lärare i Åsled och i Torbjörntorp ..	177—231
Nyberg, Carl Erik, f. 1870 i Falköping av kopparslagaren C. G. Olsson och h. h. Kristina; folkskollärareexamen i Göteborg 1891, lärare i Göteborg	182
Nyberg, Carl Viktor, son till Carl Nyberg; jfr not å sid. 203	210
Nyberg, Emil Viktor, son till Carl Nyberg; jfr not å sid. 203 ..	205 208
Nyberg, Johan, broder till Carl Nyberg; jfr not å sid. 181	
	180 190 191 193 197 198 206
Nyberg, Johanna, f. Bogren 1832, g. m. Carl Nyberg	179 203
Nyberg, Katarina, syster till Carl Nyberg; jfr not å sid. 181.	
Nyberg, Lars, f. 1820, student i Uppsala 1843, vikarierande lärare i Falköping 1847, prästvigd 1848, v. pastor i Vinköl 1859, kommi-	

nister i Härlunda 1863(64), komminister i Larv 1867(69); broder till Carl Nyberg	185 187 193
Nyberg, Lars Olofsson, från V. Tunhem, gårdsrättare på Istrum; död på Annestorp; farfar till Carl Nyberg	180
Nyberg, Magnus, f. 1801, farbror till Carl Nyberg	180
Nyberg, Maria Andersdotter, f. 1792, g. m. Anders Nyberg, mor till Carl Nyberg	180 206
Nyberg, Mårten, broder till Carl Nyberg, se not å sid. 181	180 183 187
Nyberg, Olof, f. 1799, farbror till Carl Nyberg	180 186
Nygren, Carl Alfred, f. 1855, lärare i Skellefteå 1874—1875, kh i Mo 1886, i Piteå lands- och stadsförs. 1897, i Nordmaling 1909	29
Ola, gammal sjuklig man i Arvika c:a 1890; privatlärare åt Signe Ehrling-Rejdemark	143
Olaus Petri 1493—1552, svenska kyrkans främste reformator ..	223
Oldberg, Anders 1804—1867, lärare vid prins Gustafs folkskola i Uppsala 1831 (1832), tillika v. slottsbediktant 1835—36, föreståndare för folkskoleseminariet 1842, kh i Alfta 1845 (46)	56—60
Olofsson, Johannes, lantbrukare i Stora Berg c:a 1860	219
Olsson, Olof 1872—1939, läroverksadjunkt i Göteborg, ecklesiastikminister tre gånger 1919—1926	15
Olsson, Sven, rektor vid Åmåls privata småskollärarinneseminarium c:a 1890	148
Olsson-Åström, Ida, lärarinna i Älvsbyn c:a 1870; K. A. Renqvists första lärarinna	21
Ostvald, dansk jägmästare, ägde Thamstorp efter Silfversköld ..	189
Otterström, Jakob 1806—1892, kollega i Skara 1841, föreståndare för Skara folkskoleseminarium 1843, kh i Ransberg 1854, i Varola 1860	207
Palladius, Peter 1503—1560, dansk biskop	33
Paterson, fröken, lärarinna i kommunala mellanskolan i Piteå c:a 1909	51
Paul Johannes, se under Renqvist.	
Paulsson, Erik, f. 1897, e. o. lektor i Karlstad	246
Paulus, aposteln	24
Pärslotter, Katarina, dotter till Per Andersson, Skattegården, Jung, g. m. Anders Svensson	196 197
Pettersson, Elin Maria, Carl Nybergs elev i Torbjörntorp c:a 1870	216
Peterson, Fredrika, småskollärarinna i Björklinge	80
Petersson, Per 1806—1895, kh i Östra Ryd 1837, hovpredikant 1840, kh i Björklinge 1850	64 66 68 72—74
Pettersson, E., målarmästare, elev i Björklinge folkskola 1855—56 ..	79
Pettersson, Kristina, g. m. Anders Edblom	200
Petrus, aposteln	23 192
Pihl, Herman Gottfrid, f. 1894, fil. kand., folkskoleinspektör i Jämtlands norra inspektionsområde (Östersund) 1931; i Närke 1943 ..	120
Pihlgren, Erik, elev i Piteå läroverk, bror till seminarieliktorn Hjalmar Pihlgren	53
Pihlgren, Hjalmar, elev i Piteå läroverk, seminarieliktorn	53
Pihlgren, Sven, f. 1780, pastorsadjunkt i Åsled, 1806; avsatt 1822 ..	211

Piper, Mauritz Magnus 1811—1862, greve, fänrik vid norra Skånska infanteriregementet 1834, avsked 1837, ägde Sandbro i Björklinge	68—70	82
Plutark, grekisk författare och filosof c:a 50—120 e. Kr.	53	
Pontoppidan, Erik Ludvigsen d. y. 1698—1764, dansk kyrkoman och författare	186	212
Post, gammal soldat och hans frilla i Edeforsen c:a 1880	12	14
Påfvel och Påfvels Katrina bodde "långt in i skogen" i Koberg c:a 1840	184	
Ragnar (Sjöberg), systerson till Emma Antonia Renqvist	20	
Ramkvist, Carl 1822—1887, komminister i Åsled 1858, i Odensåker 1874; väckelsepredikant	206	
von Raumer, Karl, tysk professor, undervisningshistoriker	246	
Rehnqvist, Anders Andersson, f. 1819, hemmansägare; far till K. A. Renqvist	20	21
Rehnqvist, Anna Magdalena Andersson, f. 1827, g. m. föregående	20	
Rejdemark, Signe, se Ehrling-Rejdemark.		
Renqvist, Anna Maria, f. 1894, småskollärarinna i Munksund, Piteå, K. A. Renqvists dotter	3	
Renqvist, Emma Antonia, f. Degermark 1859—1946, g. m. K. A. Renqvist, avlade småskollärarynneexamen i Öjebyn (Piteå gamla stad) 1883	3	o. f.
Renqvist, Filip Antonius, folkskollärare i Munksund, Piteå, son till K. A. Renqvist	3	43
Renqvist, Joel August, son till K. A. Renqvist, död som ung student	3	40
Rehnqvist, Johan, K. A. Renqvists bror	21	53
Renqvist, Karl August 1864—1938, småskollärarynneexamen i Öjebyn (Piteå gamla stad) 1883, folkskollärarynneexamen i Härnösand 1890, lärare i Piteå 1900 (överlärare 1912)	3—54	
Renqvist, Karl Efraim, f. 1894, lärare i Djursholm, son till K. A. Renqvist	3	o. f.
Rehnqvist, Mina, g. m. Anton Rehnqvist, levde ännu 1946, då 90 år gammal	10	20
Renqvist, Märta Antonia, småskollärarynne i Piteå, dotter till K. A. Renqvist	3	
Renqvist, Paul Johannes, son till K. A. Renqvist, död före sin första födelsedag	3	
Retzius, Lorentz Christian 1745—1818, kh i Tådened 1799, grundade en folkskola inom församlingen och testamenterade mer än hälften av kvarlåtenskapen (2000 rdr) till denna skola	182	
Reuter Dahl, Henrik, 1795—1870, ärkebiskop 1856	67	
Ringnander, Alfred, elev i Piteå skola och kamrat med K. E. Renqvist; järnvägstjänsteman i Örebro	54	
Roos, Magnus Friedrich 1727—1803, präst i Württemberg, bibelutläggare	15	205
Rosén, S. f. 1820, organist- och kantorexamen 1838, kantor och klockare i Åsled	199	209

Rosenberg, Sv., 1811—95; lärare; riksdagsman 1859—69	71	
Rosenius, Carl Olof 1816—1868, lekmanpredikant och religiös författare, predikant i Betlehems kyrkan i Stockholm 1855—1868	7	23
Rudenschöld, Thorsten 1798—1859, greve, skolman, lärare på Läckö	72	209 227—230
Rudin, Valdemar 1833—1921, professor i Uppsala 1877—1900	24	
Ruth, dotter till kyrkoherde Gustaf Höijer	28	
Rutström, Anders Carl, v. komminister i Storkyrkan, kh i Hedv. Eleonora 1756, avsatt 1765 och landsförvist; förf. till Sions (nya) sånger, utg. i Kbhvn 1778; "Rutströms sånger"	7	200
Rydberg, Abraham Viktor 1828—1895, tidningsman, författare, professor vid Stockholms Högskola	128	215
Rydell, Carl Johan 1785—1856, lärare vid Konowska Institutet i Mariefred 1811—1818, komminister i Helga Trefaldighet 1833, kh i Skuttunge 1833 (36)	56	57 64
Sahlin, Carl Yngve 1824—1917, professor i praktisk filosofi i Uppsala 1864—1894, universitetets rektor 1876—1889	159	
Sandberg, Fredr. 1837—1906, domkyrkoadjunkt och andre lärare vid Skara seminarium 1863, v. pastor i Vinköl 1864, kh i Västeråker och Dalby (ärkestiftet) 1870 (71), kontraktsprost 1879	200	
Sandell, pastor, föreståndare för lapparnas barn- och ålderdomshem Fridsberg i Hillsand	107	
Sandler, Johan 1858—1929, folkskollärarynneexamen 1879, skolföreståndare för Hola folkhögskola 1896—1922, g. m. Augusta Sundvall	232—237	
Sandler, Rickard Johannes, f. 1884, lärare vid Hola folkhögskola 1905—1906, vid Brunsviks folkhögskola 1909—1917, statsminister 1925—1926, utrikesminister 1932—1939, landshövding i Gävleborgs län 1941	232	233
Sandström, Carl Engelbrecht, f. 1845, docent i latinska språket och litteraturen i Uppsala 1872	159	
Sandström, Alma, gårdsägare i Piteå	5	
Sandzén, Carl Gustaf, f. 1823, kh i Främmestad 1859	193	
Schartau, Henrik 1757—1825, komminister i Söfde och Blentorp 1783, andre komminister vid Lunds domkyrkoförsamling 1785, förste stadskomminister 1793; ortodox teolog; hans talrika skrifter utgavos först efter hans död	194	196
Schestin = Kerstin, dotter till K. E. Renqvist	34	
Schmidt, Anders Niklas 1806—1878, pastorsadjunkt i Adolf Fredrik 1833 rektor vid Växelundervisningssällskapets normalskola och Folkskoleseminariet i Stockholm 1837(1842)—1851, lärare vid Stockholms borgarskola 1844, kh i Flisby och Solberga (Link.) 1851, kh i Nykil 1862 (64), folkskoleinspektör 1861—1863	58	59
Schuster, Hedvig, småskollärarynneexamen i Östersund 1910, lärarinna	86—88	
Schönbeck, Henrik 1810—1896, kh i Kvistofta 1858, folkskoleinspektör, riksdagsman	244	
Segerberg, seminarieelev i Karlstad 1892	239	

Sehlin, Carl Johan, f. 1873, komminister i Håggenås 1902, lärare vid Klösta donationsskola i Lit 1905, föreståndare för Östersunds småskoleseminarium 1906, föreståndare för Sunnerdahlska hemskolan å Säbyholm (ärkestiftet) 1913	86
Siljeström, Per Adam 1815—1892, lektor och rektor (1856—1862) vid Nya elementarskolan i Stockholm, folkskoleinspektör i Stockholm 1862	70
Silfverschöld, Nils August 1787—1878, godsägare, ägde bl. a. egendomen Koberg	182
Silfverschöld, Carl Otto 1827—1879, kabinettskammarherre, riksdagsman, ägde bl. a. egendomen Koberg, son till föregående	184 189
Simon, fariseen	14
Sjöblom, fotograf i Piteå, g. m. Karin Dahlbäck, som var moster till Emma Antonia Renqvist	6
Skog, seminarist i Härnösand c:a 1889	24
Skog, soldat, levde c:a 1860 i Björklinge	67
Skriver (Scriber), 1629—1693, tysk protestantisk teolog	194
Smedberg, Carl Johan 1819—1896, komminister i Ryda 1854, kh 1883	213
Smiles, Samuel 1812—1904, skotsk skriftställare, utg. bl. a. Self-help (1859), på svenska Menniskans egen kraft, rätta vägen till utmärkelse och rikedom; översatt till minst 17 språk	162
Snell, William, folkskoleinspektör i Tornedalens inspektionsområde (Haparanda) från 1938. Född 1896	133 139
Sondén, Anders Fredrik, f. 1807, lektor och rektor i Linköping 1834(35)—1847; kh i Kville och Simonstorp 1856, domprost i Skara 1864(65); inspektor vid Skara läroverk 1865	201
Spjut, f. d. soldat i Torbjörntorp c:a 1860	218
Staa, Abraham, f. 1864, landsfiskal i Ströms distr., i Jämtland, t. f. lappfogde i Jämtlands län (bodde i Strömsund)	86
Staa, Matilda, folkskollärarinna, föreståndare för Lycksele småskollärarynnesseminarium c:a 1900	171
Steckzén, Bertil, kapten, gymnastiklärare en kort tid i Piteå läroverk	50
von Stedingk, Sofia Teresia 1793—1836, g. m. Per Gustaf af Ugglas	60
Stenberg, lärare i Lycksele c:a 1900	172
Stenqvist, John Alrik Georg 1837—1924, lektor i Jönköping 1871, i Skara 1879	177 206 223
Stork, Alma Gabriella, f. 1857, småskollärarynneexamen i Brämhult 1878, småskollärarynna i Asklanda 1874	208
Stork, M., f. 1815, folkskollärarynneexamen i Göteborg 1846, lärare i Asklanda 1847, fader till Alma och Paulina Stork	208
Stork, Paulina, småskollärarynna, dotter till M. Stork	208
Strandh, Isak, f. 1831, kh i Habo 1868	200
Strindberg, Johan August 1849—1912, författare	244
Ström, Fredrik, f. 1880, politiker, publicist	84
Sundberg, Anton Niklas 1818—1900, ärkebiskop 1870	73
Sundberg, Olof, avlade folkskollärarynneexamen i Uppsala 1843, lärare i Björklinge fem år, organist och kantor i Nora ärkestift 1845, upp-	

hörde med skolarbetet 1852, blev skogsingenjör för Älvkarleby sågverksbolags skogar i Dalarna 1860	57 58 60 61 62 71
Sundblad, P. G., f. 1827, folkskollärarynneexamen i Göteborg 1860, lärare i Vinköl 1861 (broder till Inga Jungblom)	206
Sundelin, G., C. G. Lundegréns seminariekamrat i Uppsala	58
Sundelius, G., C. G. Lundegréns seminariekamrat i Uppsala	58
Sundqvist, E. P., folkskollärarynne i Nästansjö c:a 1890	168
Sunnemann, Johannes, f. 1852, död 1935 i Uppsala; småskollärarynneexamen i Matfors 1873, småskollärarynne i Tuna 1873—1875, folkskollärarynneexamen 1877, folkskollärarynne i Hässjö och Tuna 1877—1879, efter studier vid Fjellstedtska skolan student i Uppsala 1884, teol. fil. ex. 1896, teor. teol. ex. 1900, prästvigd i Västerås 1901, överlärare i Luleå 1904, folkskoleinspektör i Norrbottens län 1907, i Norrbottens södra inspektionsområde 1915—1919; emeritus 1923	158—167
Svanberg, Britta, änka i Lilla Backebo i Torbjörntorp c:a 1860	217
Svanqvist, A., f. 1813, folkskollärarynneexamen i Skara, kamrat till Carl Nyberg, lärare i Annehärad 1867	193—196
Svebilus, Olof 1624—1700, ärkebiskop 1681; utg. en förklaring över Luthers lilla katekes 1689	66
Svensson, Anders i Vällängen, broder till Carl Nybergs seminariekamrat Per Svensson	196 197 201
Svensson, Johannes, från Asled, broder till Carl Nybergs seminariekamrat Per Svensson	197
Svensson, Per, Carl Nybergs seminariekamrat i Skara, "enfaldig och from pojke", blev lantbrukare på skattegården Jung	191—197 201
Sätherberg, Karl Herman 1812—1897, läkare, skald	244
Söderbaum, Henrik Wilhelm, f. 1810, komminister i Rimbo 1838, kh i Forsmark 1843, i Estuna 1867(69)	60
Tengbom, Anders 1702—1774, sin faders medhjälpare i Främmostad 1730, kh där 1737; herrnhutisk centralgestalt, "Tengbomska väckelsen"	182
Ternstedt, Nils Johan, f. 1844, lärare vid Johannelunds missionsinstitut 1867—1869, komminister i Härlunda 1872, kh i Fägre(d) 1884(86)	36 220
Ternström, Johan 1803—1882, tjänstgjort i Lunds stift till 1839, därefter i Stockholm till 1849, pastor i Tranås och Onslunda 1847 (50); utg. Nordisk kyrkotidning 1840—1849	197 205 222
Thilda, torpardotter, hemhjälp hos familjen C. G. Lundegrén i Björklinge	76
Tobias, givit namn åt Tobias bok, en lärodikt bland Gamla Testamentets apokryfiska böcker	26
Thomasius, Christian 1655—1728, tysk rättslärd och filosof	246
Thorén, Sven 1766—1813, komminister i Tengened 1800	182
Thorsander, Johan 1777—1851, lärare vid elementarskolan i Gävle 1803, gymnasieadjunkt i Göteborg 1805, teol. prof. i Uppsala 1815, domprost i Uppsala 1835	65
Tilén, Gustaf Herman, f. 1850, kh i Gothen 1888	209

Tingvall, J., född 1824, lärare i Tornbjörntorp c:a 1849	195
Topelius, Zacharias 1818—1898, finländsk skald och historiker	22
Torneus, Josef, kusin till K. E. Renqvist	43
Torsell, en skraddare i Falköping på 1860-talet, schartauan ..	217 218
Torstensson, Sven, lantbrukare i Boltorp c:a 1860	213 215
af Ugglas, Curt Gustaf 1820—1895, f. på Forsmarks bruk, student i Uppsala 1836, konsultativt statsråd 1856—1858, landshövding i Östergötlands län 1858, statsråd 1867—1870, överståthållare 1874; ägde bl. a. Krusenbergs i Alsike socken, son till Per Gustaf af Ugglas och Sofia Teresia von Stedingk	57
af Ugglas, Per Gustaf 1784—1853, greve, överstelöjtnant, statsråd 1828; ägde bl. a. Krusenbergs i Alsike socken; g. m. Sofia Teresia von Stedingk 1793—1836; föräldrar till Curt Gustaf af Ugglas	57
Unander, Johan Olof 1800—1876, kollega i Gävle 1824, prorektor 1833, vice konrektor 1834, kh i Björklinge 1837(39), kh i Tuna och Stafby 1849(50)	64 65 68
Uhr, Edla Matilda, f. 1851, gift 1884 med baron Per Filip Hierta ..	215
Wahrenberg, E. R., ordförande i Tillinge (Uppland) skolråd år 1867	77
Waldenström, Paul Petter 1838—1917, lektor i Umeå 1864, i Gävle 1874—1905, ledare för Svenska missionsförbundet	15 200 222
Wall, Axel Rudolf Mauritz 1825—1893, medarbetare i Aftonbladet 1844—1849, utg. tidningen Friskytten 1848—1857, grundade Dagens Nyheter 1864	243—246
Wallenström, Dan., f. 1815, lärare i Hel. Trefaldighet	58
Wallner, Johan Sivert F., f. 1875, fil. d:r, aktuarie i Kungl. Skolöverstyrelsen	247
Wallquist, Anders 1793—1880, musiklärare, organist och folkskollärare i Ramsta och sedan i Gamla Uppsala	71
Warg, Kajsa, sign. för Anna Christina Warg, 1703—1769, utg. 1755 Hjelpreda för unga fruntimber; flera upplagor, den senaste 1916	64
Warholm, Claës 1821—1891, kh i Slöta, professor i dogmatik i Lund 1867—1890	177
Wassenius, Torsten 1698—1764, komminister i Wassända 1721, utg. "Den stora Herrens dag"	186
Welin, skollärare, kolportör för Nordöstra Smålands Missionsförening	29 30
Wennerberg, Gunnar 1817—1901, ämbetsman, skald och musiker, lektor i Skara 1849, eklestiastikminister 1870—1875, 1888—1891, landshövding i Kronobergs län 1875—1888	244
Westblad (läs Wessblad), Jöns Vilhelm Mauritz 1820—1898, andre lärare vid prins Gustafs folkskola i Uppsala 1865, lärare i Uppsala stads söndagsskola 1857—1860, fångpredikant och bataljonspredikant, kh i Nora 1873(75); utg. bl. a.Handledning i hufvudräkning i folkskoleseminarier och folkskolor (1859) och Praktisk handledning i väl- och rättskrifning (1860)	62
Vidbom, J., förmögen lantbrukare i Kullagärdet i Åsled c:a 1860 jämte hans son Jakob	211 212
Widerbäck, A., lärare i Trefaldighetsförsamlingen, Uppsala	72

Wiegel (läs Weigel), Valentin 1533—1594, tysk teolog	194
Wikström, Axel, elev i Piteå skola och skolkamrat till K. E. Renqvist	54
Willin, Johannes 1732—1772, magister i Greifswald, pastorsadjunkt i Weddige, rektor vid Tyska skolan i Göteborg 1760, predikant vid fattighuset i Göteborg 1765, stiftare av Willinska skolan 1767	209
Wilhelm II 1859—1941, tysk kejsare 1888—1918	203
Wolf, Friedrich August 1759—1824, tysk filolog, professor i Halle 1783	246
Wählin, Ernst, läderhandlare i Piteå, medlem i missionsföreningen	6 37 38
Zanders, S., musikedirektör i Skara c:a 1850	179
Åhrström, rektor vid småskoleseminariet i Öjebyn (Piteå) c:a 1881	10 11
Åkerberg, Axel Frithiof 1833—1901, skriftställare	246
Åström, Ida, se Olson-Åström.	
Ödmann, Arvid Fredrik 1850—1914, operasångare	238

Innehållsförteckning.

1) K. E. Renqvist: Ur Renqvistska släktens skolhistoria	3—54
Inledning: En lärarfamilj. Konturer s. 3. Översättning s. 4	3—4
I. Min mors berättelse	4—20
Något om släkten s. 4. Föräldrahemmet s. 6. Skolgång s. 8. Julnarnas förberedelse och firande s. 9. På seminariet i Öje- byn s. 10. Första platsen: I Edefors s. 11. Trångt före i port- gången s. 11. Ett syndens näste s. 12. Lärarbostaden s. 12. Nervsammanbrott s. 13. Anpassning s. 13. Värre ändå s. 13. Husförhör s. 14. Kasta första stenen s. 14. Ett frieri s. 15. Bad s. 15. Förändringar i familjen s. 15. Andra platsen: I Svartbyn s. 16. Föräldramöte s. 16. En söndagsskola s. 16. Första skoldagen. En ny ordning s. 17. n Isak s. 17. Uppskattning s. 18. Det värsta s. 18. Spöket s. 19. Ett avslutat kapitel s. 20.	
II. Min far	20—30
Släkt och hemförhållanden s. 20. Småskollärare s. 22. Vid folkskoleseminariet i Härnösand; inkl. Dagbok s. 22. Bröl- lopsresan s. 26. I Evangeliska fosterlandsstiftelsens tjänst s. 28.	
III. Pornästiden. Förskoleåldern. Rishistorier	31—34
IV. I Piteå	34—54
Ekonomiska förhållanden s. 34. Far och mor, sedda genom barnens ögon s. 35. Forna länsresidenset s. 42. Folkskole- och läroverksminnen s. 46.	
2) C. G. Lundegrén. Från Uppsalabygden, i synnerhet Björklinge, 1841—1880. Inklusive radikal ideologi	55—82
A. Skolgång. Seminarium i Uppsala. De första lärareåren	55—61
B. Vänskap med avbrott. Planerad livsföring	61—63
C. Lärare i Björklinge 1847—1879	63—70
D. Föreningsverksamhet	70—72
E. Avskedet	72—74
F. Social, politisk och pedagogisk ideologi	74—79
Bilagor: Intervjuer om L. och hans skola, insända av f. Folkskollä- raren F. N. Lindgren, Björklinge (numera Uppsala)	79—82
3—5) Minnen av tre i samband med folkskolestadgans 100-årsjubileum stipendierade respektive diplomerade lärare	83—157
Inledning: Om obelönade eller belönade »Carnegiehjältar» i det godas tjänst. Prisutdelningen 1942. Med foto av Fröken Anna Ifrén	83—85
3) Anna Ifrén: Minnen från Frostviken. Med foto av lappbröllop i Ankarede 1912. Officiella intyg	86—120
4) E. Mäkitalo: Minnen från Kangos och Luleå. Med foto av för- fattaren och en hans fruktutställning i Kiruna. Officiellt intyg ..	121—140
5) Signe Ehrling-Rejdemark: Hågkomster från hemmet, från sjuklas- siga Elementarskolan i Arvika 1897—1901, från seminariet i Ämål 1908—09 och från lärareåren 1910—1946 i Glava och Älgå. Två intyg	141—157

6) Johannes Sunneman: Små- och folkskollärare, »filosof» och präst, överlärare och folkskoleinspektör. Tjänstgörande i mellersta och nordligaste Sverige. Med foto. Samt hågkomster om S. av f. Lära- rinnan Fru Hulda Jacobson, Sthlm	158—167
7) Hulda Forsberg: Från Lycksele seminarium och Vilhelmina skol- värld	168—176
8) Om och av läraren C. Nyberg i Skara stift	177—231
a. P. Helander: Biografiska och karakteriserande uppgifter rörande Nyberg under läraretiden. Med foto av N.	177—179
b. Nybergs egenhändiga Curriculum vitæ	179
c. » » självbiografi, som jämväl upptar många vittnesbörd om en folkväckelse och en folkfromhet, som ej säl- lan voro pingstbetonade och tvångsartade	180—224
1) Förfäder och föräldrar s. 180. 2) Hedåker s. 180. 3) Ko- berg och Hede 182. 4) Hällebo 184. 5) Brandstorp 186. 6) Skara 191. 7) Jung 196. 8) Åsled 198. 9) Torbjörntorp 212.	
d. Alfred Hallenius: Ur ett föredrag om N. såsom människa, lä- rare och föreningsmedlem	224
e. Bibelgåtor i Nybergs skola	226
f. Två skrivelser från N. till T. Rudenschöld	227
g. En tidsdikt förvarad bland N:s papper: Nu emot förr	231
9) Om Johan Sandler och Hola folkhögskola	232—237
Inledning om skolans genombrottsperiod. Ur Soc. Dem. 19/5 1935	232
Rickard Sandler: Tal vid 50-årsfesten den 11/8 1946	233
10) C. G. Fagerlind: Under rektor Bergendals spira i Karlstad 1892— 1893	238—242
Recensioner 1) av B. Rud. Hall över G. Hasselberg: R. Wall	243—246
2) av Johan Wallner över E. Paulsson: Om folkskoleväsen- dets tillstånd och utveckling i Sverige under 1920- och 1930-talen	246—247
Personförteckning. Av Erik Axelson	248—265

RÄTTELSE och TACK!

I ÅSU nr 71 s. 80 r 2 n står Lagårdsgärde, läs Barnhustomten.

Jag tackar SAF och Folkskollärarnas Tidning för att de lånat ut var sin kliché till denna bok.